

उत्तारणो दुष्कृतिहा दययाऽवतरन् गुरुः ।
उत्तारयन् सीदतोऽशान् नः परयत्यनवद्यदक् ॥

श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यवर्य
श्रीकाशीकामकोटिपीठाधिपति जगद्गुरु
श्रीशङ्कराचार्य
श्रीचन्द्रशेखरेन्द्रसरस्वती श्रीचरणाः

॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥

॥ पूर्वं निवेद्यते किञ्चित् ॥

कलये भगवत्पादान् कलितैः प्राग्यवाक्सुमैः ।

फलूसैर्यथामतिशुचि प्रथितैः स्वोक्तितन्तुषु ॥ (१-६८)

विरादभिलषितोऽयं मनोरथः फलितो देशिकरूपेण दर्शिताभ्युदयायाः

तस्या देव्या अध्याजया अर्भकेऽस्मिन् करुणया । तथा फलितश्च यया
मदनीया अपीमं स्वाद् रोचते हृद्यमिति अभिनन्दन्ति । तस्या दयानिप्यन्दसंपर्क-
जन्योऽयं पाकविशेषः ॥

बाल्य एव मय्याधायि मयितृचरणैः संस्कृतभाषायामभिरुचिसन्धायिनी

व्युत्पत्तिः, यया संस्कृतवाङ्मयस्य बहुशाखस्य परिचयः पश्चान्मया सुसंपाद
आसीत् । उपनीतस्य, वेदाध्ययनसंस्कृतभाषाधिगमैकपरतया नीयमाने
बाल्ये कौमारे च वयसि अध्यापकानां पितृचरणानां सततान्तेवासितया, तैः
प्रातः अध्यात्मविद्याधिगमायागतवद्भ्यः ब्रह्मसूत्रगीताभाष्याद्यध्यापनकाले, रात्रौ
भागवतरामायणादिग्रन्थप्रवचनसमये, तदा तदा पाठ्यग्रन्थपूर्वावलोकनावसरेषु
च मूलपठने प्रचोदितेन मयोपलब्धः कोऽपि संस्कारः, अतीते चत्वारिंशत्तमे
वयसि, वीर्यवत्तया पुनरुद्बुद्धः, पुराणेलिङ्गासवेदान्तप्रकरणप्रवचनेषु श्रद्धा-
मादधात् । तदनुपक्षेण श्रीभगवत्पादजयन्तीसमारोहेष्वन्यदा च श्रीशङ्करविजय-
प्रवचनं रसिकगोष्ठीषु निर्वृत्तम् ॥

रुचिर्वचित्र्याय, क्वचिन्माधवीयं, अन्यत्र व्यासाचलीयं, परत

चिद्विलासीयं-चानुसृत्य भगवत्पादचरितं प्रपञ्चयता मया, तेषां प्रातिस्विकतया
कयानिर्वहणे सर्वथा इतरग्रन्थसापेक्षं सामग्र्यं अन्वभावि । ततश्च काचिदाशा
बलवत्युदियाय चेतसि यत्-समग्रमपि भगवत्पादचरितविषयकं ग्रन्थजातं
पठानि, तेभ्यस्तेभ्यः परिनिष्पन्नं भावमाददानि, ग्रन्थात्मना सङ्कल्पानि,

समाप्तादि । कथञ्चित् तत्र लब्धप्रवेशः सपदि कमन्यानन्दमननुभूतपूर्वं
 अन्वभवम् । पूर्वं कदाचित् कलवैस्वस्वगुरुपरमगुरुवृन्दावनस्थान् परमाचार्यान्
 द्रष्टुं गतः । स्त्रीयां सर्वतोमुखीमरतिं अशान्तिं च निवेद्य, तन्निवृत्तयेऽनुग्रहार्थं
 विज्ञापनामकरवं परमाचार्यश्रीचरणेषु । 'यदा यदा अशान्तिः, तदा सदाशिव-
 ब्रह्मेन्द्रान् स्मर; तेषां कृतिषु कामपि पठ; शान्तिस्ते भविता' इति ते तदा
 अन्वप्रहीपुः । भगवत्पादचरितसङ्कलनविषयाशान्तिनिवृत्तये चाद्य स एवानुग्रहः
 अवलम्बोऽजनि । तेषां योगिवर्याणां जगद्गुरुत्तमालात्तोन्नगतान् आदिमान्
 भगवत्पादचरितवर्णनपरान् ३३ श्लोकान्, असकृदपठम्-आग्नेडयन्नेवासम् ॥

सपदि कथाक्रमकारिका स्फुटा बभूव । दीप्तः पन्थाः पुरतः ।
 प्रकाशकाः सदाशिवेन्द्राः । पूर्वपायिनः आत्मबोधेन्द्राः सुपमाकाराः । अन्ये
 च आप्ततमा गुरुवर्याः तस्मिन्नेव पपि गन्तव्यमधियन्ति ॥

असकृत् तत्र तत्र संशयसहस्रमुत्पद्येत । तदा तदा परमाचार्यसन्निधौ
 विज्ञाप्येत । ते मन्दं हसन्तः कृपातरङ्गितया दृशा जनमिमं पावयन्तः 'पुनः
 पुनः पठ; यत्ते साधु भाति, तथा तत्सङ्कलय; सर्वं साधु संपद्येतेति
 अनुगृहीयुः । बहुशः प्रार्थिताः मुद्रणार्थं सङ्कलितस्य समस्तस्य ग्रन्थस्य
 पर्यवेक्षणे दोषापाकरणे च महामायुर्वेदविद्यामध्यापितवतः ब्रह्मश्रीयुत वेङ्कट-
 सुब्रह्मण्यशास्त्रिणः स्वान्तिकस्थान् मद्रुरुवरान् न्ययुञ्जन्, यतः मम शिरसो
 भारोऽवरोपितः । मद्रुरुवरैः श्रीशास्त्रिमहाशयैश्च कृपया पूर्णो ग्रन्थोऽवालोकि,
 दोषपरिहारनिर्देशश्चाकारि । महान्तं च मुद्रणमरं भगवत्पादविषयकग्रन्थ-
 मुद्रणैकपरायणः श्रीरङ्गस्थः श्रीवाणीविलासमुद्रणालयः स्व्यकरोत् । ग्रन्थः
 प्रकाश्यतां नीतः ॥

मधुकरवृत्तिर्मया गृहीता । यन्मधुतया मया दृष्टं तन्मया चूषितम् ।
 पुष्पे किमप्यवशिष्टं, कुतस्तन्नादीपते इति प्रश्नस्य नावसरः । कुतश्चिद्गृहीतं
 कुतश्चिन्निक्षिप्येत । स्वातन्त्र्यं मधुकरस्य तथाविधम् । मधुकरः क इति

विचारमहृत्त्वैव मधु सेव्यते वाठैर्युवभिर्वृद्धैः पण्डितैः पामरैः रुग्णैरहृगैश्च ।
कुत आनीतं इति जिज्ञासा नोदियात् । तथा खाद्यु द्वयं मनोरमं आहारकं
च भवेदित्याशंसया श्रीशङ्करविजयमकरन्दः इति अभिवामदाम् ॥

सङ्कलने चान्यत्रादृष्टपूर्वा कामपि शैलीमाददाम् ।

१ जगद्गुरुरत्नमालयां प्रथमे त्रयविंशत् श्लोका मया कथात्रमनिर्वहणे
मार्गदर्शितया गृहीताः । तत्र प्रथमं द्वादशभिः श्लोकैः ब्रह्म, सर्वविद्याप्रस्थान-
प्रथमाचार्यं सदाशिवं, प्रातिस्विकतया वेदान्तप्रस्थानप्रथमगुरुं नारायणं तदनु
तदनुगान् ब्रह्म-वसिष्ठ-शक्ति-पराशर-व्यास-शुक-गौडपाद-गोविन्दभगव-
त्पादाख्यान् शङ्करप्राक्कनाचार्यान् गोविन्दयोगीन्द्रशिष्यं शङ्करसतीर्थ्यं भर्तृहरिश्च
प्रणमन्ति सदाशिवब्रह्मेन्द्राः । ते च सङ्कलिताः अस्मिन्नन्ये - द्वितीय आस्वादे
१-१० श्लोकात्मना तृतीये ३२, ३५ श्लोकात्मना । तदनु एकविंशत्या
श्लोकैः, शङ्करचरितं संगृह्यन्तः प्रतिश्लोकं भगवत्पादान्प्रणमन्ति । ते च
श्लोकाः चतुर्थ आस्वादे १०-१४ श्लोकतया, अष्टमे नवमे द्वादशे पञ्चदशे
षोडशे अष्टादशे एकोनविंशे एकविंशे सप्तविंशे च प्रथमश्लोकतया एकोन-
विंशे १-२, १०७-१०९ श्लोकतया त्रिंशे प्रथमश्लोकतया द्वाविंशे ५६
श्लोकतया च उपनिबद्धाः । अन्यत्रादृष्टा शङ्करप्राक्कनाचार्यकथा चात्र
सङ्कलिता पतञ्जलिविजयादन्यतश्च ॥

२ जगद्गुरुरत्नमालयां अतिसंक्षिप्ततया बीजरूपेण उल्लिखितानां
कथांशानां विस्तारः शङ्करविजयग्रन्थेषु तच्चरितप्रतिपादकेषु कव्येषु अन्यत्र
चोपलब्धः संवादी ययारुचि तत्तदग्रन्थगतपर्यायानुपूर्व्या सङ्कलितः । तथा
गृहीतानां ग्रन्थानां परिचयः पृथग्दीप्यते । सङ्कलितानां श्लोकानामाकर-
ग्रन्थपरिचयः प्रस्तासारां आदौ, सङ्कलने मूलमिति शीर्षके दत्तः मूलग्रन्थ-
परिचयकुतुब्धिनामुक्तराय, ग्रन्थवीर्यानादपरिजिर्दीर्षया च । तथा गृहीतेषु
श्लोकेषु क्वचित् क्वचित् इतिवृत्तसंश्लेषगाय औचित्यनिर्वहणाय च अश्वरे पदे
पादेऽर्थे च मया हस्तश्लेषः इतः, स च चिह्नितः * इति ॥

३ मूले सङ्कलितः कथाक्रमः मन्मनोरुचिरः । न तेन ग्रन्थान्तरस्थौ
 विसंवादी कथाक्रमः अप्रामाणिकः शङ्कितः । सर्वेऽपि ग्रन्थकर्तारः ऐतिह्यमेवात्र
 प्रमाणमुक्तिवन्ति । स्पष्टमुद्घोषयन्ति च तथा । 'ऐतिह्यमाश्रित्य वदन्ति चैवं
 तदेव मूलं मम भाषणेऽपि' । इति वदन्ति व्यासाचलयोगिनः (व्यासाचलीये
 ८-७६) पद्मपादीयटीकाया दाहप्रसंगे । अत्रैव माधवोऽयमुमेव श्लोकं
 निबद्धवान् (माधवीये १४-१६ श्लो) । ऐतिह्यं विभिन्नम् । न कोऽपि
 ऐतिह्यमेकरूपतया स्रष्टुमीष्टे । लोको भिन्नरुचिः । न सर्वः सर्वमाददाति ।
 यद्यस्मै रोचते स तदाददाति । अयमेव हेतुः कस्यचिदैतिह्यस्य ग्रहणे, इतरस्य
 चाग्रहणे । परं विसंवादिनोऽपि कथाभागाः ज्ञेया एव । अत एव तेषां
 टिप्पण्यां समावेशः कृतः तदाकरनामनिर्देशपूर्वकम् । टिप्पण्यां तथा निर्देशे च
 क्वचिन्मूलनिर्दिष्टे कथांशेऽभिरुच्याधिक्ये हेतुः प्रदर्शितः (पृ. १०६) क्वचित्
 टिप्पणीनिर्दिष्टे कथांशेऽस्वारस्ये हेतुः प्रदर्शितः (पृ. १०८) । क्वचि-
 द्विभिन्नयोः कथाक्रमयोः सामञ्जस्यं संभाव्यते वेति चिन्ता कृता
 (पृ. ५०-५१, ३०६-३०७) ॥

४ कर्णपरंपरया श्रुतमुदन्तमुपजीव्य, तत्तत्सन्दर्भविशेषेषु भगवत्पादैः
 विरचिततया उल्लिखितानां स्तोत्रप्रकरणादीनां तत्तच्चरितसन्दर्भे अंशतः
 समावेशः कृतः । मध्ये च पञ्चम्यास्वादिषु (२२-२६) भगवत्पादीयाभि-
 रुक्तिभिरेव भगवत्पादप्रतिपादिते अद्वैतदर्शने प्रतिपाद्यानां अनुबन्धादिफलान्तानां
 विषयाणां क्रमिकः संप्रदहः कृतः । भगवत्पादानां द्वे मूर्ती, एका शङ्कर-
 विजयादिषु शम्भोर्भक्तिधरन्ती वर्णिता अधुना स्मर्यमाणा, द्वितीया तद्विरचित-
 शताधिकग्रन्थरूपा अधुना अनुसन्धीयमाना । द्वे अपि मूर्ती सुदरे
 ग्रन्थस्यास्य ध्वान्तमवलोकनेन ॥

५ प्रसिद्धोऽपि कथाभागः क्वचित् त्यक्तः—यथा मण्डनमिश्रभगवत्पाद-
 विवादः माधवीयसदानन्दीयशङ्करविजययोरुपलभ्यमानोऽतिविस्तृतः । पूर्वोत्तर-
 मीमांसाविचारात्मकोऽयं विस्तृततया भगवत्पादीयभाष्यग्रन्थेषु उपलभ्यते ।

दुरूहशास्त्रविचारपरोऽयं अंशः भाष्यजाताधिगमैकगम्यः पूर्णतयेति तन्न जोर्यमानः आहतः । अन्यत्र विस्तृतयोपलभ्यमानः कथाभागः अतीव संक्षिप्यत्वात् दत्तः विस्तरे कथानिरंक्षणश्रमो महानिति हेतोः । यथा परकीय-काण्डप्रवेश—कामशास्त्राध्ययन-वार्णाजयादिकथा माधवीयादावतिविस्तृता, अत्र तु शङ्कराम्बुदम्यगतेन जगद्गुरुरत्नमालागतेन चैकैकेन श्लोकेन निर्वाहः कृतः । (२९ भा. ६७-१०७)

६ कवित् शङ्करविजयग्रन्थगत वेदान्ततत्त्वनिरूपणमुपेक्ष्य भगवत्पाटीय-ग्रन्थगतेन तत्समानार्थकेन सन्दर्भेण निर्वाहः कृतः । यथा गोविन्दयोगीन्द्राणां सकाशान्सन्यासं प्राप्य चातुर्मास्यत्रतानुष्ठानकाले ब्रह्मस्वरूपमननप्रश्रियायां (पृ. ६९) सुरेश्वराय तत्कोपदेशो च (पृ. १३८) ॥

ग्रन्थेऽस्मिन् सङ्कलितेषु २७८७ श्लोकेषु भगवत्पादैर्विरचिताः श्लोकाः १२३४ । प्राच्यशङ्करविजयादिभ्यस्तत्रोपलभ्यमानपैवानुसृत्या उद्धृताः श्लोकाः १३६२ । पूर्वोत्तररूपयोरननुबन्धिनोः संश्लेषणाय कवित्कथासङ्ग्रहणाप्यविरचिताः, कविद्वन्द्वश्रुता कथामुत्तरीय निबद्धाः (मथा(पृ. ४७) देव्या अनुग्रहप्राप्ति-विरचिताः (पृ. १०९-११४) मातृगणोवायाः शङ्करस्य च संतादात्मको भागः) इत्यादिस्य १९१ एव श्लोकाः सङ्कलितेः इति पुष्पनाथ्याया अक्षयस्य सतः सूत्रस्यैवास्ति मे गतिः ॥

एवं यथामनिरुचि सङ्कलितमेतं ग्रन्थं भावुकानां पुरत उरस्यापये ।

निबुधाः प्रणम्य मूर्ध्ना बहुधा यः प्रार्थये कृतावस्थाम् ।

अर्चयन् दृशं दमया निन्दत परतोऽभिनन्दत वा ।

परिवरतः किञ्चिदपि प्रवृत्तिर्भवति प्रमाद इति ।

या तान् गगयन् दोगान् विरटानभिनन्दतास्त गुगान् ॥

अन्ते च स्मरन्ति मस्त्या तान् स्मरणीयान् चिन्मुत्तन्वासावद्यान-दगिरी-
मा-व-उत्तन-रा-व-चू-दामगिन-वि-उ-म-म-द-म-उ-प्र-मु-उ-न- प्रा-ज-न-न- क-र-न-

यैर्विचिन्तान् भगवत्पादचरितविषयकप्रबन्धानुपजीव्य ग्रन्थोऽयं प्रकाशितः ।
तपैवास्मिन् सङ्कलने उपयोगितया स्वकीयग्रन्थागारगतभगवत्पादविषयनैक-
ग्रन्थजातानां परिशीलनावकाशं दत्तवद्भ्यो महनीयेभ्यश्च कृतज्ञतां निवेदये ॥

तमिळदेशे अतिदुष्करत्वेनाद्यत्वे प्रथिते संस्कृतग्रन्थमुद्रणे दुष्करता-
चिन्ताया अप्यथकाशमदत्त्वा, ग्रन्थस्यास्य मुद्रणं यथाकालं साधु हृदयङ्गमं
यथा निर्वर्त्य उपकृतवन्तः श्रीरङ्गस्य श्रीवाणीविद्यासमुद्रणालयाधिकारिणः ;
विशिष्य तत्र मह्यं मातृकाशोधनादौ प्रतिसंस्कृतौ च परामर्शदानेन मम भारं
लघूकृतवन्तः ब्रह्मश्रीयुत के. एस्. वेङ्कटरामशास्त्रिः श्लाघनीयाः ॥

ग्रन्थस्य परिपूर्तये बहूपकृतवद्भ्यः एतेभ्यः प्रणामपुरस्सरां कृतज्ञतां
निवेदये । (१) महनीया ब्रह्मविद्वराः पण्डितराज शास्त्ररत्नाकर ब्रह्मश्रीयुत
सुब्रह्मण्यशास्त्रिः ग्रन्थस्यास्य आमुष्य दत्त्वा मामन्वगृह्णन्त । निसर्गसिद्धा
तेषां शिष्यहिताचरणप्रवणता । तच्च तच्छिष्यीभवनभागधेयं दूरे ममास्मिन् जन्मनि ।
परं ते स्निह्यन्ति दयन्ते च मयि कुतोऽपि । सेवाहेतुकी कृपा आमुष्यलेखने
हेतुः । एते प्रणामशतेनाभ्यर्च्यन्ते 'अनुप्राद्योऽयं जन एतादृशाहन्तीसिद्धयै'
इति । (२) मदीया गुरुवराः ब्रह्मश्री वेङ्कटसुब्रह्मण्यशास्त्रिपादाः मदीयं
सार्धदिकं सार्वभिकं कुशलमाशसन्ते सदा । समग्रस्य ग्रन्थस्यास्य पूर्वावच्छेदनेन
प्रकाशनयोग्यतां संपादितवतां तेषां करणैस्त्रिभिरपि किमपि कर्तुं न पारये,
यावदायुः 'तदनुगृहीतया प्रतिमया यशस्वी जीवामी'ति परं स्मर्तुमीदौ ।
(३) शाङ्कराभ्युदयकाव्यस्य अडयार ग्रन्थकोशागारगतस्य प्रतिरूपककरणेन
कार्यभारं लघूकृतवान् मम मित्रं आयुर्वेदाचार्यः वा. वैद्यनाथः, अन्ये च
पुस्तकादिवितरणेनोपकृतवन्तः तेषां कृतज्ञतां नतेन शिरसा निवेदये ॥

ग्रन्थोऽयं मत्पितृचरणस्मरणार्थं प्रवर्तितया संख्या शिनिळिवेङ्कटराम-
शास्त्री ट्स्टू नाम्न्या प्रकाश्यते । चोददेशे बहुविधया मत्पितृचरणाः बाल्य
एव स्वपितुः श्रीकृष्णशर्मणः सकाशादर्थात्स्ववेदशाखाः, चम्पकारण्यक्षेत्र-

मभ्युपितवतां, भरद्वाजकुलतिलकशिवावतारश्रीमदप्पयदीक्षितेन्द्रान्ववाय-
संभूतानां न्यायेन्दुशेखरादिबहूञ्ज्वटग्रन्थकर्तृणां श्रीत्यागराजमखीन्द्राणां पौत्राणां
शास्त्ररत्नाकर - महोपदेशक - शास्त्रतिलक - महामहोपाध्याय यज्ञस्वामिशिक्षिणां
प्रेष्ठान्तेवासिनः तेषां सकाशात् समधिगतः ध्यास्मत्त्वाः श्रुतिस्मृतीतिहास-
पुराणदर्शनप्रवचनयापितनिजायुषः सारगर्भितसरलवाग्मैखरीविलासा आसन् ।
अकामहतश्रोत्रियास्ते प्रातस्स्मरणीयां स्वामुत्तमां आदर्शभूतां जीविकां अध्ययने
अध्यापने च व्ययितवन्तः । एष ग्रन्थसङ्कलनव्यवसायः, सङ्कलनोपयोगिवहु-
ग्रन्थपरिशीलनव्यवसायश्च तेषां दिवङ्गतानां मोदाबहो भवेदिति प्रतीक्षमाणा
एषा संस्था इदंपथगतया ग्रन्थप्रकाशने प्रवृत्ता प्रथममाद्याचार्यचरितप्रकाशनेन
धन्यतमामात्मानं संभावयन्ती कामकोटिपीठादिशाङ्करपीठगतानां प्राच्यानां
बोवेन्द्रसरस्वती विद्यारण्यप्रभृतीनां महनीयानां च चरितसङ्कलनाशां हृदि धत्ते ।
श्रीगुरुकृपया तत्सर्वं साधु सेत्स्यतीति प्रतीक्षे ॥

अकामहतता तेषां जीवितानन्ददायिनी ।

सन्ततिं समनुकम्य पुष्पात् श्रियमुत्तमाम् ॥

इति पूज्यपितृचरणस्मरणपूर्वकं ग्रन्थमिममुपहरामि ।

२५. तञ्जाचूरकुलंतेषु,
त्रिशिरःपुरी 620002
6-5-1978

शि. वे. राधाकृष्णशास्त्री ।

वतिष्ठते इतीयं वेदान्तानां मर्यादाः इत्यन्तं वचनजातमतिस्क्षेपेण समस्तौपनिष-
 दार्थसंग्राहकं निवेश्य, ततः क्रमेण तत्रोक्तार्थानां संकलनं, विवरणभाव-
 मापन्नानां धन्यान्यस्मिन् प्रकरणग्रन्थे स्थितानामाचार्यवचनानां निर्देशेन पञ्चखा-
 स्वादेषु विहितमस्ति । एते पञ्चास्वादाः आत्यन्तिकी पञ्चधनिवृत्तिमभीष्टमानः
 आस्वादनीया विराजन्ते । मण्डनमिश्रैः सह भगवत्पादानां वादकयामागः
 प्रसिद्धोऽपि, पूर्वमीमांसामतखण्डनस्य आचार्यभाष्यादिप्रौढग्रन्थैरुत्तमधिगम्यवात्
 नान्न निवन्धे संकलितः । एवं परकायप्रवेशकथाविस्तरोऽपि न निरूपितोऽत्र ॥

कथासंकलने - टिप्पण्यां, मूलप्रदर्शितकथाविसंवादिकगणनां तत्तद्ग्रन्थ-
 निर्देशपूर्वकं स्वयं प्रतिपादनमभिवेशरहिततां स्फुटयति । १ आचार्योपनयना-
 नन्तरं शिवगुरोः स्वर्गप्राप्तिः, उतोपनयनात् पूर्वम् २ मातृनिर्वाणानन्तरं प्रयागे
 भट्टसमागमः, उत तत्. पूर्वम् ३ आचार्याणां सर्वज्ञपीठारोहणं काञ्च्यां,
 उत काद्वारै, इत्यादिविप्रतिपत्तयः प्राधान्येन निर्देशमर्हन्ति । तत्र उपनयना-
 नन्तरं शिवगुरोः स्वर्गप्राप्तिः मातृनिर्वाणानन्तरं प्रयागे भट्टसमागमः, काञ्च्यां
 सर्वज्ञपीठारोहणमिलादिकथाभागस्य संकलने हेतुं, मूलग्रन्थवचनोपन्यामपूर्वकं
 हृदयङ्गमया सरण्या प्रतिपादयति टिप्पणी । एवं काञ्च्यामेव भगवत्पादानां
 स्थूलशरीरपरित्यागस्य, मठान्नायादीनां च विविच्य कमपि भागमनपलप्य
 ग्रामाणिरूपा पद्धत्या निरूपणवभिवेशरहित्याद्येन एकत्रविप्रतिपत्तयः
 प्रतिपादनं चामाधारणो गुणः टिप्पणस्य लक्ष्यते । एकैकस्मिन्नप्यास्तादे
 भगवत्पादपहिमपतिपादकानां प्राचीनाचार्यवर्णीतानां श्लोवानां संकलनं,
 ग्रन्थान्ते आचार्यभगवत्पादाष्टोत्तरगतनामभिः स्तुतिभास्य निवन्धस्य परमं
 प्रकर्षमातनोति ॥

चोलेषु प्रसिद्धशिलिमाभिननाः आयुर्वेदभिननः कुलपरम्परागत-
 कान्यनिर्माणशक्तिन्तः श्रीशङ्कराचार्यादिषु श्रीभवेन्द्रसरस्वत्यन्तेषु श्रीकामकोटि-
 पीठधियाचार्येषु निरतिशयमक्तिन्तः ब्रह्मश्रीसंपन्नाः राधाकृष्णशास्त्रिमहोदयाः
 बहुतरशतग्रन्थपरिचयेन सटिप्पणमिमं सद्दृढयास्वादनीयं श्रीशङ्करविजयमकरन्द-

निबन्ध निर्माण, पूज्यानां भाग्यनादिसङ्घोपदेशेनास्त्रिककुब्जजीवात्तनां विदित-
शास्त्रद्वयानां स्वपितृवादानां श्रीवेङ्कटरामशास्त्रिपदानां स्मरकतया कल्पित-
निधिद्वारा प्रकाश्य, श्रीमच्छङ्करभगवत्पादकैङ्कर्यमनुतिष्ठन्तीति महदिदं
चिन्तयित्वा मग प्रमोदात्तं वर्तते । आचार्यवरणानुपहेण तेषां सभातृकाणां
वाक्त्रिजासाभिभूतिः श्रेयसां परंपरा च मूयादिति भगवत्पादान् प्रायये ॥

8, रङ्गायनप्रहारः,
कुम्भयोगम्,
27-4-76. }

विदुषामनुचरः,

वे. सुब्रह्मण्यशास्त्री.

प्रार्थना

मुद्राकरकराशतकातयऽधरमालिका ।

विरेखाऽपगत सीमा तां निधत्त स्तके सते ॥

शोधयत चैतानि ।

पृष्ठे	पङ्क्तौ	अशुद्धः	शुद्धः पाठः
9	22	व्यासाचलकवि	व्यासाचलपरकवि
69	21	वर्षाकाले	वर्षाकाले
108	20	गतवति	गतवद्भिः
117	15	यमुनाएकतः	यमुनाएकतः 20-21, गङ्गाएकतः
138	16	छानिकातः	छानिकातः ।
293	22	कस्याणवृष्टिस्ततः	मन्त्रमातृकापुष्पमातास्ततः
336	19	माघवीयः	माघवीय —

श्रीभस्वरमहंसपरिव्राजकाचार्य-वणमतप्रतिष्ठापक

श्रीशङ्करभगवत्पादाचार्याणां

कालव्यां संपद्यमाने जयन्ती महामहे
श्रीशङ्करभगवत्पादानां श्रीकाञ्चीकामकोटिपीठाधिष्ठाने
नवपष्टितमपीठाधिपतया सिद्धासनाभिधिकानां

श्रीजयेन्द्रसरस्वती श्रीपादानां

तुरीयाधमप्रवेश रजतजयन्तपुत्सववत्सरप्रथमोपायनतया

श्रीशङ्करभगवत्पादकीर्तिस्तंभप्रतिष्ठावसरे

श्रीचरण चरण कमलयोः

साष्टाङ्गपणामं इमं ग्रन्थं उपहरामः

श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यवर्य श्रीकाशीकामकोटिपीठधिपति श्रीमगदुह
श्रीशङ्कराचार्य भीजयेन्द्रसरस्वती श्रीपादाः

श्रीशङ्करविजयमकरन्दस्य सङ्कलने मूलभूतानां ग्रन्थानां परिचयः ।

१ पुराणानि :-

शिवरहस्यम्	लिङ्गपुराणम्
कूर्मपुराणम्	वायुपुराणम्
भविष्योत्तरपुराणम्	शिवपुराणम्
मार्कण्डेयसंहिता	

२ शङ्करविजयग्रन्थाः -

१ बृहच्छङ्करविजयः - चिःसुखाचार्यविरचितः । अस्य केचनैवांशाः पूर्वतनैः स्वकीयेषु ग्रन्थेषु उद्धृताः उपलभ्यन्ते । न पूर्णतया ॥

२ प्राचीनशङ्करविजयः - अस्यापि केचनैवांशा उपलभ्यन्ते ॥

३ ब्रह्मानन्दीयशङ्करविजयः - सर्वज्ञात्मश्रीचरणानां शिष्यो गाणपतो ब्रह्मानन्दः स्वान्तेवासिने योगानन्दाय भगवत्पादकयां विवृणोति दशसहस्राधिकैः पद्यैः । अस्य अमुद्रितस्य हस्तलिखिता मातृका कुम्भवोणस्यमहादेवशास्त्रिनिकटे उपलभ्यते । केचन तत उद्धृता अंशाः श्रीभगवत्पूज्यपादपूजाकल्पे महादेवशास्त्रिभिः मुद्रिताः । मदवडोकनाय तैर्दत्ता सा मातृकेति तेभ्यो धन्यवादः ।

४ व्यासाचलीयः शङ्करविजयः । श्रीकाञ्चीकामकोटिपीठाधिपाः (१४९८-१५०७ क्रिस्तुशके) महादेवेन्द्रसरस्वती श्रीपादाः अस्य कर्तारः । व्यासाचलगुह्याया निरन्तरस्थित्या व्यासाचल इति प्रसिद्धा एते । मदरासु गवर्नमेण्डु ओरियेण्टल् मानुस्क्रिप्ट्स्सु लैब्ररी द्वारा प्रकाशितोऽयं ग्रन्थः ।

५ आनन्दगिरीयः शङ्करविजयः - अनन्तानन्दगिरिनाम्ना भगवत्पादान्ते-

वासिना प्रथितः । सेण्टर् आफ् अड्वान्स् इ स्टडि इन् फिलसफि,
यूनिवर्सिटि आफ् मदरास् द्वारा प्रकाशितः ।

६ माधवीयशङ्करविजयः - संक्षेपशङ्करविजयाख्यः डिण्डिमाद्वैत-
राज्यलक्ष्म्याख्य व्याख्याद्वयोपेतः ।

७ चिद्विद्यासीयः शङ्करविजयविलसः चिद्विद्यासविज्ञानकन्द-
संवादात्मकः ।

८ शाङ्करदिग्विजयसारः - सारस्वतसदानन्दविरचितः दुन्दुभ्याख्य-
व्याख्यायुतः ।

९ गोविन्दनाथोपं श्रीमच्छङ्कराचार्यचरितम्-तिरुप्पुणिचुरतः दिवाकर
द्विजेन्द्रेण प्रकाशितम् ।

१० केरलीयशङ्करविजयम् - सुपमादौ उदाहियमाणमेतत् तावतांशेन
उपलभ्यते । न पूर्णो ग्रन्थोऽवलोकितः ।

३ काव्यानि :-

१ पतञ्जलिचरितम् - राममदरीदितविरचितम् । पतञ्जलेश्वरितं
मुख्यमत्र । स्वशिष्यस्य गीडस्यानुग्रहाय चन्द्रशर्मरूपेण पुनरस्थावतारं
गीडानुग्रहं यस्याश्रमस्वीकरणेन गोविन्दभगवत्पादाख्यया शङ्करानुग्रहं च
प्रस्तौति काव्यमिदम् ।

२ शङ्कराम्युदयम् - राजचूडामणिदीदितविरचितम् । सहृदयाणां
मूलमात्रं मुद्रितं समग्रम् । अडयार कोशालये पष्ठाध्यापपर्यन्ता सव्याख्या
मातृकोपलभ्यते ।

३ गुरुवंशकाव्यम् । विद्वद्वाल्क कौशीलक्ष्मणशास्त्रिप्रणीतम् । सप्तम-
सर्गात्तं सव्याख्यं, मूलमात्रं समग्रं च श्रीवाणीविजयसमुदणालयेन प्रकाशितम् ।

शृङ्गेरी जगद्गुरु श्रीसच्चिदानन्दभारती (१७७२-१८१४) श्रीपादानामाज्ञया प्रणीतमिदम् । आदिमं सर्गं श्रयं भगवत्पादचरितं वर्णयति ।

४ शङ्करमन्दारसौरभः—नीलकण्ठकृतः शङ्करमन्दारसौरभसमीराख्यया व्याख्यया युतः अमुद्रितः । मद्रुष्टर श्री वा. इ. सुब्रह्मण्यशास्त्रिपादसकाशा-
त्यासा अस्य हस्तलिखिता मातृका ।

५ आचार्यदिव्यजयः ।

४ भगवत्पादस्तुतिग्रन्थाः—

१ तोटकाष्टकम्—आनन्दगिरि (तोटक) विरचितम् ।

२ जगद्गुरुब्रह्मालास्तवः—सदाशिवब्रह्मोन्दसरस्वतीविरचितः काम-
कोटिपीठाधिप—आत्मबोवेन्द्रसरस्वतीश्रीपादानां नाथनया कृतः । कामकोटि-
पीठाधिपगुरुपरंपरावर्णनात्मकेऽस्मिन्ग्रन्थे प्रथमे त्रयस्त्रिंशदश्लोकाः भगवत्पाद-
चरितं वर्णयन्ति । श्रीशङ्करविजयमकरन्दः एतद्ग्रन्थस्यां कथाकारिकामेव
सर्वात्मना चरितसन्निवेशने अनुसरति । स्तवस्यास्य व्याख्या सुप्रभा आत्म-
बोवेन्द्रसरस्वतीश्रीचरणैः कृता प्राचीनानां बहूनां शङ्करविजयादीनां उदाहरणेन
शङ्करचरितसन्निवेशे बहूपकरोति ।

३ पुण्यश्लोकमञ्जरी—व्यासाचलमहादेवेन्द्रसरस्वतीप्रशिव्यैः श्रीसर्वज्ञ-
सदाशिवबोवेन्द्रसरस्वतीश्रीपादैः कामकोटिपीठाधिपैः आत्मनः प्राक्तनानां ५५
आचार्याणां पुण्यश्लोकानां जननस्यद्ध-दीक्षानाम-पितृनाम-सिद्धिस्थलादिस्मरणार्थं
कृता ।

४ भगवत्पादसततिः—जगन्नाथकविविरचिता श्लोकसततिः । शङ्कर-
जयन्त्युपहारे सङ्कलिता ।

५ यतिसार्वभौमोपहारेः—शङ्करकिङ्कर-ब्रह्मानन्दकर्मन्दिनरक.पटीरवकवि-
प्रणीतः अशीतिश्लोककामकः । शङ्करजयन्त्युपहारे संकलितः ।

वासिना प्रयितः । सेण्टर् आफ् अड्वान्स्ड् स्टडि इन् फिलासफि,
यूनिवर्सिटि आफ् मद्रास् द्वारा प्रकाशितः ।

६ माधवीयशङ्करविजयः — संक्षेपशङ्करविजयाख्यः डिण्डिमाद्वैत-
राज्यलक्ष्याख्य व्याख्याद्वयोपेतः ।

७ चिद्विलासीयः शङ्करविजयविलासः चिद्विलासविज्ञानकन्द-
संवादात्मकः ।

८ शशङ्करदिविजयसारः — सारसूतसदानन्दविरचितः दुन्दुभ्याख्य-
व्याख्यायुतः ।

९ गोविन्दनाथोयं श्रीमच्छङ्कराचार्यचरितम्-तिरुन्पुणितुरतः द्विवाकर
द्विजेन्द्रेण प्रकाशितम् ।

१० केरलीयशङ्करविजयम् — सुपमादी उदाह्रियमाणमेतत् तावतांशेन
उपलभ्यते । न पूर्णं ग्रन्थोऽत्रालोकि ।

३ काव्यानि :-

१ पतञ्जलिचरितम् — राममदरीक्षितविरचितम् । पतञ्जलेधरितं
मुष्यमत्त । स्वशिष्यस्य गौडस्यानुग्रहाय कन्दशर्मरूपेण पुनरस्याधतारं
गौडानुग्रहं यस्याधमस्वीकरणेन गोविन्दभगवत्पादाख्यया शङ्करानुग्रहं च
प्रस्तौति काव्यमिदम् ।

२ शङ्कराम्युदयम् — राजचूडामणिरीक्षितविरचितम् । सहृदयायां
मूलमात्रं मुद्रितं समग्रम् । अडयर् कोशाख्ये पष्ठाध्यायपर्यन्ता सव्याख्या
मातृकोपलभ्यते ।

३ गुरुवंशकाव्यम् । विद्वद्वाल्मिकीकौशील्यमगशाधिप्रणीतम् । सप्तम-
सर्गांशं सव्याख्यं, मूलमात्रं समग्रं च श्रीवाणीविलासमुदणाख्येन प्रकाशितम् ।

शृङ्गेरी जगद्गुरु श्रीसच्चिदानन्दभारती (१७७२-१८१४) श्रीपादानामाज्ञया प्रणीतमिदम् । आदिमं सर्गशयं भगवत्पादचरितं वर्णयति ।

४ शङ्करमन्दारसौरभः—नीलकण्ठकृतः शङ्करमन्दारसौरभसमीराख्यया ध्याख्यया युतः अमुद्रितः । मद्रुहवर श्री वा, इ, सुब्रह्मण्यशास्त्रिपादसकाशा-
व्यासा अस्य हस्तलिखिता मातृका ।

५ आचार्यदिव्यजयः ।

४ भगवत्पादस्तुतिग्रन्थाः—

१ तोटकाष्टकम्—आनन्दगिरि (तोटक) विरचितम् ।

२ जगद्गुरुत्वमालास्तवः—सदाशिवब्रह्मेन्द्रसरस्वतीविरचितः काम-
कोटिपीठाधिप—आत्मबोधेन्द्रसरस्वतीश्रीपादानां नाथनया कृतः । कामकोटि-
पीठाधिपगुरुपरंपरावर्णनात्मकेऽस्मिन्ग्रन्थे प्रथमे त्रयस्त्रिंशच्छ्लोकाः भगवत्पाद-
चरितं वर्णयन्ति । श्रीशङ्करविजयमकरन्दः एतद्ग्रन्थस्यां कथाकारिकामेव
सर्वात्मना चरितसन्निवेशने अनुसरति । स्तवस्यास्य व्याख्या सुषमा आत्म-
बोधेन्द्रसरस्वतीश्रीचरणैः कृता प्राचीनानां बहूनां शङ्करविजयादीनां उदाहरणेन
शङ्करचरितसन्निवेशे बहूपकरोति ।

३ पुण्यश्लोकमञ्जरी—व्यासावल्लभहादेवेन्द्रसरस्वतीप्रशिक्षैः श्रीसर्वज्ञ-
सदाशिवबोधेन्द्रसरस्वतीश्रीपादैः कामकोटिपीठाधिपैः आत्मनः प्राक्तनानां ५५
आचार्याणां पुण्यश्लोकानां जननस्थल-दीक्षानाम-पितृनाम-सिद्धिस्थलादिस्मरणार्थं
कृता ।

४ भगवत्पादसप्ततिः—जगन्नाथकविविरचिता श्लोकसप्ततिः । शङ्कर-
जयन्त्युपहारे सङ्कलिता ।

५ यतिसार्वभौमोपहारः—शङ्करविद्वान्-ब्रह्मनन्दवर्मन्दिनरक.परीरवकवि-
प्रणीतः अशीतिश्लोकात्मकः । शङ्करजयन्त्युपहारे संकलितः ।

६ जगद्गुरुपारंपर्यस्तुतिः - कूडलीशृंगेरिमठीया । गुरुपरंपरानाम-
मालायुता । श्रीमज्जगद्गुरु कूडली शृंगेरीमहासंस्थानेन प्रकाशिता ।

७ शतश्लोकी - पोटगं रामशास्त्रिकृता ।

८ गुर्वष्टकम् - चित्सुग्राचार्यविरचितम् ।

९ गुर्वष्टकम् - ब्रह्मविद्यायां प्रकाशितं अज्ञातवर्तकम् ।

१० श्रीशङ्करार्यपदावलम्बनस्तोत्रम् - जगद्गुरु श्रीसच्चिदानन्दशिवाभिनव-
नृसिंहभारतीस्वामिविरचितम् ।

११ गोवर्धनपीठजगद्गुरुनाममालास्तोत्रम् ।

१२ यासनादेहस्तुतिः भगवत्पादानामतिमानुषचर्यास्तवनपरा ।

१३ श्रीशङ्कराचार्याष्टोत्तरशतनामस्तोत्रम् ।

१४ श्रीशङ्करभगवत्पादाचार्याष्टोत्तरशतनामावलिः महामहोपाध्याय पद्माना-
ण्ड गणपतिशास्त्रिभिः रचिता । शङ्कराय नमः इति षडक्षर्याः प्रत्यक्षर-
मष्टादशभिः नामभिः सङ्कलिता ।

१५ श्रीशङ्कराचार्यचतुर्विंशतिनामावली ।

१६ श्रीशङ्करभगवत्पादाचार्यसहस्रनामस्तोत्रम् - हिन्दुमतकलाचार्यप्रचार-
संघप्रकाशितम् ।

१७ श्रीशङ्करभगवत्पादसहस्रनामस्तोत्रम् - श्रीभाष्यस्वामिप्रणीतम् ।

१८ शङ्करभगवत्पादपूजाकल्पः ।

१९ इन्मूचदष्टः कोशः - शृंगगिरियुगुपरंपर्यस्तोत्रम् ।

५ भगवत्पादशिष्यप्रणीताः ग्रन्थाः -

१ हस्तामलकीयम्

हस्तामलकाचार्यप्रणीतम्

२ श्रुतिसारसमुद्ररणम्

तोटक्याचार्यप्रणीतम्

३ नैष्कर्म्यसिद्धिः	सुरेश्वराचार्यप्रणीता
४ बृहदारण्यकोपनिषद्वातिकम्	सुरेश्वराचार्यप्रणीतम्
५ तैत्तिरीयोपनिषद्वातिकम्	सुरेश्वराचार्यप्रणीतम्
६ पञ्चपादिका टीका	पद्मपादाचार्यप्रणीता
७ संक्षेपशारीरकम्	सर्वज्ञात्ममुनिप्रणीतम्

६ आचार्यमृतिदा इतरे ग्रन्थाः—

स्वकीयग्रन्थेष्वाम्नावन्ते मध्ये च भगवत्पादानां तत्पूर्वाचार्याणां च प्रणतिः कृता प्रार्थ्यबहुभिराचार्यैः । तैः कृताः प्रणतिश्लोकाः प्रत्यास्वादादावन्ते च सन्दृष्ट्याः भगवत्पादादीनां अनुग्रहलाभाय, तेषां ग्रन्थकर्तृणां पुण्यस्मरणाय च अस्मिन् ग्रन्थे । ग्रन्थनाम ग्रन्थकर्तृनाम च ययोद्धरणकर्म उल्लिख्यते ।

- १ द्विडात्रेयदर्शनम्—पोलंगं रामशास्त्री ।
- २ शारीरकमीमांसाभाष्यवार्तिकम्—अभिन्नव द्विडाचार्याभिध बालकृष्णानन्दसरस्वतीस्वामिनः ।
- ३ बालमनोरमा—सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या—वासुदेवदीक्षितः ।
- ४ नटराजस्तवः—अप्पयदीक्षितेन्द्राः ।
- ५ ब्रह्मसूत्रानुगुण्यसिद्धिः—कुरुङ्गुळं कृष्णशास्त्री ।
- ६ ब्रह्मविद्याभरणम्—अद्वैतानन्दसरस्वतीस्वामिनः ।
- ७ संक्षेपशारीरकटीका तत्वबोधिनी—नृसिंहाश्रमस्वामिनः ।
- ८ तैत्तिरीयोपनिषद्भाष्यटीका—बालकृष्णानन्दसरस्वतीस्वामिनः ।
- ९ भाष्यमानुप्रमा—भट्टार्यवकशास्त्री ।
- १० अंबास्तवव्याख्या—अर्धनारीश्वरदीक्षितः ।

- ११ किरणावली—सोपानपञ्चकव्याख्या बालकृष्णानन्दसरस्वतीस्वामिनः ।
 १२ भामतीतिलकम्—अष्टालसूरिः ।
 १३ मङ्गरी—पट्टपदीस्तवव्याख्या—शाङ्करानन्दतीर्थस्वामिनः ।
 १४ हरिहराद्वैतभूषणम्—बोधेन्द्रसरस्वतीस्वामिनः ।
 १५ वेदान्तकल्पलतिका—मधुसूदनसरस्वतीस्वामिनः ।
 १६ सिद्धान्तलेशसंग्रहः—अप्यदीक्षितेन्द्राः ।
 १७ चित्सुखी—चित्सुखाचार्याः ।
 १८ सिद्धान्तविन्दुः—मधुसूदनसरस्वतीस्वामिनः ।
 १९ अद्वैतामृतबोधः ।
 २० अपरोक्षानुभूतिदीपिका—विद्यारण्यस्वामिनः ।
 २१ अद्वैतभूषणम्—शाङ्करब्रह्मसूत्रभाष्यव्याख्या—बोधेन्द्रसरस्वती-
 स्वामिनः ।
 २२ पञ्चपादिकाविवरणम्—प्रकाशात्मश्रीचरणाः ।
 २३ तत्वशुद्धिः—ज्ञानधनपादाः ।
 २४ आचार्यप्रशस्तिः—(ब्रह्मविद्या) श्रीचन्द्रशेखरेन्द्रसरस्वतीश्रीपादाः ।
 २५ सुरेश्वरप्रशस्तिः—श्रीभाष्यस्वामिनः ।
 २६ वार्तिककारो नैष्कर्म्यसिद्धिश्च—श्रीभाष्यस्वामिनः (श्रीसुरेश्वराचार्य-
 जीवितस्मरणपत्रबन्धमालायाम्) ।
 २७ मूकपञ्चशती—मूककविः ।

७ इतरे कथाशोपकारकाः ग्रन्थाः—

- १ भारतगीतम् आर्. वी. कृष्णमाचार्यः (सहृदया) ।
 २ नटेशविजयम्—वेङ्कटकृष्णदीक्षितः ।
 ३ स्मृतिमुक्ताफलम्—वैद्यनाथदीक्षितः ।

- ४ कालध्यां आर्यात्राशङ्करभगवत्पादाब्धे शिखलेखः ।
- ५ श्रीमुखदर्पणम् — शिवरामसूरी ।
- ६ सुधन्वलेखः — विमर्शः—राजराजेश्वराश्रमश्रीचरणैः प्रकाशितः ।
- ७ ज्योतिर्मठीयमठान्नाय महानुशासनम् ।
- ८ शृङ्गगिरिमठान्नायः ।
- ९ संक्षेपशारीरकोपोद्घातः रामनाथद्विवेदी
- १० न्यायरत्नदीपावली आनन्दानुभवाचार्यः
- ११ सौन्दर्यलहरी व्याख्या सौभाग्यवर्धिनी
- १२ " अरुणामोदिनी
- १३ " आनन्दगिरीया
- १४ " पदार्यचन्द्रिका
- १५ सुरेश्वराचार्यजीवितस्मरणम् अखिलभारतगङ्करसेवासमितिः
- १६ कालटी "
- १७ ब्रह्मसिद्धेरूपोद्घातः कुम्पुस्वामिशाली
- १८ अद्वैतग्रन्थकोशः इष्टसिद्धीन्द्रसरस्वतीस्वामिनामन्तेवासी

८ भगवत्पादैर्विरचिताः ग्रन्थाः —

१ भाष्यग्रन्थाः -

१ भगवद्गीताभाष्यम्	५ माण्डूक्यकारिकाभाष्यम्
२ तैत्तिरीयोपनिषद्भाष्यम्	६ ब्रह्मसूत्रभाष्यम्
३ हस्तामलकीयभाष्यम्	७ सनत्सुजातीयभाष्यम्
४ विष्णुसहस्रनामभाष्यम्	

१ स्तोत्रग्रन्थाः -

८ सुबलप्यमुजङ्गम्	३१ लक्ष्मीवृत्सिंहकराबलम्
(करुणारस)स्तोत्रम्
९ देवीमुजङ्गम्	३२ नरसिंहाष्टकम्
१० कनकधारास्तोत्रम्	३३ दक्षिणामूर्तिस्तोत्रम्
११ अच्युताष्टकम्	३४ दक्षिणामूर्त्यष्टकम्
१२ गुरुपादुकापञ्चकम्	३५ निर्गुणमानसपूजा
१३ नर्मदाष्टकम्	३६ दक्षिणामूर्तिवर्णमाळास्तोत्रम्
१४ काशीपञ्चकम्	३७ धार्याष्टकम्
१५ गङ्गाष्टकम्	३८ रत्नपुष्पाञ्जलिस्तोत्रम्
१६ मणिकर्णिकाष्टकम्	३९ शिवानन्दलहरी
१७ द्वादशलिङ्गस्तोत्रम्	४० शिवपादादिकेशान्त-
वर्णनस्तोत्रम्
१८ वेदसारशिवस्तोत्रम्	४१ शिवकेशादिपादान्त-
वर्णनस्तोत्रम्
१९ शिवनामवलयष्टकम्	४२ सुवर्णमाळास्तुतिः
२० शिवपञ्चाक्षरस्तोत्रम्	४३ सांबदशश्लोकी
२१ अन्नपूर्णाष्टकम्	४४ उमामहेश्वरस्तोत्रम्
२२ कालभैरवाष्टकम्	४५ भ्रमरावाष्टकम्
२३ षट्पदी	४६ अर्धनारीश्वरस्तवः
२४ शिवमुजङ्गम्	४७ आनन्दलहरी
२५ विष्णुमुजङ्गम्	४८ त्रिपुरसुन्दरीमानसपूजास्तोत्रम्
२६ गोविन्दाष्टकम्	४९ शारदाभुजङ्गम्
२७ कृष्णाष्टकम्	५० गौरीदशकम्
२८ मातृपञ्चकम्	
२९ यमुनाष्टकम् (प्रथमं)	
३० यमुनाष्टकम् (द्वितीयम्)	

५१ भवानीभुजङ्गम्	६५ शिवपञ्चाक्षरनक्षत्रनालास्तोत्रम्
५२ हरिमीढेस्तुतिः	६६ कल्याणवृष्टिस्तवः
५३ मीनाक्षीपञ्चलेस्तोत्रम्	६७ शिवापराधक्षमापणस्तोत्रम्
५४ मीनाक्षीस्तोत्रम्	६८ देवीचतुष्टयपुष्पारभूजास्तोत्रम्
५५ त्रिपुरसुन्दर्यष्टकम्	६९ मन्त्रमातृकापुष्पनालस्तवः
५६ रामभुजङ्गम्	७० श्यामलानवरत्नमालिका
५७ हनुमत्पञ्चरत्नम्	७१ त्रिपुरसुन्दरीवेदपादस्तवः
५८ गणेशपञ्चरत्नम्	७२ लक्ष्मीवृत्तिहृत्पञ्चरत्नस्तवः
५९ गणेशभुजङ्गम्	७३ पाण्डुरङ्गाष्टकम्
६० रत्ननापाष्टकम्	७४ भगवन्मानसभूजा
६१ मातृकापुष्पनालस्तोत्रम्	७५ जगन्नायाष्टकम्
६२ नवरत्नमालिका	७६ ललितापञ्चरत्नम्
६३ मृत्युञ्जयमानसिकभूजास्तोत्रम्	७७ श्रीमत्कमस्तवः
६४ विष्णुपादादिकेशान्तस्तोत्रम्	७८ सौन्दर्यलहरी

(अत्र आर्षाष्टकं रत्नपुष्पाञ्जलिस्तोत्रं च नेपालपूजकीय तोशागारात्
 लब्धं श्री सि. आर्. स्वामिनापार्षमज्ञोदयेन प्रकाशितम् । नरसिंहाष्टकं,
 श्रीमत्कमस्तवः, गुरुशुद्धकापञ्चकं च ब्रह्मविद्यायां, मातृपञ्चकं शङ्करचरित-
 निबन्धेषु च प्रकाशितम् । अन्यसर्वं श्रीरत्नस्वशणीविद्यासमुद्रपालय प्रकाशित
 शाङ्करप्रन्यावली - जगद्गुरु मन्थमाळातः, कामकोटिकेशस्यान प्रकाशित-
 शङ्करस्तोत्रग्रन्थेभ्यश्च सङ्कलितम् ।)

३ वेदान्तादिप्रकरणग्रन्थाः -

७९ प्रपञ्चसारः	८२ योगतापवली
८० निर्वाणपञ्चकम् (अद्वैतपञ्चरत्न आत्मपञ्चकम् वा)	८३ स्वात्मनिरूपणम्
८१ दशसुक्ती (निर्वाणदशकम्)	८४ विवेकचूडामणिः
	८५ निर्वाणपट्टकम्

१ स्तोत्रग्रन्थाः -

- ८ सुमलम्पमुजङ्गम्
 ९ देवीमुजङ्गम्
 १० कनकधारास्तोत्रम्
 ११ अच्युताष्टकम्
 १२ गुरुपादुकापञ्चकम्
 १३ नर्मदाष्टकम्
 १४ काशीपञ्चकम्
 १५ गङ्गाष्टकम्
 १६ मणिकर्णिकाष्टकम्
 १७ द्वादशलिङ्गस्तोत्रम्
 १८ वेदसारशिवस्तोत्रम्
 १९ शिवनाथरूपष्टकम्
 २० शिवपञ्चाक्षरस्तोत्रम्
 २१ अननूनाष्टकम्
 २२ कालभैवाष्टकम्
 २३ पटपदी
 २४ शिवमुजङ्गम्
 २५ विष्णुमुजङ्गम्
 २६ गोविन्दाष्टकम्
 २७ कृष्णाष्टकम्
 २८ मातृपञ्चकम्
 २९ यमुनाष्टकम् (प्रथमं)
 ३० यमुनाष्टकम् (द्वितीयम्)
- ३१ लक्ष्मीवृत्तिसिद्धकरावलम्ब
 (करुणारस)स्तोत्रम्
 ३२ नरसिंहाष्टकम्
 ३३ दक्षिणामूर्तिस्तोत्रम्
 ३४ दक्षिणामूर्त्यष्टकम्
 ३५ निर्गुणमानसपूजा
 ३६ दक्षिणामूर्तिवर्णमाळास्तोत्रम्
 ३७ भार्याष्टकम्
 ३८ रत्नपुष्पाञ्जलिस्तोत्रम्
 ३९ शिवानन्दलहरी
 ४० शिवपादादिकेशान्त-
 वर्णनस्तोत्रम्
 ४१ शिवकेशादिपादान्त-
 वर्णनस्तोत्रम्
 ४२ सुवर्णमाळास्तुतिः
 ४३ सांबदशश्लोकी
 ४४ उमामहेश्वरस्तोत्रम्
 ४५ भ्रमराष्टकम्
 ४६ भर्जनारीश्वरस्तवः
 ४७ आनन्दलहरी
 ४८ त्रिपुरसुन्दरीमानसपूजास्तोत्रम्
 ४९ शारदामुजङ्गम्
 ५० गौरीदशकम्

५१ भवानीभुजङ्गम्	६५ शिवपञ्चाक्षरनक्षत्रमालास्तोत्रम्
५२ हरिमीढेस्तुतिः	६६ कल्याणवृष्टिस्तवः
५३ मीनाक्षीपञ्चरत्नस्तोत्रम्	६७ शिवापराधक्षमापणस्तोत्रम्
५४ मीनाक्षीस्तोत्रम्	६८ देवीचतुष्टयष्टुपचारपूनास्तोत्रम्
५५ त्रिपुरसुन्दर्यष्टकम्	६९ मन्त्रमातृकापुष्पमालास्तवः
५६ रामभुजङ्गम्	७० श्यामलानवरत्नमालिका
५७ हनुमत्पञ्चरत्नम्	७१ त्रिपुरसुन्दरीवेदपादस्तवः
५८ गणेशपञ्चरत्नम्	७२ लक्ष्मीनृसिंहपञ्चरत्नस्तवः
५९ गणेशभुजङ्गम्	७३ पाण्डुरङ्गाष्टकम्
६० रङ्गनाथाष्टकम्	७४ भगवन्मानसपूजा
६१ मातृकापुष्पमालास्तोत्रम्	७५ जगन्नाथाष्टकम्
६२ नवरत्नमालिका	७६ ललितापञ्चरत्नम्
६३ मृत्युञ्जयमानसिकपूजास्तोत्रम्	७७ श्रीमत्कमस्तवः
६४ विष्णुपादादिकेशान्तस्तोत्रम्	७८ सौन्दर्यलहरी

(अत्र आर्षाष्टकं रत्नपुष्पाञ्जलिस्तोत्रं च नेपालराजकीयकोशागारात्
 लब्धं श्री सि. आर्. स्वामिनाथार्यमहोदयेन प्रकाशितम् । नरसिंहाष्टकं,
 श्रीमत्कमस्तवः, गुरुपादुकापञ्चकं च ब्रह्मविद्याया, मातृपञ्चकं शङ्करचरित-
 निबन्धेषु च प्रकाशितम् । अन्यत्सर्वं श्रीरङ्गस्वामीविद्यासमुदणालय प्रकाशित
 शाङ्करग्रन्थावली - जगद्गुरु ग्रन्थमालातः, कामकोटिकोशस्थान प्रकाशित-
 शाङ्करस्तोत्रग्रन्थेभ्यश्च सङ्कलितम् ।)

३ वैदान्तादिप्रकरणग्रन्थाः -

७९ प्रपञ्चसारः	८२ योगतारावली
८० निर्वाणपञ्चकम् (अद्वैतपञ्चरत्नं आत्मपञ्चकम् वा)	८३ स्वामिनिरूपणम्
८१ दशश्लोकी (निर्वाणदशकम्)	८४ विवेकचूडामणिः
	८५ निर्वाणपत्रकम्

८६ अद्वैतानुभूतिः	१०३ स्वात्मप्रकाशिका
८७ ब्रह्मानुचिन्तनम्	१०४ स्वरूपानुसन्धानम् (विज्ञाननौका)
८८ सदाचारानुसन्धानम्	
८९ मनीषापञ्चकम्	१०५ मायापञ्चकम्
९० तत्त्वोपदेशः	१०६ शतश्लोकी
९१ वाक्यवृत्तिः	१०७ प्रौढानुभूतिः
९२ धन्याष्टकम्	१०८ ब्रह्मज्ञानावलीमाला
९३ जीवन्मुक्तानन्दलहरी (शिवानन्दलहरी)	१०९ निर्वाणमञ्जरी
९४ यतिपञ्चकम् (कौपीनपञ्चकम्)	११० प्रश्नोत्तररत्नमालिका
९५ सर्ववेदान्तसिद्धान्तसारसंग्रहः	१११ एकश्लोकी
९६ अपरोक्षानुभूतिः	११२ भजगोविन्दम्
९७ प्रबोधसुधाकरः	११३ बालबोधसंग्रहः
९८ उपदेशसाहस्री गद्यप्रबन्धः (सकलवेदोपनिषत्सारोपदेश- साहस्री)	११४ त्रिपुरी
९९ उपदेशसाहस्री पद्यप्रबन्धः	११५ अनुभवोल्लासः
१०० पञ्चीकरणम्	११६ सहजाष्टकम्
१०१ आत्मबोधः	११७ चिदानन्दात्मकस्तोत्रम्
१०२ दुर्वासनाप्रतीकारदशकम्	११८ सोपानपञ्चकं (उपदेशपञ्चकं, साधन- पञ्चकं, अद्वैतपञ्चकं वा)

एषु दुर्वासनाप्रतीकारदशकं, बालबोधसंग्रहाद्याः पञ्च च (११३-११७) प्रसविद्यातः सङ्गृहीताः । अन्ये शाङ्करग्रन्थावली - जगद्गुरुग्रन्थमालातः ।

भगवत्श्लाघाविरचिताः सङ्कलनेऽस्मिन् अनुदाहृताः, मुद्रिता अमुद्रिता-
इत्येतरे ग्रन्था नामतो निर्दिश्यन्ते ।

१ भाष्यग्रन्थाः -

१ ईशोपनिषद्भाष्यम्	९ बृहदारण्यकोपनिषद्भाष्यम्
२ केनोपनिषत्पदभाष्यम्	१० नृसिंहपूर्वतापिन्युपनिषद्भाष्यम्
३ केनोपनिषद्भाष्यम्	११ रुग्णितोत्तरतापिन्युपनिषद्भाष्यम्
४ कठोपनिषद्भाष्यम्	१२ श्वेताश्वतरोपनिषद्भाष्यम्
५ प्रश्नोपनिषद्भाष्यम्	१३ अथर्वशिखोपनिषद्भाष्यम्
६ मुण्डकोपनिषद्भाष्यम्	१४ अथर्वशिरोपनिषद्भाष्यम्
७ ऐतरेयोपनिषद्भाष्यम्	१५ षडसूच्युपनिषद्भाष्यम्
८ छान्दोग्योपनिषद्भाष्यम्	१६ सर्वोपनिषत्सारः

२ व्याख्याग्रन्थाः -

१७ ज्ञानाद्ब्रह्मशाब्दाख्या विवरणम्	२० पानञ्जलयोगसूत्र-
१८ ललितालिङ्गतीभाष्यम्	भाष्यविवरणम्
१९ आपस्तम्बधर्मसूत्र (अध्यात्मपर्यट्ट) भाष्यम्	

३ इतरे प्रकरणग्रन्थाः -

२१ लघुवान्यवृत्तिः	२९ आत्मचिन्तनम्
२२ अनात्मश्रीविगर्हणम्	३० आत्मज्ञानोपदेशविधिः
२३ प्रान्तास्मरणस्तोत्रम्
(ब्रह्मध्यानपरम्)	३१ आत्मनात्मविवेकः
२४ अस्त्राद्वैकरसवाक्यार्थः	३२ आत्मसाम्राज्यसिद्धिः
२५ अद्वैतमानसिकपूजा	३३ अत्रभूताष्टकम्
२६ अध्यात्मविद्योपदेशविधिः	३४ एकादशोत्तरशतवाक्यग्रन्थः
२७ अध्यात्मसूत्रयासविधिः	३५ एकान्तनिर्णयः
२८ अष्टश्लोकी	३६ ज्ञानसन्ध्यासः
	३७ निरञ्जनाष्टवम्

८६ अद्वैतानुभूतिः	१०३ स्वात्मप्रकाशिका
८७ ब्रह्मानुचिन्तनम्	१०४ स्वरूपानुसन्धानम् (विज्ञाननौका)
८८ सदाचारानुसन्धानम्	
८९ मनीषापञ्चकम्	१०५ मायापञ्चकम्
९० तत्त्वोपदेशः	१०६ शतश्लोकी
९१ वाक्यवृत्तिः	१०७ प्रौढानुभूतिः
९२ धन्याष्टकम्	१०८ ब्रह्मज्ञानावलीमाला
९३ जीवन्मुक्तानन्दलहरी (शिवानन्दलहरी)	१०९ निर्वाणमञ्जरी
९४ यतिपञ्चकम् (सौरीनपञ्चकम्)	११० प्रश्नोत्तररत्नमालिका
९५ सर्ववेदान्तसिद्धान्तसारसंग्रहः	१११ एकश्लोकी
९६ अपरोक्षानुभूतिः	११२ भक्तगोविन्दम्
९७ प्रबोधसुधाकरः	११३ बालबोधसंग्रहः
९८ उपदेशसाहस्री गद्यप्रबन्धः (सकलवेदोपनिषत्सारोपदेश- साहस्री)	११४ त्रिपुरी
९९ उपदेशसाहस्री पद्यप्रबन्धः	११५ अनुभवश्लासः
१०० पञ्चीकरणम्	११६ सहजाष्टकम्
१०१ आत्मबोधः	११७ चिदानन्दात्मकस्तोत्रम्
१०२ दुर्वासनाप्रतीकारदशकम्	११८ सोपानपञ्चकं (उपदेशपञ्चकं, साधन- पञ्चकं, अद्वैतपञ्चकं वा)

एषु दुर्वासनाप्रतीकारदशकं, बालबोधसंग्रहाद्याः पञ्च च (११३-११७) ब्रह्मविद्यातः सङ्गृहीताः । अन्ये शाङ्करप्रन्यावली - जगद्गुरुप्रन्यमालातः ।

भगवत्पादविरचिताः सङ्कलनेऽस्मिन् अनुदाहृताः, मुद्रिता अमुद्रिता-
श्चेतरे प्रन्या नामतो निर्दिश्यन्ते ।

श्रीशङ्करविजयमकरन्दः

॥ विषयानुक्रमणिका ॥

आम्वादः	पृष्ठसंख्या
1 गुरुस्वैष्टदेवनाप्रणामः, गुरुपरंपराध्यानं, गुरुपरंपरानन्तर्गत प्राकनादैताचार्यस्मरणं, उपोद्धातः, ग्रन्थसङ्कलयितुः सङ्कल्पः	1
2 पूर्वाचार्यकथा - पतञ्जलिचरितम्	11
3 गौडपादचरितं, गोविन्दभगवत्पादचरितम्	18
4 भगवत्पादावतारहेतुः	26
5 शिवगुरुनपञ्चर्या शंभोरनुग्रहः, शङ्करस्य गर्भवासः	31
6 शङ्करावनारः, जातकर्म, नामकरणं च	38
7 बाललीला, चौलं, विद्याभ्यासः, देवीप्रसादप्राप्तिः	45
8 उपनयनं, शिवगुरोर्निर्याणं, शङ्करस्य गुरुकुलवासः, विप्र- पत्न्या लक्ष्म्यनुग्रहप्रापणं, गुरुकुलाभिषेक्तस्य मातृशुश्रूषा, नक्रग्रहणं, सन्यासग्रहणं, श्रीकृष्णप्रतिष्ठा	50
9 श्रीगोविन्दभगवत्पादेभ्यः क्रमसन्यासस्वीकारः	63
10 चानुर्मास्यानुष्ठानं ब्रह्मणो निदिध्यासनं	68
11 नर्मदापूतनिग्रहः, भाष्यकरणाय गोविन्दभगवत्पादाना- मादेशः, काशीगमनम्	77
12 काश्यां सनन्दनस्य शिष्यतया स्वीकारः, विश्वनाथानुग्रहः यदर्या गौडपादानुग्रहः, भाष्यप्रणयनं च	86
13 सनन्दनस्य गुरुभक्तिः, पद्मपादाख्यया प्रसिद्धिः, ध्यास- ब्रह्मानुग्रहः,	95
14 शिष्यसंग्रहः, यदरीनारायणप्रतिष्ठा, चित्तुलस्य शिष्यतया स्वीकारः, तत्सङ्कष्टोत्पत्तिः, मातृनिर्याणम्	104

३८ पञ्चकोशविवेकः	५३ महावाक्यार्थोपदेशः
३९ पञ्चीकरणभाष्यम्	५४ महावाक्यनिर्णयः
४० पञ्चीकरणमहावाक्यम्	५५ मायाविवरणम्
४१ पञ्चीकृतम्	५६ राजयोगसूत्रभाष्यम्
४२ परमानन्ददीपिका	५७ वाक्यदीपिका
४३ प्रणवभाष्यम्	५८ वाक्यसुधा
४४ ब्रह्मनाभावटी	५९ वेदान्ततत्त्वसारः
४५ ब्रह्मानुसन्धानम्	६० वेदान्तशास्त्रप्रकरणम्
४६ बालबोधिनी	६१ सर्वसिद्धान्तसंग्रहः
४७ मतखण्डनम्	६२ खानुभवप्रकरणम्
४८ महावाक्यमन्त्रः	६३ तत्त्वबोधः
४९ महावाक्यविवरणम्	६४ मणिरत्नमाला
५० महावाक्यार्थपञ्चीकरणम्	६५ मुमुक्षुपञ्चकम्
५१ महावाक्यार्थविचारः	६६ वैराग्यपञ्चकम्
५२ महावाक्यार्थविवरणम्	

आकरः— १ अद्वैतग्रन्थकोशः (इष्टसिद्धीन्द्रसरस्वतीशिष्यः)

२ शङ्कराचार्य (बलदेव उपाध्यायः)

- विमुक्तिसाधनानि ब्रह्मविदः संसारनाशकम्, जीवन्मुक्तस्या-
नन्दानुभवः 248
- 27 प्रश्नोत्तररत्नमालिका तीर्थक्षेत्रयात्रा कन्याकुमारी श्रीसन्धि-
अनन्तशयन मथुरा दर्भशयन सेतु रामेश्वर वक्तुण्डपुरी
श्रीरङ्ग जम्बुकेश मातृभूतेशनगरयात्रा, 265
- 28 मध्यार्जुन मृत्युञ्जय श्वेतारण्य चिदम्बर शेषाचल श्रीकाल-
हस्ति काञ्ची क्षेत्रयात्रा, काञ्चीमाहात्म्यम् 278
- 29 काञ्चीक्षेत्रे शिवकाञ्ची विष्णुकाञ्ची पुरनिर्माणम्,
एकाधेश्वर वरदराज कामाक्ष्यालयनिर्माणम्, कामाक्ष्याः
पुरतः श्रीचक्रप्रतिष्ठा, सर्वज्ञपीठारोहणं, सर्वज्ञात्ममुनेः
शिष्यतया स्वीकारः, कामकोटिपीठशारदामठप्रतिष्ठा 293
- 80 पीठव्यवस्थार्थं तार्थयात्रा, अहोबिल पाण्डुरङ्ग द्वारका-
गमनं, द्वारकापीठव्यवस्था, मथुरागोकुल बृन्दावनयात्रा,
वैयाकरणायोपदेशः 306
- 31 बदर्या ज्योतिष्मतीपीठव्यवस्था, केदारे नीलकण्ठे च
केलासाहृतमुक्तिवर ठिङ्गप्रतिष्ठा, जगन्नाथक्षेत्रे गोवर्धन-
पीठव्यवस्था, शृङ्गगिरौ भोगाख्यस्थ, चिदम्बरे मोक्षाख्यस्थ
काञ्चयां योगाख्यस्थ च केलासाहृतलिङ्गस्य प्रतिष्ठा, सर्वज्ञात्म-
धीचरणैः संक्षेपशारीरकरचना 318
- 32 इन्द्रसरस्वतीयोगपट्टप्राप्तिः, कामाक्ष्याः पुरतः सौन्दर्यलहर्या
प्रार्थना, तत्र लयः, जयघोषः 828

- 15 गोविन्दभगवत्पादानां ब्रह्मीभावः कुमारिलभट्टपादसमागमः
मण्डनानुग्रहः 117
- 16 विश्वरूपजयः 130
- 17 सुरेश्वराय तत्वोपदेशः 138
- 18 पद्मपादेन बर्दियालयनिर्माणं, भैरवनिग्रहः, नरसिंह-
प्रसादनं, धीगौडपादानुग्रहः, भीदक्षिणामूर्त्यनुग्रहः 14
- 19 कैलासे शम्भोः पञ्चलिङ्गप्राप्तिः, सिद्धेश्वरीगुह्येश्वरी-
प्रसादलाभः 156
- 20 तीर्थक्षेत्रयात्रा केदार उज्जयिनी सोमनाथ माण्ड्यातपुर
त्र्यंयक एलापुरी आमर्द परली भीमशङ्कर भीशेण-
गोकर्णदर्शनं, मृतशिशूजीवनं मूकाशिकाक्षेत्रे हस्तामल-
कस्य शिष्यतया स्वीकारः 170
- 21 तोटकस्य शिष्यता, भगन्दरप्रतीकारः, सुरेश्वरेण नैष्कर्म्य-
सिद्धिवाचिञ्चयोः, पद्मपादेन पञ्चपाद्याः प्रणयनं, पद्मपाद-
क्षेत्रयात्रा, वन्धायाः पञ्चपादिकायाः शङ्करेण स्मरणेन
पुनर्लेखनप्रणयनम्, शृङ्गगिरी वासः शारदाप्रतिष्ठा, शिष्या-
ध्यापनं च 188
- 22 भगवत्पादानामुपदेशः, वेदान्तमयिदा, अनुबन्धचतुष्टयं
साधनचतुष्टयं च 200
- 23 आत्मज्ञानस्वरूपं, आत्मानात्मविवेकः 211
- 24 अविद्यास्वरूपं, अध्यारोपेण आत्मानात्मविवेकः, आनन्दमय-
विज्ञानमय मनोमय प्राणमयान्नमयकोशस्वरूपम् 222
- 25 अधिचया विक्षेप आधरणं च, ज्ञानस्याज्ञाननिवर्तकत्वं,
अपपादेनात्मानात्मविवेकः आत्मा सच्चिदानन्दलक्षणः,
ब्रह्मणो विद्यतो जगत्, जीवो ब्रह्म जगन्मिथ्या, अद्वैतं सत्यं
वेदान्तवेद्यम् 234
- 26 घेदपूर्वोत्तरकाण्ड प्रतिपाद्यांशभेदः, परस्परं अंगांगित्या-
मायश्च, तत्रमस्यादिवाक्यार्थैः, वासनाक्षयोपायाः, बन्ध-

- विमुक्तिसाधनानि ब्रह्मविद्. संसारनाशकमः, जीवन्मुक्तस्या-
नन्दानुभवः 248
- 27 प्रश्नोत्तररत्नमालिका तीर्थक्षेत्रपात्रा कन्याकुमारी भोसन्धि-
वनन्तशयन मथुरा दर्भशयन स्तु रामेश्वर वक्रतुण्डपुरी
धीरङ्ग जम्बुकेश मातृभूतेशनगरयात्रा, 265
- 28 मन्व्यार्जुन मृत्युञ्जय श्वेतारण्य चिदम्बर शेषाचल श्रीकाल-
हस्ति काञ्ची क्षेत्रपात्रा, काञ्चीमाहात्म्यम् 278
- 29 काञ्चीक्षेत्रे शिवकाञ्ची विष्णुकाञ्ची पुरनिर्माणम्,
पद्मेश्वर वरदराज कामाक्ष्यालयनिर्माणम्, कामाक्ष्याः
पुरतः श्रीचक्रप्रतिष्ठा, सर्वज्ञपीठारोहणं, सर्वज्ञात्ममुनेः
शिष्यतया स्वीकारः, कामकोटिपीठशारदाप्रतिष्ठा 293
- 30 पीठव्यवस्थार्थं तीर्थपात्रा, महोबिल पाण्डुरङ्ग द्वारका-
गमनं, द्वारकापीठव्यवस्था, मथुरापोकुल वृन्दावनयात्रा,
वैयाकरणायोपदेशः 306
- 31 चर्द्या ज्योतिष्मतीपीठव्यवस्था, केदारं नीलकण्ठं च
केलासाहस्रमुक्तिवर लिङ्गप्रतिष्ठा, जगन्नाथक्षेत्रे गोवर्धन-
पीठव्यवस्था, शृङ्गगिरौ भोगारुण्य, चिदम्बरे मोक्षाख्यस्य
काञ्चयां योगाख्यस्य च केलासाहस्रलिङ्गस्य प्रतिष्ठा, सर्वज्ञात्म-
धीचरणैः संक्षेपशरीरकरचना 318
- 32 इन्द्रसरस्वतीयोगपट्टप्राप्तिः, कामाक्ष्याः पुरतः सौन्दर्यलक्ष्या
प्रार्थना, तत्र लयः, जयघोषः 328

स्वस्ति श्रीमदखिल भूमण्डलालङ्कार त्रयस्त्रिंशत्कोटिदेवतासेवित कामाक्षी
देवीसनाथ श्रीमदेकाग्रनाथ श्रीमहादेवीसनाथ श्रीहस्तिगिरिनाथ
साक्षात्कारपरमाधिष्ठान सत्यवतनामाङ्कित काञ्चीदिव्यक्षेत्रे शारदा
मठपुत्रास्थतानाम् अतुलितसुधारस माधुर्य कमलासन कामिनी
धम्मिल्ल संफुल्ल मल्लिका मालिका निष्यन्द मकरन्दसरी
सौवस्तिक घाङ्निशुंफ विभ्रुभणानन्द तुन्दिलित मनीषि
मण्डलानाम् धनवस्ताक्ष्रविद्या विनोद रसिकानां
निरन्तरालहृत् शान्तिदान्तिमूलां सकलभुवन
चक्रप्रतिष्ठापक भाचक्रप्रतिष्ठा विख्यात वदाऽङ्कृतानां
निखिलपापघ्नपण्डकण्टकोत्पाटनेन विशरीरतवेदवेदान्त
मार्गे पण्मत् प्रतिष्ठापकाचार्याणां श्रीमन्परमहंस परिमार्जना
चापंचर्य श्रीमच्छंकरभगवत्पादाचार्याणां अधिष्ठाने शिक्षालना
मिषिक श्रीमन्.हादेवेन्द्रसरस्वती संयमीन्द्राणामन्तेवासिपर्यं

श्रीमच्चन्द्रशेखरेन्द्रसरस्वती संपर्मीन्द्राणाम्

अन्तेवासिपर्यं

श्रीमच्चयेन्द्रसरस्वती संपर्मीन्द्राणाम्

घरणकनध्योः

साक्षात्प्रवृत्तिपूर्वकं श्रुतिमिमां समर्पयामः ॥

॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥

॥ श्रीमहागणपतये नमः ॥

॥ श्रीशङ्करविजयसकरन्दः ॥

॥ प्रथम आस्वादः ॥

मङ्गलाचरणम्

वन्दे गुरुपदद्वन्द्वमत्राञ्जनसगोचरम् ।

रक्तशुक्लप्रभामिश्रमतर्क्यं क्षपुः महः ॥ १ ॥

दयमानदीर्घनवना देशिकरूपेण दर्शिताभ्युदयाम् ।

वामकुचनिहितत्रीणां वरदा सङ्गीतमातरं वन्दे ॥ २ ॥

दयिन्या श्रीमाता दहरकुहरे सूत्रधरया

समादिष्टा वाचामधिपतिषु काव्यन्यतमिक्ता ।

मदारोध्यश्रीमद्गुरुचरणनिर्णेजनजलेः

पत्रिते जिह्वापि नटति मम देवी करुणया ॥ ३ ॥

वन्दे चन्द्रमसं चन्द्रशेखरं तमुमापतिम् ।

इन्द्रं सरस्वतीं चन्द्रशेखरेन्द्रसरस्वतीन् ॥ ४ ॥

(४-५) अथ मन्थारम्भे मङ्गलायतनं श्रीगुरुचरणद्वन्द्वं स्वेष्टदेवतां य नमस्यन्, देशिकरूपेण दर्शितमभ्युदयं, लब्धं वाक्प्रसरं च त्रिभिः आद्यैः श्लोकैर्वर्णयित्वा, महतो विस्तृतश्यानाधस्य श्रीमगवस्थाद-
चरितस्य, सङ्कलनोपयोगितया, 'यन्मनसा ध्यायति तद्वाचा वदति'
इति स्वमतोऽनुत्तिव्याप्यतां सम्भादयितुकामः, मनसो व्यापकत्वसिद्धयै

अज्ञानान्तर्गहनपतितानात्मविद्योपदेशीः

सातुं लोकान् भवद्वशिखातापशापव्यमानान् ।
 मुक्त्वा मौनं षट्पिण्डिनो मूढतो निस्सरन्ती
 शंभोर्मूर्तिश्चरति भुवने शङ्कराचार्यरूपा ॥

॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥

॥ श्रीमहागणपतये नमः ॥

॥ श्रीशङ्करविजयमकरन्दः ॥

॥ प्रथम आखादः ॥

मङ्गलाचरणम्

वन्दे गुरुपदद्वन्द्वमवाञ्जनसगोचरम् ।

रक्तशुक्लप्रभामिश्रमनस्यं त्रिपुरं महः ॥ १ ॥

दयमानदीर्घनयनां देशिकरूपेण दर्शिताभ्युदयाम् ।

वामजुचनिहितवीणां वरदा सङ्गीतमातरं वन्दे ॥ २ ॥

दयिन्या श्रीमाता दहरकुहरे सूतधरया

समादिष्टा वाचामधिपतिषु काव्यन्यतमिका ।

मदाराध्यश्रीमद्गुरुचरणनिर्गोजनजलैः

पवित्रे जिह्वामे नटति मम देवी करुणया ॥ ३ ॥

वन्दे चन्द्रमसं चन्द्रशेखरं तमुमापतिम् ।

इन्द्र सरस्वतीं चन्द्रशेखरेन्द्रसरस्वतीम् ॥ ४ ॥

(४-५) अथ ग्रन्थारम्भे मङ्गलायतनं श्रीगुरुचरणद्वन्द्वं स्वेष्टदेशतां
य नमस्यन्, देशिकरूपेण दर्शितमभ्युदयं, लब्धं वाक्प्रसरं च त्रिभिः
आद्यैः श्लोकैर्वर्णयित्वा, महतो विस्तृतस्यागाधस्य श्रीभगवत्साद-
चरितस्य, सङ्कलनोपयोगितया, 'यन्मनसा ध्यायति तद्वाचा वदति'
इति स्वमनोवृत्तिव्याप्यतां सम्पादयितुकामः, मनसो व्यापकत्वादिद्वयै

श्रीकामकोटिपीठेशं श्रीजयेन्द्रसरस्वतीम् ।

तन्मूर्त्यां दर्शितक्षेत्रं भगवत्पादशङ्करम् ॥ ५ ॥

दयमानदीर्घनयना देशिकताभव्यदृश्यदक्षकरा ।

वामरुनिहितदण्डा गुरुमूर्तिर्मुग्धमधुरवदनाऽग्नात् ॥ ६ ॥

‘चन्द्रमा मे मनसि धितः’ इति मनोऽधिष्ठात्रीं देवतां भगवन्तममृत-
किरणमिन्दुं प्रणमति प्रथमं - चन्द्रे चन्द्रमसमिति । क्षयिष्णु वधिष्णु च
भौतिकं तदस्वरूपं मनःसम्पत्तौ वैकल्यमापादयेद्वेलाशङ्कया अक्षय-
मकलङ्कं नित्यं तं शङ्करशिरोभूषणं भावयन्, तद्भावनायत्नेन शङ्करमेव
ध्यानपथे करुणया स्वयमवतीर्णं प्रणमति - चन्द्रशेखरमिति । एष एव
शङ्करः स्वसंकल्यमानकथाप्रतिपाद्यः स शङ्कर इति प्रत्यभिक्षया पुनः तं
प्रणमति - तमिनि । केनोपनिषत्प्रतिपाद्या हैमवती बहु शोभमाना सा
उमा दयमानदीर्घनयना दयमानदीर्घनयनां गुरुमूर्तिं (भगवन्तं भगवत्पादं
च) करुणया अस्मान् परिचाययन्ती तत्पार्श्वे दृष्टा, तथा सह तं पुनः
प्रणमति - उमावतिमिति । संकलनोपयोगिषलसंपत्तये ‘इन्द्रो मे षले
धितः’ इति षलाधिष्ठात्रीं देवतां प्रणमति - इन्द्रमिति । अल्पीयस्यपि
दुष्करे संकलने नवनवोन्मेषदायिमेधासम्पत्तये धीनामवित्रीं प्रणमति -
सरस्वतीमिति । अथ अकस्मात्, ता एताः देयताः ‘प्रणन्तुं स्तोतुं वा
कथमकृतपुण्यः प्रभवति’ इति स्वस्मिन्नज्ञातवत्ययः शरणं वृणुते गुरु-
चरणयोः प्रणिपत्य - चन्द्रशेखरेन्द्रसरस्वतीमिति । उत्तरक्षण एव स्फुरति
पुरतः सा गुरुमूर्तिः घृतचन्द्र-चन्द्रशेखर- (शंकर-उमा) इन्द्र-सरस्वतीस्वरूपा
गृहीततदभिधाना च, नमस्यति जनेऽस्मिन् करुणया । इति नटन्त्याः
गुरुमूर्तेः करकमलसञ्जाता सा अग्येव, न, सैव गुरुमूर्तिः पुरतो भान्ती
श्रीजयेन्द्रसरस्वतीभीचरणाश्रया, करुणया चरति भुवने शंकराचार्यरूपा
अन्यप्रतिपाद्यं षस्तु मनोवृत्तिउपाध्यं सन्नादयन्तीत्यनुभवन् श्रीचरणान्
प्रणमति - श्रीकामकोटिपीठेशमियादिना । अन्ते तन्मूर्त्यां दर्शितक्षेत्रं
भगवत्पादशङ्करं च प्रत्यप्रतिपाद्यम् ॥

दण्डालप्रकारगुर्जं पदयुगलिप्यद्विटीपादुर्कं
 शीर्षारोपितभक्तदत्तुलसीबिन्वादिमाद्यभरम् ।
 मार्गाम्यागतसञ्चनाकलितसाष्टाङ्गप्रणामोन्मिवत्-
 कारुण्यं हृदि भाषये गुरुवरं श्रीकामकोटीधरम् ॥

दण्डालम्बकराम्बुजं पद्मयुगल्लिप्यद्विटीपादुकं

शीशरोपितभक्तदत्ततुलसीविल्वादिमालाभरम् ।

मार्गाभ्यागतसञ्जनाकलितसाष्टाङ्गप्रणामोन्मिषत्

कारुण्यं हृदि भावये गुरुवरं श्रीकामकोटीश्वरम् ॥ ७ ॥

श्रीगुरुपरंपराध्यानम्

सदाशिवसमारंभां शङ्कराचार्यमध्यमाम् ।

अस्मदाचार्यपर्यन्तां वन्दे गुरुपरंपराम् ॥ ८ ॥

नारायण पद्मभुवं वसिष्ठं शक्तिञ्च तत्पुत्रपराशरं च ।

व्यासं शुक्रं गौडपदं महान्त गोविन्दयोगीन्द्रमथास्य शिष्यम् ॥

श्रीशङ्कराचार्यमथास्य पद्मपादं च हस्तामलकं च शिष्यम् ।

त तोष्टकं वार्तिवत्कारमन्यानस्मद्गुरुन् सन्ततमानतोऽस्मि ॥ ९ ॥

एतद्गुरुपरंपरानन्तगतप्राक्तनाद्वैताचार्यस्मरणम्

आचार्यं प्रणामामि सादरमह तं ब्रह्मनन्दीति यः

प्रख्यातो मुनिरत्रिवश्य उदितः संक्षेपशारीरके ।

छान्दोग्योपनिषच्च येन विवृता वाच्यैर्हि सूत्रात्मभिः

यं ग्रन्थेषु परः पुनः पुनरपि ब्रूते प्रमाण परम् ॥ १० ॥

छान्दोग्योपनिषद्वाक्यग्रन्थकर्तृन्नुमो वयम् ।

अद्वैतनिष्ठानाचार्यान् आत्रेयब्रह्मनन्दिनः ॥ ११ ॥

(१०-१३) द्रविडोत्प्रेयदर्शनतः । आत्रेयब्रह्मनन्दिनः द्रविडा-
चार्याः सुन्दरपाण्ड्यो भर्तृहरिश्चेति एते चत्वारः विशुद्धस्य अद्वैत-
संप्रदायस्य प्रवर्तकेषु भगवत्पादेभ्यः प्राक्तनेषु पूर्वोचार्येषु अन्यतमाः ।
ब्रह्मनन्दिनः आत्रेयगोत्राः छान्दोग्योपनिषदर्थविवरणात्मकं सूत्ररूप-
वाक्यनिचयमण्डितं वाक्यनामकं ग्रन्थरत्नं प्राणैषुः । द्रविडाचार्यास्तु

आचार्यान्प्रविडास्यया सुविदितान् स्तौमि प्रमाणीकृतान्

श्रीमच्छङ्करदेशिकाप्रभृतिभिः रामानुजाचारिणः ।

छान्दोग्योपनिषत्प्रमेयनिष्ठतिर्यग्भङ्गनन्दीरिता

वाक्यान्त्याऽतिगभीरसूक्ष्मरणिर्भाष्येण संभूयिता ॥ १२ ॥

छान्दोग्योपनिषदाख्यभाष्यकर्तृन्नुमो वयम् ।

अद्वैतभाषानाचार्यान् प्रविडाचार्यनंशितान् ॥ १३ ॥

आचार्यं सुन्दरं पाण्ड्य नमामः प्राक्तनं गुरुम् ।

पूर्वोत्तरे च मीमांसे शक्तिर्कथेन मण्डिते ॥ १४ ॥

प्रभवान्परमार्थसंप्रदाय प्रजयस्थानममुष्य निदशिष्यः ।

वितेक्षितिरश्वगो विरक्त्या हरिंते मम दंष्टतां स्वराख्या ॥ १५ ॥

तद्वाक्यप्रत्ययसं विमलेन भाष्येण अभूययन । तेन धितेषां निरूपणमेव
वाक्यकारा भाष्यकारा इति प्रथा समजायत । तावुभावपि वाक्य-
भाष्यप्रत्या इदानीं दैवदुर्विपाकान् अदृश्यतां गता । तत्र वाक्यप्रत्ये
अष्टौ भाष्यप्रत्ये नव चाहत्या सप्तदशवाक्यप्रत्ये अद्वैतप्रत्येषु, वाक्य-
प्रत्ये द्वाविंशतिः, भाष्यप्रत्ये एकदश चाहत्या त्रयस्त्रिंशद्वाक्यानि
रामानुजादिप्रत्येषु चोदाहरित । तान्येव दैवयशादिदानीमुपलभ्यन्ते ।
व्यासपूजाकाले अद्वैतिभिर्विनिभिः द्रविडाचार्यपञ्चके मध्यगत्येन द्रविडा-
चार्याः पूजन्ते । गौडपादा इव तदानीन्तनेनैतन्निष्ठानविशिष्टाभिधेयत्वान्
देशशक्तिद्रविडशब्दममभिधेयाहार्या अभूवन्निनि ज्ञायते ॥

(१४) आचार्यः सुन्दरपाण्ड्यगोऽपि कदा जात इति न
ज्ञायते । तस्मिन्निने प्रत्ययस्य नोपलभामहे । परं, ब्रह्मसूत्रभाष्ये
समन्वयाधिकरणान्ते भगवत्पादस्य, सादिस्यमाणं ' गौडमिष्यतामनोऽसत्ये '
इत्यादिदं श्लोकत्रयं पद्मपादीयस्य द्वादिवाक्याख्यायां प्रबोधपरिगोचिष्यां
कृत्वा अतमस्वरूपाचार्यः सुन्दरपाण्ड्यवर्णाग्रमिति परिषाययति ॥

(१५) जगद्गुरुमममाष्टाशयतः । अमुष्य धर्मगोविन्द-

द्रविडत्वपमानैपत्रयं गौडस्यं तथा ।

अद्वैतशेषसिद्धयर्थं नमामः करणैस्त्रिभिः ॥ १६ ॥

गुरुपरंपरायां संज्ञामेदः

नारायणः पद्मभवो वसिष्ठः शक्तिश्च तत्पुत्रपराशरश्च ।

ध्यासः शुक्रश्चेति गुरुक्रमोऽयं प्रसिद्ध आस्ते पितृपुत्ररीत्या ॥ १७ ॥

ज्ञानशक्तिश्चैश्वर्यवीर्यतेजोभिरन्वयात् ।

भगवत्संज्ञया चेमे स्मर्यन्ते गुरुपुङ्गवाः ॥ १८ ॥

परंपरा शुक्राद्या हि गुरुशिष्यक्रममागता ।

शुक्रशिष्यः परित्राजामाद्यो गौडश्च जन्मना ॥ १९ ॥

महत्त्वार्थरूपादास्याप्रत्यानः परमो गुरुः ।

भगवत्पादमंशाकौ गोविन्दगुरुशङ्करौ ॥ २० ॥

योगीन्द्रस्य । चन्द्रशर्मणः सुताश्चत्वारः भर्तृहरिभट्टिविक्रमवररुचय इति । चन्द्रशर्मैव श्रीगौडपादेभ्यो गृहीतसंन्यासः गोविन्दयोगीन्द्रो यभूय । चन्द्रशर्मणः उत्पन्नोऽयं विषयोपभोगवैतृष्ण्येन निरस्तराज्य-
चिन्ताभरो निर्गृतः गोविन्दभगवत्पादान् शुश्रूषमाणो नित्यान्तेवासी सर्वोत्तरमहाविद्यां परिगृहीतवान् । वाक्यपदीयादिमहाशधन्धानिर्माता । वाक्यपदीये बहुस अद्वैततत्त्वं सुस्पष्टं प्रतिपादयत्ययम् । अद्वैत-
विद्याचार्येषु प्राक्तनेषु अयं विशिष्टतया गण्यते ॥

(१६) द्रविडाख्यदर्शनता । द्रविडाचार्यो भगवत्पादः अप्यय-
दाक्षित इति अद्वैताचार्यद्रविडत्रयम् । (अप्ययदीक्षितस्थाने अभिनव-
द्रविडाचार्यतया प्रख्यातानां याल्लुङ्गानन्दसरस्वतीनां गणनमपि साधु ।)
दत्तात्रेयो मदनन्दी भगवत्पाद इति अद्वैताचार्यत्रियत्रयम् । गौडपादः
सुरेश्वरः गौडमहानन्दसरस्वती इति अद्वैताचार्यगौडत्रयम् ॥

भगवान्पद्यते येन गम्यते बोध्यतेऽपि च ।
इति तौ भगवत्पादाभिल्या साऽन्वेति सार्धिका ॥ २१ ॥

अगताध्वप्रापणेन पादाविव गुरुत्तमः ।
शाखान्तरानवगतब्रह्मबोधोपकारकः ॥ २२ ॥

अज्ञानान्तर्गहनपतितानात्मविद्योपदेशैः

वार्तुं लोकान् भवदवशिखातापपापष्यमानान् ।
त्यक्त्वा मौनं वटवटिपिनो मूलतो निस्सरन्ती
शम्भोर्मूर्तिश्चरति भुवने शङ्कराचार्यरूपा ॥ २३ ॥

चरतेर्लट्प्रयोगोऽयं भासते सार्धको, यतः ।
शङ्करस्थापितानेरुपीठाधिपतयः समे ॥ २४ ॥

प्रथन्ते शङ्कराचार्याः भिन्नदीक्षाभिधया अपि ।
तन्मनस्कास्तदालापास्तद्विचेष्टास्तदात्मकाः ॥ २५ ॥

तद्गुणानेव गायन्तः तदभेदं विवृण्वते ।
एतेषां शङ्कराद्भेदं कञ्चिन्नोपलभामहे ॥ २६ ॥

श्रीशङ्करादविच्छिन्नसंप्रदायप्रवर्तकान् ।
अद्वैतस्थापने धर्मरक्षायाम् कद्वकङ्कणान् ॥ २७ ॥

मौलप्राग्दक्षिणोदीच्यपश्चिमाग्नायपीठगान् ।
प्रणुमस्तान्परिजाजः परहसान् गुरुत्तमान् ॥ २८ ॥

शङ्करसर्वज्ञादीन् प्रणुमः श्रीकामकोटिपीठेशान् ।
एकोनसप्ततिगुरुन् इष्टाप्त्यै श्रीजयेन्द्रान्तान् ॥ २९ ॥

उपोद्घातः

श्रीमत्समस्तसंपत्समृद्धिसंपूर्णरम्यनोत्कर्षम् ।
काञ्चन कल्पे काले सार्धद्विसहस्रवत्सरेभ्यः प्राक् ॥ ३० ॥

यस्मिन्भारतवर्षे समभूत् हृद्यानवधविद्योति ।

नानाकलाकलापप्रसारिन्स्त्वारिःकीर्तिकमनीयम् ॥ ३१ ॥

प्रतिदिनमभ्युपमानश्रुतिपरिपूतद्विजातिबुद्धशोभि ।

पद्दर्शिनीपटिष्ठद्विजगोष्ठीचिन्त्यमानशास्त्रार्थम् ॥ ३२ ॥

वैदिककर्मठविद्वत्परिषदनुष्ठीयमानबहुयागम् ।

अनवरतमुदितनिर्जरमाक्त्रिसत्त्वादिज्ञानभियोगम् ॥ ३३ ॥

अस्मिन् भारतवर्षे विषयविदूरा महात्मानः ।

मगधद्वयानैकपराः तपसा स्यागेन लेभिरे स्वयदम् ॥ ३४ ॥

अस्मिन् विन्यस्य पदं सुरलोकाद् भारती देवी ।

स्वयमवततार भूमौ येनाभूत् कावेगुरुः स वाल्मीकिः ॥ ३५ ॥

सूक्तिसुधारसदानात् अखिलानामोदयन् विबुधान् ।

रूपान्तरगतविष्णुः कृष्णद्रौपायनोऽत्र संजज्ञे ॥ ३६ ॥

सूर्याचन्द्रमसाविव सन्तपसं यी विभूनुतो जगतः ।

ताम्या पूत भारतवर्षे वर्णयतु क. कथङ्कारम् ॥ ३७ ॥

देहस्य बाष्पनसरोरारे मलमुन्मूलित येन ।

तेन पतञ्जलिनेदं वर्षमभूष्यात्मनो जनुषा ॥ ३८ ॥

कर्मज्ञानप्रमजनयोगैरौशर्यवीर्यशीलगुणैः ।

विद्याधिवेकशिलैः वर्धमिदं प्रागदिपुतन् बहवः ॥ ३९ ॥

श्रीलण्डलण्डजनिभूरगस्यत्रासातिपावनोदेशः ।

दक्षिणसमीरसूतिर्ऽसति तथं मउपतौऽत्र ॥ ४० ॥

मातेव पोषयन्ती पयसा देशानन्नाद्यमङ्गलान् ।
 श्रीरङ्गसङ्गसङ्गतमङ्गलतुङ्गाऽत्र बहति कावेरी ॥ ४१ ॥
 मुक्ताकलितं तीर्थं दधती विरजेव याऽऽगाहिजनान् ।
 मुक्तामयान् वितनुते प्रबहति सरिदत्र ताम्रपर्णी सा ॥ ४२ ॥
 तुङ्गापूणविगिन्याद्या नद्यः शुभा विराजन्ते ।
 स्वच्छाः सुखावगाहाः व्योमस्पृक्पुष्पतट्टमतीराः ॥ ४३ ॥
 अहमहमिक्रया चोलधैराः पाण्ड्याश्च पल्लवा इतरे ।
 व्यदधुर्यतीरेषु श्रीशेखरयोर्महान्ति समानि ॥ ४४ ॥
 शङ्करभगवत्पादाः परमाचार्या अगतरत्न ।
 ये किल सोपानततिं निरमासत मुक्तिसौधमधिरोढुम् ॥ ४५ ॥
 यद्बधितसूक्तिमाला सुदृशां प्रतिदेशमुल्लसति कण्ठे ।
 तेषां चरितं बहुभिर्प्रथितं विस्तीर्णमत्र सङ्कल्पे ॥ ४६ ॥
 अंशे शिवरहस्यस्य नवमे सूचितं तथा ।
 मार्कण्डेय्यां संहितायां नातिविस्तरतो मनाक् ॥ ४७ ॥
 चरितं गुरुनाथस्य बहवः समवर्णयन् ।
 बाल्ये सखा शङ्करस्य पश्चात्तच्छिष्यतां गतः ॥ ४८ ॥
 तत्र चिन्मुखयोगीन्द्रः प्रथमरमृतिमर्हति ।
 अनन्तानन्दगिर्याद्यः शाङ्करं विजयं व्यधात् ॥ ४९ ॥
 यस्याप्रतिहताङ्गः स शङ्करः परमो गुरुः ।
 महानन्दो गाणपतः सर्वज्ञानमुनीशितुः ॥ ५० ॥

(४९) 'अनन्तानन्दगिरिर्हं अमतिहताङ्गस्य भगवतः शिष्यः,
 मम परमगुरोरवतारप्रयोजनं वक्ष्ये'—अनन्दगिरिषु श्रीशङ्करविजये
 प्रथमे प्रकरणे ॥

अधीतशङ्करकथः चकार चरितं महत् ।
 श्रीकामकोटिपीठेशो महादेवो गुरुत्तमः ॥ ५१ ॥
 सदा व्यासाचलस्थित्या लब्धव्यासाचलाभिवः ।
 तेने श्रीभगवत्पादचरितं हृद्यवाङ्मयम् ॥ ५२ ॥
 संक्षितमननोन्नयकालिदासाभिवः सुधीः ।
 माधवो यं परे प्राहुर्विद्यारण्यं विपश्चितः ॥ ५३ ॥
 स्वप्रन्ये माधवः स्तौति प्राच्यं व्यासाचलेश्वरम् ।
 धन्यो व्यासाचलो धन्यास्तकृतिज्ञा इति सुटम् ॥ ५४ ॥
 कविर्गोविन्दनायोऽपि केरलीयो व्यथाकृतिम् ।
 व्यासाचलेश यः स्तौति शाङ्करे चरिते स्वके ॥ ५५ ॥
 “सर्वागमास्पद कन्दे व्यासाचलमिमं कविम् ।
 बभूव शाङ्कराचार्यकृतिं कल्लोलिनी यतः ॥ ५६ ॥
 अत्युन्नतस्य काव्यद्रोः व्यासाचलभुवोऽखिलम् ।
 अर्घ्यप्रसूनमादातुं न समर्थ” इति सुटम् ॥ ५७ ॥
 सदाशिष्यप्रज्ञयोगी गुरुणा रत्नमालिकाम् ।
 विश्वाधिकात्मबोधेन्द्रादेशात् चक्रे मनोहराम् ॥ ५८ ॥
 आत्मबोधपतीन्द्रस्तद्व्याख्यात्याने सुपमाभिधे ।
 शाङ्करं चरितं कृत्स्नं सन्नप्राह तत्तत्ततः ॥ ५९ ॥
 सारस्वतः सदानन्दः चिद्विलासो यतीश्वरः ।
 पातञ्जलेऽयं विजये रामभद्रमखीश्वरः ॥ ६० ॥

(५४) ‘धन्यो व्यासाचलकविस्तकृतिज्ञाश्च धन्याः’ माधवीपे

रत्नखेटधीनिवाससुतश्चूडामणिर्मली ।
 विद्वद्बालो लक्ष्मणाद्यः सच्चिदानन्दसंश्रयः ॥ ६१ ॥
 एते चान्ये च बहवोऽवर्णयन् शाकरीं कथाम् ।
 कथेयं विस्तृताऽग्नेन भियते तत्र तत्र ह ॥ ६२ ॥
 सार्धे वर्षसहस्रे द्वे गते, श्रद्धिरे यथा ।
 प्राक्कनास्तस्मूक्तिगुणौ न तथा घृत्तसंप्रहे ॥ ६३ ॥
 व्याख्यक्रमोपपन्नत्वात् भक्तिज्ञानोपकृत्वतः ।
 सूक्तयो रक्षिताः सम्यग् विनैवाक्षरलोपनम् ॥ ६४ ॥
 सत्यालङ्कारण वासोभूषणामं कथानकम् ।
 भियते रुचिवेचिष्यात् सत्यं तेन न भियते ॥ ६५ ॥
 विभिन्नं तत्कथावस्तु चाल सङ्कल्पते मया ।
 विभ्रामकेऽपि चरितक्रमवस्तुनिरूपणे ॥ ६६ ॥
 अविभ्रमं श्रये मार्गं गुरुर्वैर्यः प्रदर्शितम् ।
 सदाशिवात्मत्रोधावेर्गतं दीतं तदुक्तिभिः ॥ ६७ ॥
 कलये भगवत्पादान् कलिनैः प्राच्यवाक्स्मृतैः ।
 बल्लसैर्यथामतिरुचि प्रथितैः स्वोक्तितन्तुषु ॥ ६८ ॥
 इति श्रीशङ्करविजयमकरन्दे प्रथम आस्थादः समाप्तः ॥

॥ द्वितीय आस्वादः ॥

पूर्वाचार्यकथासंग्रहः ।

यदबोधवशादहं ममेदं तदिहेत्यादिरुदेति भूरिभेदः ।
तदखण्डमनन्तमद्वितीयं परमानन्दमयं पदं श्रयेयम् ॥ १ ॥

षट्पादपमूलपट्टभद्रं स्फुटचिन्मुद्रमुदूढमौनमुद्रम् ।
कलितेन्द्रुकलं कृपासमुद्रं कलये कञ्चन देशिकं विनिद्रम् ॥ २ ॥

कमलाकुचकुम्भकुड्कुमश्रीकलितोरःस्थलमन्यरागयोगम् ।
करवै मुखैरिणं महान्तं करुणाद्रं हृदये कविं पुराणम् ॥ ३ ॥

गरुडाङ्गगभीरनाभिपद्मोदरभूगाह्वरनिष्ठनैष्ठिकाप्रथम् ।
चतुराननमाश्रयामि कामं चतुरस्रायकदाकदं सदापि ॥ ४ ॥

कुशिकप्रमवाखशखपालीप्रशमाचार्यकसिद्धहस्तदण्डम् ।
शमयन्तमरुन्धतीसहाय शरणं यामि वसिष्ठमप्रमेयम् ॥ ५ ॥

सङ्कलने मूलं - जगद्गुरुनवरत्नमालास्तवतः (श्लो. १-५,
७-१०) यतिसावित्रीमोषहारतः (६) बालमनोरमातः (११) अप्पय-
दीक्षितेन्द्रकृतनटराजस्तवतः (१२) नटशविजयतः (१३-२८) पतञ्जलि-
विजयतः (२९-६०) पुण्यश्लोकमञ्जरीतः (६१) (१-५) निरिलभृतयोगि-
नित्यशुद्धचैतन्यस्वभावं निर्धर्मकं परं ब्रह्म अध्यारोपापवादाभ्यां प्रदरयते
प्रथमम् । निरस्तभेदत्रयं निरुपाधिकं सर्वोत्तरं अवगन्तव्यं वातु सर्वानर्थ-
प्रहाणाय प्रथमं शरणीक्रियते । तदेव, सगुणं उपक्रान्तगुरुत्ववानु-
गुण्येन गुरुराजसंज्ञितं आदिदेशिकं षट्पादपमूलरूपसिंहासने मूर्धाभि-
षिक्तं सभ्राट् आश्रितरक्षणे विनिद्रं ध्यायते । सर्वविद्यासंप्रदाय
प्रथमाचार्यः स देशिकः । तमुपश्लोक्य प्रातिस्विक्येन वेदान्तविद्यागुरुः
भगवान्कमलासखः स्तूयते । तदनु अनुपाधिकप्रज्ञाविकैकप्रवचनो ब्रह्मा

पिता पितामहो यस्य जगन्माता पितामही ।

तस्यै चित्तचरित्राय वसिष्ठाय नमो नमः ॥ ६ ॥

बहुमिवसहस्रितीशपापापहसान्निव्यनरोध्यसत्प्रतापम् ।

महदञ्चितमन्त्रयन्त्रशक्तिं मनसा शक्तिमुपैमि सद्विरक्तिम् ॥ ७ ॥

पवनानुल्काशालेशकल्पं प्रभवादेव पराहताशराशम् ।

प्रणमामि पराशरं मुनीशं प्रचरद्वैष्णवसंहिताप्रकाशम् ॥ ८ ॥

स्तूयते चतुर्वेदीप्रवचनधुराणः । ततस्तदात्मज आत्मविदामप्रेसरो
भगवान्वसिष्ठः स्तूयते । (सुपमा) ॥

(६) यतिसार्वभौमोपहारतः ॥

(७) भगवान्वसिष्ठो रविशंभेन मित्रसहभूपालेन निमन्त्रितः,
तद्द्वेषिणा सूदव्यपदेशिना पुरुषादेन कमपि पुरुष रहसि व्यापाद्य पक्षे
मानुषे पलले पारिवेपिते, पुरुषमांभेन पैतृकविधिभसहमानः शशाप
मित्रसहम् । मित्रसहश्च प्रतिशापप्रदित्तया गृहोत्तशापोदकोऽपि सानुनयं
अमात्यैर्निवर्तितः शापोदकं स्वचरणयोर्विषसजे । तेन कल्माषितो तस्य
चरणौ । तदेषे कल्माषपादप्रथः कोऽपि पुरुषादो भूत्वा शप्तुर्वसिष्ठस्य
सुतमेव शक्तिं कदाचन हन्तुमुद्यतः । शक्तिना समुपदिष्टसकलमुधन-
सत्त्वः तत्याजास्य वधोद्यमं सहेव विषयवाञ्छलया । शापादिव संसारादीप
शुमुचे । तादृशः शक्तिः अरोभ्यसत्प्रभावः अनिवार्यसाध्वनुभावः ।
महता वसिष्ठेन अञ्जिता प्रापिता मन्त्रयन्त्रशक्तिरस्य । वसिष्ठोपदिष्ट-
श्रीविद्याशौचक्रादिपर्युपासनया अस्य सिद्धयष्टकं प्रवृद्धम् ॥

(८) अन्तर्ब्रह्मोत्तममातरमाक्रम्य त्रिधांसोः कल्माषपादस्य
कुङ्कोरैश्च पराशक्तिप्रयोजकतया अम्य पराशर इति नाम । पराहता
आशरस्य रात्रसस्याशा अनेन । विष्णुपुराणप्रकाशकोऽयम् ॥

निगमानपि योऽन्वशाच्चतुर्धा व्यधिताष्टादशधापि यः पुराणम् ।
 स च सालव्रतेय ईप्सितं मे सकलास्त्रायशिरोमुखविक्षन्तम् ॥ ९ ॥
 जननीजठरादिव प्यवन् यो जगतो नाद्रक्तात्मविद् विपद्भ्यः ।
 धनहन्तमहं तमात्मवन्तं भगवन्तं शुकमाश्रये प्रशान्तम् ॥ १० ॥

पतञ्जलिचरितम् ।

स जयति दिव्यनटेशो वृत्त्यति योऽसौ चिदम्बरसभायाम् ।
 पाणिन्याद्या मुनयो यस्य च कृपया मनोरथानभजन् ॥ ११ ॥
 लोकानाहूय सर्वान् डमरुकनिन्दर्षोऽसंसारमज्ञान्
 दत्त्वाऽभीतिं दयालुः प्रणतभयहरं कुञ्चितं वामपादम् ।
 उद्भृत्येदं विमुक्तेरयनमिति कराद् दर्शयन्प्रत्ययायं
 विभ्रद्वर्हि समायां कलयति नटनं यः स पायाच्छिवो नः ॥

कैलासशैलमधिगत्वा वत्साचिदारात् नारायणः सक्वितयं प्रणमन् शिवेन ।
 धालिग्य गाढमभिन्ध च भद्रपीठे पाश्र्वे विचित्रमणिभासिनि वेशितोऽभूत् ॥

(९) अद्वैताचार्यो ब्रह्मसूत्रकर्ता अखण्डमेकमेव स्थितं वेदं
 चतुर्धा, पुराणमष्टादशधा विभक्तवान् ॥

(१०) मातृगर्भादेव सर्वोपप्लवनिदानात् जगतः संसारात्
 आरमयाथात्म्यानवगतिनिवन्धनात् निष्प्रामन्, आत्मानमेवाखिलं पश्यन्
 प्रमाकृत्वाचनर्थराशिभ्यः विपद्भ्यः यो नामुच्यन् शोकमोहाद्यभिभूतो
 नाभवत् तमाश्रये ॥ (मुपमा)

(११) अथ गौडाचार्यगोविन्दभगवत्पादयोः शंकरस्य परमगुरु-
 गुरुभूतयोः चरितं संगृह्यन् तदद्भुतया पतञ्जलिचरितमिह प्रथमं प्रस्तौति ।
 सदाशिरसमारम्भायाः शङ्कराचार्यमध्यमायाः गुरुपरम्पराया अन्योऽय-
 सपतारक्रमः ॥

सर्वेशयोः सदसि संल्पतोर्मुहूर्तं चित्तापिता इव बभुः सनकादिसिद्धाः ।

भालेक्षणोऽब्जनयनेन मियः प्रजल्य प्रस्थान्य संसदमनेन सह प्रतस्थे ॥ १४ ॥

विश्वातिशायितुपमोदयथीक्षणीयौ टांपल्यदर्शितमियःप्रणयानुबन्धौ ।

आसेदतुः स्वयमनीश्वरवादिजुष्टं तौ देवदारुवनमीप्सितदुष्टशिक्षौ ॥ १५ ॥

मञ्जीरचक्रमुखरं मणिपादुकाङ्कपुञ्जीभवन्नखरुचि प्रणिकुञ्च्य पादम् ।

उत्तानतानगतिरुद्धतमुग्धदङ्कः तत्तादृशं व्यतत ताण्डवमिन्दुमौलिः ॥ १६ ॥

तावत्तपस्विनरुणीपरिपत्तमेन अत्यद्भुतावृत्तिमवेक्षितुमादरेण ।

स्वस्वाश्रमान्निरजिहीत सुवर्णवर्णा सौदामिनीततिरिवाग्बुदचक्रवालात् ॥ १७ ॥

अत्रान्तरे सरयमाश्रमदेशमाप्ता नारायणी नवनवोदितयौवनश्रीः ।

कादंविनीसविधकन्दलितेव शंपा पर्याकुलं परमहंसकुलं वितेने ॥ १८ ॥

रामां निर्भाव्य धुरि योगिजनशिरं तां मोहानिल्यतिकरास्तविवेकदीपः ।

ज्ञानं जप ह्वनमव्ययनं पुराणं शास्त्रं व्रतं च सकलं विजहौ किमन्यत् ॥१९॥

तां सुन्दरीं प्रति तपस्विजनेऽनुरक्ते तं सुन्दरं प्रति तदीयवधूजने च ।

जातक्रुधः कतिपये जरठास्तदानी उद्दिश्य शंभुमभिचारमुपाक्रमन्त ॥ २० ॥

विश्वातिशायिनि जने विहितोऽभिचारो न व्यर्थ एव ननु कर्तुरनर्थहेतुः ।

उद्दिश्य भानुमुपलः प्रहितः किलोर्ध्वं क्षेप्तुः शिरो विदलयेत्क्षणतो निपत्य ॥२१॥

तेदेवदारुवनतापसवृन्दमेवं भूर्च्छालमाफलयतो मदनान्तकस्य ।

वज्रावव्यधितचातकमण्डलस्य धारेव मंभु जलदस्य दयाऽऽविरासीत् ॥ २२ ॥

कर्पूरगौरतनुरिन्दुकलावनंसः स्मेराननः शिखरिजसुतासमेतः ।

आलोलपिङ्गलजटापटलोऽयं तेषां आनन्दताण्डवमदर्शयदन्तकारिः ॥ २३ ॥

पश्चाज्जगत्पतिमिमं प्रतिबुध्य पश्चान्तापाःप्रणम्य मुहुरेत्य शिवप्रसादम् ।

अन्तर्हिते सति सहांबुजलोचनेऽस्मिन् सर्वे तदादि समुपासत साम्बमेनम् ॥

आनन्दनाट्यमनुभूतमिदं कदाचित् दुग्धोदधौ स्पृतवता दनुजान्तकेन ।

हर्षप्रकर्षभरितेन मञ्जुभारतैः पृच्छन्नमाणि फणिराट् किल मारहेतुम् ॥ २५ ॥

पूर्वं मया यदनुभूतमभूत्पुरारेः नृत्तं तदेतदनुसन्दधतोऽधुना मे ।

आनन्दसिन्धुलङ्घीमतिवेलमन्तः आसेदुग्धो वह्नतोऽजनि तेऽतिभारः ॥ २६ ॥

आकर्ष्य मद्विरपिमानहिराज तेऽशीष्यानन्दवाप्यभरितान्यधुना भवन्तम् ।

शंसन्ति शंभुनटनेश्वरमत्ताभिजायं धन्योऽसि सेत्स्यति च तेऽभिन्नं तदेतत् ॥

मामाश्रितस्य फणिनायक ते महान्तं कालं मयाद्य कथितं परमं रहस्यम् ।

तद्गच्छ तावकमुतोऽस्तु मदीयतरं त्व द्रक्ष्यसि त्रिनयनं तयसे यतस्व ॥ २८ ॥

पणीति काश्चिन्मुनिरास पूर्वं स पाणिनं नाम कुमारमाप ।

स्वकुम्भान्ना तनयेन सोऽपि दाक्षीमुद्गुदा दृढमभ्यतन्दत् ॥ २९ ॥

स पाणिनो दक्षमुवा पुरन्धरा रिपुः पुराणामुमयेव रेने ।

काले मुनिः स्मन्द इव प्रसूतो हर्षं तपोः पाणिनिरव्यकर्षित् ॥ ३० ॥

तपोभिरारुचयतः कठोरैस्तस्य प्रसन्नस्तरुणेन्दुचूडः ।

अशोयदण्डविषट्टनेन चण्डं करस्थं डमरं पुरस्तात् ॥ ३१ ॥

शब्दावळे र्याकणं चिह्नौ रौः तदा मुनेः पाणिनसंभवस्य ।

मृडस्य चण्डा डमरप्रगादः शाखादिसूत्राणि चतुर्दशासन् ॥ ३२ ॥

हृतीक्षरानुपहृतो निवधन् सूत्राणि स व्याकृत शब्दजालम् ।

सुष्ठु प्रयोगं कथयन्ति यस्य खलौकसोपातपरिप्रेति ॥ ३३ ॥

काल्यायनः कर्कशाया प्रसाद्य तयस्यया चन्द्रकलावनंसम् ।

तस्याय सूत्रेषु पदार्थबोधप्रवर्तकं वार्तिकमावबन्ध ॥ ३४ ॥

भोगीन्द्र तेषां मुनि वार्तिकज्ञानो अशोयविद्वज्जनदुर्महाणाम् ।

भाष्यं महत्कुरीविति भस्करात्री निबोध्यते त्वां किल नीलकण्ठः ॥ ३५ ॥

तदा नियोगात्तरुणेन्दुमौलेः धरातले त्वं विहितावतारः ।

चिदम्बरक्षेत्रगतः पवित्रं नेत्रोत्सवं दृश्यसि चतुर्भुजम् ॥ ३६ ॥

इति मुरमयनोक्त्या मोदमानः फणीन्द्रः त्रिपुरहरनियोगं दीर्घकालादवाप्य ।

तदपि परिदिदृक्षुस्ताण्डवं चन्द्रमौलेः अन्तरितुमवन्पामंशतश्चाशशंसे ॥ ३७ ॥

भूतलेऽयं जननोचितमायं वंशमीक्षितुम्विश्वददृश्यः ।

जन्तुविस्मृतपरस्पदैरं तापसाश्रमवन्तन्तमन्तः ॥ ३८ ॥

तत्र कापि ददृशे मुनिरन्या गोणिकेति गुणसिन्धुरनेन ।

या हि यापयति पुत्रनिमित्तं दारुणेन तपसा दिवसानि ॥ ३९ ॥

दातुमर्घ्यमहिमघुतयेऽम्भः पूतमञ्जलिपुटे विनिधाय ।

सा निमील्य नयने भगवन्तं भास्करं हृदि तदा परिदिव्यौ ॥ ४० ॥

प्राज्ञमर्षेय सुत मम भास्वन् अन्तरित्यमभिसन्विजुषोऽस्याः ।

पन्नगाधिपतिरर्कनियुक्तः प्राविशज्जनितुमञ्जलिगर्भम् ॥ ४१ ॥

संभृतार्घ्यजलमञ्जलिमुच्चैः सा सहस्रकिरणं प्रति देवम् ।

यान्दुःखिपतिं तावदमुष्मात् तापसाकृतिरहिः स पपात ॥ ४२ ॥

पुत्र एष मम पुण्यविपाकात्प्रादुरास किल पावकतेजाः ।

इत्युपैव मुदिता सहसा सा मूर्ध्ने तं मुनिकुमारमजिब्रत् ॥ ४३ ॥

तं तदाऽभिवदितुं प्रगनं प्राङ् नाम तस्य जननी विततान ।

सत्पतन्नमवदञ्जलितोऽसौ सत्पतञ्जलिगिति प्रथमानम् ॥ ४४ ॥

श्रावितश्च स तदाऽभिवदन्त्या नाम तत्रप्रथममेव जनन्या ।

चिन्तितस्त्वदुपगुणमुपेया इत्युदीर्य तपसे चलितश्च ॥ ४५ ॥

तस्यातिदुष्करमवेश्य तपः प्रसन्नो दातुं वरं तदुचितं दययाऽयं तस्मै ।

कैलासगौरमधिरुक्ष वृषं महान्तं अर्धेन्दुनीलिरुमया सप्तमाधिरासीत् ॥

स्तनयोः पुलकोद्गमैस्तथा हृदि भक्त्या प्रमदाश्रुणा दृशोः ।
 वचसि स्तुतिभिश्च संगतं परितुष्यन् प्रमुरव्रवीदिदम् ॥ ४७ ॥
 तपसा तत्र शेष तोषितो वितरिष्यन्वरमागतोऽस्मि ते ।
 अचिरेण वृणीष्व तं यतो वपुरीदृक् तत्र वारितं सुखात् ॥ ४८ ॥
 चरितं निजमादितः स्मरन् अथ शेषेति निमन्त्रितो मुनिः ।
 पदवार्तिकभाष्यनिर्मितौ प्रथमं पाटवमभ्ययाचत ॥ ४९ ॥
 अथ तस्य जगत्त्रयप्रभोर्नटनालोकनयोग्यतां पुनः ।
 मुनिमर्थयमानमात्मनः स तथाऽस्त्वित्यवदन्मुदा मृडः ॥ ५० ॥
 अथि वत्स चिदंबरमिधं नगरं त्व ब्रज काननाध्वना ।
 तत्र तत्र नटेयमीक्षितुं दययेत्यन्तरधादुदीर्य सः ॥ ५१ ॥
 इति तस्य गिरा चिदंबरं नगरं प्रास्थित नाट्यलिप्सया ।
 मुदितः स मुनिर्मुमुक्षया भवततो निकटं गुरोरिव ॥ ५२ ॥
 वासवादिभिरथामरैस्तदा चोदितेन मुनि विश्वकर्मणा ।
 ताण्डवाय गिरिशस्य निर्मिता तत्र हाटकमयी सभा बभौ ॥ ५३ ॥
 शङ्करोऽथ चलमौलिजाह्नवीवारिपूरणरणत्करोटिकम् ।
 दक्षिणेतरेकरावञ्जितश्रीशपाणि वृषभादवातरत् ॥ ५४ ॥
 व्याघ्रपादमृषिमीरितस्तत्र तं पतञ्जलिमपि स्तवोन्मुखम् ।
 वीक्ष्य शीतलदृशा शिवोऽवदन्कर्तनं मम निरीक्ष्यतामिति ॥ ५५ ॥
 वीक्षणोचितममांसचक्षुषा नर्तनोत्सवमवेक्षितु निजम् ।
 शंभुना सकलदेहिना तदा दिव्यमक्षि दिदिशे दयालुना ॥ ५६ ॥
 शान्दरी यवनिकामयाक्षिपन् स प्रपञ्चमयनर्तनं शिवः ।
 द्वागदर्शयत गोणिकासुतं व्याघ्रपादमितरानुधीनपि ॥ ५७ ॥

तेन ते स्वयमिदं जगन्मृपा जानते स्म परमार्थतः पुनः ।

ब्रह्म तत्परमनादि सच्चिदानन्दलक्षणमनन्तमद्वयम् ॥ ५८ ॥

नृत्तं तन्फगिपतये स दर्शयित्वा प्राहेदं प्रणयकिरा गिरा गिरीशः ।

त्वं कृत्वा भुवि पदशास्त्रवार्तिकाना भाष्यं तद्विवृणु ततो दिवं व्रजेति ॥

आज्ञाप्यैवं फणिनमभरान् सोऽनुगृह्णाक्षिपातैः

गौर्या साकं विधिहरिगणैश्चापि शंभुस्तिरोऽभूत् ।

हर्षार्थस्तिमितहृदयौ व्याजभाद्रौणिकेयौ

अस्त्येतामृपिभिरतश्च यत्कृते चन्द्रचूडः ॥ ६० ॥

मेघाघी निगमपटुयंहुधृतो वा येनर्ते न कलयिता किलात्मतरचम् ।

तत्रेवं तमसि च ।द्व्यष्टिदायि धेयो नः प्रदिशतु धाम देशिकाख्यम् ॥

इति श्रीशङ्करविजयमकरन्दे द्वितीय आस्वादः समाप्तः ॥

॥ तृतीय आस्वादः ॥

गौडपादचरितम्

योगेन चित्तस्य पदेन याचां मले शरीरस्य च वैद्यकेन ।

योऽपाकरोत्तं प्रथरे मुनीनां पतञ्जलिं प्राञ्जलिरानतोऽस्मि ॥

कृतसुखतिलकेन कल्पितानामथ मुनिना पदशास्त्रवार्तिकानाम् ।

जगदुपकृतये चकार भाष्यं महदचिरेण पतञ्जलिर्महान्मा ॥ २ ॥

संकलने मूलम् — पतञ्जलिविजयतः (२-२७, ३६-६२) शारीर-
मीमांसाभाष्यवार्तिकतः ३१ जगद्गुरुहरत्रमांशस्तवतः (३२, ३५)
जगद्गुरुहारंपर्येभ्युतितः (३३-६६) यतिसार्वभौमोपहारतः (३४, ६५)
प्रार्थानशङ्करविजयतः ६३.

- ॥ तमृषिमनुषयुस्तदीयभाष्यं पिपठिष्वः किल पण्डिताः सहस्रम् ।
 गुरुपरिचरणादृते कुतो वा भवति परं सुखमा जनेन विद्या ॥ ३ ॥
- तदनु यवनिकां वितत्य गूढं षपुरनया च पतञ्जलिर्विधाय ।
 उपविशत बहिस्तिरस्करिण्याः पठत कृतिं च ममेति तानुवाच ॥ ४ ॥
- मम स तु न भवेन्मनःप्रियो मां य इह तिरस्करिणीमुदस्य पश्येत् ।
 इति पुनरभिधाय पाठनाथं फणिपतिरूपमृषिस्समाल्लम्बे ॥ ५ ॥
- अथ गुरुचरणेन शान्तिमन्त्रान् प्रथममजापिपुरुत्तरं च पाठत् ।
 अहरहरखिला बुधाः, कृती स्याद्गुरुवचसि स्थित एव हीष्टसिद्धया ॥
- किमपि विघ्नयन् किमप्यनुज्झन् किमपि समुज्ज्वलयश्च वार्तिकेषु ।
 नृप इव भटमण्डलेषु भाष्ये व्यहरत राज्य इवास्य बाङ्निगुम्फः ॥ ७ ॥
- अधिफणिकृति तावदेव पेटुः विलसति यावति वासरूपसूत्रम् ।
 विनयभरजुषो विचक्षणास्ते बहुतपसां हि भवेत्तदन्तपाठः ॥ ८ ॥
- प्रतिपुरुषमिहाननैः कियद्भिः युगपदय वदतीति विस्मयेन ।
 अपहृतमनसोऽथ तेऽपनिन्युः सपदि तिरस्करिणीं तदीक्षणाय ॥ ९ ॥
- विवृतफणसहस्रमुप्रदंष्टं क्षितितल्लकुण्डलितार्धभोगभीमम् ।
 प्रसृतपरिद्वितोभयाप्रजिह्वं तरलदृश तमय व्यत्रोक्त्यंस्ते ॥ १० ॥
- दधुरथ सदृशीस्तनूः स्मरेण त्रिपुरारिपोरलकाक्षिलक्षितेन ।
 अपि दश विदुषां शतानि पुंसां गुरुवचनव्यतिलङ्घन ह्यनर्थः ॥ ११ ॥
- फणिपतिरभिवीक्ष्य तादृशांस्तान् कथमिदमित्यनुचिन्त्य यावदास्त ।
 परिसरमुपसृत्य तावदेकः प्रणमितमौलिरिद भयादवादीत् ॥ १२ ॥
- फणिर भगवन् प्रसीद मयां बहिरगमं जलमोचनाय यावत् ।
 विधुतयवनिकाः कृत्वापराधाः वत मम तावदिति स्थिताः सतीर्घ्याः ॥

इति गदित्तिरं शशाप कोपात् यद्विहितोत्तरशान्तिमन्त्रपाठः ।
 बहिरसि गतवान् पठन्मदीयां कृतिमपि तद्भव राक्षसोऽञ्जमेति ॥ १४ ॥
 प्रणिपतनगुणस्तवप्रबन्धैः फणिपतिरस्य कथञ्चन प्रसन्नः ।
 घृतजठिलमनुप्यमूर्तिरिष्यं तमयददापदमुत्क्षिपन्नोक्त्वा ॥ १५ ॥
 मा भज वन्द्य विपदं मत्वा कर्माणि जगति चित्ताणि ।
 कथमिव मे त्वयि कोपः कथमिव शापश्च तादृशोऽपरथा ॥ १६ ॥
 निष्ठायां किं रूपं पचेरिति त्वं बुधान्पृच्छ ।
 पञ्चमिति वदति यस्तं मम कृतिमध्याप्य मुच्यसे शापात् ॥ १७ ॥
 व्याकरणमहाभाष्यं मन्वृतमण्डिलं मम प्रसादात्ते ।
 स्फुरतु यथेष्टं याहीत्युक्त्वा तमृषिस्तिरोदधे सहसा ॥ १८ ॥
 गोन्दार्ढ्यं देशं प्राप्य नमस्कृत्य गोपिकां जननीम् ।
 तस्यां त्रिदिवगतायां तस्यौ शेषः स्वयं स मुनिः ॥ १९ ॥
 अथ स पतञ्जलिशिष्यो रक्षो भूत्वाऽधिरस्य वटमेकम् ।
 पचिष्ये निष्ठायां पृच्छन् पचितमिति यादिनोऽन्वादीत् ॥ २० ॥
 अथ बहुषु गतेषु कसरेषु द्विजमुपगच्छमुपेयिवांसमेकम् ।
 पुनरपि तदपृच्छदेव रक्षो झटिति स पञ्चमिति स्फुटं जगात् ॥ २१ ॥
 द्विजगिरमसकर्म कर्णरम्भामध्वरति स्म यशत्तदाद्यु रक्षः ।
 अयमुदयति शापमोक्षमात्रे मम गुरुणोक्त इति प्रहृष्यदन्तः ॥ २२ ॥
 द्विजवर वद को भवान् कुतस्यः तव विद्विहागमने प्रयोजनं वा ।
 इतमतिरमि पाणिनीयशास्त्रे यदि च रुचिः पठ मत् फणीन्द्रभाष्यम् ॥
 इति कथयति रक्षमि प्रहृष्यन् इदमगदीदहमस्मि चन्द्रसार्मा ।
 उषाम इह मेऽयमुज्ज्विन्याः पटितुमहीघरमाय्यमन्तिके ते ॥ २४ ॥

इति गदित्वन्ते द्विजाय तस्मै फणिपतिभाष्यमशोभमाचक्षे ।
 शुचिरनिशमसंविशकनश्नन् तदपि च मासयुगेन सोऽभ्यगीष्ट ॥ २५ ॥
 प्रतिदिवसमसौ षपाठ यावद् भुजगकृतौ किल रक्षसः समीपे ।
 अपचितस्यप्रजालग्नौ मखशिखरेण दृढं हिलेख तावत् ॥ २६ ॥
 अथ पृथुलशिरोणुगात्कण्ठं चलदतिशुष्कपिचण्डमायतेरु ।
 हसिमभृदकृशांघ्रिपाणि रक्षोवपुरपहाय स दिव्यमूर्तिरासीत् ॥ २७ ॥
 ब्रज सुखमवनौ कुरु प्रचारं भुजगकृतेरिति तं भुजङ्गशिष्यः ।
 दिवममदुदीर्य हेमशैले शुक्लमुनिराजमयोपतस्थिवान् सः ॥ २८ ॥
 तुरीयाश्रममासाद्य नाम्ना गौडश्च जन्मना ।
 गौडपादाह्वयोऽज्ञेयविशिष्टस्वामिधानकः ॥ २९ ॥
 ब्रह्मविद्यामधिजगे शुकाद् ब्रह्मविदुत्तमात् ।
 अध्यतिष्ठच्च वदसीं सुशिष्यानुजिघृक्षया ॥ ३० ॥
 परिव्राजामाद्याः परमगुरुरः शङ्करयतेः -
 प्रणेतारः प्रौढं गहनतरमाण्डूकपविवृतेः ।
 परानन्दाभोगे पटुतरहृदो गौडचरणाः
 पुरस्तानः स्मृतिं विदधतु चिदानन्दमधुराम् ॥ ३१ ॥

(३१) अभिनवद्रविडाचार्याभिधवालकृष्णानन्दसरस्वती रचित-
 शरीरमीमांसाभाष्यवार्तिकतः । “नारायणं पद्मभुवं वसिष्ठं - इति
 संप्रदायवित्कारिकारीत्या ब्रह्मविद्यायां श्रीशुक्लशिष्याः परिव्राजामाद्याः
 पतद्युगे प्रथमयतयः, गौडचरणाः कुरुक्षेत्रदेशगतहिरावतीनदीतीरमध-
 गौडजातिश्रेष्ठाः देशविशेषमवजातिनाम्नैव प्रसिद्धाः । द्वापरयुगमारभ्यैव
 समाधिनिष्ठत्वेन आधुनिकैर्जनैः अपरिज्ञातविशेषामिधानाः सामान्य-
 नाम्नेव लोके विख्याताः ॥” इति तत्रैव तदीये विवरणे ॥

अभियुञ्जदयार्च्यपूज्यपादान् अपट्टन्यादिनिपाकसिद्धनेतृन् ।

अथ गौडपादान् फणीशमाप्यप्रथमाचार्यरूपण्डितान् प्रपद्ये ॥ ३२ ॥

जीवन्मुक्तप्रथमं दुर्वादिब्रानदुर्मदापहरम् ।

सेवे गौडपदं तं प्रचरं विद्यानदातधिष्णानाम् ॥ ३३ ॥

चरणं गौडपादस्य शरणं करवाप्यहम् ।

श्रुत्यन्तसारसंस्वनिप्यन्दा यस्य सूक्तयः ॥ ३४ ॥

गोविन्दमगशपादचरितम् ।

हरितन्पहपांघिन्पुरुक्ष्माश्रसौमित्रिप्रलात्रिपुत्रलक्ष्मा ।

जयतादुपरेयमात्तधामा जयगोविन्दमुनिः स चन्द्रनामा ॥ ३५ ॥

(३२) विदितवेदितव्याः परापराविदः परमाचार्याः गौडपादाः ।

शुक्रपिप्रसादसमासादित तुरीयाभ्रमा एते आत्मयाथात्म्यमनुसन्दधानाः, सकाश एव कचन दुर्गे समाकलितसंस्थानान् (अपट्टन्यादिनिपाक-सिद्धनेतारः) अपट्टन्य-दार्माशप्रभृतीन् अपरान्त्ययोगिनः तक्षशिलाधीश-शाक्यप्रावृतिमुग्धान् अप्यात्मविद्याप्यापनेन सुमार्गं नयन्तः, (अभियुञ्जदयार्च्यपूज्यपादाः) अनुगतगौडोद्देशिनकृष्यनः अयार्च्यप्रमुक्तान् विद्यादाय आत्मानमभियुञ्जतः हिमालयशृङ्गपृत्तिवुद्धसिद्धसभास्थान् योद जित्वा प्रविष्टदुर्मतदुरभिनियेशान् कृत्वा तेषां प्रत्यहमुपदिश्यमान-परमाद्वैतविद्यासंप्रदायाः चिरं सुगमूपरिति हरिमिथीयगौडपदोहासादिषु निरूप्यमाणा कथाऽप्रानुसन्धेया (सुप्रमातः) । गौडपादानाधिकृत्य आनन्द-गिर्याचार्याः अलातशान्तिप्रकरणविषये "ज्ञानेनाकाशकल्पेने"ति मङ्गलस्यैकविषयावसरे प्राहुः - "आचार्यो हि पुरा वदरिक्काश्रमे नरनारायणाधिष्ठिते नारायणं भगवन्तमभिप्रेत्य तपो महदतप्यत । ततो भगवाननिप्रसन्नः तर्भ्यं विद्यां प्रादादिति प्रसिद्धं परमगुम्भं परमेश्वरस्येति भावः" इति । एतेनैते शुक्राचार्यशिष्याः, तपोवलेन साधनान् भगवतोऽपि विद्यां प्रापुरिति गम्यते ॥

(३५) विष्णुशप्या, शिवधरणमूर्तिः, भूमण्डलीवहः, लक्ष्मणः ।

नखलिखितपतञ्जलिप्रबन्धं वटदलजालकमुत्तरीयवद्धम् ।

शिरसि दधदभीष्टलामदृष्टः स निववृत्ते वनकर्मना मनीषी ॥ ३६ ॥

तदनु पथि चलन् स चन्द्रशर्मा सरितमवैक्षत कामपि प्रसन्नम् ।

विक्रमकमलगर्भरेणुगन्धी श्रममपहन्ति वृणां यदूर्मिवातः ॥ ३७ ॥

अथ स बुधवरः श्रमेण तस्याः किमपि निपीय जलं तटट्टमूले ।

दलचयमुपवाय वक्रवदं लिखितपतञ्जलिवाक्यं निददौ ॥ ३८ ॥

यावन्निद्रावशमयमगात् तावदस्योपधानं

वसः कश्चिद्वटदलचयप्रासजोलक्षकर्म ।

उत्थायाप्य प्रसनचट्टलादाक्षिपद्गतसवक्त्रात्

तदन्तालिक्षतलिपिं हठात्केयुचित्तदलेषु ॥ ३९ ॥

बुध ततः सिन्धुतटे प्रतिष्ठितं बुभुक्षितं काचिदवेत्य कन्यका ।

नवं वहन्ती नवनीतनायवौ करेण पीयूषनिवादिभोहिनी ॥ ४० ॥

ततः सपत्नं नवनीतमङ्गना धरातले तस्य निधाय पार्श्वतः ।

प्रणम्य बद्धाञ्जलिरित्यभर्थयां वभूव भक्तिप्रतिपन्नया गिरा ॥ ४१ ॥

बुधेन्द्र पूर्वं बह्वस्तपोधनाः फलाम्बुदभांजिनवर्हिर्षणैः ।

मया कुमार्या परितोषिता भृश प्रसादसर्वस्वमिदं वचोऽवदन् ॥ ४२ ॥

इहागमिष्यत्यखिलं पतञ्जलेरवीत्य भाष्यं किल कश्चन द्विजः ।

तदीयशिष्यादचिरेण रक्षसः प्रणम्य तं पूजय पमलोचने ॥ ४३ ॥

बलरामः, पतञ्जलिरिति पूर्वकालिकाः स्मरणीया उपाधयोऽस्य चन्द्र-
शर्मणः । पूर्वाश्रमे चन्द्रनामा, इदानीं तुरीयाश्रमे जयगोविन्दमुनिः
श्रीगोविन्दभगवत्पादापरपर्यायः । उपरेवं - रेवातीरे कृताश्रमः । पतञ्जलि-
रेव स्वकीयशापभातरक्षोभावं गौडपादं शापाद्विमोक्षतुं चन्द्रशर्मा भूत्वा
गौडान्तिकं जगामेति भावः (सुपमा) ॥

प्रचारयिष्यन् कृतिमात्मनः स्वयं पतञ्जलिस्तद्वपुषाऽभवद्भुवि ।
 स पूजितस्त्वां परिणीय कन्यस्यं गरीयसि धेयसि पर्तयिष्यति ॥ ४४ ॥
 इतीरितां योगिजनेन शृण्वती गिरं द्विजं तं मृगयेऽधुनाप्यहम् ।
 स चेद्भवान् जन्म कृतार्थमेव मे त्वयि प्रसन्ने विमु दुर्द्धमं मया ॥
 गिरं प्रपञ्चैरथवा किमीदृशैः पुनाति ते दर्शनमेव देहिनः ।
 तथापि भोऽनुं नवनीतमाहृतं मया , प्रसादं कुरु दृश्यसे श्रमी ॥ ४६ ॥
 विरादिति प्रार्थयमानया तथा समाधिदृष्टागनिपूर्वचेष्टितः ।
 कृतस्मितस्तन्नवनीतमर्पितं यथेष्टमदनन् स जहौ परिश्रमम् ॥ ४७ ॥
 तद्विगितैरेव विजानती द्विजं पतञ्जलेराकृतिभेदमागतम् ।
 तमन्वीदुद्बह मां कृपानिवे तृतीयवर्णप्रभारामपि त्विनि ॥ ४८ ॥
 जगाद तामेवमुदीरितो द्विजो मनोरयो मानिनि ते फजेन्मुलः ।
 उदूह्य वर्णत्रयकन्यस्य यतो विश्वोदुभीहोऽन्तिमवर्णजामिति ॥ ४९ ॥
 तदुक्तिमावर्ष्य गृह् निनाय सा तमुडुसर्षीमनिन्दुसुन्दरम् ।
 तथा ततस्तन्ननीविनीर्णया समं पुऽसिमुज्जयिनीं जगाम सः ॥ ५० ॥
 षट्पुष्पणीम्बितवर्णमेतन्नादधेर भाष्यं निगिउं पतञ्जलेः ।
 लिलेस्य वसधनदुर्महाक्षरे स्यते क्वचिन्पुण्ड्रज्ज्नामकन्ययत् ॥ ५१ ॥
 निजे गृहे तत्र निवेश्य पाठयन् तदुज्जयिन्या फणिभाष्यनाश्रयान् ।
 निनाय कलं नियमेन स द्विजः त्रिणामु मुन्यं चनसुध्वरी स्तितः ॥

(५०) अन्द्रशर्माणं शुष्यमाणायाः कन्यकाया मुखादयगत-
 वृत्तान्ताः, वरेशस्यनृपमन्त्री द्विजः, वरेशपालको नृपः, राजाभितो
 वेदपञ्च कन्यकां स्वीयां स्वीयां दत्तवन्तः, ततः क्षत्याः कन्याया माता
 एतां अन्द्राय ददौ इति कथाऽत्रानुसन्धेया ॥

दिनेषु ताः सत्पुरुषोदयोधिनेष्वराल्केदयो विदुषां शिखामणेः ।
 क्रमात्कुमारान् कम्नीयतेजसो मणीनिवासोपत सिन्धुसक्तयः ॥ ५३ ॥

विदधत्त्रियाः शुभतराः परस्परं प्रविभिन्नवर्णविलसत्परिप्रहः ।
 निगमधनुर्मिरिव साधुभिः खरैः तनयैरथ द्विजवरो व्यरोचत ॥ ५४ ॥

पठिते पतञ्जलिनिबन्धने द्विजः कृतदारकर्मणि च पुत्रमण्डले ।
 शुक्रशिष्यगौडपदगुर्वनुप्रहात् चरयाश्रमं सुरनदीं च शिश्रिये ॥ ५५ ॥

चतुराननेन विधिनेव मुञ्चता समधिष्ठितं जगदशेषनात्मनि ।
 भजतामुना परमहंससेन्यतां अथ विघ्ननाथपुरमाददे श्रियम् ॥ ५६ ॥

श्रवणे किमप्युपदिशन्विभूतिमप्यलिकेऽर्ष्यन्पुरसि चास्थिमालिकाम् ।
 हरते स यत्न मणिकर्णिकातटे जटिलो यदस्ति जगतीह देहिनाम् ॥

स तु विघ्ननाथपुरमावसन् पतिः समुपेयुषां सदसती हि वस्तुनी ।
 वचनेन चंचुकलनेन विष्टपे विविचे च हंस इव दुग्धपापसी ॥ ५८ ॥

वपसंहृतेन विषयानुधावनात् परमे स्व एव परिनिष्ठितेन च ।
 समवृत्तिना स हृदयेन पप्रथे सुखदुःखयोः सखिसपत्नयोरपि ॥ ५९ ॥

स्वप्नप्रपञ्चसदृशं जगत्स्वयं विदुषा मृषा मरुमरीचकारिव ।
 अमुना स्वरूपमवशोधितं धिया परमात्मबोधसुखमाल्लक्षणम् ॥ ६० ॥

सुरसिन्धुरोधति गिरीशसन्निधत्सतिनीप तन्न कियतोऽप्यनेहसः ।
 विरहासद्वैरनुगतः स योगिभिः परिपावनं बदरिकाश्रमं ययौ ॥ ६१ ॥

महाद्वैतं पश्यताशेषविभं गोविन्दस्वामीति गीतेन लोके ।
 पुष्पक्षेत्रे तत्र नारायणीये काश्चिक्कालानाश्रमे तेन तस्ये ॥ ६२ ॥

सततं निगदन् रसेन योऽसौ जय गोविन्द जयेति सूक्तिमेकम् ।

श्रितमौनमभूद्यदन्यवादे जयगोविन्दमुनिं तदाङ्कुरेणम् ॥ ६३ ॥

व्यासादेशाच्छङ्करार्यमुपदेष्टुं तपीशिरः ।

प्रतीक्षमाणो गोविन्दो रेवातीरमुपागमत् ॥ ६४ ॥

वन्दे गोविन्दपादाब्जचिन्तासन्तुष्टचेतसम् ।

गोविन्दभगवत्पूज्यपादमादीनवच्छिदम् ॥ ६५ ॥

रेवातीरनिवासी पयिरश्चानाद्रिभेदने सुमहान् ।

गोविन्दायौ दद्यात् श्रीविद्यां तारिणीं भयान्भोधेः ॥ ६६ ॥

इति श्रीशङ्करविजयमकरन्दे तृतीय आस्वादः समाप्तः ॥

॥ चतुर्थ आस्वादः ॥

श्रीभगवत्पादावतारहेतुः ।

सदा बालरूपापि विद्याद्रिहन्त्री महादन्तिवक्त्रापि पञ्चास्यमान्या ।

विधीन्द्रादिमुग्धा भणेशामिधा मे विधत्तां श्रियं कापि कल्याणमूर्तिः ॥

(६५) आदीनयं शोकं, दैन्यं, विभ्रं, दुरदृष्टं वा, छिनत्तीति
तं आदीनवच्छिदम् ॥

संकलने मूलम् — सुमहाण्यभुजङ्गतः १, प्रपञ्चसारतः २,
भगवद्गीताशांकरभाष्यतः ३-४, जगद्गुरुरत्नमालास्तवतः १०-१४,
शिवरहस्यतः (अं ९-अ १६) १६-२५, कूर्मपुराणतः (अ. २७)
२७-३०, भविष्योत्तरपुराणतः (अ. ३६) ३१, लिङ्गपुराणतः
(अ. ४०) ३२-३३, मार्कण्डेयसंहितातः (ख-७२, परि ७) ३४,
वायुपुराणतः ३५, भगवत्पादसप्ततेः ३७, माधवीयशंकरविजयतः ३७.

पुस्तकत्रयवटहस्ते वरदामपचिह्नचारुवाहुलते ।
कर्पूरामलदेहे वागीधरि शोधपाशु मम चेतः । २ ॥

“नारायणः परोऽव्यक्तात् अण्डमव्यक्तसंभवम् ।
अण्डस्यान्तस्त्वमे लोकाः सप्तद्वीपा च मेदिनी ॥ ३ ॥

स भगवान् सृष्ट्वेदं जगत्, तस्य च स्थितिं चिकीर्षुः, मरी-
च्यादीनग्रे सृष्ट्वा प्रजापतीन्, प्रवृत्तिलक्षणं धर्मं ग्राहयामास वेदोक्तम् ।
ततोऽन्याश्च सनकसनन्दनादीनुत्पाद्य निवृत्तिलक्षणं धर्मं ज्ञानवैराग्य-
लक्षणं ग्राहयामास । द्विविधो हि वेदोक्तो धर्मः प्रवृत्तिलक्षणो निवृत्ति-
लक्षणश्च जगतः स्थितिकारणम् । प्राणिनां माक्षादभ्युदयनिःश्रेयस-
हेतुयः स धर्मो ब्राह्मणाद्यैर्वर्णिभिः आश्रमिभिश्च श्रेयोऽर्थिभिः अनुष्ठीय-
मानो दीर्घेण कालेन । अनुष्ठातृणां कामोद्भवात् हीयमानविवेकविज्ञान-
हेतुकेन अधर्मेणाभिभूयमाने धर्मे प्रवर्धमाने चाधर्मे, जगतः स्थितिं
परिपालयिषुः स आदिकर्ता नारायणस्त्वयो विष्णुः, मौमस्य ब्रह्मणो
ब्राह्मणत्वस्य रक्षणार्थं देवक्यां वसुदेवादंशेन कृष्णः किल संबभूव ।
ब्राह्मणत्वस्य हि रक्षणे रक्षितः स्याद् वैदिको धर्मः, तदधीनत्वाद्ब्रह्मणाश्रम-
मेदानाम् । स च भगवान् ज्ञानैश्वर्यशक्तिबलवीर्यतेजोभिः सदा संपन्नः
त्रिगुणात्मिकां विष्णुर्वीं स्वां मायां मूलप्रकृतिं ब्रह्मीकृत्य, अजोऽव्ययो
भूतानामीश्वरो नित्यशुद्धबुद्धमुक्तस्वभावोऽपि सन्, स्वमायया देहवानिव,
जात इव च लोकानुग्रहं कुर्वन् लक्ष्यते ” ॥ ४ ॥

इति शङ्करोऽल गीतामाप्यारंभेऽवतारिकां तेने ।
भगवज्जनिरिह भूमौ धर्मस्थित्यर्थिका कृपात इति ॥ ५ ॥

धर्मलानिमधर्मोत्थानं चालोक्य भगवतो जन्म ।
ज्ञानब्रह्मादिकभगवच्छक्यंशाविष्कृताऽवतारेण ॥ ६ ॥

आसुरमयथा क्षालं कुरुते बलमुद्धतं यदा ग्लानिम् ।
धर्मस्य, तदा बलवान् वीरश्चाजायते भगवान् ॥ ७ ॥

ज्ञानलवदुर्विदग्धा अज्ञानां बुद्धिमोहकाः पटवः ।
मतिभेदजननदक्षा ज्ञानाचार्या यदा जाताः ॥ ८ ॥

वैदिकधर्मग्लानिस्तदा भवेद्बुद्धिविप्लवतः ।
अपनयति मोहमीशो देशिकताभव्यनिजमूर्त्या ॥ ९ ॥

कलिना बलिनाऽखिले खिलेऽपि स्खलिते श्रौतपथेऽपथे प्रैवृद्धे ।
जपहोमतपस्तु नामशेषेष्वपि यातेषु सुभाषितेषु शोषम् ॥ १० ॥

जिनबुद्धकपालिशक्तिवह्नीन्दिनसेवासु समन्ततः श्रितासु ।
शिष्यिले द्विजवेदवेदिवादे प्रथिते चाद्वयवेदवाद्यमोदे ॥ ११ ॥

जगदीक्षणविह्वलामृतान्धोनिगदव्यक्तव्यारसानुबन्धम् ।
प्रणिदिस्य गुहं पुरैव गन्तुं प्रणिबन्धुं च मखान् द्विपथं यन्तुम् ॥

अन्तार्यं सुरान् परांश्च पूर्वं विधिविधिन्द्रमुखान् विनोदिपूरंम् ।
स्वयमन्यस्तीर्यं सुत्युरार्याक्रमितुः श्रीशिवशर्मणो विचार्य ॥ १३ ॥

उदभूस्तदने निटालटग्यो मदभाजां सुधियां प्रमाययोग्ये ।
शिशुरर्षयान्मुमुक्षुभाग्यं स शुभं शंकरदेशिकः सुमोग्यम् ॥ १४ ॥

कदाचिच्छिष्या पृष्टत्रिकालज्ञस्त्रिजोवनः ।
भविष्यच्छङ्करोन्पतिमवदत्संप्रहेण ह ।

शैवे रहस्ये गदितं स्मरामोऽत्र सुसंगतम् ॥ १५ ॥

११. अद्वयः उपरोधदुःसाधसंभिन्नो वेदशाशमोदः पौद्धाद्यवैदिक-
जनानन्दः तस्मिन् । १३. सुत्युः सुतमात्मन इच्छतः, सुतार्यं तपस्यतः ॥

‘पापैककर्मनिरतान्विरतान् सर्वकर्मसु ।

वर्णाश्रमपरिभ्रष्टान् वर्णप्रसन्नवर्णान् जनान् ॥ १६ ॥

कन्यन्धौ मज्जमानांस्तान् दृष्ट्वाऽनुक्रोशतोऽम्बिके ।

मदंशजातं देवेशि कलावपि तपोधनम् ॥ १७ ॥

केरलेषु तदा विप्रं जनयामि महेश्वरि ।

तस्यैव चरितं तेऽद्य वक्ष्यामि शृणु शैलजे ॥ १८ ॥

कल्यादिमे महादेवि सहस्रद्वितयात्परम् ।

सागखनास्तथा गौड मिश्राः कर्णाजिना द्विजाः ॥ १९ ॥

धाममीनाशना देवि ह्यार्यावर्तानुवासिनः ।

औत्तरा विन्ध्यनिलया भविष्यन्ति महीतले ॥ २० ॥

शन्दार्थज्ञानकुशलाः तर्ककर्कशयुद्धयः ।

जैना बौद्धा बुद्धियुक्ता मीमांसानिरताः कलौ ॥ २१ ॥

वेदबोधितवाक्यानां अन्यथैव प्ररोचकाः ।

प्रत्यक्षवादकुशलाः शल्यभूताः कलौ युगे ॥ २२ ॥

मिश्राः शास्त्रमहाशस्त्रैः अद्वैतोच्छेदिनोऽम्बिके ।

कर्मैव परमं श्रेयो नैवेशः फलदायकः ॥ २३ ॥

इति युक्तिपरामृष्टवाक्यैरुद्धोषयन्ति च ।

तेन घोराः कुलाचाराः कर्मसारा भवन्ति च ॥ २४ ॥

तेषामुत्पाटनार्थाय सृजामीशे मदंशतः ।

केरले शशाङ्गप्राने विप्रपत्न्यां मदंशतः ।

भविष्यति महादेवि शङ्कराख्यो द्विजोत्तमः ॥ २५ ॥

कौमे भविष्योत्तरे च लैगमार्कण्डयोस्तथा ।

यायौ पुराणेऽवतारो निर्दिष्टः शाङ्करः स्फुटम् ॥ २६ ॥

‘कलौ रुद्रो महादेवो लोकानामीश्वरः परः ।

स देवना भवेन्नृणां देवनानां च देवतम् ॥ २७ ॥

फरिष्यत्यवनारं स्वं शङ्करो नीललोहितः ।

श्रौतस्मार्तप्रतिष्ठार्थं भक्तानां हितकाम्यया ॥ २८ ॥

उपदेक्ष्यति तद् ज्ञानं शिष्याणां ब्रह्मसंज्ञितम् ।

सर्ववेदान्तसारं हि सर्वस्माच्च तु दर्शनात् ॥ २९ ॥

ये तं विप्रा निपेयन्ते येन केनाय्युपायतः ।

विजित्य कर्मजान् दोषान् यान्ति ते परमं पदम्’ ॥ ३० ॥

‘कल्प्यब्दे द्विसहस्रान्ते लोकानुग्रहकाम्यया ।

चतुर्भिः सह शिष्यैस्तु शङ्करोऽवतरिष्यति’ ॥ ३१ ॥

‘निन्दन्ति वेदविद्यां च द्विजाः कर्माणि च कलौ ।

कलौ रुद्रो महादेवः शङ्करो नीललोहितः ॥ ३२ ॥

प्रकाशते प्रतिष्ठार्थं धर्मस्य विरुताकृतिः ।

ये तं विप्रा निपेयन्ते येन केनापि शङ्करम् ।

कलिदोषान्निर्जित्य प्रयान्ति परमं पदम्’ ॥ ३३ ॥

‘लोकानुग्रहतत्परः परशिवः संप्रार्थितो ब्रह्मणा

ः चार्मासादिमत्प्रभेदनिपुणां बुद्धिं सदा धारयन् ।

वाञ्छयास्यपुरोत्तमे शिवगुरुर्धिवाधिनायध्व यः

तत्पत्न्यां शिवतारके ममुदितः श्रीशङ्करास्यां यत्नम्’ ॥ ३४ ॥

‘चतुर्भिः सह शिष्यैस्तु शङ्करोऽवतरिष्यति’ ॥ ३५ ॥

शैवादौ सूचितं भावि वृत्तं सत्यापयन्निह ।
अवतारद्यत्कालव्यां चरितं तन्निवोधत ॥ ३६ ॥

शाक्यैः पाशुपतैरपि क्षपणकैः कापालिकैर्वैष्णवैः
अन्यैरप्यखिलं खिलं खलु खलैर्दुर्वादिभिर्वैदिकम् ।
पन्थानं परिरक्षितुं क्षितितलं प्रातः परिक्रीडते
घोरे संसृतिकानने विचरतां क्षेमंकरः शङ्करः ॥ ३७ ॥
इति भीशङ्करविजयमकरन्दे वतुर्थ आस्वादः समाप्तः ॥

॥ पञ्चमः आस्वादः ॥

शिवगुरुपथर्षा ।

महिमाननीयचरितं दधत महिमानमीड्यमहिमाल्यभृतः ।
अवतारभूतमवतानुवतां भवतारणं किमपि वस्तु मुहुः ॥ १ ॥

स्वर्गादिः ककुभि विभाति दक्षिणस्यां
देशः कोऽप्यथ भुवि केरलमिधानः ।
पूर्णश्रीर्जितदिविस्फुरैः पुराप्रयैः
विप्रौवैः श्रुतिविदितोरुसच्चरित्रैः ॥ २ ॥

यस्यास्त्रगामवगमयन्ति निश्चितार्षां संपूर्णाः सुरुचिकेरभूरुहौवाः ।
तत्रत्या हृदि सरसा बहिः सुरूपा लोका इत्यवगमयत्फललिभाराः ॥

संकलने मूलम्—यतिस्वार्धभीमोपहारतः १, ६३ गुरुवंशकाव्यतः-
१-५, २३. गोविन्दनाथीयतः ६-१०, २४-३९. भगवत्पादाभ्यु-
दयतः ११, ५९-६२. माधवीयतः १२-२२, ४४-४६, ४८-५७.
ठ्यासाचलीयतः १४-२२, ४०-४६, ४८-५७. शंकराभ्युदयतः
४७, ५८.

देशेन स्वरपि समं न सर्वदेति व्यालोलः क्रमुक्रमहीरुहा महोच्चाः ।
यत्रैलाव्रततिवधूपगुह्यमाना भद्रश्रीधरणिरुहोऽन्विताभिधानाः ॥ ४ ॥

माक्रुन्दा दृढपरिरिब्धनागवल्गुपो माङ्गल्यं सुवि बटुलं विभासयन्ति ।
यत्रैवं पनसमुखद्रुमास्यः सन्तापी रविरपि नेति बोधयन्ति ॥ ५ ॥

५. - निला मरुद्वृषा चेति तत्र नद्यौ विराजतः ।

निलायां शंभरक्रोडं भासते शास्तुरास्पदम् ॥ ६ ॥

नावाक्षेत्रं हि तस्या हि तीरे दीप्यति मुक्तिदम् ।

भवनं पद्मनाभस्य भुवनत्रयराचनम् ॥ ७ ॥

चूर्णीति चापरा ख्याता तीरयोरुभयोर्नदी ।

अतिस्वच्छजला धत्ते पुष्पान् बहुसुरालयान् ॥ ८ ॥

श्रद्धिमानुत्तरे तीरे तस्याः पावनपापसः ।

कश्चिदेशो महानस्ति फाल्गुनीति सुविश्रुतः ॥ ९ ॥

सर्वेदार्यनिपुणैः सर्वशास्त्रविशारदैः ।

सर्वाङ्गमरैः शान्तरन्विनो विप्रसत्तमैः ॥ १० ॥

जन्तोर्वेदाश्रितात् कालः टीकृते भयविह्वलः ।

इति हेनोर्वेदन्त्येनं कालटीति विवक्षणाः ॥ ११ ॥

कश्चिद्विपधिदिह निधत्तधीर्विरेजे विद्याधिराज इति विश्रुतनामधेयः ।

रुद्रो वृषादिनिलयोऽपनरीतृकामो यत्पुत्रमन्मपितरं समरोचयत्तः ॥

(६) निला-भारतपुत्र । मरुद्वृषा-चूर्णा पूर्णा ब्राह्मणाय
पुत्र परिवार । शंभरक्रोडं-चन्द्रवटुम् ॥

(१२) केलेषु प्रतिप्राणगृहं विशिष्टं नामधेयमस्ति शंकरपिता-
मरुद्वृहं कैवलीति नाम्ना प्रसिद्धम् ॥

; पुत्रोऽभवत्तस्य पुरःतुपुण्यैः सुव्रह्मतेजाः शिवगुर्वभिष्यः ।

— हाने शिवो यो वचने गुरुस्तस्यान्वर्थनामाकृत लब्धवर्णः ॥ १३ ॥

स ब्रह्मचारी गुरुगेहवासी तत्कार्यकारी विदितानभोजी ।

सायं प्रभातञ्च हुताशसेवी व्रतेन वेदं निजमध्यगीष्ट ॥ १४ ॥

वेदेष्वधीतेषु विचारितेऽर्थे शिष्यानुरागी गुरुराह तं स्म ।

अपाठि मत्तः सपङ्क्तवेदो व्यचारि काले बहुरत्यगात्से ॥ १५ ॥

अर्थावबोधनफलो हि विचार एव तच्चापि चित्तवद्वकर्मविधानहेतोः ।

तत्ताधिकारमधिगच्छति सद्धिनीयः कृत्वा विवाहमिति वेदविदां प्रवादः ॥

एवं गुरौ वदति तज्जनको निनीषुः आगच्छदत्त तनयं स्वगृहं गृहेशः ।

तेनानुनीय बहुलं गुरवं प्रदाप्य त्वं निकेतनमनायि गृहीतविद्यः ॥

वेदे च शास्त्रे च निरीक्ष्य बुद्धिं प्रश्नोत्तरादावपि नैपुणीं ताम् ।

दृष्ट्वा तुतोरातितरां पिताऽस्य स्वतस्तुष्टाः या किमु शास्त्रतो वाक् ॥

कन्यां प्रदानुमनसो बहवोऽपि विप्रास्तन्मन्दिरं प्रति यदुगुणपाशकृपाः ।

पूर्वं विवाहसमयादपि तस्य गेहं संवाधवत्किञ्च बभूव वरानुक्रमेः ॥

बह्वर्थदायिषु बहुष्यपि सन्सु देशे कन्याप्रदालुपु परीक्ष्य विशिष्टजन्म ।

कन्यामयाचत सुताय स विप्रवर्षो विप्रं विशिष्टकुञ्जं मखपण्डिताख्यम् ॥

विवाविराजमखपण्डितनामधेयी संप्रत्ययं व्यतनुतामभ्यूज्य दीधम् ।

उद्वाह्य शास्त्रनिधिना विहिते मुद्धूर्ते तौ संसुद बह्वभवापतुरासकानौ ॥

अग्नीनथाधित महोत्तरयागजातं कर्तुं विशीपकुशलैः सहितो द्विजेशः ।

तत्तत्फलेषु यदनाहितहव्यवाहः स्यादुत्तरेषु विहितेष्वपि नाधिकारी ॥

(२०) अयं मत्प्रसण्डितः (अव) मेल्नालूर इति प्रसिद्धे
परनाकुळं नगरात् २५ मीलदूरस्थे जातः इति मसिद्धिः ॥

मुक्तोऽयं व्रतकरणादृणादृपीणां देवानामपि विहितैः समप्रयज्ञैः ।
 निर्मुक्तो न चिरमभूदृणात्पिन्नां सा चिन्ता मनसि सदास्य सन्निविष्टा ॥
 लोभ्य न सन्त्यपुत्रस्येत्यतिमात्रमनारतम् ।
 सन्तापसहितं विप्रं भार्योवाच विचार्य तम् ॥ २४ ॥
 सर्वभक्तजनाकांक्षापूर्णात्सपादपः ।
 निपेथ्यः क्षिप्रमावाभ्यां अपत्यार्थमुमापतिः ॥ २५ ॥
 उपमन्युरिति ख्यातो विप्रसूनुः पुराऽभवत् ।
 दारिक्षेण शृशांग्या स स्वमात्ना सह जातुषित् ॥ २६ ॥
 मातुलस्य गृहं प्राप्तो धनिनः कुरुगानिवेः ।
 सद्गुणं सवृतं भक्तमधन् स शिशुरात्तमुत् ॥ २७ ॥
 संनीडमानस्तत्रत्यैः अत्रसद्द्विजबालकैः ।
 ततः स्वगोहमायातं पुत्रं दुग्धानकाङ्क्षिणम् ॥ २८ ॥
 रुदन्तं बालकं प्रोचे माता दौर्गल्यपीडिता ।
 पूजितं न मया पूर्वं चन्द्रमौत्रिपदाभ्युजम् ॥ २९ ॥
 कथं नु लभ्यते संततं अनीशचरणार्धनैः ।
 श्रुत्वेति वचनं मातुः उपमन्युरुद्रारधीः ॥ ३० ॥
 तपसे श्रुतसंमल्यो यो तदनुमोदितः ।
 अतिधोरे तपस्तस्य धरतस्तेजसा भृशम् ॥ ३१ ॥
 अतिमानुहताशेन ज्वलितं भुवनत्रयम् ।
 भीतः शतरत्नसाम्प्रदं प्रदग्ना माधवेन च ॥ ३२ ॥
 समेतः शङ्करं प्राप्य सृन्वोराच निजं भयम् ।
 तनो महेश्वरो देवस्तं गन्ध्या द्विजगणकम् ॥ ३३ ॥

- महेन्द्रवपुषा छन्नः प्रोवाच विविधां गिरम् ।
 ईशो विचित्रया-वाचा तं निर्वर्तयितुं शिशुम् ॥ ३४ ॥
- तपसः सुस्थिरात्मानमनीशो हि बभूव सः ।
 हित्वा कपटवेपं स सुप्रसन्नमनाः शिवः ॥ ३५ ॥
- आश्रितो निजरूपं च शिशोः प्रत्यक्षतामगात् ।
 अन्वितः प्रमथत्रातैः सहितो गिरिकन्यया ॥ ३६ ॥
- पुत्रयोरिव तत्रालं बाले प्रेम दधानया ।
 दोर्न्यामुत्थाप्य चालिन्य स्वपुत्रमिव तं शिशुम् ॥ ३७ ॥
- किं त्वमिच्छसि बालेति शङ्करः परिपृष्टवान् ।
 अन्यत्रैवाहमिच्छामि त्वत्पादाम्बुजसेवनात् ॥ ३८ ॥
- ब्रुवाणमिति तं भूयः स्वाङ्कमारोपयन्प्रसुः ।
 तस्मै ददौ महादेवो बालयाखिलसंपदम् ॥ ३९ ॥
- उपससार महापयसां निधिः पद्भुपतेरनुशासनतः शिशोः ।
 विविधपुष्पफलाः सुरपादपाः शिशुमुपासितुमागुरनुत्तमाः ॥ ४० ॥
- स्मरति पच्छिद्युरस्य पुरः पुराऽऽपतति तन्मनसोऽपि विकल्पना ।
 इति महागुणसिद्धिमवाप्तवान् शिवशिवानुमनेन गृहं ययौ ॥ ४१ ॥
- एवं फलप्रदमपीश्वरमीश्वराणां ईशं भजात्र कमितः सकलार्थसिद्धये ।
 तन्नोपमन्युमहिमा परमं प्रमाणं नो देवतासु जडिमा जडिमा मनुष्ये ॥
- एवं कलत्रवचनं स निशम्य भक्त्या संगूजनाय गिरिशस्य मनो दधार ।
 सा तस्य दुश्चतपथरणोद्यतस्य तत्रानुकून्यमस्तोद्गुहवाटिकायाम् ॥
- तस्योपधाम किल सन्निहिताऽऽर्गैका ज्वाला सदाशिवमुपास्य जले स तस्याः ।
 कन्ददाशनः कतिचिदेव दिनानि पूर्वं पश्चात्तदाऽऽम शिवपादयुगाब्जशृङ्गः ॥

जायाऽपि तस्य विमला नियमोपतापैः चिक्लेश कायमनिशं शियमर्वयन्ती ।
 क्षेत्रे घृपस्य निवसन्तमलं सुतप्यं कालोऽप्येगादति तयोस्तपतोरनेकः ॥ ४५ ॥
 देवः शृणापरवशो द्विजवेपथारी प्रत्यक्षतः शिवगुरुं गत आत्तनिद्रम् ।
 प्रोवाच भोः किमभिवाञ्छसि किं तपस्ते पुत्रार्थितेति वचनं स जगाद विप्रः ॥

यरयस्व घट्टुपुत्रान् वत्स मूढांश्चिरायुषः ।

सर्वज्ञमेकमथवा सौम्य संकुचितायुषम् ॥ ४७ ॥

पुत्रोऽस्तु मे बहुगुणः प्रथितानुभावः सर्वज्ञतापदमितीरित आवभापे ।
 दद्यामुद्दीरितपदं तनयं तपो मा पूर्णो भविष्यसि गृहं द्विज गच्छ दारैः ॥ ४८ ॥
 आकर्णयन्निति बुबोध स विप्रवर्यः तश्चाब्रवीन्निजकलत्रमनिन्दितात्मा ।
 स्वप्नं शशंस वनितामणिरस्य भार्या सयं भविष्यति तु नौ तनयो महात्मा ॥
 तौ दम्पती शिवपरौ नियतौ स्मरन्तौ खण्डेक्षितं गृहगतौ बहुदक्षिणान्नैः ।
 सन्तर्प्य विप्रनिकरं तदुदीरिताभिः आशीर्भिरपतुरनल्पमुदं विशुद्धौ ॥ ५० ॥

शङ्करगर्भवासाः ।

तस्मिन्दिने शिवगुरोरुपभोक्ष्यमाणे भक्ते प्रविष्टममपत्किल शैवतेजः ।
 भुक्त्वात्रविप्रवचनाद्दुपयुक्तशेषं सोऽभुक्त साऽपि निजभर्तृपदाब्जमृद्धी ॥ ५१ ॥
 गर्भं दधार शिवगर्भमसौ मृगाक्षी गर्भोऽप्यवर्धत शनैरभवच्छरीरम् ।
 तेजोविशेषविनिपातितट्टिपातं विश्वं रवेर्दिवसमव्य इवोप्रतेजः ॥ ५२ ॥
 गर्भालसा गतवती गतिमान्धमीपत् आपेति नादूमुतमिदं धरते शिव या ।
 यो विष्टपानि त्रिभूते हि चतुर्दशापि यस्यैव मूर्तेषु इमा यमुधाजलाद्याः ॥ ५३ ॥

(४७-४८) चिरायुषां मूढानामपत्यत्वे धर्मरक्षणाय सन्तति-
 रित्वाशा दूरे । संकुचितायुषः सर्वज्ञस्यापत्यत्वे च अदीर्घजीवित्वात्
 वंशप्रतिष्ठायामाशा दूरैः । इत्युभयथापि स्वमनोरथालाभे, मूढापेक्षया
 सर्वज्ञो वरमिति वरग्रहणे प्रवृत्तिरिव ॥

तां बन्धुताऽगमदुपश्रुतदोहदातिः आदाय दुर्लभमनर्घ्यमपूर्ववस्तु ।

आस्वाद्य बन्धुजनदत्तमसौ जहर्ष हा हन्त गर्मधरणं किल दुःखहेतुः ॥ ५४ ॥

मानुष्यधर्ममनुसृत्य किलेदमुक्तं काऽपि व्यथा शिवमहोभरणे न बध्वाः ।

सर्वव्यपात्र्यतिकरं परिहर्तुकामाः देवं भजन्त इति तत्त्वविदां प्रवादः ॥ ५५ ॥

उष्णा निसर्गधवलेन महीयसा सा चात्मानमैक्षत समूहमुपात्तनिद्रा ।

संगीयमानमपि गीतविशारदाद्यैः विद्याधरप्रभृतिभिर्विनयोपयतैः ॥ ५६ ॥

आकर्णयज्जय जयेति वरं दधाना रक्षेति शब्दमवलोक्य मा दृशेति ।

आकर्ण्य नोत्पितवती पुनरुक्तशब्दं सा विस्मिता किल शृणोति निरीक्षमाणा ॥

खिद्यमानापि नमोक्तौ किञ्च मञ्जाधिरोहणे ।

विजित्यान्यानसार्वैच्छत् विद्यासिंहासने स्थितम् ॥ ५८ ॥

सा ददर्श मुहुः स्वप्ने वटमूलनिवासिनम् ।

शुद्धस्फटिकसंकाशं त्रिनेत्रं चन्द्रशेखरम् ॥ ५९ ॥

चिन्मुद्रालक्षणं देव युवानं स्मरसुन्दरम् ।

दधानं मौक्तिकीमक्षमालां शिष्यैः समावृतम् ॥ ६० ॥

ततः प्रबुद्धा सा देवी तमेव स्वप्नगोचरम् ।

ध्यायन्ती मनसा देवं तन्मयीं धारणां दधौ ॥ ६१ ॥

अथ चानेहसाऽप्येन यत्किञ्चित्सचराचरम् ।

अचष्ट तच्छिवाकारं योगारूढेन चेतसा ॥ ६२ ॥

शङ्कराचार्यवर्यो मे सन्निधत्तां सदा हृदि ।

सौम्यं यम्य वपुः श्यातं धिजहृद्विपमां दशम् ॥ ६३ ॥

इति श्रीशङ्करविजयमकरन्दे पञ्चम आस्वादः समाप्तः ॥

॥ पष्ठ आस्वादः ॥

श्रीशंकरावतारः ।

- शिवगुरुतपःप्रयत्नं चिद्धनमार्योदरावासम् ।
शंकरगुरुवत्सार्धं व्यायाम्यनिशं परात्मानम् ॥ १ ॥
- सा दधार सती गर्भं आदित्यसमतेजसम् ।
निधानगर्भा धात्रीव शमीवन्तर्हितानला ॥ २ ॥
- व्यराजन तदार्यात्रा शिवैकायत्तचेतना ।
दृष्ट्वा शिवगुरुर्यज्वा भार्यामार्या च गर्भिणीम् ॥ ३ ॥
- धृपाचलेशं सतत स्मरन्नेकाप्रचेतसा ।
दयाञ्जनां स्तुवन् शंभोः दीनेष्वपि महत्स्वपि ॥ ४ ॥
- ववृधे सः पयोराशिः पूर्णेन्दोरिव दर्शनात् ।
व्यजायत शुभः कालः पञ्चोच्चग्रहसंयुतः ॥ ५ ॥
- कल्हारकलिकामन्धवन्धुरो मरुदावधौ ।
दिशः प्रकाशिताकाशा बभूवुः सूर्यरदिमभिः ॥ ६ ॥
- प्रातः प्रदक्षिणज्वाला जज्वद्व्यज्ञपावकाः ।
ननन्दुर्बान्धवाः सर्वे नचतुश्चाप्सरोगणाः ॥ ७ ॥

सङ्कलने मूलम्—ब्रह्मसूत्रानुगुण्यसिद्धिः १. । बृहच्छङ्करविजयतः
२-२०, २६-३२, गोविन्दनार्यायतः २१-२५, ३९, व्यासा-
चलीयतः ३३-३४, ४१, ४४, ५१, माघवीयतः ३३, ३४,
४१, ४३-४७, ५२-५३, धामन्दगिरीयतः ३५, चिद्विलासीयतः
३-४, १४-२०, २६-३२, ३६-३८, ४८-५०, शंकराभ्युदयतः
४०, गुरुवंशकाव्यतः ४२-५४, भगवत्पादसप्ततितः ५६. ॥

ससृजुः पुष्पवर्षाणि देवा भुज्यन्तरिक्षगाः ।
 आसीत्तदा दिव्यगानं स्वर्गलोके चिरं सुष्ठम् ॥ ८ ॥
 प्रसन्नमभवच्चित्तं सतां प्रतपतामपि ।
 ततः सा दशमे मासि संपूर्णशुभलक्षणे ॥ ९ ॥
 पट्टिदेशे शतके श्रीमद्यौधिष्ठिरशकस्य वै ।
 एकत्रिंशोऽथ वर्षे तु हायने नन्दने शुभे ॥ १० ॥
 मेपरार्शि गते सूर्ये वैशाखे मासि शोभने ।
 शुक्लपक्षे च पञ्चम्यां तिथ्यां भास्करवासरे ॥ ११ ॥
 पुनर्वसुगते चन्द्रे लग्ने कर्कटकाह्वये ।
 मध्याह्ने चाभिजिन्नाममुहूर्ते शुभवीक्षिते ॥ १२ ॥
 खोच्चस्थे केन्द्रसंस्थे च गुरौ मन्दे कुजे रवौ ।
 निजतुंगगते शुके रविणा संगते बुधे ॥ १३ ॥
 प्रासूत तनयं साध्वी गिरिजेव पदाननम् ।
 उदयाचलत्रेलेष्व भानुमन्तं महौजसम् ॥ १४ ॥

(९-१४) कलियुगारम्भः संप्रदायविद्भिः क्रिस्तोः ३१०२
 वत्सरेभ्यः प्रागिति गण्यते । ततः ३७ वत्सरेभ्यः प्राक् युधिष्ठिरस्य
 पट्टाभिषेकः । तस्य विजयमभिनन्दितुं शकारंभः इति क्रिस्तोः ३१३९
 वत्सरेभ्यः प्राक् यौधिष्ठिरशकारंभः । तस्या यौधिष्ठिरशकाराभ्याः
 २६३१ तमे, कल्पवृन्दानां २५९३ तमे, क्रिस्तोः प्राक् ५०९ तमे च
 वत्सरे भगवत्सादानामवतारः । सुषमाकृता उदाहृतः प्राचीनशहर-
 विजयश्लोकः “ तिष्ये प्रयात्यनलशेषधियाणनेत्रे (२५९३) यो मन्दने
 दिनमणानुद्गण्वभाजि । राधेऽदितेरुडुनि निर्गतमङ्गलमेऽप्याहूतवान्
 शिवगुरुः स च शङ्करेति ” इति, मूलवचनमनुवदति (तिष्यः कलिः)

दुर्निरीक्ष्यैः स्वतेजोभिः भासयन्तं दिशो दश ।

वालत्वेऽपि विशालक्षं अतिविस्तृतवक्षसन् ॥ १५ ॥

आजानुलंबितभुजं सुविशालनिटालकम् ।

आरक्तोपान्तनयनविनिन्दितसरोरुहम् ॥ १६ ॥

मुखकान्तिपरमभूतराकाहिमकराकृतिम् ।

शङ्खचक्रवृत्तकाररेखाचिह्नपदाम्भुजम् ॥ १७ ॥

द्वात्रिंशलक्षणोपेतं विद्युदाभकलेवरम् ।

प्रनोदं दृष्टमात्रेण दिशन्तं तं स्तनन्धयम् ॥ १८ ॥

जिनविजये भगवत्पादनिर्याणकालः एवमभिहितः । “ऋषिर्वाणस्तथा
भूमिः मर्त्याश्चौ वामभेलनात् । एकत्वेन लभेताङ्कः ताम्राक्षस्तत्र वासरः’ ॥
(ताम्राक्षः रक्ताक्षिवत्सरः) जेनानां यौधिष्ठिरशकाब्दः पूर्वमुक्तात्सां-
प्रदायिकात् यौधिष्ठिरशकाब्दात् ५०५ वर्षैरर्वाचीनः, किस्तोः प्राक्
२६३४ वत्सरतो गण्यमानः । जिनविजयोक्तेन २१५७ वत्सर मानेन
५०५ वत्सराणां योगे २६६२ तमे यौधिष्ठिरशकवत्सरे निर्याणं
इत्यापतति । ‘महेशांशाज्जातो मधुरमुषदिष्टाद्वयनयो महामोक्ष्वान्त-
प्रशमनरविः षण्मतगुरुः ।’ फले (३२) स्वरिभन् स्वायुष्यपि शरचराब्दे-
ऽपि (२६२५) च फलेः विलित्ये रक्ताक्षिण्यधिवृषधितैकादाशि परे ॥”
इति पुण्यश्लोकमञ्जरीकृतां स्मरणं अनेन सङ्गच्छते । द्वारकापीठाधि-
पतिभिः ७२ तमेः जगद्गुरुभिः राजराजेश्वरशङ्कराश्रमभीचरैः
प्रकाशिते श्रीमद्द्वारकाशारदापीठपरमाचार्यपद्मराकालनिर्णयात्मके विमर्शे
भगवत्पादानामवतारकालः “युधिष्ठिरशके २६३१ वैशाखशुक्लपञ्चम्यां
श्रीमच्छंकरावतारः” इति स्पष्टमुल्लिख्यते ॥ “अस्या मातृकायाः
अतिजीर्णतया गलिताक्षप्रायत्वात्, विश्वरूपाश्रमपर्यन्तानपि आचार्यान्
अर्वाचीनान्मन्तर्भाष्य, पत्रिकेयं प्रकाशिता अभिनवा” इति अस्य काल-
निर्णयस्य संभदायारूढत्वं वैरेव तत्र प्रतिपादितम् ॥

पायं पायं दृशा प्रेम्णा श्रीकृष्णमिव देवकी ।
 प्रपेदे न क्षणं तृप्तिं चकोरीव सुधाकरम् ॥ १९ ॥
 तादृशं बालकं दृष्ट्वा सा बभूवातिविस्मिता ।
 स चाद्भुतः किशोरोऽपि किञ्चिद्विचलिताधरः ।
 ताडयन् चरणौ हस्तौ रुरोद मधुरस्वनम् ॥ २० ॥
 प्रादुर्भवि कुमारस्य लप्रमासीःसुशोभनम् ।
 बलयुक्तशुभज्योतिस्समारूढसमीक्षितम् ॥ २१ ॥
 येन सर्वज्ञतामेति जातवान् भुवि मानुषः ।
 स च योगोऽप्यभूत्तस्य द्विजपुत्रस्य संभवे ॥ २२ ॥
 मृगेन्द्रगजसर्पाखुतरक्षुहरिणादयः ।
 हित्वाऽन्योन्यं तदा वैरं जन्तवो व्यहरन्वने ॥ २३ ॥
 पुष्पाणि पुष्पिता वृक्षा मुमुक्षुश्च तथा लताः ।
 सुपसन्नजला नद्यो निष्कंपास्सिन्धवोऽभवन् ॥ २४ ॥
 द्वैतवादिकराग्नेभ्यः पुस्तकानि तदापतन् ।
 अद्वैतवादिनां चेतो हृष्ट व्यासस्य चाभवत् ॥ २५ ॥
 तत्रत्या वृद्धनार्योऽपि ययोचितमथाचरन् ।
 बालकं मेनिरे प्रोद्यदिन्दुबिम्बमित्रोज्ज्वलम् ॥ २६ ॥
 ततः श्रुत्वा पिता सोऽपि निधिं प्राप्येव निर्धनः ।
 मुमुदे नितरां चित्ते वित्तेशं नाम्यलक्ष्यत ॥ २७ ॥
 ज्ञात्वा शिवगुरुस्त्वं यज्वनामप्रणीस्ततः ।
 विप्रानाकारयामास पुरन्ध्रीरपि सर्वतः ॥ २८ ॥
 तदोत्सवो महानासीत् पुरे सन्ननि सन्ततम् ।
 धान्यराशीन्मखिम्योऽसौ विद्मथो भूयः प्रदत्तवान् ॥ २९ ॥

धनानि भूरि विप्रेभ्यो वेदविद्भ्यो दिदेश सः ।
 वासासि भूयो दिव्यानि सफलानि प्रदत्तवान् ॥ ३० ॥
 पुरन्ध्रीणां च नीरन्ध्रं वस्तुजातमदादसौ ।
 घटोष्णीर्विद्भुशो गाश्च सालङ्काराः सदक्षिणाः ॥ ३१ ॥
 ततः शिवगुरुर्यज्वा ब्राह्मणान्पूर्वतोऽधिकम् ।
 सन्तर्प्य बन्धुभिः सार्धं मुदितो न्यवसत्सुधीः ॥ ३२ ॥

संस्कारपूर्वमभियुक्तमुद्भूतवेदिविप्राः शशंशुरभिधीदय सुतस्य जन्म ।
 सर्वज्ञ एव भविता रचयिष्यते च शास्त्रं स्वतन्त्रमथ वागविषांश्च जेता ॥ ३३ ॥
 कीर्तिं स्वका मुनि विधास्यति यावदेव किं चोचितेन बहुना शिशुरेप पूर्णः ।
 नापृच्छि जीवितमनेन च तैर्न चोक्तं प्रायो विदन्नपि न वक्तव्यशुभं शुभञ्च ॥

शम्भोर्वरमनुप्राप्य पिता शिवगुरुः किल ।
 ध्यायुः ह्रस्वता जानन्नपि नोवाच किञ्चन ।
 सर्वज्ञत्वादिमुगुणान् शम्भुक्तास्तस्य संस्मरन् ॥ ३५ ॥
 तदा स्तनन्बन्धं नार्धः कुमारमिथ देवताः ।
 दिदृक्षवः समाजग्मुः तिग्मांशुं मुनियोपितः ॥ ३६ ॥
 पश्यन्त्यः स्वं त्यजन्त्योऽपि वृत्त्य यद्यद्गृहोर्धितम् ।
 सप्रजास्ताः प्रजा बालमुद्यदिन्दुनिभाननम् ॥ ३७ ॥
 सदा निरीक्षितुं बालं यास्यता प्रतियास्यताम् ।
 आनन्दवाप्यसलिलैः पंकिला भूरभूत्तदा ॥ ३८ ॥
 द्वादशोऽहनि तं बालमङ्गमारोप्य कौतुकात् ।
 चक्रे शङ्करनामानं पिता शङ्करभक्तिमान् ॥ ३९ ॥
 अर्धेन्दुशेखरस्यापमवतारममुं विदन् ।
 शङ्करं जगतां चक्रे शङ्करं नामतोऽपि सः ॥ ४० ॥

यत्पश्यतां शिशुरसौ कुरुते शमप्रथं तेनाहृतास्य जनकः किल शङ्कराख्याम् ।

यद्वा चिराय किल शङ्करमंप्रसादात् जातस्ततो व्यधित शङ्करनामधेयम् ॥

श्रीमान्मुदा शुभतमेऽहनि चारु नाम चक्रे पिता सपदि शङ्कर इत्यमुष्य ।

अन्वर्थनाम भुवि शङ्करणेन यद्वा शं सर्वदा करवशं ध्रुवमस्य भावि ॥ ४२ ॥

मूर्धनि द्विमकरचिह्नं निटिले नयनाङ्गमंसयोः शूलम् ।

वपुषि स्फटिकसवर्णं प्राज्ञास्तं मेनिरे शम्भुम् ॥ ४३ ॥

सर्वं विदन् सकलशक्तियुतोऽपि बालो मानुष्यजातिमनुवृत्स्य चचार तद्वत् ।

बालः शनैर्हसितुमारभत क्रमेण क्षन्तुं शशाक गमनाय पदाम्बुजाभ्याम् ॥

उदचारस्पर्धको गिरः पदचारानतनोदनन्तरम् ।

विकलोऽभत्रदादिमात्तयोः पिकलोकेश्वरमान्मरालकः ॥ ४५ ॥

नवविद्रुमपल्लवास्तृतामिव काश्मीरपरागपाटलाम् ।

रचयन्नचलां पदत्विरा स चचारेन्दुनिभः शनैः शनैः ॥ ४६ ॥

राज्यधीरिव नयकोविदस्य राज्ञो विद्येव व्यसनदधीयसो बुधस्य ।

शुभ्रांशोऽष्टविरिव शारदस्य पित्रोः सन्तोषैः सह बबूवे तदीयमूर्तिः ॥

ललाजलसुधाविन्दुस्पन्दन्मधुरिमाक्षरम् ।

खन्यं जजल्प शिल्पेन तातेत्यम्बेति मञ्जुलम् ॥ ४८ ॥

स्वयं त्रिजगदालंबोऽप्यवलम्ब्य करं पितुः ।

द्रुर्मतानि विनिर्जेतु यास्यन्नित् चचार सः ॥ ४९ ॥

(४०-४२) जातस्य शिशोः जन्मकालीनमासपक्षतिथिसंकेतः शङ्कर इति नाम्नि विद्यते । कटपयादिसंख्यानानुसारेण अह्वानां वामतो गतिरिति रीत्या, २ इति द्वितीयं वैशाखं मासं, क इति प्रथमं शुक्लं पक्षं, शं इति पञ्चमीं तिथिं द्योतयतीति जगद्गुरु श्रीचन्द्रगोस्वरेन्द्रमरस्वती-श्रीपादाः (श्रीशङ्करविजयोपन्यासेषु) ॥

क्रमेण बालकैः साकं सवयोभिः सुबुद्धिभिः ।

बहिर्निर्गन्तुमप्येच्छद्वारितोऽपि पुनः पुनः ॥

भाषामवेत्प्रथमहायन एव बालो वर्णान्पपाठ किल हायनके द्वितीये ।

ग्रन्थाक्षराण्यपि स वाचयितुं प्रगल्भः काव्यं पुराणमितिहासकथाः पपाठ ॥

अजनि दुःखकरो न गुरोरेरसौ श्रवणतः सकृदेव परिग्रही ।

सहनिपाठजनस्य गुरुः स्वयं स च पपाठ ततो गुरुणा विना ॥ ५२ ॥

रजसा तमसाऽप्यनाश्रितो रजसा खेलनकाळ एव हि ।

स कलाधरसत्तमात्मजः सकलाथापि लिपीरविन्दत ॥ ५३ ॥

चूडाकृतिं व्यतनुत द्विजराजचूडारत्नस्य च स्वयमयो विधिवद्विधिज्ञः ।

वैधेन तेजउदयेन विशेषभास्वान् उत्तेजितो मणिरिवैष तदा विरेजे ॥ ५४ ॥

अमुना तनयेन भूषितं यमुनातातसमानवर्चसा ।

तुलया रहितं निजं कुलं कलयामास स पुत्रिणां वरः ॥ ५५ ॥

व्याख्या मौनमयी ततः परिगलच्छङ्काकलङ्काङ्कुराः

छात्रा यिश्चपवित्तचित्रचरितास्ते यामदेवादयः ।

यस्यायं स गुरुर्विनीतमनुजत्राणाय पृथ्वीतलं

प्राप्तः शंकररूपधृशतमिमं पुष्पात्तु तृष्णातुम् ॥ ५६ ॥

इति श्रीशङ्करविजयमकरन्दे षष्ठ भास्वादः समाप्तः ॥

॥ सप्तम आखादः ॥

बाललीला ।

धीमते शङ्कराय धीमतेऽद्भुतशक्ये ।
नमोऽस्त्वद्वैतसिद्धान्तस्यापनोपात्तमूर्तये ॥ १ ॥

चरत्यस्मिन् सजानुभ्यां पाणिभ्यां भवनाङ्गणे ।
तपः सत्यद्रयाशौचान्यचरन् भुवनाङ्गणे ॥ २ ॥

तस्मिन्प्रस्थातुगनसि पादभ्यां विप्रशरके ।
श्रुतिस्मृत्युदितौ धर्मो जगत्यां सुप्रतिष्ठितौ ॥ ३ ॥

अब्दपूर्तिमहे प्राप्ते सुताम्युदयवृत्तिता ।
घृषाचलेशमानर्च पूजाद्रज्यैर्विशेषतः ॥ ४ ॥

यदर्पितं तत्र लिङ्गो भूषामान्यांश्वरादिकम् ।
तत्सर्वं सप्तताङ्गस्य सच्चो वीक्ष्य स विस्मितः ॥ ५ ॥

ब्रह्मोत्सवे रयस्यं तौ दम्पती दर्शकौ हरम् ।
धागतौ स्वमुमाके च स्वाके चापश्यतां सुतम् ॥ ६ ॥

जातु बाल्याकुले प्राप्ते त्वपश्यन्तस्तमर्मकम् ।
तत्र तत्र विचिन्वन्तो जनाः संध्रान्तमानसाः ॥ ७ ॥

दिष्ट्या लब्धोऽयमित्युक्त्वा तमेवैकं पृथक् पृथक् ।
युगपद्गृह्णान्निगुस्तानष्टौ वीक्ष्य विस्मिताः ॥ ८ ॥

संकलने मूलम् — यतिमार्वर्भामोपहास्तः १-४६, भगवत्पादाभ्यु-
दयतः २-१०, चिद्विलासीवतः ११-१७, ४४-४५, देवीभुजङ्गवतः
३१-४१. ॥

पिताऽप्यन्विष्य जग्राह तमेकं हरिसंनिधेः ।
पित्नाऽऽनीतेऽर्भके दृष्टे नादृश्यन्तेतरार्भकाः ॥ ९ ॥

एवंविधाभिर्लीलाभिः दिव्याभिर्दिव्यमात्मनः ।
घोतयन्नैश्वरं भावं विजहार स बालवत् ॥ १० ॥

चौलविधानम् ।

तृतीयाब्देऽभ्युदयति ज्योतिःशास्त्रकलाविदः ।
आकार्यं सूर्यसिद्धान्तसुधाकूपारपारगान् ॥ ११ ॥

सुमुहूर्ते सुलप्रे च शुभनक्षत्रसंयुते ।
अनेहसि महोदारे द्राविडाचारसंमतम् ॥ १२ ॥

चौलोत्सवमथाकार्पात् सोऽयं शिवगुरुर्मखी ।

विद्याभ्यासः ।

ततो निपुणतां दृष्ट्वा बालकस्य सुभिस्मितः ॥ १३ ॥

अक्षराभ्यासमाचष्ट सर्वशास्त्रविधिःसया ।
द्विरप्यगर्भः प्राक्सृष्टां विष्टपानां ततीमिव ॥ १४ ॥

सस्मार सुकुमारोऽसौ जग्राह प्राक्तनीः कलाः ।
नदीमुखादिवांबोधिः सलिलान्यखिलान्यपि ॥ १५ ॥

अक्षरप्रदणव्याजात् शास्त्राणि विविधान्यपि ।
बाळक्रीडोचिताः सर्वाधकार्यं विविधाः कलाः ॥ १६ ॥
किरणा दर्पणे मानोरिव यत्र चकाशिरे ।

फोशानधीतयानाशु स्तोत्राप्यपि महेशितुः ॥ १७ ॥

देवीप्रसादमाप्तिः ।

देवीं भक्त्या शिवगुरुः ग्रामान्ताललयसंस्थिताम् ।

नित्यमाराधयामास क्षीरं स्वादु निवेदयन् ॥ १८ ॥

शङ्कराय ददौ शिष्टं क्षीरान्निञ्चिन्निवेदितात् ।

पिता दत्तं पितृत्वेवा देवी शिष्टं ददाति मे ॥ १९ ॥

देव्याः प्रसाद इति तत् शिशुः पिपति नित्यशः ।

ग्रामाद्बहिर्जिगमिषुः कदाचिदथ स द्विजः ॥ २० ॥

आर्यामनुशाशासेत्यं यावदागमनं मम ।

देव्या आराधनं नित्यं कुरु क्षीरं निवेदय ॥ २१ ॥

गते भर्तारि सा देव्याश्चरारहणमुत्तमम् ।

शिष्टं निवेदिताक्षीरं शङ्कराय ददौ मुदा ॥ २२ ॥

स्त्रीधर्मिणी कदाचिन्ना बहिर्नैयत्य, शंकरम् ।

आहूयोपहृरे पूजां विवातुमदिशत्क्रमम् ॥ २३ ॥

वाञ्छे देवीगृहं गत्वा देवीं संस्त्राय भक्तिनतः ।

माहा दत्तं पयः सर्वं निवाप्य पुरतोऽम्बिकायाम् ॥ २४ ॥

पियेति प्रार्थयामास न किञ्चिदभवत्ततः ।

अंवा कुद्राऽथवाऽप्रीता न गृह्णाति यतः पयः ॥ २५ ॥

(१८-२७) अत्र सन्दृष्ट्वं कथानकं सौन्दर्यलहर्यां न्याख्यासु
स्त्रीभाग्यवर्धनी - अरुणामोदिनी - आनन्दगिरिया - पदार्थचन्द्रिकाख्यासु
तव स्तन्यं मन्ये इति श्लोकव्याख्यायां उदाहृतम् । माणिकमङ्गलाख्य-
ग्रामस्या कात्यायनी दुर्गा शिवगुरोः कुलदेवतेति प्रसिद्धा ॥

इति मत्वा रुरोदास्याः पुरतो बालभावतः ।

देवी करुणया तत्र सन्निधायापित्रत्ययः ॥ २६ ॥

पातं रिक्तं तदालोभय मह्यं किञ्चिन्न शेषितम् ।

मह्यं देयं पयः कुत्रेत्यरुदत्स हठाच्छिशुः ॥ २७ ॥

ततोऽपीतकुवान्नापि साऽभवद्बालवत्सत्य ।

बालमंके समारोप्य बालयन्ती पयो ददौ ॥ २८ ॥

सारस्वतः पयःपारावारः सन्न्याकृतिस्तया ।

पापितो दयया प्रौढकविस्तेनाभवच्छिशुः ॥ २९ ॥

बालोऽप्यबालप्रतिभो देवीतत्परहस्यवित् ।

देशीदर्शनमोदेन माघन्नुच्चैरगायत ॥ ३० ॥

विरिञ्चयादिमिः पञ्चमिलोकपालैः समूढे महानन्दपीठे निषण्णम् ।

घनुर्बाणपाशांकुशप्रोतहस्तं महस्त्रैपुरं शङ्कराद्रैतमव्यात् ॥ ३१ ॥

यदग्नादिमिः पञ्चमिः कोशजालैः शिरःपथपुच्छात्मकैरन्तरन्तः ।

निगूढे महायोगपीठे निषण्णं पुगारेरथान्तःपुरं नौमि नित्यम् ॥

विनोदाय चैतन्यमेकं विमज्य द्विधा देवि जीवः शिवश्चेति नाम्ना ।

शिवस्यापि जीवत्वमापादयन्ती पुनर्जीवमेनं शिवं वा करोषि ॥ ३३ ॥

लसत्तारहारामतिस्वच्छचैलां वहन्तीं करे पुस्तकं चाक्षमालाम् ।

शरच्चन्द्रकोटिप्रमामासुरां स्वां सकृद्भावयन्मारतीवल्लभः स्यात् ॥ ३४ ॥

समुद्यत्सहस्रार्कविम्बाभवक्त्रां स्वभासैव सिन्दूरिताजाण्डकोटिम् ।

घनुर्बाणपाशांकुशान्धारयन्तीं स्मरन्तः स्मरं वाऽपि संमोहयेयुः ॥ ३५ ॥

मणिस्पृतताटङ्कशोणासविम्बां हरित्पट्टवस्त्रां त्वगुल्लासिभूपाम् ।

हृदा भावयंस्तप्तहेमप्रमां त्वां भियो नाशयत्यग्न्य चाश्चल्यमावम् ॥

कदा वा भवत्पादपोतेन तूष्णं भवाम्भोधिमुत्तीर्य, पूर्णान्तरङ्गः ।
 निमज्जन्तमेनं दुराशाविषाब्धौ समालोक्य लोकं कथं पर्युदास्ते ॥
 कदा वा हृषीकाणि साम्यं मजेपुः कदा वा न शत्रुर्न मितं भवानि ।
 कदा वा दुराशाविषुचीविलोपः कदा वा मनो मे समूलं विनश्येत् ॥
 शरैष्वेव नासा घनुष्वेव जिह्वा जपापाटले लीचने ते स्वरूपे ।
 त्वगेपा भवच्चन्द्रखण्डे ध्रुवो मे गुणे ते मनोवृत्तिरभ्य त्वयि स्यात् ॥
 जगज्जालमेतच्चयैवाम्य सृष्टं त्वमेवाद्य यासीन्द्रियैरर्थजालम् ।
 त्वमेकैव कर्ता त्वमेकैव माकत्री न मे पुण्यपापे न मे बन्धनोक्षी ॥
 इति प्रेमभारेण किञ्चिन्मयोक्तं न बुद्धैव तत्त्वं मदीयं त्वदीपम् ।
 विनोदाय बालस्य मौख्यं हि मातः तदेतत्प्रलापस्तुति मे गृहाण ॥

एवं सुव्रजमन् भक्त्या पूजां परिसमाप्य च ।
 दयावतीदत्तदुराधपानलब्धान्भद्रैः ॥ ४२ ॥
 देव्यगाराद्विनिष्कान्तो मार्गे पित्ता च सङ्गतः ।
 पितरो विदितार्थी तावकरोद्विस्मितान्तरी ॥ ४३ ॥
 आसनपञ्चवर्गोऽयं बालको न तु बालिशः ।
 किशोरकारसंलग्नः कार्तिकेयो न संशयः ॥ ४४ ॥
 अवतीर्गोऽयवा विथ्युः पुनर्बालत्वनाश्रितः ।
 आधत्त रूपमपरं नूतं सत्ववतीसुतः ।
 इत्येवं तुष्टुबुद्ध्याः इष्टमेव तममेकम् ॥ ४५ ॥

जीवपरमेदपरवादपरतन्त्रोद्देलमदृतालतदजालकरवालाः ।
 किङ्कददङ्कुरितपङ्कहरणा निशङ्कमकलङ्कगुणवङ्कुरसुचर्याः ॥
 इति भीमङ्कुरविजयमकरन्दे सप्तम आख्यादः समाप्तः ॥

॥ अष्टम आस्वादः ॥

उपनयनम् ।

उपनीयं दिवं गते स्वताते व्यपदिश्यागमसंप्रद्वेष्यतीति ।
निजमातरमन्वमीमनघो नियमासि स मुदे ममास्तु सद्यः ॥ १ ॥

शिवगुरुरूपनीयं शङ्कराय निगममशेषमयाध्यजीगपत्तम् ।

नियतिरिदमसासिहिं नीचा नियतमनीतयदन्तरे गुरुं धाम् ॥ २ ॥

चौलं कर्म समाप्य चोपनयनं ताते दिवं प्रस्थिते ।

माताज्ञां शिरसा प्रगृह्य समगाच्छूर्णं गुरुणां कुलम् ।

तत्राध्यायपरो यथाविधि चरन् भिक्षां जटीं मेखुरी

दण्डी सर्वकलासु शास्त्रगदनेष्वन्यप्रवृत्त्यो वभौ ॥ ३ ॥

संकलने मूलम् — जगद्गुरुनवरत्नमालास्तोत्रतः १. शृङ्ग-
शङ्कराविजयतः २. प्राचीनशङ्कराविजयतः ३. चिद्विलासीयतः
४-१६, गोविन्दनाथीयतः, १७-१९, ५९, ६१-६२, ६६ उक्त,
६८ पू, ६९, ७९-८४. माधवीये २०-२२, २५, २८-३३,
४४-५६, ७०-७६, आनन्दगिरिीयतः २३-२७, कनकधारास्तोत्रतः
३४-४३, शङ्कराम्युदयतः ५७-५८, ६३-६६ पू, ६८ उ. ६९ पू.
७७, ७८, व्यासाचलीयतः ६०, अच्युताष्टकतः ८५-८९, निर्वाण-
पञ्चकतः ९२-९४, श्रीसुरेश्वराचार्यजीवितस्मरणतः ९६.

१. उपनीयं दिवं गते स्वतातेः—उपनीयं दिवं गतः पिता
इति उपनिनीपुरेव दिवं गतः पिता इति द्वेषा कयाक्रमाः प्रसिद्धाः ।
प्रथमं, चिरमुखीय प्राचीनशङ्कराविजयश्लोकौ (२-३ श्लो.) जगद्गुरु-
रत्नमालिका चिद्विलासीयशङ्कराविजयं च अनुसरन्ति । द्वितीयं,
आनन्दगिरिीय व्यासाचलीय माधवीय गोविन्दनाथीयशङ्कराविजयानि गुरु-

ततः शिवगुरुर्यत्वा श्रीमान्धीमान्कुनहूली ।

पञ्चम्यां शरादि प्राप्तुमिच्छन्त्यामपि सत्वरम् ॥ ४ ॥

प्रतीक्ष्य प्रतिभां यच्चस्तनी दक्षिणतामपि ।

उपनीतिं यथाशालं विधातुमतनोन्नतिम् ॥ ५ ॥

पञ्चमाद्रोपनीतश्चेत् ब्रह्मवर्षसमृच्छति ।

इति सूत्रं समालम्ब्य निजतेजःसमुज्ज्वलम् ॥ ६ ॥

ब्राह्मण तेजसा भूयो नियोजनं द्रुतमेहत ।

तद्रुत्तनसदृशस्तुजातं द्रुतमनीनयत् ॥ ७ ॥

विचार्य बहुशः शास्त्र निन्दुष्टे स्वेष्टसाधके ।

लोकतन्मौ दिनेशस्य ब्रजस्यपि हरित्तटम् ॥ ८ ॥

वंशकाव्यज्ञानुसरन्त । सुपमाकारस्तु प्रथमे क्रमे श्रद्धायां कारणमित्थं
निरूपयति— “उपनयनानन्तर उपक्रान्तस्वतनयाध्यापनस्य शिवगुरोः
स्वगैप्राप्तिमाहुः, अनुक्षणमुपचरिताचार्यचरणाः सर्ववृत्तान्वसाक्षिणः
सहजवन् पक्षाप्रहारोत्पन्नाः आजीवमविरहजुषाः श्रीसर्वज्ञचित्सुखाचायीः
स्वकृतौ बृहच्छृङ्गारवर्जयं— “शिवगुरुरूपनीय गुरु धाम्” इत्यनेन ।
यमुदाहृतमाचीनशंकरविजयश्लोकं च तत्साम्निध्यस्य प्रतिपादितत्वात्,
शिवरहस्यवचनस्यापि उपनीतस्तथा मात्रा इत्यस्य मात्रा गुरुकुलं प्रापतः
इत्यस्य मुखत्वात् उपनीय दिवं गत इत्येव समञ्जसं भाति” इति ।
उपनयनं द्विप्रकारकं, प्रथमं ब्रह्मरूपगायत्र्युपदेशेन द्विजत्वापादनं,
ब्रह्मणः धर्माप उपनयनम्, द्वितीयं कृतब्रह्मोपदेशस्य उपाक्रमेणा
वेदाध्ययनयोग्यत्वं लब्धयतः तदुपक्रममुपसमीपनयनं चेति । प्रथमं पिता
पकार, द्वितीयं माता यन्धुवर्गं भाति सङ्गतिरपि युक्ता त्यात् ।
२-३, कथासंग्रहपरो श्लोकी । विस्तृतिरुपरि ॥

सुमुहूर्ते सुनक्षत्रे सयोगवर्णाचिरे ।

यासरे भासुरे भव्ये दिव्यलक्षणलक्षिते ॥ ९ ॥

अतनिष्टोपनीतिं स समस्तैर्वन्धुर्मियुतः ।

धृतोपनीतिर्बालोऽपि द्रुतभुक्सूर्यतेजसा ॥ १० ॥

यथा व्यराजत तथादीव्यद् ब्राह्मण तेजसा ।

दक्षिणा दीक्षितः सोऽपि घनीपंकजनावनौ ॥ ११ ॥

पयोद इव सौवर्णवृष्टीस्तुष्टो वर्षप सः ।

अरुन्धतीसदृक्षाऽऽर्या दारास्तस्याप्रजन्मनः ॥ १२ ॥

माल्येरानन्दयामास पुरन्ध्रीरति सत्वरम् ।

तोषयामास भृष्टानैर्देवता इव भक्तितः ॥ १३ ॥

वृषाचलेश्वरप्रीत्यै स्वच्छन्दं यच्छति स्म सा ।

पश्यतस्तस्य पुत्रास्थं सुधासूतिमिषोदितम् ॥ १४ ॥

पयोधेरिव कल्लोलाः प्रमदान ममुर्हृदि ।

शिवगुरोर्निर्याणम् ।

ततः परं स कुतुकी श्रीमान् शिवगुरुर्मखी ॥ १५ ॥

कदाचिदीश्वरे नित्ये सत्ये वित्तं निधाय सः ।

ध्यायन्नन्तः परं तत्र स्थितशान्नुविनिश्चलः ॥ १६ ॥

पञ्चतमगमत्सद्यः कालो हि दुरतिक्रमः ।

यत्तमे पञ्चतां याते शोकविह्वलमानसा ॥ १७ ॥

(१०) युधिष्ठिरशके २६३६ चैत्रशुक्लनवम्यामुपनयनमिति

भार्या बालसुता वृद्धा रुरोद करुणं सती ।
क्रमेणाश्वासिता वृद्धेः शोकमुत्सृज्य सा ततः ॥ १८ ॥

सुतेन कारयामास संस्कारादिक्रियाः पितुः ।
स यत्सरान्तं दीक्षां च दधार विधिवत्पितुः ॥ १९ ॥

श्रीशङ्करस्य गुरुकुलवासः ।

अधिजगे निगमांश्चतुरोऽपि स क्रमत एव गुरोः सपडङ्गकान् ।
अजनि विस्मितमत्र महामतौ द्विजसुतेऽल्पतनौ जनतामनः ॥

सहनिपाटयुता यदवस्समं पाठितुमैशत न द्विजसूनुना ।
अपि गुरुर्विशयं प्रतिपेदिवान् क इव पाठयितुं सहसा क्षमः ॥ २१ ॥

अत्र किं स यदशिक्षत सर्वान् चित्रमागमगणाननुष्ठतः ।
द्विजमासपठनादभवद्यत् तत्र तत्र गुरुणा समविद्यः ॥ २२ ॥

इत्थं विचित्ररूपतेजोगुणगांभीर्यादियुक्तः शैशवेऽपि प्राकृतमागधी-
र्गर्वाण्यादिसर्वभाषाकुशलः सरस्वतीविलास इव अपूर्वशङ्करः समर्तत ॥ २३ ॥

यद्देशेनमूलः इतिहासस्यागुः निगमशाखः पडङ्गपञ्चवः सूत्रपुण्यः
मन्त्रशब्दादुः ज्ञानफलः श्रीशङ्करः कल्पवृक्ष आसीत् ॥ २४ ॥

वेदे ब्रह्मसमः तदङ्गनिचये गर्गोपमस्तत्कपा-
तात्पर्यार्थविवेचने गुरुसमस्तः स्वर्मसंसर्गजे (वर्णने) ।

आसीन्नैमिनिरेव तद्वचनजप्रोद्बोधरुन्दे समो
व्यासेनैव मदीयसद्गुरुरसी श्रीशङ्कराख्यः क्षितौ ॥ २५ ॥

(२५) माघर्षाये 'व्यासेनैव स मूर्तिमानिव नवो वाणी-
विलासैर्धृतः' इति चतुर्थः पादः ॥

अधेन्दुललाटः पूर्णेन्दुमुखः विशालवक्षाः आजानुवाहुः गुरुनितम्बः
 पीनोरुः गूढगुण्डः स्वल्पनादः, शोणनखः करपदमध्यस्थलेषु शङ्खचक्रादिविहितः,
 शिरसि धामभागे त्रिशूलचिह्नः, दक्षिणभागे त्वर्धचन्द्रचिह्नः, समप्रमाणशिराः,
 मौञ्जीदण्डाजिनभूतिधारणभिक्षाटनादिभिः शालविधिरेवमनुष्ठेय इति सर्वमर्थान्
 बोधयन् शिष्यबोधनार्थमुपाध्यायानुज्ञावशात् ब्रह्मासने प्रागदौ वाळभानुरिव,
 ब्रह्माण्डगोलके भुव इव, जनकवृत्तद्वादशवार्षिके सत्ते याज्ञवल्क्य इव,
 परीक्षितरेन्द्रस्य ज्ञानबोधसमये शुक्र इव, मेरुमस्तके तपश्चर्याङ्गीकारोचिते
 व्यास इव, रामकथाप्रगातृत्वकाले वाल्मीकिरिव, भाष्योपदेशकाले पतञ्जलिरिव,
 देवानां शिक्षासमये सुराचार्य इव, नारदोपदेशकाले ब्रह्मेव समासीनः श्रीशङ्करा-
 चार्यगुरुः अनेकशिष्याणां निगमादिसर्वशास्त्रप्रपञ्चस्य सदुपदेशमाचकार ॥

॥

अद्वैताणीवपूर्णचन्द्रमभिद्रापन्नाटवीभास्करं

विद्वत्कोटिसमर्चितात्रियुगले प्रद्वेषिकक्षानलम् ।

हृद्याभेद्यसमस्तवेदजनितप्रोद्यद्विवेककुलं

स्विद्यद्वागमृतं परात्परगुरुं श्रीशङ्करं तं भजे ॥ २७ ॥

आन्वीक्षिक्यंश्चि तन्त्रे परिचितिरतुल्यं कापिले कापि लेमे

पीतं पातञ्जलांगः परमपि विदितं भाट्टघट्टार्थतत्वम् ।

यतैः सौख्यं तदत्यान्तरभवदमलाद्वैतविद्यासुखेऽस्मिन्

कूपे योऽर्थः स तीर्थे सुपयसि वितते हन्त नान्तर्भवेत्किम् ॥

विप्रपत्न्या लक्ष्म्यनुग्रहप्रापणम्

स हि जातु गुरोः कुले वसन् सवयोभिः सह भक्ष्यलिप्सया ।

भगवान्भवनं द्विजन्मनो धनहीनस्य विवेश कस्यचित् ॥ २९ ॥

तमवोचत तत्र सादरं वटुष्यं गृहिणः कुटुम्बिनी ।

कृतिनो हि भगवदशेषु ये वरिष्यां प्रतिपादयन्ति ते ॥ ३० ॥

विधिना किल वञ्चिता वयं वितरीतुं षट्त्वे न शक्नुमः ।

अपि भैक्षमकिञ्चनत्यतो धिगिदं जन्म निरर्थकं गतम् ॥ ३१ ॥

इति दीनमुदीरयन्त्यसौ प्रददावामलक व्रतीन्दवे ।

करुणं वचनं निशम्य सोऽप्यभयञ्जाननिधिर्दियार्द्रधीः ॥ ३२ ॥

स मुनिर्मुग्धकुटुम्बिनी पदचित्रैर्नवनीतकोमलैः ।

मयुरैरुपतस्थिवान् स्तत्रैर्द्विजदारिद्र्यदर्शानिवृत्तये ॥ ३३ ॥

अङ्गं हरेः पुलकभूषणमाश्रयन्ती मृङ्गाङ्गनेव मुकुलाभरणं तमालम् ।

अङ्गीकृतांखिलविभूतिरपाङ्गलीला माङ्गल्यदास्तु मम मङ्गलदेवतायाः ॥

मुग्धा मुहुर्दिग्धजो वदने सुरारेः प्रेमत्रयाप्रगिहितानि गतागतानि ।

माला दशोर्मधुकरीव महोत्पले या सा मे भ्रियं दिशतु सागरसंभवाया ॥

दद्याद्यानुपवनो द्रविणाभ्युधारां अस्मिन्नकिञ्चनविहङ्गशिर्षी विषण्णे ।

दुष्कर्मधर्ममपनीय चिराय दूरं नारायणप्रणयिनीनयनाभ्युवाहः ॥३६ ॥

गीर्भवति गरुडश्चतुन्दरीति शाकम्भीति शम्भिशेखरवल्लभे ॥

सृष्टोत्पतिप्रलयकेलिषु सांख्यतापै तस्यै नमस्त्रिभुवनैकगुरोस्तरुण्यै ॥

श्रुत्यै नमोऽस्तु शुभकर्मफलप्रदस्यै स्यै नमोऽस्तु रमणीयगुणार्णवायै ।

शक्त्यै नमोऽस्तु शतपत्रनिकेतनायै पुष्ट्यै नमोऽस्तु पुरुषोत्तमवल्लभायै ॥

संपत्करागे सकलेन्द्रियनन्दनानि साप्राव्यदानाभिमदाने सारुहाक्षि ।

त्वदन्दनानि दुरिताद्वरणोचताने मामव मातरानेश कलयन्तु मान्ये ॥

यत्कटाक्षसमुपासनाविधिः सेवकस्य सुकलार्थसंपदः ।

सन्तनाति वचनाङ्गमानसैः तां सुरारुहदयश्चरी मजे ॥ ४० ॥

सरासंजनिलये सराग्रहस्ते धवलतमाशुकगन्धमालवशोमे ।

मगवाऽ हारंवल्लभे मनोहे त्रिभुवनभूतिकारिं प्रतीद मद्यम् ॥ ४१ ॥

दिग्घस्तिभिः कनककुम्भसुखावसृष्ट-

१. स्वर्वाहिनीविमलचारुजलाप्लुताङ्गीम् ।

प्रातर्नमामि जगतां जननीमशेष-

१. लोकाधिनाथगृहिणीममृताञ्घ्रिपुत्रीम् ॥ ४२ ॥

कमले कमलाक्षवल्लभे त्वं करुणापूरतरङ्गितैरपाङ्गैः ।

अवलोक्य मामकिञ्चनानां प्रथमं पात्रमकृत्रिमं दयायाः ॥ ४३ ॥

अथ कैटभजिञ्जुदुग्धिनी तटिदुदामनिजाङ्गकान्तिभिः ।

सरज्यध्व दिसः प्रसारायन्व्यचिपदाविरभूतदमतः ॥ ४४ ॥

अभिन्य सुरेन्द्रभद्रितं परयुग्मं पुरतः शृताञ्जलिम् ।

ललितस्तुतिभिः प्रहर्षिता तमुयाव स्मितदूरैर्कं वचः ॥ ४५ ॥

विदितं तत्र वःस हृदतं श्रुतमेभिर्न पुण्यवशे शुभम् ।

अधुना मरुपाङ्गवत्ततां कथमेते महितमशानुयुः ॥ ४६ ॥

इति तद्भवनं स शुश्रुषान् निजगादान्ध मपीदमर्षितम् ।

फउमच ददल तरुद्रु द्यर्नीषो यदि तेऽग्निदिरे ॥ ४७ ॥

अमुना ववनेन तोयिता कमया तद्भवनं समन्ततः ।

कतकामत्रोरूपवत् जनताया हृदये च भित्तपैः ॥ ४८ ॥

अमरसृष्टगीपनीरं द्विजवर्षस्य निवेशमानमान् ।

स विधाय वषापुरं गुणैः सन्धिं द्वापारवर्णवशिष्ठम् ॥ ४९ ॥

सदृश्यसममदिशितान्तिउविचस्य वरास्त्रिनो वयुः ।

व्यमानवषाप्रसन्नमन्दसदिष्णु श्रियमन्यवयन ॥ ५० ॥

(४८) एतम् प्रायग्वृहं चाष्टशतैः नेत्रया १५ मीलदूरं
कडोषान (पञ्च शतं) प्राये भवंग्वृहं (सुवर्णसु मन) इति प्रशिष्य-
मयापि ॥

इतिहासपुराणभारतस्मृतिशास्त्राणि पुनः पुनर्मुद्रा ।

धियुधैः सुबुधो विभ्रेकयन् सकलज्ञचपद प्रपेदिवान् ॥ ५१ ॥

स पुनः पुनरैक्षतादराद्वरवैयासिकशान्तिवाक्ताः ।

समगाद्दुपशान्तिसंभवां सकलज्ञत्ववदेव ह्युद्धताम् ॥ ५२ ॥

। मातृशुश्रूषा ।

इति सप्तमंशयनेऽखिलश्रुतिपरिगतता गतो वटुः ।

परिवृत्त्व गुरोः कुन्दाद्गृहे जननीं पर्यचरन्महायशाः ॥ ५३ ॥

परिवरन् जननीं निगमं पठन्नपि हुताशरवी सयनद्वयम् ।

मनुवैरिर्नपतं परिपूजयन् वटुरवतेत संस्तरणियथा* ॥ ५४ ॥

वटुमुदीक्ष्य युवाऽपि न मन्युमान् दिशति वृद्धतमोऽपि निजासनम्* ।

अपि क्तोति जनः करयोर्धुगं वशगतो विहिताङ्गलि ताक्षणात् ॥ ५५ ॥

शुद्धं नवक्षरितं कुन्दात् मर्तिं वपुरनुत्तममास्पदमोजसाम् ।

सकलभेतेद्बुदीक्ष्य सुतेत्य सा सुखमवाप निरर्गलमम्बिका ॥ ५६ ॥

यजशेखरनामाप राजा तं द्विजशेखरम् ।

स्वभ्यर्च्य श्रावयामास स्वहृत् नान्दकलयम् ॥ ५७ ॥

अनुज्जे गृहान गन्तुमभिनन्ध जनाधिपम् ।

दशापि नास्तृशचेन दद्यानि रात्रिणानि सः ॥ ५८ ॥

दूरयानाक्षमा दृष्ट्वा जरया जननीमसौ ।

किञ्चिद्दूरगतां चूर्णां निन्ये निजगृहान्तिकम् ।

अम्बापरोति चाख्याता तस्यां ककुभि सा नदी ॥ ५९ ॥

। नक्रग्रहणं सन्त्यासस्वीकरणं च ।

सा शङ्करस्य शरणं स च तज्जनन्वाः

अन्योऽप्ययोगविरहस्थनपोरसहाः ।

नोद्वेदुमिच्छति तथाप्यमनुष्यभावात्
 मेरुं गतः किमभिवाञ्छति दुष्प्रदेशम् ॥ ६० ॥
 स्नानार्थमेकदा तस्मिन्नवतीर्णं नदीजले ।
 अप्रहीतीक्ष्णदंष्ट्रस्तं ग्राहः पादे महाबलः ॥ ६१ ॥
 निजाक्रोशं समाकर्ष्य मातरं द्रुतमागताम् ।
 सोऽब्रवीदम्ब मां नक्रो बलवानप्रहीत्यदे ॥ ६२ ॥
 करवाणि किमम्बाहं कालो हि दुरतिक्रमः ।
 अष्टमूर्तिरदाद्यन्मां अष्टवर्षैकजीवितम् ॥ ६३ ॥
 विधिना विहितः कालो विद्यमोऽयमुपागतः ।
 पुत्रवृत्त्यमकृत्वा मन्पुत्र यासि कथं न्विति ॥ ६४ ॥
 उच्चकै रुदतीमेनामुवाच स पुनः सुधीः ।
 चतुर्थमाश्रमं प्राप्य जन्मान्तरतयोदितम् ॥ ६५ ॥
 पुत्रवृत्त्याय जीवामि पुनरष्टावहं समाः ।
 सन्न्यासी भविषु बुद्ध्यया यदि निश्चिनुयामहम् ॥ ६६ ॥
 मोक्ता मामयमहाय नात्र कार्या विचारणा ।
 उक्तेति निजपुत्रेण तस्य जीविनकाक्षया ॥ ६७ ॥
 साऽनुमेने च तत्तूर्णं सन्न्यस्तुं चात्मनाऽमुना ।
 सया तथेत्यनुज्ञातः, तपस्विन्या कपश्चन ॥ ६८ ॥
 सन्न्यस्तोऽहमिति प्राह सन्निरुध्येन्द्रियाणि सः ।
 नैव निश्चितसन्न्यासः कुर्यात्कालविलम्बनम् ।
 ततोऽद्यैव गमिष्यामि त्वां निधाय सुदृज्जने ॥ ६९ ॥

(६८) युधिष्ठिरशके २६३९-कार्तिकशुद्धैकादश्यां चतुर्थाश्रम-
 स्वीकारः इति विमर्शे ॥

मातर्किंघेयमनुशाधि यदत्र कार्यं सन्न्यासिना तद्दु करोमि न सन्दिहेऽहम् ।
वखाशने तव ययेष्टममी प्रदेयुः गृह्णन्ति ये धनमिदं मम पैतृकं यत् ॥ ७० ॥

देहेऽम्ब रोगवशगे च सनाभयोऽमी द्रक्ष्यन्ति शक्तिमनुसृत्य मृतिप्रसंगे ।
अर्थग्रहाजनमयाच्च यथाविधानं कुर्युश्च संस्कृतिमनी न विभेयमीषत् ॥ ७१ ॥

यजीवितं जलचरस्य मुखात्तदिष्टं सन्न्याससंगरवशान्मम देहपाते ।
संस्कारमेत्य विधिवत्कुरु शङ्कर त्वं नो चेत्प्रसूय मम किं फलमीरय त्वम् ॥

अह्वयस्य रात्रिसमये समयान्तरे वा सञ्चिन्तय स्ववशागाऽवशागाऽथवा माम् ।
एष्यामि तत्र समयं सकलं विहाय विश्वासमानुहि मृतावय संस्कारिष्ये ॥ ७३ ॥

सन्न्यस्तावान् शिशुरयं विधवागनाथां क्षिप्वेति मां प्रति कदापि न चिन्तनीयम् ।
यावन्मया स्थितिमता फलमापनीयं मातस्ततः शतगुणं फलमापयिष्ये ॥ ७४ ॥

इत्थं स मातरमनुग्रहणेच्छुरुक्त्वा प्रोचे सनाभिजनमेव विचक्षणप्रथः ।
सन्न्यासकल्पितमना व्रजिताऽस्मि दूरं तां निक्षिपामि जननीमधवां भवत्सु ॥ ७५ ॥

एवं सनाभिजनमुत्तममुत्तमाप्रथः श्रीमातृकार्यमभिभाष्य करद्वयेन ।
संपार्ययन् स्वजननीं विनयेन तेषु न्यक्षेपयन्नयनजाम्बु निषिञ्चमानाम् ॥ ७६ ॥

ततो दिव्याम्बरधरस्ततचामीकरप्रभः ।
दैवभूयं गतो नक्तो दिशि तिष्ठन्नवोचत ॥ ७७ ॥

भवत्प्रसादान्मुक्तोऽस्मि भारतीप्रियशापतः ।
क्षमस्व मन्तुमित्युक्त्वा क्षणादन्तरधत्त सः ॥ ७८ ॥

श्रीकृष्णप्रतिष्ठा ।

शङ्करः पुरतोऽपश्यत्कञ्चिदिन्दीवरत्वियम् ।
महानुभावमूचे तं शङ्करं स महोनिधिम् ॥ ७९ ॥

अप्रमेयानुभाव त्वं वासुदेवं शिलामयम् ।
 वसन्तमिह साधूनां रक्षणार्थमवेहि माम् ॥ ८० ॥
 ह्यया मातृहितं कर्तुं आनीतातिसमीपगा ।
 मद्भ्रामोर्मिकररेषा ताडयत्यनिशं नदी ॥ ८१ ॥
 प्रतिवर्षं महावेगैरन्तर्गृहमुपागतेः ।
 सलिलैश्चान्यमानोऽस्या आसन्नपतनोऽस्म्यहम् ॥ ८२ ॥
 प्रयाते भवति क्षिप्रं यास्याम्यहमपि ध्रुवम् ।
 तस्माद्विधाय मद्भ्रं याहि काक्षितसिद्धये ॥ ८३ ॥
 इत्युक्तस्य शिलारूपं दोर्भ्यामुदधृत्य तं शनैः ।
 किञ्चिद्दूरं नदीतीरे नीत्वा चक्रे प्रतिष्ठितम् ।
 अस्तीत्तं सुन्दरं कृष्णं वेद्यलिङ्गम्भारं प्रभुम् ॥ ८४ ॥

अच्युतं केशवं रामनारायणं कृष्णदामोदरं वासुदेवं हरिम् ।
 श्रीधरं माधवं गोपिकावल्लभं जानकीनायकं रामचन्द्रं भजे ॥ ८५ ॥
 कृष्ण गोविन्द हे राम नारायण धीपते वासुदेवाजित भीनिधे ।
 अच्युतानन्त हे माधवाधोक्षत्र द्वारकानायक द्रौपदीरक्षक ॥ ८६ ॥
 धेनुकारिष्टहाऽनिष्टकृद्द्वेषिणां केशिहा कंसहृदंशिकावादकः ।
 पूतनाकोपकः सरजाखेलनो बालगोपालकः पातु मां सर्वदा ॥ ८७ ॥
 विद्युद्घोतवत्प्रस्फुरद्वाससं प्राशुडम्भोदवत्प्रोल्लसद्विप्रहम् ।
 वन्यया मालया शोभितोरःस्थलं लोहितप्रिद्वयं चारिजाक्षं भजे । ८८ ॥
 कुञ्चितैः कुन्तलैर्भाजमानाननं रत्नमौलिं लसत्कण्डलं गण्डयोः ।
 हाकेयूरकं कङ्कणप्रोञ्ज्वलं किङ्किणीमञ्जुलं श्यामलं तं भजे ॥ ८९ ॥

तस्माज्जनन्याश्च ततो लब्ध्वानुज्ञां नतोऽप्युमी ।

शङ्करोऽतीव निस्साहः सन्न्यासाय जगाम सः ॥ ९० ॥

पपि चात्मानमद्वन्द्वं निराकारं निरञ्जनम् ।

नित्यमुक्तं नित्यशुद्धं शिवं दध्यौ यतेन्द्रियः ॥ ९१ ॥

नाहं वेहो नेन्द्रियाप्यन्तरङ्गो नाहंकारः प्राणिवर्गो न बुद्धिः ।

दारापत्यक्षेत्रविचादिदूरः साक्षी नित्यः प्रत्यगात्मा शिवोऽहम् ॥९२॥

रज्ज्वज्ञानाद्भाति रज्जौ यथाऽहिः

स्वात्माज्ञानादात्मनो जीवभावः ।

॥ आप्तोक्त्याहिभ्रान्तिनाशे स रज्जुः

जीवो नाहं देशिकोक्त्या शिवोऽहम् ॥ ९३ ॥

नाहं जातो न प्रवृद्धो न नष्टो देहस्योक्ताः प्राकृताः सर्वधर्माः ।

मत्तो नान्यत्किञ्चिदत्रास्ति विश्वं सत्यं बाह्यं वस्तु मायोपबलतम् ॥९४॥

गुरोश्चरणमेवाया अन्यत्र कृतकृत्यताम् ।

आत्मानुभवसिद्धिश्चापश्यन्नन्वेष्ट तं गुरुम् ॥ ९५ ॥

शङ्कररूपेण मच्चित्तं षड्दीकृतमभूद्यथा ।

सा माया किङ्करी यस्य शङ्कराचार्यमाश्रये ॥ ९६ ॥

इति श्रीशङ्करविजयमकरन्दे अष्टम आस्वादः समाप्तः ॥

॥ नवम आस्वादः ॥

श्रीगोविन्दभगवत्पूज्यपादेभ्यः क्रमसन्न्यासाश्रमस्वीकारः ।

प्रतिचन्द्रभवं निवृत्तिघर्मा भित्तगोविन्दमुनेरवासघर्मा ।
जयतात्कृतसूत्रभाष्यकर्मा स्वयमन्तेवर्त्ता चितीर्षेशर्मा ॥

कृष्णास्वमातुरापि भक्तिवशादनुज्ञामादाय संसृतिमहाश्रिविरक्तिभाक् सः^१ ।
गन्तुं मनो व्यधित सन्न्यसनाय दूरं किं नौस्थितः पतितुमिच्छति वारिराशौ ॥

यस्तारकं प्रददते सनकादियोगिन्याकृतिः स शिव आदिगुरुः प्रतीतः ।
नारायणस्तत उदञ्चिततत्त्वबोधः पद्मासनोऽप्य तदनुग्रहमाश्रभूय ॥ ३ ॥

छात्रो यसिष्ठमुनिरस्य स यो व्यजेष्ट ब्राह्मं कलं प्रमत्त्यन्तुशिक्यात्मजातम् ।
शिष्योऽप्य शक्तिरभवद्भूतमन्त्रशक्तिः शिष्यः पराशरमुनिः समभूदमुष्य ॥

विख्यातिमान्समभवत्तत आत्तबोधो व्यासो महर्षिरपि यो दिवभाज वेदान् ।
अष्टादशापि च पुराणगिरः समस्ताः येनारिष्टैरुगुरुणैव जगत्सु रैजुः ॥ ५ ॥

सङ्कलने मूलम्—जगद्गुरुरात्ममालास्तोत्रतः १, माघधीयतः २, १०-१२, १६-२१, २७, व्यासाधलीयतः २, गुरुशं-
काव्यतः ३-९, पञ्चालिविजयतः १०-११, १६-१९, २७, सदा-
नन्दीयतः १३-१४, ४७-४९, प्राचीनशङ्करविजयतः १५, दश-
श्लोकीतः २२-२६, गुरुरादुक्तापञ्चकन्तोत्रतः २९-३३, योगतारा-
धलीतः ३४, स्वात्मनिरूपणतः ३५, विवेकचूडामणितः ३६-३७,
४०-४३; शङ्कराभ्युदयतः ४४, ४६, गोविन्दनाथीयतः ४५,
भगवत्पादसप्ततितः ५०. [३-९ सदाशिवसमारम्भाया गुरुपंक्तेरप्र-
स्मरणम्] ॥

येनाद्मुता विरचिता वरसूत्रमात्रा ब्रह्मरवोधिक्चनार्यमणीगणाद्या ।
भाष्यं व्यथापि च पत्रभ्रतिमापितस्य येन व्यभासि भुवि भारतवाक्यसारः ॥ ६ ॥

तदाव्यक्त्यतरुसंभवतत्त्वरोधमूयःफळप्रदहृते शुक्लप्रवर्ण्यः ।
योगी शुक्रोऽस्य वरशिष्य उदंद्दुदारो यद्भ्रमचर्मखिलान्तरसोऽतिपातृ* ॥ ७ ॥

श्रीगौडपादमुनिरस्य विभासने स्म छात्रोऽजयिष्ठ विद्युधानपि गौडगान् यः ।
तत्सोपदेशविन्यान् विदधे प्रमथान् आचार्य आचरिदितोऽत्र महान् हि पंक्तौ ॥

गोविन्दपादमुनिरस्य चक्रास्ति शिष्यो यस्यावभाति भगवत्पदमन्वितार्थम् ।
विन्दन् य उत्तमगतीर्विदितार्थनामा हेयान्यैत्रुममुमेमि तमञ्जसेति ॥ ९ ॥

इयं भिचिन्त्य सरितो नगराणि शैलान्*
प्रमान् जनानपि पगन् पथि सोऽपि पश्यन् ।
नन्वेन्द्रजालिक इवाद्भुतमिन्द्रजालं
मद्रीयमेव परिदर्शयतीति मेने ॥ १० ॥

दण्डान्किनेन धृतरागनवाश्वरेण गोविन्दनाथवनमिन्दुभयानरस्यम् ।
तेन प्रविष्टमजनिष्ठ दिनावसाने चण्डतिना च शिखरं चरनावलस्य ॥ ११ ॥

तीरदुमागतमरुद्विगतश्रमः सन् गोविन्दनाथवनमध्यतः लुटोके ।
शंसन्ति यत्र तरवो वसतिं मुनीनां शाखाभिहृज्ज्वलमृगाजिनकरुलामिः ॥१२॥

तपोवने प्रविष्टोऽसौ संचिन्संगृष्टवान्मुनिम् ।
गोविन्दपूज्यपादानामाश्रमः कुत्र भो मुने ॥ १३ ॥

पृष्ठः सन्दर्शयामास गोविन्दस्वामिनां गुहाम् ।
दृष्ट्वैव दूरतो भक्त्या दण्डवत्प्रणनाम सः ॥ १४ ॥

(११) गोविन्दभगवत्पादेः समागतः काश्यां यस्यां च केपुचित्
वपयंते ॥

गोविन्दमाश्रयदहीन्द्रमहावतारमारात्तुपारकरदेहभुवस्तटिन्याः ।

अप्यात्मजेन गलितात्मभवाभिमानेनाराधितं च हरिणा नियमं श्रिनेन ॥ १५ ॥

आदेशमेकमनुयोक्तुमयं व्यवस्यन् प्रादेशमात्रविवरप्रतिहारभाजम् ।

तत्र स्थितेन कथितां यमिनां गणेन गोविन्ददेशिकगुहां कुतुकी ददर्श ॥ १६ ॥

तस्याः प्रपन्नपरितोपदुहो गुहायाः स तिः प्रदक्षिणपरिक्रमणं विधाय ।

द्वारं प्रति प्रणिपतन् जपतां पुरोगं तुष्टान् तुष्टहृदयस्तमयास्तशोकम् ॥ १७ ॥

पर्यङ्कतां भजति यः पतगेन्द्रकेतोः पादाङ्गदत्वमयवा परमेश्वरस्य ।

तस्यैव मूर्ध्नि धृतसाग्धिमहीध्रभूमेः शेषस्य निग्रहमशेषमह भजे त्वाम् ॥ १८ ॥

दृष्ट्वा पुनर्निजसहस्रमुखीर्मभेषुः अन्तेवसन्त इति तामपह्वाय भूयः ।

एकाननेन भुवि यस्त्ववतीर्य शिष्यान् अन्यप्रहीत् ननु स एव पतञ्जलिस्त्वम् ॥

तमखिलगुणपूर्णं व्यासपुत्रस्य शिष्यात् अविगतपरमार्थं गौडपादान्महर्षेः ।

अधिजिगामिपुरेय ब्रह्मसंस्थामहं त्वा प्रसृमरमहिमानं प्रापमेकान्तभक्त्या ॥ २० ॥

तस्मिन्निति स्तुवति कस्त्वमिति ब्रुवन्तं दिष्टया समाधिपयरुद्धविसृष्टवित्तम् ।

गोविन्ददेशिकमुवाच तदा स वाग्भिः प्राचीनपुण्यजनितात्मविबोधचिह्नैः ॥ २१ ॥

न भूमिर्न तोयं न तेजो न वायुः न खं नेन्द्रियं वा न तेषां समूहः ।

अनेकान्तिकत्वात् सुषुप्त्येकसिद्धः तदेकोऽवशिष्टः शिवः केवलोऽहम् ॥

न वर्णा न वर्णाश्रमाचारधर्मा न मे धारणाभ्यान रोगादयोऽपि ।

अनात्माश्रयाहंममाभ्यासहानात् तदेकोऽवशिष्टः शिवः केवलोऽहम् ॥

न चोर्षं न चाधो न चान्तर्न बाह्यं न मध्यं न तिर्यङ् न पूर्वाऽपरा दिक् ।

वियद्यापक्त्वादखण्डैकरूपः तदेकोऽवशिष्टः शिवः केवलोऽहम् ॥

न ज्ञाप्रज्ञ मे स्वप्नो वा सुषुप्तिः न विश्वो न वा तेजसा प्राङ्मुखो वा ।

अविघात्मकत्वात्त्रयाणां तुरीयः तदेकोऽवशिष्टः शिवः केवलोऽहम् ॥

न चैकं तदन्यद् द्वितीयं कृतः स्यात् न वा केवलत्वं न चाकेवलत्वम् ।
न शून्यं, न चाशून्यमद्वैतकत्वाद् कथं सर्ववेदान्तसिद्धं ब्रवीमि ॥ २६ ॥

आकर्ष्य शङ्करमुनेर्वचनं तदित्यं अद्वैतदर्शनसमुत्पत्त्युपात्तद्वयः ।

स प्राह शङ्कर स शङ्कर एव साक्षात् जातस्तन्मिच्छन्मन्त्रेभिः समाधिनेति ॥

तस्योपदर्शितयतश्चरणावय शङ्करः ।

अपूजयद्गुहाद्वारे प्रणनाम पुनः पुनः ॥ २८ ॥

जगज्जनिस्थेमलयालयाम्या अगण्यगुण्योदयमाविताभ्याम् ।

त्रयीशिरोजातनिवेदिताभ्यां नमो नमः श्रीगुरुपादुकाभ्याम् ॥ २९ ॥

विपत्तमस्तामविकर्तनाभ्यां विशिष्टसर्पात्तविवर्धनाभ्याम् ।

नमज्जनाशेषविशेषदाभ्यां नमो नमः श्रीगुरुपादुकाभ्याम् ॥ ३० ॥

समस्तदुस्तर्ककलङ्कपङ्कापनोदनश्रीठजलाशयाभ्याम् ।

निराश्रयाभ्यां नोखलाश्रयाभ्यां नमो नमः श्रीगुरुपादुकाभ्याम् ॥

तापन्नवादित्यकरार्दिताना छायामयीभ्यामतिशीतलाभ्याम् ।

आपन्नसंरक्षणदाक्षताभ्यां नमो नमः श्रीगुरुपादुकाभ्याम् ॥ ३२ ॥

यतो निरोऽप्राप्य धिया समस्ताः हिया नेश्चैः सममेव नित्याः ॥

ताभ्यामजेशाच्युतमावताभ्यां नमो नमः श्रीगुरुपादुकाभ्याम् ॥ ३३ ॥

वन्दे गुरुणां चरणान्विन्दे सन्दर्शितस्वात्मसुखावबोधे ।

जनस्य ये जङ्गलकायमाने संसारहालाहलमोहशान्त्ये ॥ ३४ ॥

श्रीगुरुचरणद्वन्द्वं वन्देऽहं मथितदुस्तहद्वन्द्वम् ।

भ्रान्तिग्रहोपशान्तिं पांसुमयं यस्य भसितमात्सुते ॥ ३५ ॥

स्वामिन्नमस्ते नतलोकवन्द्यो कारुण्यसिन्धो पतितं भवाच्यौ ।

मामुद्धरस्मीपकटाक्षदृष्ट्या ऋज्व्यात्रिकारुण्यसुधामिश्रित्या ॥ ३६ ॥

ब्रह्मानन्दसुबालुभूतिकलितैः पृतैः सुशीतैः सितैः
 युष्मद्वाकलशोज्झितैः श्रुतिसुखैर्वाक्यामृतैः सेचय ।
 सन्तप्तं भवतापदावदहनज्वालाभिरेनं प्रभो
 धन्यास्ते भवदीक्षणक्षणगतेः पात्रीकृताः स्वीकृताः ॥३७॥

अर्थितो हृदयसृग्भिर्वाग्भिर्गोविन्दसंयमी ।
 चिरात्प्रतीक्षितं शिष्यं द्रष्टुं बहिरुपाययौ ॥ ३८ ॥
 दृष्ट्वा संयमिनं दीप्ततेजसं धूर्जटिप्रभम् ।
 धृत्या शान्त्या विनीत्याऽथ नियमेन बुभुस्तया ॥ ३९ ॥
 अहं पारमहंस्याय जगाम परमां मुदम् ।
 धन्योऽसि कृतकृत्योऽसि पावितं ते कुलं स्वया ॥ ४० ॥
 यदविद्याबन्धमुक्तया ब्रह्मीभवितुमिच्छसि ।
 अविद्याकामकर्मादिपाशबन्धं विमोचितुम् ॥ ४१ ॥
 कः शक्नुयाद्विनाऽऽत्मानं कल्पकोटिशतैरपि ।
 न योगेन न सांख्येन कर्मणा नो न विद्यया ॥ ४२ ॥
 ब्रह्मात्मैकत्वबोधेन मोक्षः सिध्यति नान्यथा ।
 इति श्रुवाणं योगीन्द्रं भक्त्या पर्यचरद्यतिः ॥ ४३ ॥
 तस्य प्रसादमासाद्य तत्तादृशादयानिधेः ।
 सन्न्यासगृह्याविहितं सर्वं कर्माचरत्सुधीः ॥ ४४ ॥
 ततो विहितसन्न्यासो यथावज्जगृहे ततः ।
 सर्वं यतिजनैर्प्राद्यमुपदेशं महत्तरम् ॥ ४५ ॥

(४५) युधिष्ठिरशके २६४० फाल्गुनशुक्लद्वितीयायां भीम-
 त्नेत्रविन्दभगवत्पूज्यपादाचार्याणां सकाशाद्रुपदेशः इति विमर्शे ॥

कृष्णद्वैपायनाचार्यवृत्तमूत्रानुरोधतः ।

वृत्तिं तं नित्ययाञ्छौलिं कृष्णमस्मादबुद्ध सः ॥ ४६ ॥

जगृहे ब्रह्मतां सस्मिन् आचार्यवचसा क्रमात् ।

तत्त्वमस्यादिभिर्वास्वैः संप्रदायानुसारतः ॥ ४७ ॥

परहंसोचितां चर्यामङ्गीवृत्त्य स्यपं शिवः ।

ब्रह्मैवास्मीति निश्चित्य सर्वत्रासङ्गतामथात् ॥ ४८ ॥

धीरं ब्रह्म जगन्धीरं हंसवृत्त्या प्रदर्शयन् ।

श्रीगुरोरर्चयन्नेत्रिं षत्तन्निन्दुभगतटे ।

वार्षिकान्धत्तुरो मास्ताञ्जीतान् ध्यानयोगतः ॥ ४९ ॥

घञ्नीमो यमिनां यराय घट्टया तस्मै प्रणामाञ्छलिं

पुंसः पावनतस्य मोहविरतिं निर्माय निर्माष्या ।

दृष्ट्या शीतलया दयासरसया बन्धं निराकुर्वते

प्रत्यकन्यमवाप्य सर्वगुणराशिर्व्याय निध्यायते ॥ ५० ॥

इति धीराद्गुरविजयमकरन्दे नवम आस्तादः समाप्तः ॥

॥ दशम आस्वादः ॥

चातुर्मास्यानुष्ठानम् ।

शङ्करा खेपयिलमदानन्दामृतनिर्भराम् ।
 विश्वोत्तंसितपादाभ्रां घृह्यविद्यां विभाषये ॥ १ ॥
 हंसभावमधिगत्य सुधीन्द्रे तं समर्चति च संसृतिमुक्तये ।
 सञ्जवाल कथयन्निव मेघश्चञ्चलाचपलतां विपयेषु ॥ २ ॥
 प्रायेण प्रावृषि प्राणिमंडुल वर्म दृश्यते ।
 धतस्तेरामहिंसार्थं तिष्ठत्येकत्र संयमी ॥ ३ ॥
 गुरोः सन्नादो वनेत तस्य शुश्रूषणे रतः ।
 अधिगन्तुं वेदशीर्षोदितमात्मनिरूपणम् ॥ ४ ॥
 प्यातुं धारणया तच्च स्थिरीकृतं ममाधिना ।
 ब्रह्मान्मिद्वयानुभावाय समयोऽयं प्रशस्यते ॥ ५ ॥
 असति प्रतिवर्धे तु मासान् वै यार्पिस्तनिह ।
 यत्सेयमिति संकल्पः चातुर्मास्यप्रतोदितः ॥ ६ ॥
 माभयधनुरो मासान् सर्वभूतहिताय वै ।
 स्वायं यास्यति शेषाद्दे लक्ष्म्या सह जगत्पतिः ॥ ७ ॥
 सुमर्धमोषितो यावत् न भोस सनातनः ।
 यतिरेकत्र निरमेत् सर्वभूतहिताय वै ॥ ८ ॥

संकलने मूलम्-ब्रह्मविद्याभरणः १, माघश्रीयतः २, १०, ८९,
 वैद्यनाथदीक्षितरीयतः ३-८, निर्वाणपट्टकतः १२-१३, अद्वैतानुभूतिकः
 १४-८२, ब्रह्मानुचिन्तनतः ८३-८४, मदापारानुसन्धानतः ८५-८७
 गुरुपंशवाच्यतः ९०, पाल्गं रामशास्त्रिहृतशतश्लोकीतः ९१ ॥

रेवातीरेऽयसन् सर्वे गोविन्दाद्या यतीश्वराः ।
शङ्करोऽपि च तान् भक्त्या मुदा पर्यचरत्तदा ॥ ९ ॥

निदिध्यासनम् ।

रहसाऽय सप्तजुर्नलधाराः कारिदा गगनधाम विधाय ।*
शङ्करो हृदयमात्मनि कृत्वा सञ्जहार सकलेन्द्रियवृत्तीः ॥ १० ॥

विनेकतुरगास्त्रो रम्योपनिषदे पथि ।
गुणदिरामहश्च चर्चरेव सगाहितः ॥ ११ ॥

मनो बुद्धयहङ्कारचित्तानि नाहं न कर्णं न जिह्वा न च घ्राणनेत्रे ।
न च व्योम भूमिर्न तेजो न वायुः चिदानन्दरूपः शिवोऽहं शिवोऽहम् ॥
अहं निर्विकल्पो निराकाररूपो विभुस्वाद्य सर्वत्र सर्वेन्द्रियाणाम् ।
न चासंगनो नैव मुक्तिर्न बन्धः चिदानन्दरूपः शिवोऽहं शिवोऽहम् ॥

अहमानन्दसत्यादिलक्षणाः केवलः शिवः ।
अनानन्दादिरूपं पञ्चान्नाहमचलोऽव्ययः ॥ १४ ॥

अक्षिदोषार्थकोऽपि द्वयबद्धाति चन्द्रमाः ।
एकोऽप्यात्मा तथा भाति द्वयबन्मायया मृषा ॥ १५ ॥

अक्षिदोषविहीनानां एक एव यथा शशी ।
मायादोषविहीनानां आत्मैवैकस्तथा सदा ॥ १६ ॥

आत्मनः कार्यमाकाशी दिनाऽऽत्मानं न संभवेत् ।
कार्यस्य पूर्णता विद्या किं पुनः पूर्णताऽऽत्मनः ॥ १७ ॥

(१४-८२) अद्वैतानुभूती वर्षाकाले सहजतया दृश्यमानानां
मेघ-करक-जलमुद्गमुद्ग-जलकुम्भानुदाहरणानां मननेन तत्त्वानुसन्धानं
स्वैरमम् ॥

मेघयोगाद्यथा नीरं करकाकारतामियात् ।

मायायोगात्तथैवात्मा प्रपञ्चाकारतामियात् ॥ १८ ॥

वर्षोपल इवाभाति नीरमेवाभ्रयोगतः ।

वर्षोपलविनाशेन नीरनाशो यथा नहि ॥ १९ ॥

॥ आत्मैवायं तथा भाति मायायोगात् प्रपञ्चवत् ।

प्रपञ्चस्य विनाशेन स्वात्मनाशो न हि क्वचित् ॥ २० ॥

जलादन्य इवाभाति जलोत्थो बुद्बुदो यथा ।

तथाऽत्मनः पृथग्वि प्रपञ्चोऽयमनेकधा ॥ २१ ॥

यथा बुद्बुदनाशेन जलनाशो न क्वचित् ।

तथा प्रपञ्चनाशेन नाशः स्यादात्मनो न हि ॥ २२ ॥

अह्निनिर्व्वयनीजातः शुच्यादिर्नाहिमाप्नुयात् ।

तथा स्थूलादिसंभूतः शुच्यादिर्नाप्नुयादिमम् ॥ २३ ॥

त्यक्तां त्वचमहिर्यद्भवत् आत्मत्वेन न मन्यते ।

आत्मत्वेन सदा ज्ञानी त्यक्तदेहत्रयं तथा ॥ २४ ॥

अह्निनिर्व्वयनीनाशादहेर्नाशो यथा न हि ।

देहत्रयविनाशेन नात्मनाशस्तथा भवेत् ॥ २५ ॥

तक्रादि लवणोपेतं अङ्गुलवणवद्यथा ।

आत्मा स्थूलादिसंपुक्तो दृश्यते स्थूलकादिवत् ॥ २६ ॥

अयःकाष्ठादिकं यद्बद्धं बह्विवद् बह्वियोगतः ।

भाति स्थूलादिकं सर्वमात्मवत् स्वात्मयोगतः ॥ २७ ॥

दाहको नैव दाह्यं स्यात् दाह्यं तद्वन्न दाहकः ।

नैवात्मायमनात्मा स्यात् अनात्मायं न चात्मकः ॥ २८ ॥

भानुस्फुरणतो यद्भस्फुरतीव घटादिकम् ।
 स्फुरतीव प्रमेयादिरात्मस्फुरणतस्तथा ॥ २९ ॥
 नानाविधेषु कुम्भेषु वसत्येकं नमो यथा ।
 नानाविधेषु देहेषु तद्देवो वसाम्पहम् ॥ ३० ॥
 नानाविधत्वं कुम्भानां न यात्येव यथा नमः ।
 नानाविधत्वं देहानां तद्देव न याम्पहम् ॥ ३१ ॥
 यथा घटेषु नष्टेषु घटाकाशो न नश्यति ।
 तथा देहेषु नष्टेषु नैव नश्यामि सर्वगः ॥ ३२ ॥
 उत्तमादीनि पुष्पाणि वर्तन्ते घटके यथा ।
 उत्तमाद्यास्तथा देहा वर्तन्ते मपि सर्वदा ॥ ३३ ॥
 यथा न संसृशेत्स्रं पुष्पाणामुत्तमादिता ।
 तथा नैकं सर्वगं मां देहानामुत्तमादिता ॥ ३४ ॥
 पुष्पेषु तेषु नष्टेषु यद्वत्स्रं न नश्यति ।
 तथा देहेषु नष्टेषु नैव नश्याम्यहं सदा ॥ ३५ ॥
 पर्यङ्करञ्जुरन्ध्रेषु नानेवैकापि सूर्यमा ।
 एकाऽप्यनेकवद्भाति तथा क्षेत्रेषु सर्वगः ॥ ३६ ॥
 रञ्जुरन्ध्रस्थदोषादि सूर्यमां न स्पृशेद्यथा ।
 तथा क्षेत्रस्थदोषादि सर्वगं मां न संस्पृशेत् ॥ ३७ ॥
 तद्रञ्जुरन्ध्रनाशेषु नैव नश्यति सूर्यमा ।
 तथा क्षेत्रविनाशेषु नैव नश्यामि सर्वगः ॥ ३८ ॥
 देहो नाहं प्रदृश्यत्वात् भौतिकत्वाच्च चेन्द्रियम् ।
 प्राणो नाहमनेकत्वात् मनो नाहं चलत्वतः ॥ ३९ ॥

बुद्धिर्नाहं विकारित्वात् तमो नाहं जडत्वतः ।
 देहेन्द्रियादिकं नाहं विनाशित्वाद्दृढादिवत् ॥ ४० ॥
 देहेन्द्रियप्राणमनोबुद्ध्यज्ञानानि भासयन् ।
 अहङ्कारं तथा भामि चैतेषामभिमानिनम् ॥ ४१ ॥
 सर्वं जगदिदं नाहं विषयत्वादिदंधियः ।
 अहं नाहं सुपुत्त्यादावहमः साक्षितः सदा ॥ ४२ ॥
 सुप्तो यथा निर्विकारः तथाऽवस्थाद्वयेऽपि च ।
 द्वयोमोत्रामियोगेन विकारीव विभाष्यहम् ॥ ४३ ॥
 उपाधिनीलरक्ताद्यैः स्फटिको नैव लिप्यते ।
 तथाऽऽत्मा कौशज्ञैः सर्वैः कामाद्यैर्नैव लिप्यते ॥ ४४ ॥
 फालेन आम्यमाणेन भ्रमतीव यथा मही ।
 अगोऽप्यात्मा विमूढेन चलतीव प्रदृश्यते ॥ ४५ ॥
 देहत्रयमिदं नित्यमात्मत्वेनाभिमन्यते ।
 याचत्वावदयं मूढो नानायोनिषु जायते ॥ ४६ ॥
 निद्राद्देहजडुःखादिः जाग्रदेहं न सस्पृश्यत् ।
 जाग्रदेहजडुःखादिस्तथाऽऽत्मानं न सस्पृश्यत् ॥ ४७ ॥
 जाग्रदेहवदामाति निद्राद्देहस्तु निद्रया ।
 निद्राद्देहविनाशेन जाग्रदेहा न नश्यति ॥ ४८ ॥
 तथायमात्मवद्भाति जाग्रदेहस्तु जागरात् ।
 जाग्रदेहविनाशेन नात्मा नश्यति कश्चित् ॥ ४९ ॥
 हित्वाऽयं स्वामिकं देहं जाग्रदेहमपेशते ।
 जाग्रदेहप्रयुद्धोऽयं हित्वाऽऽत्मानं यथा तथा ॥ ५० ॥

स्वप्नमोगे यथैवेच्छा प्रचुद्रस्य न विद्यते ।
 असत्स्वर्गादिके मोगे नैवेच्छा ज्ञानिनस्तथा ॥ ५१ ॥
 तोयाश्रयेषु सर्वेषु भानुरेकोऽप्यनेकवत् ।
 एकोऽप्यात्मा तथा भाति सर्वक्षेत्रेष्वनेकवत् ॥ ५२ ॥
 भानोरन्य इवाभाति जलभानुर्जले यथा ।
 आत्मनोऽन्य इवाभासो भाति पुद्गी तथाऽत्मनः ॥ ५३ ॥
 विम्बं विना यथा नीरे प्रतिविम्बो भवेत्कथम् ।
 विनाऽऽत्मानं तथा पुद्गीं चिदाभासो भवेत्कथम् ॥ ५४ ॥
 प्रतिविम्बचलत्वाद्या यथा विम्बस्य कर्द्दिचित् ।
 न भवेयुस्तथाऽऽभासकर्तृत्वाद्यास्तु नात्मनः ॥ ५५ ॥
 जले शैत्यादिकं पद्मजलमातुं न संस्पृशेत् ।
 बुद्धेः कर्मादिकं तद्वच्चिदाभासं न संस्पृशेत् ॥ ५६ ॥
 बुद्धेः कर्तृत्वमोक्तृत्वदुःखित्वाद्यैस्तु संयुतः ।
 चिदाभासो विकारीव शरावस्यापुमानुवत् ॥ ५७ ॥
 शरावस्योदके नष्टे तत्स्यो भानुर्निनष्टवत् ।
 बुद्धेलेये तथा सुप्तो नष्टवत्प्रतिभात्ययम् ॥ ५८ ॥
 जलस्यार्कं जलं चोर्मिं मासयन्भाति भास्करः ।
 आत्माभासं धियं बुद्धेः कर्तृत्वादीनयं तथा ॥ ५९ ॥
 मेघावभासको भानुर्मेघच्छन्नोऽवभासते ।
 मोहावभासकस्तद्वत् मोहच्छन्नो विभात्ययम् ॥ ६० ॥
 भास्यं मेघादिकं भानुर्भासयन् प्रतिभासते ।
 तथा स्थूलादिकं भास्यं भासयन् प्रतिभात्ययम् ॥ ६१ ॥

सर्वप्रकाशको मानुः प्रकाशयेन्नैव दृष्यते ।
 सर्वप्रकाशको ह्यात्मा सर्वैस्तद्वन्न दृष्यते ॥ ६२ ॥
 मुहुरस्थं मुखं यद्वन्मुखवत्प्रथते मृषा ।
 बुद्धिस्थाभासकस्तद्वत् आत्मवत्प्रथते मृषा ॥ ६३ ॥
 मुहुरस्थस्य नाशेन मुखनाशो भवेत्कथम् ।
 बुद्धिस्थाभासनाशेन नाशो नैवात्मनः क्वचित् ॥ ६४ ॥
 ताम्ररूपितदेवादिः ताम्रादन्य इव स्फुरेत् ।
 प्रतिभास्यादिरूपेण तथात्मोत्थमिदं जगत् ॥ ६५ ॥
 ईशजीवात्मवद्भाति यथैकमपि ताम्रकम् ।
 एकोऽप्यत्मा तथैवायमीशजीवादिवन्मृषा । ६६ ॥
 यथेश्वरादिनाशेन ताम्रनाशो न विद्यते ।
 तथेश्वरादिनाशेन नाशो नैवात्मनः सदा ॥ ६७ ॥
 अध्वस्तो रज्जुनर्पोऽयं सत्यवद्रज्जुसत्तया ।
 तथा जगदिदं भाति सत्यवत्स्वात्मसत्तया ॥ ६८ ॥
 अध्वस्ताद्देरभावेन रज्जुरेवावशिष्यते ।
 तथा जगदभावेन सदात्मैवावशिष्यते ॥ ६९ ॥
 स्फुटिके रक्तता यद्बद्धपाधेर्नीलताऽग्वरे ।
 यथा जगदिदं भाति तथा सत्यमिवाद्भये ॥ ७० ॥
 जीवेश्वरादिभावेन मेदं पश्यति मृढधीः ।
 निर्भेदे निर्विशेषेऽस्मिन् कथं मेदो भवेद्बुधवम् ॥ ७१ ॥
 लिङ्गस्य धारणादेव शिबोऽयं जीवतां व्रजेत् ।
 लिङ्गनाशे शिवस्यास्य जीवतावेश्वता कुतः ॥ ७२ ॥

शिव एव सदा जीवो जीव एव सदा शिवः ।
 वेद्यैक्यमनयोर्गस्तु स आत्मज्ञो न चेतः ॥ ७३ ॥
 क्षीरयोगाद्यथा नीरं क्षीरवद्दृश्यते मृषा ।
 आत्मयोगादनात्मार्यं आत्मवद्दृश्यते मृषा ॥ ७४ ॥
 नीरात्क्षीरं पृथक्कृत्य हंसो भवति नान्यथा ।
 स्थूलादेः स्वं पृथक्कृत्य मुक्तो भवति नान्यथा ॥ ७५ ॥
 अक्षयस्नचोरजः स्याणोर्विकारः स्यान्न हि क्वचित् ।
 नात्मनो निर्विकारस्य विकारो विश्वजस्तथा ॥ ७६ ॥
 ज्ञाते स्थाणौ कुनश्चोरः चोराभावे भयं कुनः ।
 ज्ञाते स्वस्मिन् कुतो विश्वं विश्वाभावे कुनोऽखिलम् ॥ ७७ ॥
 गुणवृत्तिद्वयं भाति परस्परविलक्षणम् ।
 सत्यात्मलक्षणे यस्मिन् स एवाहं निर्द्वन्द्वकः ॥ ७८ ॥
 देहत्रयमिदं भाति यस्मिन्ब्रह्मणि सत्यवत् ।
 तदेवाहं परं ब्रह्म देहत्रयविलक्षणः ॥ ७९ ॥
 जाग्रदादित्रयं यस्मिन् प्रत्यक्षात्मनि सत्यवत् ।
 स एवाहं परं ब्रह्म जाग्रदादिविलक्षणः ॥ ८० ॥
 विश्वादिक्वयं यस्मिन्परमात्मनि सत्यवत् ।
 स एव परमात्माहं विश्वादिक्विलक्षणः ॥ ८१ ॥
 विराडादित्रयं भाति यस्मिन्साक्षिणि सत्यवत् ।
 स एव सच्चिदानन्दलक्षणोऽहं स्वयंप्रभः । ८२ ॥
 अयं प्रपञ्चो मिथ्यैव सत्यं ब्रह्माहमव्ययम् ।
 अत्र प्रमाणं वेदान्तांशुस्त्वोऽनुभवस्तथा ॥ ८३ ॥

ब्रह्मवाहं न संसारी न चाहं ब्रह्मणः पृथक् ।
एकमेवाद्वितीयं वै ब्रह्मणो नेह किञ्चन ॥ ८४ ॥

सदानन्दे चिदाकाशे माया मेघस्तटिन्मनः ।
अहन्ता गर्जनं तत्र धारासारा हि वृत्तयः ॥ ८५ ॥

महामोहान्धकारेऽस्मिन् देवो वर्षति लीलया ।
तस्या वृत्तेर्विरामाय प्रबोधैकसमीरणः ॥ ८६ ॥

अतीतानागतं किञ्चिन्न स्मशामि न चिन्तये ।
रागद्वेषं विना प्राप्तं भुञ्जाम्यत्र शुभाशुभम् ॥ ८७ ॥

श्रवणान्मननाद् ध्यानात् निनायेत्यं प्रतिक्षणम् ।
ब्रह्महमित्यनुभवन् सच्चिदानन्दलक्षणम् ॥ ८८ ॥

सांप्रदायिकपरशरपुत्रप्रोक्तसूत्रमतगत्यनुरोधात् ।
शास्त्रगूढहृदयं हि दयालोः वृत्तमप्ययमबुद्ध सुबुद्धिः ॥ ८९ ॥

वैराग्यभाग्यभरयोग्यसुनिर्मलात्मा धीराप्रगण्यगुणधिदुगुरुहर्षदायी ।
द्वैपायनाभिहितसूत्रममूहशीलं जग्राह तस्य वचनैरखिलं च वेद्यम् ॥

मिथुनीरुतसत्यानृतगिद्याविद्याद्वयीविषयी ।
ब्रह्मजगती पयोऽम्बुवदिव विभजन्तं भजे परमहंसम् ॥ ९१ ॥

इति श्रीशङ्करविजयमकरन्दे दशम आस्तादः समाप्तः ॥

॥ एकादश आखादः ॥

नर्मदापूरनिग्रहः ।

सर्वतन्त्रस्वतन्त्राय सदात्मादंतरूपिणे ।

श्रीमते शङ्करार्थाय वेदान्तगुरवे नमः ॥ १ ॥

प्राणभृत्प्रवरणप्रतिकूले नीलनीलघनशालिनि काते ।

अध्युवास तटमिन्दुभवायाः सुध्युपास्यचरणं गुरुमर्वन् ॥ २ ॥

तप्तमर्त्यगणमस्तमिताशं हस्तिहस्तापृथुलोदकधाराः ।

मुञ्चति स्म समुदञ्चितविद्युत् पञ्चरात्रमहिशानुरजस्रम् ॥ ३ ॥

तीरभूरुहततीरपकर्षन् आश्रमोटजगर्णः सह पूरः ।*

आययावधिकधोपमनल्पः कल्पवार्धिलहरीव तटिन्याः ॥ ४ ॥

गोविन्दं ध्याननिष्ठायां मग्न दृष्ट्वा गुरुं यतिः ।

विघ्नरूपं नदीशब्दं समाधौ संविचार्य न ॥ ५ ॥

गुरौ समाधिगे मौनिजनदुःखशमाय च ।

स्ववेगनिग्रहं कर्तुं प्रार्थयामास नर्मदाम् ॥ ६ ॥

सङ्कलने मूलम्-शङ्करमन्दारसौरभसमीरतः १ माघवीरतः २-४,

११-१४, २६-३२, नर्मदाष्टकतः ७-९, काशीपञ्चकतः ३५-३८,

मणिकर्णिकाष्टकतः ३९-४०, ४६-४७, सदानन्दीरतः ४१, ४८,

४९, ६१, ७०-७२, गङ्गाष्टकतः ४२-४४, द्वादशलङ्कस्वोत्रतः,

५०, वेदसाराशिवस्तोत्रतः ५१-५३, शिवनामावलयष्टकतः ५४-५५:

शिवपञ्चाक्षरस्तोत्रतः ५६-६०, अन्नपूर्णाष्टकतः ६२-६५, काल-

भैरवाष्टकतः ६७-६९, संक्षेपशरीरकटीकतः ७३. ॥

महागभीरनीरपूरपापधूतभूतलं

घनत्समस्तपातकारि दारितापदाचलम् ।

जगल्लये महाभये मृकण्डुसूनुहर्म्यदे

त्वदीयपादपङ्कजं नमामि देवि नर्मदे ॥ ७ ॥

अलक्ष्ययक्षकिन्नरामरासुरादिपूजितं

सुलक्ष्मीरतीरधीरपक्षिलक्षकूजितम् ।

वसिष्ठशिष्टपिप्पलादृक्कर्ममादिशर्मदे

त्वदीयपादपङ्कजं नमामि देवि नर्मदे ॥ ८ ॥

शतं तदैव मे मये त्वदम्बु वीक्षितं यदा

मृकण्डुसूनुशौनकासुगारिसेवितं सदा ।

पुनर्मवाब्धिर्जन्मजं भवाब्धिदुःखवर्मदे

त्वदीयपादपङ्कजं नमामि देवि नर्मदे ॥ ९ ॥

एवं स्तुत्वा नर्मदां तां सोऽभिमन्त्र्य कमण्डलुम् ।

तन्मध्येऽवेशयत् सा तु शशाम च यथापुरम् ॥ १० ॥

तं निशम्य निखिलैरपि लोकैः उत्पितोऽस्य गुरुरुक्तमुदन्तम् ।

योगसिद्धिमचिरादयमापेलभ्यपद्यततरां परितोषम् ॥ ११ ॥

भाष्यकरणायादेशः ।

छास्रमुष्यनमुमाह विद्यद्विर्वासैरंगतघने गगने सः ।

पश्य सौम्य शरदा विमलं खं विद्ययेव विशदं परतत्त्वम् ॥१२॥

वारिदा यतिराश्र सुपायोधारया सदुपदेशगिरा च ।

ओरधीरनुचरांश्च घृताप्यावृत्य संप्रति हि यान्ति यथेच्छम् ॥१३॥

धारणादिभिरपि श्रवणाच्चैः ब्रह्म सत्यमनुभूय निरीक्षाः ।

वार्दिकाणि दिवसान्यपनीय प्रस्थिता यतिवरा हि महान्तः ॥ १४ ॥

सौम्य शङ्कर भद्रं तेऽववेहि गदतो मम ।
 नारायणः पद्मभवो वसिष्ठः शक्तिरेव च ॥ १५ ॥
 मुनिः परशरो व्यासः कृष्णद्वैपायनः शुक्रः ।
 शुक्रशिष्या गौडपादा एषा गुरुपरंपरा ॥ १६ ॥
 गुरुक्रमागतां ब्रह्मविद्या वदस्वित्श्रमे ।
 धन्यगां गौडपादेभ्यः तेषामन्ते वसन्मुदा ॥ १७ ॥
 वादरायणसूत्रानुगताऽधीता यथा मया ।
 मत्तोऽधीता त्वया ब्रह्मविद्या श्रुतिशिरोगता ॥ १८ ॥
 गौडपादा गुरुवरा यथाऽनुजगृह्णम ।
 तैः कृता कारिका वेदशीर्षे माण्डूक्यनामनि ॥ १९ ॥
 सर्वोपनिषदाभ्यर्चवर्णने मार्गदर्शिका ।
 तां त्वयि प्रतिपादयै त्वुभ्यामि चिरनिर्वृतः ॥ २० ॥
 शृणुष्यावहितो यन्मे भूयः प्रियमवाप्स्यसि ।
 गच्छ वाराणसीं भद्र शिष्यांस्तत्ताधिकारिणः ॥ २१ ॥
 बोधयन्नात्मविज्ञानं त्वमेतद्विपुलीकुरु ।
 गुरोः करुणयाऽपरमं भगवन्तं कदाचन ॥ २२ ॥
 व्यासं मुनीनां सूत्रार्थं विवृण्वानं हिमावले ।
 विनीतोऽहं पर्यपृच्छं मुनीनामथ सन्निधौ ॥ २३ ॥
 आर्यं वेदास्त्वया व्यस्ताः सुप्राह्या मन्दमेवसाम् ।
 सूत्रिता ब्रह्मनीमांसा श्रुतिशीर्षपयानुगा ॥ २४ ॥
 उभश्चरत्वात्सूत्राणां विवृतिः काऽयपेक्ष्यते ।
 यथायैग्रहणाथैरा कृपया विवृतिं कुरु ।
 इति पृष्ठो गुरुवरो जगादेमं जनं तदा ॥ २५ ॥

महागभीरनीरपूरपापधृतभूतलं

ध्वनत्समस्तपातकारि दारितापदाचलम् ।

जगल्लये महाभये मृकण्डुसूनुहर्म्यदे

त्वदीयपादपङ्कजं नमामि देवि नर्मदे ॥ ७ ॥

अलक्ष्ययक्षकिन्नरामरासुरादिपूजितं

सुलक्षनीरतीरधीरपधिलक्षकूजितम् ।

वसिष्ठशिष्टपिप्पलादरुर्दमादिशर्मदे

त्वदीयपादपङ्कजं नमामि देवि नर्मदे ॥ ८ ॥

गतं तदैव मे मयं त्वदम्बु वीक्षितं यदा

मृकण्डुसूनुशौनकासुरारिसेवितं सदा ।

पुनर्मन्त्राब्धिजनमजं भवाब्धिदुःखवर्मदे

त्वदीयपादपङ्कजं नमामि देवि नर्मदे ॥ ९ ॥

एवं स्तुत्वा नर्मदां तां सोऽभिन्त्य कण्डलम् ।

तन्मल्यैऽवेशयत् सा तु शशाम च यथापुरम् ॥ १० ॥

तं निशम्य निखिलैरपि लोकैः उत्थितोऽस्य गुरुरुक्तमुदन्तम् ।

योगसिद्धिमचिरादयमापेत्सम्यपद्यततरां परितोषम् ॥ ११ ॥

भाष्यकरणायादेशः ।

छात्रमुद्ध्यममुमाह कियद्विर्वासैर्गतघने गगने सः ।

पश्य सौम्य शरदा विमलं खं विद्ययेव विशदं परतत्त्वम् ॥१२॥

वारिदा यतिवराश्च सुपायोधारया सदुपदेशगिरा च ।

ओषधीरनुचरांश्च वृत्तार्थावृत्य संप्रति हि यान्ति यथेष्टम् ॥१३॥

धारणादिभिरपि श्रवणाद्यैः श्रद्धा सलामनुभूय निरीक्षाः ।

वार्षिकाणि दिवसान्यपनीय प्रस्यता यतिवरा हि महान्तः ॥ १४ ॥

सौम्य शङ्कर भद्रं तेऽब्रुवेहि गदतो मम ।
 नारायणः पद्मभवो वसिष्ठः शक्तिरेव च ॥ १५ ॥
 मुनिः परशरो व्यासः कृष्णद्वैपायनः शुक्रः ।
 शुक्रशिष्या गौडपादा एषा गुरुपरंपरा ॥ १६ ॥
 गुरुक्रमागतां ब्रह्मविद्यां बदरिकाश्रमे ।
 ब्रह्म्याणां गौडपादेभ्यः तेषामन्ते वसन्मुदा ॥ १७ ॥
 वादरायणसूत्रानुगताऽधीता यथा मया ।
 मतोऽधीता त्वया ब्रह्मविद्या श्रुतिशिरोगता ॥ १८ ॥
 गौडपादा गुरुवरा यथाऽनुजगृह्णम ।
 तैः कृता कारिका वेदशीर्षे माण्डूक्यनामनि ॥ १९ ॥
 सर्वोपनिषदामर्धवर्णने मार्गदर्शिका ।
 तां त्वयि प्रतिपादैवं तृष्यामि चिरनिर्वृतः ॥ २० ॥
 शृणुश्चाबद्धितो यन्मे भूयः प्रियमवाप्स्यसि ।
 गच्छ वाराणसीं भद्र शिष्यांस्तत्राधिकारिणः ॥ २१ ॥
 बोधयन्नात्मविज्ञानं त्वमेतद्विपुलीकुरु ।
 गुरोः करुणयाऽपश्यं भगवन्तं कदाचन ॥ २२ ॥
 व्यासं मुनीनां सूत्रार्थं विवृण्वानं हिमाचले ।
 विनीतोऽहं पर्यगृच्छं मुनीनामय सन्निधौ ॥ २३ ॥
 आर्यं वेदास्तव्या व्यस्ताः सुप्राज्ञा मन्दमेधसाम् ।
 सूत्रिता ब्रह्ममीमांसा श्रुतिशीर्षपाजुगा ॥ २४ ॥
 उध्वक्षरत्वात्सूत्राणां विवृतिः काऽप्यपेक्ष्यते ।
 यथार्थप्रहणायैरां कृपया विवृतिं कुरु ।
 इति पृष्ठो गुरुवरो जगादेमं जनं तदा ॥ २५ ॥

पूर्वमेव दिविपद्मिहृदीर्णः पार्वतीपतिसदस्यपरमर्यः ।

वत्स तं शृणु समस्तविदेको मत्समस्तत्र भविष्यति शिष्यः ॥ २६ ॥

कुम्भ एव सरितः सकञ्च यः संहरिष्यति महोत्ब्रणमम्भः ।

दुर्मतानि निरसिष्यति सोऽयं शर्मदायि च करिष्यति भाष्यम् ॥ २७ ॥

इत्युदीर्य मुनिराट् स वनान्ते पत्युषप सुगिरिं गिरिजायाः ।

तन्मुखाच्छ्रुतमशेषमिदानीं सन्मुनिप्रिय मया त्वयि दृष्टम् ॥ २८ ॥

स त्वमुत्तमपुमानसि कश्चित् तत्ववित्प्रवर नान्यसमानः ।

तद्यतस्व निरवद्यनिबन्धैः सद्य एव जगदुद्धरणाय ॥ २९ ॥

गच्छ वत्स नगरं शशिमौलेः स्वच्छदेवतटिनीकमनीषम् ।

तावता परमनुग्रहमाद्या देवता तत्र करिष्यति तत्र ॥ ३० ॥

एवमेवमनुशास्य दयालुः पावपभिजदृशा स ददर्श ।

भावतः स्वचरणांबुजसेवामेव शश्वदभिकामयमानम् ॥ ३१ ॥

पङ्कजाभस्तुञ्जं पदयुगलं सोऽभिवन्द्य निरगादसहिष्णुः ।

तद्वियोगमभिसान्त्व्य कथंचित् तद्विलोकनमयन् हृदयाब्जे ॥ ३२ ॥

प्रत्यर्पितन्यास इव गोविन्दो निर्वृतो ययौ ।

वदरी गुरुसेवार्थी कृतार्थेनान्तरात्मना ॥ ३३ ॥

काशीगमनम् ।

देशिकस्याभिवन्द्यादि ययौ काशीं स शङ्करः ।

प्रणयव्यायच्च तां देवीं निजबोधस्वरूपिणीम् ॥ ३४ ॥

मनोनिवृत्तिः परमोपशान्तिः सा तीर्थवर्षा मणिकर्णिका च ।

ज्ञानप्रवाहा विमलादिगङ्गा सा काशिकाऽहं निजबोधरूपा ॥ ३५ ॥

यस्यामिदं कल्पितमिन्द्रजालं चराचरं भाति मनोविलासम् ।
सच्चित्तुलैका परमात्मरूपा सा काशिकाऽहं निजबोधरूपा ॥ ३६ ॥

कोशेषु पञ्चस्त्रधिराजमाना बुद्धिर्भवानी प्रतिदेहगेहम् ।
साक्षी शिवः सर्वगतोऽन्तरात्मा सा काशिकाऽहं निजबोधरूपा ॥

काशीक्षेत्रं शरीरं त्रिभुवनजननी व्यापिनी ज्ञानगङ्गा
भक्तिः श्रद्धा गधेयं निजगुरुचरणध्यानयोगः प्रयागः ।
विश्वेशोऽयं तुरीयः सकलजनमनःसाक्षिभूतोऽन्तरात्मा
देहे सर्वं मदीये यदि वसति पुनस्तीर्थमन्यत्किमस्ति ॥ ३८ ॥

काशी धन्यतमाऽविमुक्तनगरी साऽलंकृता गङ्गा
तत्रेयं मणिकर्णिका मुखकरी मुक्तिर्हि तत्किङ्करी ।
स्वर्लोकस्तुलितः सहैव विबुधैः काश्या समं ब्रह्मणा
काशा क्षोणितले स्थिता गुरुतरा स्वर्गो लघुत्वं गतः ॥ ३९ ॥

दुःखाभोगिगतो हि जन्तुनिबद्धस्तेषां कथं निष्कृतिः
ज्ञात्वा तद्दि विरिञ्चिना विरचिता वाराणसी धर्मदा ।
लोकाः स्वर्गमुखास्ततोऽपि लघवो भोगान्तपातप्रदाः
काशी मुक्तिपुरी सदा शिवकरी धर्मार्थमोक्षप्रदा ॥ ४० ॥

एवं ध्यात्वा यतीशानः कर्णा भवत्या प्रणम्य च ।
गङ्गां भागीरथीं प्राप्य तां तुष्टाव ततोऽसुना ॥ ४१ ॥

शैलेन्द्रादवतारिणी निजजले मञ्जजनोत्तारिणी
पारावारविहारिणी भवमयश्रेणीसमुत्सारिणी ।
शेषाद्देरनुकारिणी हरशिरोबल्लीदलाकारिणी
काशीप्रान्तविहारिणी विजयते गङ्गा मनोहारिणी ॥ ४२ ॥

भगवति तव तीरे नीरमात्राशनोऽहं
 विगतविषयवृष्णः कृष्णमाराधयामि ।
 सकलकलुषमङ्गे स्वर्गसोपानसङ्गे
 तरलतरतरङ्गे देवि गङ्गे प्रसीद ॥ ४३ ॥

मातर्जाह्ववि शम्भुमङ्गमिलिते मौलौ निधापाञ्जलि
 त्वत्तीरे वपुषोऽवसानसमये नारायणाद्विद्वयम् ।
 सानन्दं स्मरतो भविष्यति मम प्राणप्रयाणोत्सवे
 भूपाद्भक्तिरविच्युता हरिहराद्वैनात्मिका शश्वती ॥ ४४ ॥

एवं स्तुवन्क्रमेणैव जगाम मणिकर्णिकाम् ।
 गङ्गातीरावतारेषु श्रेष्ठामस्तौन्मुदा तदा ॥ ४५ ॥

त्वत्तीरे मणिकर्णिके हरिहरौ सायुज्यमुक्तिप्रदौ
 वादं तौ कुरुतः परस्परगुणौ जन्तोः प्रयाणोत्सवे ।
 मद्रूपो मनुजोऽयमस्तु हरिणा प्रोक्तः शिवस्तत्क्षणात्
 तन्मध्याद्भृगुलाञ्छतो गरुडगः पीताम्बरो निर्गतः ॥

एको वेणुधरो धराधरधरः श्रीवत्सभूपाधरो
 योऽप्येकः किल शङ्करो विषधरो गङ्गाधरोमाधवः ।
 ये मातर्मणिकर्णिके तव जले मज्जन्ति ते मानवाः
 रुद्रा वा हरयो भवन्ति बहवस्तेषां बहुत्वं कथम् ॥ ४७ ॥

एवं भार्गवी नत्वा स्तुत्वा क्वात्वा यतीश्वरः ।
 सर्वलोकसुखावासं ययी विश्वेश्वरालयम् ॥ ४८ ॥

विश्वेश्वरं समन्वय्य मनसा स्वान्मरूपिणम् ।

स्तोत्रेणानेन तुष्टाव शङ्करं शङ्करः स्वयम् ॥ ४९ ॥

सानन्दमानन्दवने बसन्तमानन्दकन्दं द्रुतपापवृन्दम् ।
 वाराणसीनाथमनाथनाथं श्रीविश्वनाथं शरणं प्रपद्ये ॥ ५० ॥
 महेशं सुरेशं सुरारातिनाशं विभुं विश्वनाथं विभूत्यङ्गभूषम् ।
 विरूपाक्षमिन्द्रकैवह्नित्रिनेत्रं सदानन्दमीडे प्रभुं पञ्चवक्त्रम् ॥

प्रभो शूलपाणे विभो विश्वनाथ महादेव शम्भो महेश त्रिणेत्र ।
 शिवाकान्त शान्त स्मरारे पुगारे न्वदन्यो वरेण्यो न मान्यो न गण्यः ॥
 शम्भो महेश करुणामय शूलपाणे गौरीपते पशुपते पशुपाशनाशिन ।
 काशीपते करुणया जगदेतदेकः त्वं हसि पासि विदधासि महेश्वरोऽसि ॥
 वाराणसीपुगपते मणिकर्णिकेश वीरेश दक्षमखकाल विभो गणेश ।
 सर्वज्ञ सर्वहृदयैकनिवास नाथ संसारदुःखदहनाजगदीश रक्ष ॥ ५४ ॥
 विश्वेश विश्वभयनाशक विश्वरूप विश्वात्मक त्रिशुवनैकगुणाधिकेश ।
 हे विश्वनाथ करुणामय दीनबन्धो संसारदुःखदहनाजगदीश रक्ष ॥
 नागेन्द्रद्वाराय विलोचनाय मम्म'ङ्गरागाय महेश्वराय ।
 नित्याय शुद्धाय दिग्बराय तस्मै नकाराय नमः शिवाय ॥ ५६ ॥
 मन्दाकिनीसलिलचन्दनचर्चिताय नन्दीश्वरप्रमथनाथमहेश्वराय ।
 मन्दारमुख्यबहुपुष्पसुपूजिताय तस्मै मकारमहिताय नमः शिवाय ॥
 शिवाय गौरीवदनाञ्जवृन्दसूर्याय दक्षाष्वरनाशकाय ।
 श्रीनीलकण्ठाय वृषभजाय तस्मै शिकाराय नमः शिवाय ॥ ५८ ॥
 षसिष्ठकुम्भोद्भवगौतमाद्यमुनीन्द्रदेवार्चितशेखराय ।
 चन्द्रार्कवैश्वानरलोचनाय तस्मै वकाराय नमः शिवाय ॥ ५९ ॥
 यक्षस्वरूपाय जटाधराय पिनाकहस्ताय सनातनाय ।
 दिव्याय देवःय दिग्बराय तस्मै यकाराय नमः शिवाय ॥ ६० ॥

एवं स्तुत्वा महादेवं विश्वेश्वरमुदारधीः ।

अन्नपूर्णाख्यं गत्वा तां तुष्टाव स्तवेन सः ॥ ६१ ॥

नित्यानन्दकरी वरामयकरी सौन्दर्यरत्नाकरी

निर्धूताखिलदोषपावनकरी प्रत्यक्षमाहेश्वरी ।

प्रालेयाचलवंशपावनकरी काशीपुराधीश्वरी

मिथां देहि कृपाश्लम्बनकरी मातान्नपूर्णेेश्वरी ॥ ६२ ॥

एखादृश्यविभूतिवाहनकरी ब्रह्माण्डभाण्डोदरी

लीलानाटकसूत्रखेलनकरी विज्ञानदीपाङ्कुरी ।

धीविश्वेशमनःप्रसादनकरी काशीपुराधीश्वरी

मिथां देहि कृपावलम्बनकरी मातान्नपूर्णेेश्वरी ॥ ६३ ॥

अन्नपूर्णे सदा पूर्णे शङ्करप्राणवल्लभे ।

ज्ञानवैराग्यसिद्धयर्थं मिथां देहि च पार्वति ॥ ६४ ॥

माता च पार्वती देवी पिता देवो महेश्वरः ।

दान्धवाः शिवभक्ताश्च स्वदेशो भुवनत्रयम् ॥ ६५ ॥

प्रदक्षिणक्रमं कुर्वन् क्षेत्रतीर्थनिपेवकः ।

काशीपुराधिनाथं तं कालभैरवमानम् ॥ ६६ ॥

देवराजसेव्यमानपावनाग्निष्कृजं

व्यालयङ्गसूत्रमिन्दुशेखरं कृपाकरम् ।

नारदादियोगिवृन्दवन्दितं दिगम्बरं

काशिकापुराधिनाथकालभैरवं भजे ॥ ६७ ॥

शूलटङ्कपाशदण्डपाणिमादिकारणं

श्यामकायमादिदेवमक्षरं निरालम्बम् ।

भीमविक्रमं प्रभुं विचित्रताण्डवप्रियं ।
काशिकापुराधिनाथकालमैरवं भजे ॥ ६८ ॥

धर्मसेतुपालकं स्वधर्ममार्गनाशकं
कर्मपाशमोचकं सुधर्मदायकं विभुम् ।
स्वर्णवर्णकेशपाशशोभिताङ्गनिर्मलं
काशिकापुराधिनाथकालमैरवं भजे ॥ ६९ ॥

इति पञ्चकोशपातां नके शास्त्रविधानतः ।
विशेष माधवं दुर्लभं दण्डपाणिं च मैरवम् ॥ ७० ॥
जैगीपञ्चगुहां गङ्गां भवानीं मणिकर्णिकाम् ।
निषेव्य पूजयामास साखट्टट्टिविधानतः ॥ ७१ ॥

निरवधिसुखदेन स्वात्मभावं गतेन प्रपितसुजतकीर्तिः शङ्करो देशिकेन ।
श्रुतिसिखरविचारे प्रेरितोऽसौ हि कार्शी पतिवारगुणयुक्तः प्राप्य तस्थौ यतीशः ॥

नमः श्रीशङ्कराचार्यगुरुवे शङ्करात्मने ।
मतीरिणां शङ्कराय शङ्करज्ञानदेववे ॥ ७२ ॥

इति श्रीशङ्करविजयमकरन्दे एकादश आखादः समाप्तः ॥

॥ द्वादश आस्वादः ॥

सनन्दनस्य शिष्यतया स्वीकारः ।

कृद्गनान्त्यजविश्वनाथसृष्टो द्रुहिणव्यासवरोदितानुशिष्टः ।

ममतां मम तावदेव भिन्नात् नमतश्चोपरतिं ददात्वनिन्दाम् ॥ १ ॥

विश्वेशश्वरणयुग प्रणम्य भक्त्या ह्यर्थांश्चैस्त्रिदशवैः समर्चितस्य ।

सोऽनेपीतप्रयतमना जगत्पवित्रे क्षेत्रेऽसाविह समयं कियन्तमार्यः ॥ २ ॥

अथागमद्राक्षणसूत्रारात् अर्धतवेदोऽधरयन्वभासा ।

तेजांसि कश्चित् सरसीरुहाक्षो दिदक्षमाणः किल देशिकेन्द्रम् ॥ ३ ॥

सङ्कलने मूलम-जगद्गुरुरन्नमालागतवतः १, माघवीयतः २-१२, १६, १८, २०-२५, ३९-४४, ४६, ५६, ७२, व्यासाचलीयतः २-७, ९, ४५, भगवत्पादाभ्युदयतः १३-१५, ३१-३८, ६७, ७३-७७, वृद्धच्छुविजयतः १७, १९, मनीषावच्छकतः २६-३० प्रह्लानन्दीयानुसारि ४७-५५, ६८-७० माण्डूक्यकारिकाभाष्यतः ६१-६२, तैत्तिरीयोपनिषद्भाष्यतः ६३ यतिसार्वभौमोपहारतः ६४ गोविन्दनाथीयतः ७१ तैत्तिरीयभाष्यटीकातः ७८.

(३) सनन्दनोऽयं चोलदेशे कावेरीतीरे लब्धजन्मा । पञ्चात्तीर्थ-यात्रायां श्रीरङ्गक्षेत्रपरिसरे अस्य मातुलगृहे वासो वर्ण्यते । विष्णवंशजत्वं मतान्तरेण अरुणांशजत्वं पितुर्विमलाख्या च माघत्रीये वर्ण्यते । विष्ण्वरुणयोरेकत्रांशवेशो युज्यत एव हनूमतीव रुद्रबाध्याः । चन्द्रांशजत्वं सदानन्दीये । चिद्विलासीये अहोबिलक्षेत्रजोऽयं, पिता माघवः, लक्ष्मीर्माता, तपस्यतोर्दपत्योः नरहरिप्रसादान् जातः स्वप्ने नरहरिचौदनया आगतः इति वर्ण्यते । गोविन्दनाथीये श्रीकुण्डप्रामे (तिरुक्कण्डियूर) सोमशर्मणोऽयं नृसिंहप्रसादान् जातः, विष्णुशर्माख्यः इति वर्ण्यते ॥

भाग्य देशिकपदाभुजवोरपत्तत् संसारवारिचिमनुत्तममुत्तिर्दुः ।

वैराग्यवानकृतदारपरिग्रहश्च कारुण्यनावमधिरुह्य दृढां दुरापाम् ॥ ४ ॥

उत्पाप्य तं गुरुरुवाच गुरुर्द्विजानां

कस्तत्र क धाम बुद्धि आगत आत्तधैर्यः ।

बालोऽप्यबालधिषणः प्रतिभासि मे त्वं

एकोऽप्यनेक इव नैकशरीरभासा ॥ ५ ॥

पृष्टो बभाण गुरुमुत्तरमुत्तरो विप्रो गुणे मम गृहं बुध चोच्छ्रिते ।

यत्नापगा महत्ते पुण्यकृतेरकन्या यस्याः पयो हरिपदाभुजमक्तिमूलम् ॥ ६ ॥

भटाक्यमानो महतो द्विदक्षुः क्रमादिमं देशमुपागतोऽस्मि ।

विभेमि मज्जन् भववारिराशौ तत्पारगं मां कृपया विवेदि ॥ ७ ॥

अपाङ्गैरुत्तुङ्गैरमृतक्षरभंगैः परगुरो

शुचा दूनें दीनें कलय दयया मामविमृशन् ।

गुणं वा दोषं वा न कथमपि सञ्चिन्तय विप्रो

प्रपद्ये त्वामार्यं निखधिकृप्यानीरधिरिति ॥ *

इत्युक्तवन्तं कृपया महात्माऽप्यदापयत् सन्न्यसनेन यथावत् ।

यं प्रादुरार्यं प्रथमं विनेय श्रीदेशिकेन्द्रस्य सनन्दनाख्यम् ॥ ९ ॥

संसारघोरजलधेस्तारणाय शम्भत्सायातिकीभवनमर्दयमानमेनम् ।

हन्तोत्तमाश्रमतरीमधिरोप्य पारं निन्ये निपातितकृपारसकेनिपात. ॥

येऽप्यन्येऽसुं सेवितुं देवतांशा यातास्तेऽपि प्राय एव विरजाः ।

क्षेत्रे तन्मिथैव शिष्यत्वमस्य प्रापुः स्पष्टं लोकरीत्याऽपि गन्तुम् ॥

(१०) सांघाधिकः पोतवाणिक् । केनिपातो नौकादण्डः ।

११, समित्वाणि - चिद्विलास - ज्ञानकन्द - विष्णुगुण - शुद्धकीर्तिभानु-
मरीचि - कृष्णदर्शनं बुद्धिदृष्टि - विरिञ्चिपाद - शुद्धानन्तायाः शिष्याः
स्मर्यन्ते ॥

विश्वनाथानुग्रहः ।

एकदा दिवसमभ्यमगने शङ्करोऽम्बुजपरागकृपायाम् ।

जाह्नवीमभिययौ सह शिष्यैः आह्निकं विधिवदेव चिकीर्षुः ॥ १२ ॥

मन्येमानं स चाद्राक्षीत् आरादायान्तमन्त्यजम् ।

वसानं कर्चरं वासो दधानं मूर्ध्नि वारुणीम् ॥ १३ ॥

धावतोऽप्रे विश्वकन्दन् विभ्रतं चतुरः करे ।

अन्वीयमानं मातृग्या दारकद्वययुक्तया ॥ १४ ॥

तथाविधं त्रिलोम्याप्रे गच्छ गच्छेत्यशाद्यतिः ।

सोऽपि संस्कारवत्यैव वाचा प्रत्याह योगिनम् ॥ १५ ॥

अद्वितीयमनवद्यमसङ्गं सत्यबोधमुखरूपमखण्डम् ।

आमनन्ति शतशो निगमान्तास्तत्र भेदकलना तव चित्रम् ॥ १६ ॥

अन्नमयादन्नमयं अथवा चैत-यमेव चैतन्यात् ।

द्विजवर दूरीकर्तुं वाञ्छसि किं ब्रूहि गच्छ गच्छेति ॥ १७ ॥

गच्छ दूरमिति देहमुताहो देहिभं परिजिहीर्षसि विद्वन् ।

भियतेऽन्नमयतोऽन्नमयं किं साक्षिणश्च यतिपुंगव साक्षी ॥ १८ ॥

किं गङ्गाभ्युनि विश्वितेऽम्बरमगौ चाण्डालवापीपयः-

पूरेऽप्यन्तरमस्ति काञ्चनवटीमृत्कुम्भयोश्चावरे ।

प्रत्यग्वस्तुनि निस्तरङ्गसहजानन्दावरोधांचुबौ

विप्रोऽयं ऋषयोऽयमित्यपि महान् कोऽयं विभेदभ्रमः ॥ १९ ॥

शुचिर्द्विजोऽहं ऋषच्च ब्रजेति मिथ्याप्रहस्ते मुनिवर्य कोऽयम् ।

सन्तं शरीरेष्वदासीरमेकं उपेक्ष्य पूर्णं पुरुषं पुराणम् ॥ २० ॥

अचिन्त्यमन्यक्तमनन्तमाद्यं विरमृत्य रूपं त्रिमूर्तं विमोहात् ।

कलेवरेऽस्मिन् करिकर्णलोत्रकृतिन्यङ्गन्ता कथमाविरास्ते ॥ २१ ॥

तां भास्यैः पिहितार्कमण्डलनिभां स्फूर्तिं सदा भावयन्
योगी निर्वृतमानसो हि गुरुरित्येषा मनीषा मम ॥ २९ ॥

यत्सौख्यांबुधिलेश्लेशत इमे शक्रादयो निर्वृताः
यच्चित्ते नितरां प्रशान्तकरुने लब्ध्वा मुनिर्निर्वृतः ।
यस्मिन्नित्यमुखांबुधौ गलितधीर्ब्रह्मैव न ब्रह्मवित्
यः कश्चित्स सुरेन्द्रवन्दितपदो नूनं मनीषा मम ॥ ३० ॥

एवं वदन् स नाद्राक्षीत् यतिश्चाण्डालरूपिणम् ।
अदर्शच्च विशालाक्ष्या देव्या देवं पुरः स्थितम् ॥ ३१ ॥

सेव्यमानं सुरगर्णैः स्तूपमानं महर्षिभिः ।
महाककुदि राजन्तं वृषे कौलाससन्निभे ॥ ३२ ॥

सद्यः कृत्तिरभूदासः कचरं कृत्तिवाससः ।
आनस्वान्नायरूपेण तस्य पार्श्वमुपाश्रिताः ॥ ३३ ॥

सुरा सपदि गङ्गाऽऽसीत् गङ्गाधरजटातटे ।
दारकावपि संवृत्तौ गजाननपदाननौ ॥ ३४ ॥

स्वपरीक्षार्थमायातं शम्भुं ज्ञात्वाऽन्त्यजात्मना ।
नत्वा स्तुत्वा चाह भूमन्ननुप्राप्तो ह्ययं जनः ॥ ३५ ॥

देहदृष्ट्यास्मि दासस्ते जीवदृष्ट्यास्मि तेऽशकः ।
तत्त्वदृष्ट्या त्वमेवास्मि ययेच्छमनुशाधि माम् ॥ ३६ ॥

सम्प्राप्तमूचे भगवान् यते साधूदितं त्वया ।
तत्त्वदृष्ट्याऽहमेव त्वं तयापि श्रूयतामिदम् ॥ ३७ ॥

वेदो ब्रह्मपरः कृत्स्नो ब्रह्म चाखण्डमद्वयम् ।
तद्व्ययैव व्याख्यातं कणादकपिलादिभिः ॥ ३८ ॥

संविभज्य सकलभ्रुतिजालं ब्रह्मसूत्रमकरोदय कृष्णः* ।
 यत्र काणमुजसांश्यपुरोगाण्युद्भृतानि कुमतानि समूढम् ॥ ३९ ॥
 तत्र मूढमतयः कलिदोषात् द्वित्रिवेदवचनोद्धृतानि ।
 भाष्यकाण्यरनयन्बहुबुद्धैः दूष्यतामुपगतानि च कैश्चित् ॥ ४० ॥
 तद्भवान्विदितवेदशिखार्यः तानि दुर्मतिमतानि निरस्य ।
 सूत्रभाष्यमधुना विदधातु श्रुत्युपोद्धृतितयुक्तशुष्ययुक्तम् ॥ ४१ ॥
 मोहसन्तमसवासरनायान् तत्र तत्र विनिवेश्य विनेयान् ।
 पालनाय परतत्त्वसरण्याः मामुपैष्यसि ततः कृतकृत्यः ॥ ४२ ॥
 एवमेवमनुगृह्य कृपावान् भागमैः सह शिवोऽन्तरभक्त ।
 विस्मितेन मनसा सह शिष्यैः शकरोऽपि पुरसिन्धुमयासीत् ॥ ४३ ॥
 तत्समाप्य विधिमाह्निकमीशं व्ययतो गुरुमथाखिलभाष्यम् ।*
 कर्तुमुद्यतमभूद्गुणसिन्धोः मानसं निखिललोकहिताय ॥ ४४ ॥

वदर्यौ गौडपादानुग्रहः । भाष्यप्रणयनम् ।

महत्त्वशक्तिमधिगम्य स विघ्ननाथात् तीर्थानि सेवितुमनाः प्रययावुदीचीम् ।*
 काष्ठां क्षणेन बदरीं मुनिसंघजुष्टां संप्राप तत्र च दिनानि बहून्पवात्सीत् ॥४५॥
 स द्वादशे वयसि तत्र समाधिनिष्ठैः ब्रह्मार्थिभिः श्रुतिक्षिरो बहूधा विचार्य ।
 विद्वज्जनैर्बहुविधैरुपसेव्यमानो गोविन्ददेशिकमनाप यदृच्छयाऽन्न ॥ ४६ ॥

प्रणतं शङ्करं योगी प्रार्थपीत्स्वरुगुरोः पदम् ।

गौडपादो महायोगी समाधौ यत्र तिष्ठति ॥ ४७ ॥

विषृण्वन्गौडपादस्य माहात्म्यं प्राह शङ्करम् ।

गुह्यायमास्त एकाकीं गुरुर्मै लोकविश्रुतः ॥ ४८ ॥

(३९) कृष्णः कृष्णद्विपायनो व्यासः ।

द्विवारं वत्सरे योगी मादशेषु दयान्वितः ।
 उपदेशं तु समागच्छेद्गुहायाश्च बहिस्थलम् ॥ ४९ ॥
 दिनत्रयात्पूर्वमेव गुहां प्राप्नो गुरुर्मम ।
 यण्मासेभ्यः परमयं समागच्छेद्बहिः स्वयम् ॥ ५० ॥
 तावद्ब्रह्म त्वमत्रैव ततो द्रक्ष्यसि मे गुरुम् ।
 एषं गोविन्दपादीयमादेशं प्राप्य शङ्करः ॥ ५१ ॥
 कुर्वन्स्तस्य च शुश्रूषां तापसैः सममावसत् ।
 यण्मासेभ्यः परं गौडयोगी स बहिरागतः ॥ ५२ ॥
 गोविन्दपादो विततः प्रणमन् चरणाब्जयोः ।
 न्यवेदयत्स्वशिष्यं तं शङ्करं गुरवे मुदा ॥ ५३ ॥
 व्यासतात्पर्यमरितं श्रुतिशीर्षगदर्शनम् ।
 उपादिशच्छङ्कराय गौडो गोविन्दचोदितः ॥ ५४ ॥
 आदिष्टो गौडपादेन प्रस्थानत्रितये तदा ।
 निर्गमे भाष्यरत्नौघं गुर्वोः प्रीतिं समावहन् ॥ ५५ ॥
 करतलकलिताद्ब्रह्मात्मतत्त्वं क्षपितदुरन्तचिरन्तनप्रमोहम् ।
 उपचितमृदितोदितैर्गुणौघैः उपनिषदामयमुज्जहार भाष्यम् ॥ ५६ ॥
 ईशकेनकठप्रश्नमुण्डमाण्डूक्यतित्तिरि ।
 ऐतरेयं च छान्दोग्यं बृहदारण्यकं दश ॥ ५७ ॥
 नृसिंहतापिनीचेताम्रतरोपनिषदौ तथा ।
 एतासामकरोद्भाष्य गम्भीरमतिविरतृतम् ॥ ५८ ॥

(५५) युधिष्ठिरशके ज्येष्ठवसन्मावाश्यापर्यन्तं घटर्षाभमे षासः,
 तोहशभाष्यप्रणयनं श्रीनारायणप्रतिष्ठा च इति विमर्शे ॥

पदभाष्यं वाक्यभाष्यं केनोपनिषदः पृथक् ।

चक्रे तथैव माण्डूक्योपनिषदः कारिकां तथा ॥ ५९ ॥

गौडपादैः पराचार्यैः कृतां भाष्यैररञ्जयत् ।

यत्कृतान् गौडचरणान् नमस्कृत्यं जगौ मुदा ॥ ६० ॥

प्रज्ञावेशाखवेधक्षुभितजलनिघेर्वेदनाम्नोऽन्तरस्थं

भूतान्पालोक्य मय्यान्पविरतजननप्रादुघोरे समुद्रे ।

कारुण्यादुद्घाराभूतमिदममरुदुर्लभं भूतहेतोः

यस्तं पूज्यामिपूज्यं परमगुरुमस्तु पादपातैर्नतोऽस्मि ॥ ६१ ॥

यत्प्रज्ञालोकमासा प्रतिवृत्तिमगमत् स्वान्तमोहान्धकारः

मञ्जोन्मज्जच्च घोरे ह्यमकृदृपजनोदन्वति त्वासने मे ।

यस्यादावाश्रितानां श्रुतिशमविनयप्राप्तिरग्रथा ह्यमेघा

तत्पादौ पात्रनीयौ भवमयविनुदौ सर्वभावेर्नमस्ये ॥ ६२ ॥

यैरिमे गुरुभिः पूर्वं पदवाक्यप्रमाणतः ।

व्याख्याताः सर्ववेदान्ताः तान्मित्यं प्रणतोऽस्म्यहम् ॥ ६३ ॥

वेदान्तसूत्रवेश्मान्तर्वर्तमानार्थदृष्टये ।

श्रुतिप्रस्थान आचार्य एवं भाष्यप्रदीपिकाम् ॥ ६४ ॥

चक्रे तथा स्मृतीनां च प्रस्थाने भारतादयः ।

गीतां भागवतीं विष्णोर्नामसाहस्रकं तथा ।

सनत्सुजातीयं स्वर्गार्थ्यदीपयमास शङ्करः ॥ ६५ ॥

आवर्ष्याष्टादशधा समाहितः सूत्रमहितां महिताम् ।

दिनकाम्ययामिहितवान् भाष्यं शरीरकं गुरुर्जगताम् ॥ ६६ ॥

एवं श्रुतिस्मृतिन्यायप्रस्थानत्रितयस्य च ।

भाष्यपोडशकेनाधीत् गुरुर्वेदांश्च वेदिकान् ॥ ६७ ॥

शङ्करो दर्शयामास गुरु ग्रन्थसमुच्चयम् ।
 गौडपादोऽभवत्प्रीतः प्रशिष्ये विनयोज्ज्वले ॥ ६८ ॥
 लोकशङ्करणे शक्तं चिकीर्षुस्तं जगद्गुरुम् ।
 त्रिकालविद्वलञ्चक्रे भगवत्पादसंज्ञया ॥ ६९ ॥
 बदरीवासिनः सर्वे भगवत्पादयोगिनम् ।
 शङ्कराचार्यनाम्ना च तुष्टुवुर्भक्तिपूर्वकम् ॥ ७० ॥
 सर्वदिग्ब्याप्तमाप्यांशुः श्रीशङ्करदिवाकरः ।
 तिरश्चक्रेऽखिलं लोके प्रतिवादितमोगुणम् ॥ ७१ ॥
 व्यासो दर्शयति स्म सूत्रकलितन्यायौघरत्नावलीः
 अर्थात्प्रभवशात् न कैरपि युधैरेता गृहीताश्चिरम् ।
 अर्थाप्या सुलभाभिराभिरधुना ते मण्डिताः पण्डिताः
 व्यासश्चाप कृतार्थतां यतिपतेरौदार्यमाश्चर्यवत् ॥ ७२ ॥
 ब्रह्मर्षयो ये तत्रासन् ब्रह्मविद्याविशारदाः ।
 निर्मत्सराः मुनिपुणाः गुणागुणविचने ॥ ७३ ॥
 ते सर्वे च समां कृत्वा प्रेक्ष्य तद्भाष्यमान्ततः ।
 हर्षगद्गदया वाचा मुञ्चाघमिदमूचिरे ॥ ७४ ॥
 अहो भाष्यमहो भाष्यं अहो अद्वैतभाष्यकृत् ।
 क्व नु षोडशवर्षोऽयं क्व चेदं भाष्यमुत्तमम् ॥ ७५ ॥
 अथ वा नाद्भुतमिदं सर्वज्ञेऽस्मिन्सदाशिवे ।
 इदं ध्रुवन्तनिष्यन्दो मुमुक्षूणामिदं धनम् ॥ ७६ ॥
 अथैव सफलोयोगो भगवान् वादरायणः ।
 इति प्रशंसितगुणो गुणगृह्यैर्महात्मभिः ।
 भूतार्थशंसनपरः विज्ञैः रेजे यतीश्वरः ॥ ७७ ॥

वेदान्तार्थविभासकाय यतये शान्ताय सन्न्यासिने
 नानावारिनेन्द्रसंघपवये योगीन्द्रवन्द्याय च ।
 मोहध्वान्तदिवाकराय भगवत्पादाभिधां विभ्रते
 तस्मै भाष्यकृते नमोऽस्तु सततं पूर्णाय बोधात्मने ॥ ७८ ॥
 इति श्रीशङ्करविजयमकरन्दे द्वादश आस्वादः समाप्तः ॥

॥ त्रयोदश आस्वादः ॥

सनन्दनस्य गुरुमक्तिः, पद्मपादाख्यया प्रसिद्धिः ।

नमः श्रुतिशिष्ट-पदापण्डमार्ताण्डमूर्तये ।

यादरायणसंज्ञाय मुनये शमवेदमने ॥ १ ॥

ब्रह्मसूत्रकृते तस्मै वेदव्यासाय वेद्यसे ।

ज्ञानशक्त्यवताराय नमो भगवतो ह्येः ॥ २ ॥

अयं ब्रतीन्दुर्विधिनद्विनेयान् अध्यापयामास स नैजभाष्यम् ।

तर्कैः परेषां तरुणैर्विद्वत्स्वन्मरीचिभिः सिन्धुवदप्रशोष्यम् ॥ ३ ॥

निजशिष्यहृदम्भमास्वतो गुरुवर्यस्य सनन्दनादयः ।

शमपूर्वगुणैरयाश्नुवन् कतिचिच्छिष्यगणेषु मुख्यताम् ॥ ४ ॥

स नितरामितराश्रयतो लसन्नियममद्भुतभाष्य सनन्दनः ।

भुतनिजश्रुतिकोऽप्यभवपुनः पितृठिपुर्गहनार्यविक्रिसया ॥ ५ ॥

सङ्कलने मूलम् - शान्तिपाठतः १, २, ६५, माघवीर्यतः ३-६,
 १४-१९, ३२-३३, ३९-४३, ४८-५१, ५३-५६, भगवत्पादाभ्युदयतः
 ७-१३, ३४-३८, आनन्दगिरीयतः २०-३१, ५७-६३, ब्रह्मसूत्र-
 भाष्यतः २०-३१, गोविन्दनाथीयतः ४४-४७, व्यासाचलीयतः ५२-
 ५३, ५५, प्राचीनशङ्करविजयतः ६४, भाष्यमानुषमातः ६६, अम्बा-
 स्तवव्याख्यातः ६७, किरणावलीतः ६८-६९, भामतीविलकतः ७० ॥

अद्वन्द्वभक्तिममुमात्मपदारविन्दद्वन्द्वे नितान्तदयमानमना मुनीन्द्रः ।
आम्नायशेखररहस्यनिधानकोशं आत्मीयकोशमखिलं त्रिरपाठयत्तम् ॥

स चान्तेवासिषु श्रेष्ठं गुरुभवत्याऽऽनशे क्रमात् ।

सर्वलोकसमस्यापि भजमानेष्वनुग्रहः ॥ ७ ॥

स्वभावो नात्र वैषम्यं ईश्वरस्येव सद्गुरोः ।

इति तत्त्वमविज्ञाय छात्रेष्वन्येष्वसूयुषु ॥ ८ ॥

अन्यादृशीं तस्य भक्तिं प्रविष्ट्यापयिषुर्गुरुः ।

गङ्गायास्त्वपरे पारे तिष्ठन्तं स सनन्दनम् ॥ ९ ॥

शीघ्रमेहीत्याजुहाव सर्वेषामपि पश्यताम् ।

तयाऽऽहूतः स गुरुणा स्रोतस्विन्या अगधताम् ॥ १० ॥

अनादृशजुमार्गेण गन्तुं गुर्वन्तिकं जवात् ।

अत्रातरजले सद्यः तद्भवत्या सापि निन्नगा ॥ ११ ॥

पादन्यासेषु विन्यत्य पद्मं पद्ममधात्पदम् ।

स च सत्वरमभ्येत्य तीरं गुर्वन्तिके स्थितः ॥ १२ ॥

आसन्नपत्रपानत्राः सर्वेऽपि तदसूयकाः ।

ततः प्रभृति तं प्राङ्मुः पद्मपादं विपश्चितः ॥ १३ ॥

व्यासत्रयानुग्रहः ।

स जातु शारीरकसूत्रभाष्यमध्यापयन्नसत्स्वामीपे ।

शिष्यालिशङ्काः शमयन्नुवास यावन्नमोभक्त्यमितो विवस्त्रान् ॥ १४ ॥

(१४) व्याससमागमो द्वेषा वर्ण्यते । अत्र निरूपितः क्रमः
आनन्दगिरिणे माघवीये चिद्विलासीये सदानन्दीये भगवत्पादाभ्युदये
च दृश्यते । व्यासः शङ्करं द्रष्टुं साक्षादागच्छति, स्वसूत्राणां शङ्करं
भाष्यं दृष्ट्वा तुष्टोऽनुगृह्णाति इति व्यासाचलीये गुरुवंशकाव्ये गोविन्द-

श्रान्तेष्वपाधीत्य शनैर्विनेयेष्वाचार्यं वृत्तिष्ठति यावदेतः ।

तावद् द्विजः कश्चन वृद्धरूपः कस्यै किमध्यापयतीत्यपृच्छत् ॥ १५ ॥

शिष्यास्ताम्रचूर्मगवानसौ नो गुरुः समस्तोपनिषत्स्वतन्त्रः ।

अनेन दूरीकृतमेवादमन्कारि शारीरकसूत्रभाष्यम् ॥ १६ ॥

स चाब्रवीद्भाष्यकृतं भवन्तं एते वदन्यद्भुतमेतदास्ताम् ।

अयैकमुच्चारय पारमर्षं यतोऽयंतस्तं यदि वेत्स्य सूत्रम् ॥ १७ ॥

तमब्रवीद्भाष्यकृदप्रयवाचं सूत्रार्थविद्वयोऽस्तु नमो गुरुभ्यः ।

सूत्रज्ञताऽऽङ्कतिरस्ति नो मे तथाऽपि यत्पृच्छसि तद्ब्रवीमि ॥ १८ ॥

पप्रच्छ सौऽध्यायमवाधिकृत्य तृतीयमारम्भगतं यतीराम् ।

तदन्तरेत्यादिकमस्ति सूत्रं ब्रूहोतदर्थं यदि वेत्स्य किञ्चित् ॥ १९ ॥

बृद्धः पुनराह 'तदन्तरप्रतिपत्तौ रंहति संपरिष्वक्तः प्रश-
निरूपणाभ्याम्' । इति सूत्रस्य को वा अर्थो भवता अधिगतः ? ॥

जगाद् परमगुरुः—'वीचो मुख्यप्राणसचिवः सेन्द्रियः
समनस्कः, अविद्याकर्मपूर्वप्रज्ञापरिग्रहः पूर्वदेहं विहाय दहान्तरं
प्रतिपद्यते । स किं देहवीजेः भूतघ्नैः अतंपरिष्वक्तः गच्छति ?
आहोस्वित् संपरिष्वक्तः ? इति चिन्त्यते ॥ २१ ॥

बृद्ध एवमाह—सुलभाः सर्वत्र भूतमात्राः । यत्रैव देह
नाधीये शङ्कराभ्युदये च । व्यासेनैव दीर्घायुर्द्वं अनुगृहीतमिति व्यासा-
चलिय-माधवीय-सदानन्दीय-शङ्कराभ्युदय-गुरुवंशकान्येषु । व्यासभ्यात्-
सन्निहित-ब्रह्मणा अनुगृहीतमिति प्राचीनशङ्करविजय-आनन्दगिरिय-
चिद्विलामीय-जगद्गुरुत्नमालास्तोत्रेषु । युधिष्ठिरशके २६४७ कार्तिक-
शुक्लाष्टम्यां श्रीमद्वादरायणाचार्यैः सह ऋषिबिद्याविचारः इति विमर्शे ॥

आरब्धव्या, तत्रैव सन्ति । ततश्च तासां नयनं निष्प्रयोजनम् ।
'तस्मादसंपरिष्वक्तो याति ॥ २२ ॥

शंकर आह—एवं प्राप्ते पठत्याचार्यः—तदन्तरप्रतिपत्तौ रंहति
संपरिष्वक्त इति । तदन्तरप्रतिपत्तौ देहात् देहान्तरप्रतिपत्तौ देहबीजैः
भूतसूक्ष्मैः संपरिष्वक्तो रंहति गच्छति इति अवगन्तव्यम् । कुतः ?
प्रश्ननिरूपणाभ्याम् । तथाहि प्रश्नः—वेत्थ यथा पञ्चम्यामाहुतावापः
पुरुषवचसो भवन्ति (छा. ५-३३) इति । निरूपणं च प्रतिवचनं—
द्युपर्जन्यपृथिवीपुरुषयोपित्सु पञ्चस्वमिषु श्रद्धासोमवृष्टयन्नरेतोरूपाः
पञ्चाहुतीः दर्शयित्वा 'इति तु पञ्चम्यामाहुतावापः पुरुषवचसो
भवन्ति' (छा. ५-९-१) इति । तस्मादङ्गिः परिवेष्टितो जीवो रंहति
व्रजतीति गम्यते ॥ २३ ॥

बृहः—मो यते ! अन्या श्रुतिः 'जल्लूकावत् पूर्वदेहं न मुञ्चति,
यावत् न देहान्तरमाक्रमति' इति ॥ २४ ॥

शंकरः—मो बृह ! तत्रापि अपरिवेष्टितस्यैव जीवस्य कर्मोप-

(२३) आपः (भाविदेहबीजभूताः भूतसूक्ष्माः) पञ्चस्वमिषु
हुताः पञ्चम्यामाहुतौ हुतायां यथा पुरुषशब्दवाच्याः पुरुषात्मना
परिणमन्ते, तथा किं त्वं वेत्थेति श्वेतकेतुं प्रति राक्षः प्रवाहणस्य प्रभः ।
तस्य चोत्तराज्ञाने तत्पितरं प्रति राजोवाच । 'असौ वाव लोको
गौतमामिः, तत्र श्रद्धाख्या आपः आहुतिः, पर्जन्यामौ सोमरूपा, इह
खल्वग्निहोत्रे श्रद्धया हुता दृष्यादिरूपा आपो यजमानसंलम्भाः स्वर्गं
लोकं प्राप्य सोमाख्यदिव्यदेहारमना स्थिताः, कर्मान्दे द्रुताः पर्जन्ये
हृयन्ते (यजमानस्य इन्द्रियाधिष्ठानैवैवैः), ततो वृष्टिरूपाः पृथिव्यां,
अन्नरूपाः पुरुषे, रेतोरूपा योषिति, हुता आपः पुरुषशब्दवाच्याः
पुमात्मका भवन्ति इति निरूपणं कृतम् । (रत्नममा) ॥

स्यापितप्रतिपत्तय्यदेहविषयभावनादीर्घाभावमात्रं जलूकयोपमीयते इत्य-
विरोधः ॥ २५ ॥

बुद्धः - अथ यद्युच्यते-व्यापिनां करणानां आत्मनश्च देहान्तर-
प्रतिपत्तौ कर्म-श्चात् वृत्तिलामः तत्र भवति ; (यद्वा) केवलस्यैवात्मनो
वृत्तिलामस्तत्र भवति ; (यद्वा) इन्द्रियाणि तु देहवदभिनवान्येव तत्र
तत्र भोगस्थाने उत्पद्यन्ते (यद्वा) मन एव वा केवलं भोगस्थान-
मभिप्रतिष्ठते ; (यद्वा) जीव एव उत्प्लुस्य देहादेहान्तरं प्रतिपद्यते,
शुक इव वृक्षात् वृक्षान्तरम् ; इति तर्हि ॥ २६ ॥

शङ्करः - पुरुषमतिप्रमवाः कल्पनाः ताः सर्वा एव अना-
दतव्याः श्रुतिविरोधात् ॥ २७ ॥

बुद्धः - उदाहृताभ्यां प्रक्षप्रतिवचनाभ्यां केवलाभिः अद्भिः
संपरिष्वक्तो रंहतीति प्राप्नोति, अप्शब्दश्रवणमात्रपर्यात् । तत्र कथं
सामान्येन प्रतिज्ञायते सर्वैरेव भूतसूक्ष्मः संपरिष्वक्तो रंहतीति ॥

शङ्करः - तत्रेदमुत्तरं सूत्रमेव - 'व्यात्मकत्वात् भूयस्त्वात् ।'
इति तुशब्देन चोदितामाशङ्कां उच्छिनत्ति । व्यात्मका हि आपः,
त्रिवृत्करणश्रुतेः । तासु आरंभिकसु अभ्युपगतासु इतस्तपि भूतद्वयं
अकल्पमभ्युपगन्तव्यं भवति । व्यात्मकश्च देहः, प्रयाणामपि तेजो-
ऽवन्नानां तस्मिन्कार्योपलब्धेः । पुनश्च व्यात्मकः, त्रिधातुत्वात्
त्रिभिः वातपित्तश्लेष्मभिः । न स भूतान्तराणि प्रत्याख्याय केवलाभि-
रद्भिः आरब्धुं शक्यते । तस्मात् भूयस्त्वापेक्षोऽयं 'आपः पुरुष-

(२५) भावनाया दीर्घाभावो भाविदेहविषयत्वम् । इहैव
धर्मायत्तभाविदेहं देवोऽहमित्यादिभावनया गृहीत्वा पूर्वदेहं त्यजति, न तु
साक्षादेहान्तरं गृह्णति । (रत्नप्रभा)

वचसः' इति प्रश्नप्रतिवचनयोः अप्शब्दः । न कैवल्यापेक्षः ।
सर्वदेहेषु हि रसलोहितादिद्रवभूयस्त्वं दृश्यते ॥ २९ ॥

वृद्धः - पार्थिवो घ'तु' भृषिष्ठो देहेषु उपलक्ष्यते ॥ ३० ॥

शङ्करः - नैव दोषः । इतरापेक्षया अपां बाहुल्यं भविष्यति ।
दृश्यते शृङ्गशोणितलक्षणेऽपि देहबीजे द्रवबाहुल्यम् । कर्म च
निमित्तकारणं देहान्तरारम्भे । कर्माणि च अग्निहोत्रादीनि सोमाज्य-
पयाप्रभृतिद्रवद्रव्यव्यपाश्रयाणि । कर्मसमवायिन्यश्वापः श्रद्धाशब्दो-
दिताः सह कर्ममिः पुलोहाख्ये अप्रौ हूयन्त इति वक्ष्यति । तस्मा-
दप्यपां बाहुल्यप्रसिद्धिः । बाहुल्याच्च अप्शब्देन सर्वेषामेव देहबीजानां
भूतसूक्ष्माणां उपादानमिति निबध्दम् । प्राणगतेश्च इत्यपरं सूत्रम् ।
प्राणानां च देहान्तरप्रतिपत्नी गतिः श्राव्यते - 'तमुत्क्रामन्तं प्राणो-
ऽनूत्क्रामति प्राणमनूत्क्रामन्तं सर्वे प्राणा अनूत्क्रामन्ति' इत्यादि-
श्रुतिभिः । सा च प्राणानां गतिं नाश्रयमन्तरेण सम्भवतीत्यतः
प्राणगतिप्रयुक्ता तदाश्रयभूतानामपि भूतान्तरोपसृष्टानां गतिरव-
गम्यते । न हि निराश्रयाः प्राणाः क्वचिद्गच्छन्ति तिष्ठन्ति वा
जीवतो दर्शनात् ॥ ३१ ॥

इत्युक्तमर्थं निशम्य तेन स वावदूकः शतधा विमल्लभ्य ।

अखण्डयत् पण्डितकुञ्जराणां मध्ये महाविस्मयमादधानः ॥ ३२ ॥

अनूय सर्वं फणितं तदीयं सहस्रधा तीर्थंकरश्चण्ड ।

तयोः सुरार्याफणोद्भवाचोः दिनाटकं वाक्कल्हो जङ्गमे ॥ ३३ ॥

तदन्तरे तु मतिमान् पद्मपादो व्यचिन्तयत् ।

अयं न विप्रो यः कश्चिन्वृष्यद्वैपायनो ध्रुवम् ॥ ३४ ॥

नान्योऽभियोक्तुमीष्टेऽस्मद्गुरुं सिंहं यथा मृगः ।

मन्ये हृष्येन भाष्येण प्रीणितो वादरायणः ॥ ३५ ॥

इति मत्वा कुशाग्रीयमतिः तौ प्रणमन् जगौ ।

शङ्करः शङ्करः साक्षात् व्यासो नारायणः स्वयम् ॥ ३६ ॥

तपोर्विवादे संप्राप्ते किंकरः किं करोम्यहम् ।

इति सूचिततत्त्वार्थो भाष्यकारः ससंभ्रमम् ॥ ३७ ॥

नमो भगवते सूक्तकारायेति ननाम तम् ।

शृताञ्जलिस्तं प्रपत उपतस्थे सपर्यया ॥ ३८ ॥

भाष्यकसूक्तप्रतिपाद्यतादृक्परापरार्थप्रतिपादकं सत् ।

अद्वैतभाष्यं तव संमते चेत् सोढ्वा ममागः पुरतो भवाशु ॥ ३९ ॥

एवं षट्त्रयमयैक्षत कृष्णमारात् चामीकरव्रततिचारुजटाकलापम् ।

विद्युच्छुतावलयवेद्यित्तारिदामं विन्मुद्रया प्रकटयन्तममीष्टमर्थम् ॥ ४० ॥

शादूलचर्मोद्बहनेन भूतेरुद्धूलेनेनापि जटाच्छटाभिः ।

रुद्राक्षमालावलेन शम्भोरर्धासनाध्यासनसद्व्यगालम् ॥ ४१ ॥

अत्यादराच्छात्रगणैः सहसौ प्रत्युद्गतस्तद्वरजौ प्रणम्य ।

यत्प्रणामी विनयी प्रहृष्यन्नित्यब्रवीत् सत्यवतीसुतं सः ॥ ४२ ॥

धत्से सदाऽऽर्तिशमनाय हृदा गिरीशं गोपापसेऽधिकवदनं च चिरन्तनीर्गाः ।

दूरीकरोषि नरकं च दयादर्ददृष्ट्या कस्ते गुणान् गदितुमद्मुतवृष्ण शक्तः ॥

लोकाननुजिघृक्षुश्च लोके सञ्चरसि ध्रुवम् ।

पूर्णाकामाः किमन्यस्मादभिसाञ्छन्ति पूरुषाः ॥ ४४ ॥

तयाऽप्यागमने हेतुं तव पृच्छामि कौतुकात् ।

इत्युक्तो यतिषयेण शङ्करेण महात्मना ॥ ४५ ॥

प्रत्युवाचातिहृष्टात्मा महर्षिर्वाद्ररायणः ।

वेदान्तागमसूत्राणां रचितानां महामते ॥ ४६ ॥

त्यया भाष्यं व्यधायीति श्रुत्वाऽऽयातोऽस्मि सांप्रतम् ।

१. तद्द्रष्टुं कौतुकेनालं त्यरते मम मानसम् ॥ ४७ ॥

इत्थं मुनीन्द्रवचनश्रवणोत्पहर्षं रोमाञ्चपूरमिपतो बहिरुत्प्लवन्तम् ।

प्रिभ्रत् तमभ्ररुचिमाह्वयददभ्रशक्तिं श्रीशङ्करः शुक्.मताणीवपूर्णचन्द्रः ॥

सुमत्पुपैलप्रथमा मुनीन्द्रा महानुभावा ननु यस्य शिष्याः ।

तृणादृघीयानपि तन्न कोऽहं तथापि कारुण्यमदर्शं दीने ॥ ४९ ॥

सोऽहं समस्तार्थविवेचकस्य कृत्वा भवत्सूतसहस्ररश्मेः ।

२. भाष्यप्रदीपेन महर्षिमान्य नीराजनं धृष्टतया न लजे ॥ ५० ॥

१. शकारि यत्साहसमात्मबुद्ध्या भक्तप्रशिष्यव्यपदेशभाजा ।

२. विचार्य तत्सूक्तिदुरुक्तिजालमर्हः समीकर्तुमिदं कृपालुः ॥ ५१ ॥

भाष्यं तदुक्त्वाऽर्विपदस्य हस्ते हस्तद्वयेनादरतो विनीतः ।

धादाय सर्वत्र निरैश्वतासौ प्रसादगांभीर्यगुणाभिरामम् ॥ ५२ ॥

सूत्रानुकारिमृदुवाक्यनिवेदितार्थं स्वीयैः पदैः सह निराकृतपूर्वपक्षम् ।

३. सिद्धान्तयुक्तिविनिवेशिततत्त्वरूपं दृष्ट्वाऽभिनन्द्य परितोषवशादबोचत् ॥

न साहसं तात भगनकार्यात् यत्सूत्रभाष्यं गुरुणा विनीतः ।

विनिःसरेत्ते वदनाद्यतीन्द्रो गोविन्दशिष्यस्य कथं दुरुक्तम् ॥ ५४ ॥

बह्वर्थागर्भाणि लवूनि यानि निगूढभावानि च मद्रुचांसि ।

त्वामेवमित्थं विरह्य्य नास्ति यस्तानि सभ्यम् विवरीतुमीष्टे ॥ ५५ ॥

व्याख्या हि भूयो निगमान्तविद्यां विमेदवादान् विदुषो विजित्य ।

ग्रन्थान्भुवि ह्यापय सानुबन्धान् अहं गमिष्यामि यथाभिलाषम् ॥

एवमुक्त्वा तु यास्यामीत्युच्चरन्तं मुनीश्वरम् ।

नत्वेदमाह सर्वज्ञ मदन्तोऽद्य भविष्यति ॥ ५७ ॥

प्राणोत्क्रमवेक्ष्याद्य यास्यसि त्वं दयानिधे* ।

त्वत्पादसन्निवेशोर्गात् मुक्त एवाहमद्वयः ॥ ५८ ॥

इत्युक्तः शङ्कराचार्यमिदमाह घृगान्वितः ।

कथं प्रवृत्तिर्भाष्यस्य गते त्वयि जगत्कलम् ॥ ५९ ॥

तस्माद्द्वैतबोधाय स्थिरो भव परावरे ।

भाङ्गतोऽप्येवमाचार्यः पुनराह मुनीश्वरम् ॥ ६० ॥

शरत्सु षोडशस्त्वेव मदायुस्स्थितिरित्यतः* ।

व्यासस्त्वाकर्षयामास ब्रह्माणं सृष्टिकारणम् ॥ ६१ ॥

ब्रह्माऽप्यवादीदेवं हि सतन्त्रः शङ्करः प्रसुः ।

यावदिच्छान्दमुज्यां हि स्थित्वा पश्चाद् गमिष्यति ॥ ६२ ॥

इत्युक्तवान्तर्दधे ब्रह्मा व्यासश्च भगवान्मुनिः ।

ततो मुमुदिरे सर्वेऽप्यायुर्बुद्ध्या महागुरोः ॥ ६३ ॥

जंभोजसंभवपराशरपुत्रदत्तस्त्रायुर्विशेषदुरपोहहरिजयेच्छुः ।

प्रक्रान्तवान् दिशि विदिशतिधीर्वादैः अद्वैतमेव परिवर्धयितुं बुधेषु ॥

शङ्करं शङ्कराचार्यं केशवं षादरायणम् ।

सूत्रभाष्यकृती घन्दे भगवन्ती पुनः पुनः ॥ ६५ ॥

पूर्णज्ञानाय निर्भेदपरमानन्दमूर्तये ।

व्यासशङ्कररूपाय धीरघ्नहर्षणे नमः ॥ ६६ ॥

हरिहरयोर्व्यताराचवत्सये व्यासशङ्करो हृदये ।

उदघारि कुमतिशङ्कावद्भातङ्गाज्जद्वयी याम्भ्याम्* ॥ ६७ ॥

यदीयसूत्रविलसच्छास्त्रनाथा भवाम्बुधिम् ।

सन्तस्तस्मिन् तं घन्दे षाराशर्यमहर्निशम् ॥ ६८ ॥

यदीयभाष्यकमलस्यन्दमानमरन्दतः ।

विद्वद्भृङ्गस्त्वितिमेति शङ्करं तमुपाश्रये ॥ ६९ ॥

विष्णवे व्यासरूपाय ब्रह्मसूत्रकृते नमः ।

महेशाय च तद्भाष्यकृते शङ्कररूपिणे ॥ ७० ॥

इति श्रीशङ्करविजयमकरन्दे त्रयोदश आस्वादः समाप्तः ॥

॥ चतुर्दश आस्वादः ॥

शिष्यसंग्रहः बदरीनारायणप्रतिष्ठा

धीभाष्यकृद्यरणसारसमादरेण योगीन्द्रभृन्दमधुरैरुपनीयमानम् ।

सद्भागधेयमखिलार्थनिदानभूतं कैवल्यपुष्परससंभ्रममानतोऽसि ॥

अथ श्रीशङ्कराचार्यो निवसन् बदरीवने ।

शिष्यान्ध्यापयामास पद्मपादमुखान्गुरुः ॥ २ ॥

सुप्रसन्नतरं मायं ते च सम्पन्निचक्षणाः ।

तथाऽप्यतिगभीरत्वात्तस्य गङ्गाप्रयाद्वयत् ॥ ३ ॥

उत्सुकत्वाच्च तत्सारं पातुं गुरुमुखांबुजात् ।

रसत्यायातयामन्वात् स्वाद्यत्वाच्च नवं नमम् ॥ ४ ॥

सङ्कलने मूलम् — षट्पदीस्तवशङ्करानन्दव्याख्यातः १, २९,
भगवत्पदाशब्दुदयतः ३-५, गुर्वष्टकतः ९-१०, माघवीयतः ९-१०, १५,
३२-३६, ९७, प्राचीनशङ्करविजयतः १४-१५ गुरुर्वशकाव्यतः १६-
१७, २६, ९८-९९, षट्पदीतः १८-२१, व्यासापत्नीयतः ३०, ३१,
३६, ३७, ८८-९७ शिवभुजङ्गतः ३९-४२ विष्णुभुजङ्गतः ६१-६६
गोविन्दाष्टकतः ७०-७३ कृष्णाष्टकतः ८२-८४ बृहच्छङ्करविजयतः
८५ कालट्यां आर्यान्शासमाधित्थलगतशिलालेखतः ८९, मातृपञ्चकतः
९१-९३ यातिषार्वभौमोपहारतः १००

शृण्वतामपि शुश्रूषा जाता तेषामतृप्यताम् ।
भूरिवात्सल्यवान् सोऽपि मुहुस्तानध्यजीगपत् ॥ ५ ॥

चित्सुखस्य शिष्यतया स्वीकारः ।

कालटीसंभवः कश्चिद्विष्णुशर्माभिधो वदुः ।
सहाप्यायी शङ्करस्य क्षिग्धोऽनुज इवाभवत् ॥ ६ ॥
निर्विष्णो लौकिकेष्वर्थेष्वन्विष्यन्गुरुमात्मनः ।
भागतो बदरी शिष्यान् बोधयन्तं स शङ्करम् ॥ ७ ॥
पश्यन् लब्धं गुरुं मेने चिरादीप्सितमादरात् ।
नमन् स्तुवन् विष्णुशर्मा गुरोः पादाबुपाप्रहीत् ॥ ८ ॥

श्रुतीनामाक्रीडः प्रथितपरहंसोचितगतिः

निजे सत्ये धाम्नि त्रिजगदतिवर्तिन्यभिरतः ।
असौ ब्रह्मैवास्मिन् न खलु विशये किन्तु कलये
धृढैरर्थं साक्षादनुपचरितं केवलतया ॥ ९ ॥

क्षीरं ब्रह्म जगच्च नीरमुभयं तद्योगमभ्यागतं
दुर्भेदं त्वितरेतरं चिरतरं सम्यग्बिमतीकृतम् ।
येनाक्षेपविशेषदोषलहरीमासेदुषी शेषुशी

सोऽयं शीलवतां पुनाति परमो हंसो द्विजाल्यमणीः ॥ १० ॥

इत्थं स्तुवन्विष्णुशर्मा गुरोः पादाबुपसृशान् ।
प्रार्थयामास शिष्यत्वेनात्मनो महणं मुहुः ॥ ११ ॥

एवं संप्रार्थितो युक्तं विदित्वा शङ्करोऽञ्जसा ।
विरक्तं चक्षुषा दिव्येनापश्यत् करुणावता ॥ १२ ॥

दत्त्वा धीचिन्मुलामिह्यां तस्मै देशकपुङ्गवः ।
यतिं चकार विधिना महावाक्यान्युपादिशत् ॥ १३ ॥

(१३) कथेयं दृष्टच्छङ्करविजयानुसारिणी । सुरेश्वरवार्तिक-

तप्तकुण्डोत्पत्तिः ।

तत्रातिशीतार्दितदेशिकस्य संरक्षणायतुलितप्रभानः ।
ततोदकं प्रार्थयते स्म चन्द्रकलाधरातीर्थकरप्रधानः ॥ १४ ॥

कर्मन्दिवृन्दपतिना गिरिशोऽर्पितः सन्
सन्ततवारिलहरीं स्वपदारविन्दात् ।
प्राकर्तपत् प्रथयती यतिनाथकीर्तिं
याऽद्यापि तत्र समुद्रञ्चति तप्ततोया ॥ १५ ॥

घदरीनाथप्रतिष्ठा ।

एवं गुरुं पर्यचरत्स भक्त्या शिष्यैः समेतो यतिसार्वभौमः ।
तत्र स्थितः कान्यपि वासराणि स्वो हारिं प्रैक्षत सुप्रसन्नम् ॥ १६ ॥

मूर्तिर्मदीया सलिलेऽन्न मप्राप्त्युद्धृत्य तां संपरिपूजयेति ।
तदुक्तिमाकर्ष्य तथा विशय नारायणं तं समपूजयच्च ॥ १७ ॥

अविनयमपनय विष्णो दमय मनः शमय विषयभृगतृष्णाम् ।
भूतदयां विस्तारय तारय संसारसागरतः ॥ १८ ॥

करणावसरे चित्सुखाद्या इति माधवीये स्मर्यते । श्रुतीनामार्काड इत्यादि
माधवीयगत (५ अ-११०-११७) श्लोकाष्टकं चित्सुखकर्तृकं गुर्वष्टक-
मिति प्रथा ॥

(१४) गुरुवंशछान्दये-घालस्याचार्यस्य शीतवाधामसहिष्णुः देवः
स्वयमुष्णोदककुण्डं निर्मम इति, माधवीये शिष्यसंघस्य शीतवाधा-
निवृत्त्यर्थे (तत्रातिशीतार्दित शिष्यसंघ-इति पाठः) आचार्यः शिष्वं
प्राप्येव इति च कथाक्रमः । स्वगुरोर्गोविन्दमुनेः शुश्रूषायामादरो
मूलतयोद्धरणे हेतुः कृतः ॥

दिव्यधुनीमकरन्दे परिमलपरिमोगसच्चिदानन्दे ।

श्रीपतिपदारविन्दे भवभयखेदच्छिदौ वन्दे ॥ १९ ॥

सत्यपि भेदापगमे नाथ तवाहं न मामकीनस्त्वम् ।

सामुद्रो हि तङ्गः कचन समुद्रो न तारङ्गः ॥ २० ॥

नारायण करुणामय शरणं करवाणि तावकौ चरणौ ।

इति पट्टपदी मदीये वदनसरोजे सदा वसतु । २१ ॥

तत्यालयं कारयितुं पूजां कर्तुं च नित्यशः ।

यदा स चिन्तयन्नास्त कालव्या आगमत्तदा ॥ २२ ॥

अग्निशर्माभिधो मात्रा प्रेषितस्तद्विद्वधया ।

आर्यावा स्वं धनं पूर्णं तस्य हस्ते निधाय च ॥ २३ ॥

तमन्वयुक्तं व्ययितुं शंकरोद्विष्टकर्मना ।

वक्त्रे शंकरं पूर्णतेजस्कं प्रयत्नो वटुः ॥ २४ ॥

न्यवेदमज्जराजीर्णां मातरं तं दिदृक्षतीम् ।

धनं च भूरि तद्वत्तं आर्पिपत्यदयोर्गुरोः ॥ २५ ॥

शंकरः कारयामास तद्वनेनालयं हरेः ।

न्ययुक्तं चाग्निशर्माणं नियतं पूजने हरेः ॥ २६ ॥

अद्यापि देवं नियमेन तस्मान्समागतः केरलनामदेशात् ।

पौर्वाश्रमः स्वो जन एव चास्य तदा तदा पूजयति प्रसिद्धम् ॥

तदालयं कारयितुं पद्मपादं समादिशात् ।

गुरोरनुज्ञां शिरसा वहन् स निरमापयत् ॥ २८ ॥

पट्टपदीनौक्या सर्वाणुदधार नतोऽस्म्यहम् ।

संसारसागरे मग्नान् यस्तं शङ्करदेशिकम् ॥ २९ ॥

तप्तकुण्डोत्पत्तिः ।

तत्रातिशीतार्दितदेशिकस्य संरक्षणायातुलितप्रभावः ।

ततोदकं प्रार्थयते स्म चन्द्रकलाधरात्तीर्थकरप्रधानः ॥ १४ ॥

कर्मन्दिबृन्दपतिना गिरिशोऽर्चितः सन्

सन्तप्तवारिलहरी स्वपदारविन्दात् ।

प्रावर्तयत् प्रथयती यतिनाथकीर्तिं

याऽद्यापि तत्र समुदञ्चति तप्ततोया ॥ १५ ॥

बदरीनाथप्रतिष्ठा ।

एवं गुरुं पर्यचरत भक्त्या शिष्यैः समेतो पतिसार्वभौमः ।

तत्र स्थितः कान्यपि वासराणि स्वप्ने हरिं प्रैक्षत मुप्रसन्नम् ॥ १६ ॥

मूर्तिर्मदीया सलिलेऽत मन्नास्युदधृत्य तां संपरिपूजयेति ।

तदुक्तिमाकर्ण्य तथा विगम्य नारायणं तं समपूजयच्च ॥ १७ ॥

अविनयमपनय विष्णो दमय मनः शमय विषयमृगतृष्णाम् ।

भूतदयां विस्तारय तारय संसारसागरतः ॥ १८ ॥

करणावसरे चित्सुखाद्या इति माघवीये स्मर्यते । श्रुतीनामार्कोट इत्यादि
माघवीयगत (५ अ-११०-११७) श्लोकाष्टकं चित्सुखकर्तृकं गुर्वष्टक-
मिति प्रथा ॥

(१४) गुरुवंशकाव्ये-वालस्याचार्यस्य शीतवाधामघदिष्णुः देवः
स्वयमुष्णोदककुण्डं निर्धम इति, माघवीये शिष्यसंघस्य शीतवाधा-
निवृत्त्यर्थे (तत्रातिशीतार्दित शिष्यसंघ-इति पाठः) आचार्यः शिवं
प्रार्थयत इति च क्रमाक्रमः । स्वगुरोर्गोविन्दमुनेः शुश्रूषायामादरो
मूलतपोदरणे हेतुः कृतः ॥

दिव्यधुनीमकरन्दे परिमलपरिमोगसधिदानन्दे ।

श्रीपतिपदारविन्दे भवभयखेदच्छिदौ चन्दे ॥ १९ ॥

सत्यपि भेदापगमे नाथ तवाहं न मामकीनस्त्वम् ।

सामुद्रो हि तङ्गः कचन समुद्रो न तारङ्गः ॥ २० ॥

नारायण करुणामय शरणं करवाणि तावकौ चाणौ ।

इति पट्टपदी मदीये वदनसरोजे सदा वसतु ॥ २१ ॥

तस्याल्यं कारयितुं पूजां कर्तुं च निजराः ।

यदा स चिन्तयन्नास्त काल्प्या आगमत्तदा ॥ २२ ॥

अग्निशर्मामित्रो मात्रा प्रेषितस्तद्विदुश्चथा ।

आर्योवा एवं धनं पूर्णं तस्य हस्ते निधाय च ॥ २३ ॥

तमन्वयुक्तं गणयितुं शंकरोद्विष्टकर्मना ।

यवन्दे शंकरं पूर्णतिजस्त्रं प्रयतो बटुः ॥ २४ ॥

म्यवेदयज्जराजीर्णां मातरं त दिदृक्षतीम् ।

धनं च भूरि तदत्तं आर्पिपत्पदगोर्गुरोः ॥ २५ ॥

शंकरः कारयामास तद्दनेनालयं हरेः ।

न्ययुक्तं चाग्निशर्माणं निपतं पूजने हरेः ॥ २६ ॥

अद्यापि देवं नियमनं तस्मात्समागतः केरलनामदेशात् ।

पौर्वाश्रमः स्वो जन एव चास्य तदा तदा पूजयति प्रसिद्धम् ॥

नदालयं कारयितुं पद्मपादं समादिशत् ।

गुरोरनुज्ञा शिरसा ब्रह्मन् स निरमापयत् ॥ २८ ॥

पट्टपदीनौक्या सर्वानुदधार नतोऽस्म्यहम् ।

संसारसागरे मग्नान् यस्तं शङ्करदेशिकम् ॥ २९ ॥

मातुः निर्याणम् ।

अन्नान्तरेऽपि जननी जरती तदीया सस्मार शङ्करपद निकटस्थमृत्युः ।
तच्छङ्करो विदितवान् युयुजे विविक्ते सोऽन्तर्दधे गगनमण्डलमाससाद ॥ ३० ॥

योगेन गच्छन् स मुहूर्त्तमाश्नात् अवातरस्केरलभूविशेषे ।
तद्देशमुद्धया पुनरीक्षमाणः स्वां कालटीं जन्ममुय प्रपेदे ॥ ३१ ॥

तन्नातुरां मातरमैक्षतासौ ननाम तस्याधरणौ महात्मा ।
सा चैनमुद्दीक्ष्य शरीरनापं जहौ निदाघार्तिमिवाग्बुदेन ॥ ३२ ॥

दृष्ट्वा विरात्पुत्रमनामयं सः दृष्टान्तरात्मा निजगाद मन्दम् ।
अस्यां दशार्यां कुशली मया त्वं दिष्टयासि दृष्टः किमतोऽस्ति वृत्त्यम् ॥

इतः परं पुत्रक गतमेतत् बोद्धुं न शक्नोमि जरातिशीर्णम् ।
संस्वल्प शास्त्रोदितवर्मना त्वं सद्वृत्त मां प्रापय पुण्यलोकान् ॥

सुतानुगां सृक्तिमिमां जनन्याः श्रुत्वाऽय तस्यै सुखरूपमेकम् ।
मायामण्यशेषविशेषशून्यं मानातिगं स्वप्रममप्रमेयम् ॥ ३५ ॥

उपादिशद्ब्रह्म परं सनातनं न यत् हस्ताङ्घ्रिविभागकल्पना ।
अन्तर्बहिः संनिहितं यथाम्बरं निरामयं जन्मजरादिवर्जितम् ॥ ३६ ॥

तलोपदिष्टे न विवेद किञ्चित् माताऽवदच्छङ्कर न क्षणेऽहम् ।
त्वयोदितं वेदितुमन्यदेव वदेति तच्छङ्कर आप विन्ताम् ॥ ३७ ॥

(३०) व्यासाचलीयानुरोधेनात्र कथेयं संदृश्यते । माधवीये कालेन भिन्नः क्रमः । परं मृदुसमागमाय प्रयागं गतवति भगवत्पादैः 'अस्मारि माताऽपि च या पुपोप दधार या दुःखमसोढ भूरि' इति मातृस्मरणं भातरि जीवन्त्यां यतः पुण्यतीर्थेषु अप्राप्तकालम् । चिद्विलासीये मातुर्मृतायाः स्मरणं इति स्पष्टमभिधानम् ॥

अन्त्यकालस्मृतिं तस्याः शिवे ब्रह्मणि निश्चयाम् ।

विधातुकामो मृत्योश्चाभीतिं प्रार्थयतेधरम् ॥ ३८ ॥

जगन्नाथ मन्नाथ गौरीसनाथ प्रपन्नानुकम्पिन् विपश्चार्तिहाग्नि ।

महास्तोममूर्ते समन्तैकबन्धो नमस्ते नमस्ते पुनस्ते नमोऽस्तु ॥ ३९ ॥

विरूपाक्ष विश्वेश विश्वादिदेव त्रयीमूल शंभो शिव श्यंशक स्वम् ।

प्रसीद स्मर प्रादि पद्मवाचमुक्तयै धर्मा प्राप्नुहि श्यक्ष मां रथ मोदात् ॥

यदा दारुणाभापणा भीषणा मे भविष्यन्पुपान्ते कृतान्तस्य दृताः ।

तदा मन्मनस्त्वत्पदांमोरुहस्थं कथं निश्चलं स्यान्नमस्तेऽस्तु शंभो ॥

इदानीमिदानीं मृतिर्मे भवित्रीत्यहो सन्ततं चिन्तया पीडिताऽस्मि ।

कथं नाम माभून्मृती मीतिरेषा नमस्ते गतीनां गते नीलकण्ठ ॥

एव स्तुवति मात्रयै शङ्करे गतमृत्युनीः ।

माता गृहीत्वा तं हस्तेऽथोचद्ब्रह्मदितस्वरा ॥ ४३ ॥

वत्स त्वज्जनकं प्रापं धन्या त्वां तनयं तथा ।

वृषाचलेशितुः शम्भोः करुणापाङ्गवीक्षणात् ॥ ४४ ॥

मृते भर्तारि तद्दुःखं व्यस्मार्पं तव दर्शनात् ।

उपनीने गुरुकुलं गते त्वद्विरहातुरा ॥ ४५ ॥

अनपं दिवसान् दुःखात् तवागमनकाक्षया ।

गृहीतपादो नत्रेण वत्स सन्न्यस्तवान् पदा ॥ ४६ ॥

अचक्षुरमपं भूका स्तन्वसर्वाङ्गचेष्टिता ।

नापश्यं नरुदं नैवाकार्षं किञ्चिदपि स्वयम् ॥ ४७ ॥

नैवाविदमहोरात्रं कदाचित्त्वागतस्मृतिः ।

ऋमाद्विदितवृत्ताहमरुदं त्वददर्शनात् ॥ ४८ ॥

तदा जाता घृणा काचिदस्थाने परमेश्वरे ।

रुद्रः करालो भूताभिःशङ्गी निष्करणः स्वतः ॥ ४९ ॥

दत्तापहारी तं त्वां च दत्वा मह्यं स्वतो मुदा ।

युवयोर्वैभवज्ञानात्प्रागेवापाहरद्यतः ॥ ५० ॥

मनोरथान् समुदीप्य नैव पूर्णांश्चकार तान् ।

नापारयमपाक्रुष्टुं भाव तमशुभं हृदः ॥ ५१ ॥

स्मरद्विर्नाम माहेशं भक्त्योच्चैः समुदाहृतम् ।

शिव शम्भो शङ्करेति युवयोः स्मरणप्रदम् ॥ ५२ ॥

श्रोतुं नाशक्नुवं कर्णौ पिदधे जातसंश्रुता ।

तदादि वन्दनं ध्यानं श्रवणं स्मरणं प्रभोः ॥ ५३ ॥

धर्वा च त्यक्तवत्यासं बलात् त्वद्विरहातुरा ।

क्रमात् विवेकहसिता दुर्भावाः परमेश्वरे ॥ ५४ ॥

वृषाचलेशं मनसा ध्यायन्ती तदिदक्षया ।

तं देशं नाशकं गन्तुं जराजीर्णकृशाङ्गका ॥ ५५ ॥

स्वप्ने मामादिशच्छम्भुः गन्तुं गैहान्तिकस्थितम् ।

वल्गद्रौप्यमृगोद्दिष्टं स्वं धाम परमाद्भुतम् ॥ ५६ ॥

तदादेशेन तत्रत्यमुपातिष्ठे गतकृमा ।

शक्तिः क्रमेण जहास गन्तुं तं देशमप्युत ॥ ५७ ॥

अपेक्षमाणान्यं कश्चिदालम्ब्यं तं गृहान्तगम् ।

गोविन्दं शरणं प्रापे तद्वयानाधृतवेदना ॥ ५८ ॥

(५६) वेष्टिमान् तुष्टीति कालटीपरिसरगतं क्षेत्रम् । तत्
भगवतः पुत्रः वल्गुना रौप्यमृगेण सूचितमार्यायै ॥

स एव मेऽद्य हृदये तिष्ठत्यद्भुतविग्रहः ।

प्रार्थयस्व तमेवाद्य कीर्तिपात्र तगेव भोः ॥ ५९ ॥

इत्थं सकलणं भाववशयोदीरितं ववः ।

श्रुत्वा मातुः प्रियतरं वस्तीदच्युतमव्ययम् ॥ ६० ॥

चिदंशं विशुं निर्मलं निर्विकल्पं निरीहं निराकारमोंकारगम्यम् ।

गुणातीतमव्यक्तमेकं तुरीयं परं ब्रह्म यं वेद तस्मै नमस्ते ॥ ६१ ॥

सुनासापुटं सुन्दरभ्रललाटं किरीटोचिताङ्घ्रितलिङ्गकेशम् ।

स्फुरत्पुण्डरीकामिशामायताक्षं समुत्फुल्लरत्नप्रसूनावतंसम् ॥ ६२ ॥

सुरात्ताङ्गदेशन्वितं बाहुदण्डैः चतुर्भिश्चलत्कङ्कणालंक्रिताग्रैः ।

उदारोदरालङ्कृतं पीतवस्त्रं पद्मद्वन्द्वनिर्धूतपद्मामिरामम् ॥ ६३ ॥

स्वभक्तेषु सन्दर्शिताकारमेवं सदा भावयन् सन्निरुद्धेन्द्रियाश्रयः ।

दुरापं नरो पाति संसारधारं परस्मै परेभ्योऽपि तस्मै नमस्ते ॥ ६४ ॥

कफभ्याहतोष्णोत्पण्णघासचेगन्धविष्फुरत्सर्वमर्मास्त्रिवन्धाम् ।

विचिन्त्याहमन्त्यामसंख्यामवस्थां विभेमि प्रभो किं करोमि प्रसीद ॥

लपन्नच्युतानन्त गोविन्द विष्णो मुरारे हरे नाथ नारायणेति ।

यथाऽनुस्मरिष्यामि भक्त्या भवन्तं तथा मे दयाशील देव प्रसीद ॥

श्रुण्वन्ती तां स्तुतिं प्राह शङ्करं शान्तचेतसा ।

न मे भीर्मरणे, चिन्ता तवार्थे वा जितात्मनः ॥ ६७ ॥

अपि स्मरसि गोविन्दाष्टकं तन्मन्मनोहरम् ।

बाल्ये गीते त्वया भक्त्या कुतुहालकृष्णसन्निधौ ॥ ६८ ॥

तद्वाप्यन्वाद्य मे प्राणान्मुमुक्षोर्हृदसायनम् ।

श्रुत्वा मातुः प्रियतमं तदगापन्मुदान्वितः ॥ ६९ ॥

सत्यं ज्ञानमनन्तं नित्यमनाकाशं परमाकाशं
 गोष्ठप्रागणरिखणलोलमनावासं परमायासम् ।
 मायाकल्पितनानाकारमनाकारं भुवनाकारं
 इमामानाथमनाथं प्रणमत गोविन्दं परमानन्दम् ॥ ७० ॥

मृत्स्नामस्तीद्वेति यशोदाताडनशैशवसन्त्रासं
 व्यादितवक्त्रालोकितलोकालोकचतुर्दशलोकालिम् ।
 लोकत्रयपुरमूलस्तम्भं लोकालोकमनालांकं
 लोकेशं परमेशं प्रणमत गोविन्दं परमानन्दम् ॥ ७१ ॥

गोपालं प्रसुलीलाविग्रहगोपालं कुलगोपालं
 गोपीखेलनगोवर्धनशृंगिलीलालालितगोपालम् ।
 गोमिर्निगदितगोविन्दस्फुटनामानं बहुनामानं
 गोधीगोचरदूरं प्रणमत गोविन्दं परमानन्दम् ॥ ७२ ॥

स्नानव्याकुलयोगिद्वस्त्रमुपादायागमुपाहूढं
 व्यादित्सन्तीरथ दिग्बन्धा उपदातुमुपाकर्षन्तम् ।
 निर्धूतद्वयशोकविमोहं बुद्धं बुद्धेरन्तस्स्थं
 सत्त्वामात्रशरीरं प्रणमत गोविन्दं परमानन्दम् ॥ ७३ ॥

स्तुतिमेनां श्रुतवती बभूवानन्दनिर्भरा ।
 स्मरणादेव कृष्णस्य शाश्वतीं शान्तिमन्वभूत् ॥ ७४ ॥

चित्ते दधार तं कृष्णमम्बुजाशं मुनिर्मते ।
 धारणा श्रुयितेवाभूत् तदा प्राग्वासनावलात् ॥ ७५ ॥

गायन्तं शङ्करं प्राह धारणादात्स्वव्राञ्छया ।
 क्षपि! स्मरेयं गोविन्दं पूर्णमावेन मुक्तिदम् ॥ ७६ ॥

इति हरिरखिलात्माऽऽराधितः शङ्करेण श्रुतिविशदगुणोऽसौ मातृमोक्षार्थमाद्यः ।
यतिवरनिकटे श्रीयुक्त भाविर्बभूव स्वगणवृत उदारः शङ्खचक्रञ्जहस्तः ॥ ८५ ॥

पश्यन्ती मुरजिद्रूपं यथा शङ्करवर्णितम् ।

मृतिकाले समासन्ने श्रीकृष्णचरणाब्जयोः ॥ ८६ ॥

लीनचित्ता जहौ प्राणान्निर्वृतोदारदर्शना ।

योगिगम्यं पदं प्राप माता यतिवरस्य सा ॥ ८७ ॥

संस्कर्तुकामो जननीं सनाभीन् जुहाव नायन् किल दुर्विदग्धाः ।

ततो हुताशं प्रतिगोहमर्दत् तं चापि नास्मै विततार कश्चित् ॥ ८८ ॥

निर्मध्य बाहुमचिराद्दक्षिणमग्निं ततः समाहृत्य ।

कर्म यथावद्यज्ञाचक्रे मातुर्निगद्रुरुः स्वस्य ॥ ८९ ॥

यथाप्रतिश्रुतं मातुश्चरमा संस्कृतिं गुरुः ।

सन्निधाय स्वये कुर्वन् दध्यौ मातरमात्मयान् ॥ ९० ॥

आस्तां तावदियं प्रसूतिसमये दुर्वारशूलव्यथा

नैरुच्यं तनुशोषण मलमयी श्रय्या च सांवत्सरी ।

एकस्यापि न गर्भमारमरणक्लेशस्य यस्याः क्षमः

दातुं निष्कृतिमुन्नतोऽपि तनयस्तस्यै जनन्यै नमः ॥ ९१ ॥

यतिसमुन्धितवेपं स्वमकाले तु दृष्ट्वा गुरुकृन्मुनस्युत्य प्रारुदो मां त्वमुच्चैः ।

गुरुकुलमथ सर्वं प्रारुदत्ते समक्षं सपदि चरणयोस्ते मातरस्तु प्रणामः ॥

अंवेति तातेति शिवेति तस्मिन्प्रसूतिकाले यदवोच उच्यैः ।

कृष्णेति गाविन्द हरे मुकुन्देत्यन्ते जनन्यै रचितोऽयमञ्जलिः ॥ ९३ ॥

व्यापन्नेन स्वजननीं निर्जगाम स निर्ममः ।

गुरोश्चरणप्रेक्ष्यं प्रतरये वदसीं प्रति ॥ ९४ ॥

वीक्ष्य तद्दुष्करं कर्म शङ्करस्य यतीशितुः ।

आत्मानं मेनिरे विप्राः दग्धान्दौश्रील्ययद्दिना ॥ ९५ ॥

न विप्रत्वं न बन्धुत्वं ग्रामगोस्तैः पुरस्वृतम् ।

यत्तेऽर्थिता नादुरग्निं नोपाकुर्वन्श्च संस्वृतौ ॥ ९६ ॥

तदादि तद्देशभया न वेदमधीयते नो यमिनां च भिक्षा ।*

मद्वत्सु धीपूर्ववृतापराधो मवेत्पुनः कस्य सुखाय लोके ॥ ९७ ॥

(९७) एवं अभिशप्तं कालटीदेशं मत्प्रतिवत्सरेभ्यः प्राक् केरल-
नृपात् स्वीकृत्य भगोध्य क्षेत्रात्मना परिष्कारयामासुः शृङ्गगिरि शारदा-
पीठाधिपति जगद्गुरु श्रीसच्चिदानन्दशिवाभिनववृत्तिहभारती श्रीचरणाः ।
भजे शारदाम्बां मदम्बां इति आर्याम्बिकात्वेनैव स्मर्यमाणायाः
शारदायाः भगवत्पादानां च तत्रालयं निर्माय प्रतिष्ठापयामासुः गत
सौम्यमाघ शुक्लद्वादश्यां (२१-२-१९१०) मातुरग्न्येष्टिस्यलं प्रागेव
शिलादीपनिवेशेन सुरक्षित च परिष्कारयामासुः । तदा तच्छुभावसर-
स्मारकाः श्लोकाः शिलासूक्तिकताः, येषु केचिदमे शारदामन्दिरे—

प्रायशो वर्षसाहस्रद्वितयात्प्राक् सदाशिवः ।

दृष्ट्वाऽधर्मेण धर्मस्य ग्लानिं सर्वत्र भूतले ॥

कालट्यां केरले श्रीमच्छङ्कराचार्यसंज्ञया ।

प्राप्य जन्म स्वप्रतिज्ञापालनार्थमिवाहरात् ॥

जुगोष धर्मं तेनास्मानिति वृत्तं पुरातनम् ।

ज्ञात्वाऽप्याचार्यचारित्रबोधकमन्थराशिभिः ।

अकृतज्ञा वयं मोहात्त स्मरामो जगद्गुरुम् ॥

तेन वापेन चाम्माकं विविधापत्तिसंभवः ।

इत्यालोच्य महायोगी हितैषी जगतां सदा ॥

श्रीगुरुः सच्चिदानन्दशिवाभिनवपूर्वकः ।

देशे समागतममुं कलयन् महान्तं द्राक् राजशेखरनृपः सखिधं समेत्य ।
तं प्राणमद् गुरुरस्यैव तमप्यवृच्छत् किं नाटकलयमिह प्रयते भुवीति ॥ ९८ ॥

स्वामिन् गतं तदनले वन मे प्रमादात् श्युक्तवास्तदनु कारुणिकः सुमेधाः ।
स्मृत्वा तदैव तदलीलिखदेव चित्रं यच्छावितं नृपतिना सकृदेव शल्पे ॥ ९९ ॥

भूषणाय निगमान्तगवीनां भीषणाय कथकप्रकणाम् ।
शङ्कराय भक्तिसिन्धुनिमज्जत्किङ्करावनकृते प्रणतोऽस्मि । १०० ॥

एति श्रीशङ्करविजयमकरन्दे चतुरश आरवाद समाप्तः ॥

नृसिंहभारतीश्वामी दक्षिणाशामठाधिपः ॥
कृत्स्नानिरासाय जनताभ्युदयाय च ।
कालश्यां जन्मपूतायां भूमी लोकगुरोर्दुर्लभ ॥
निर्माप्यागारयुगलं मात्रा माकं मुतस्य च ।
स्थितिभूयादेकदैवैत्याकलय्य हृदम्बुजे ॥
मूर्तिं गुरोर्जनिमतां मूर्त्यां वाण्याः सहैव हि ।
संप्रतिष्ठाप्य वेदोक्तविधानेनातिभक्तिः ।
कुम्भाभिषेकं च ततः कारयामास योगिराट् ॥

आर्षाम्बाममाधिस्यले

शङ्करगुरुवरचरितं या भूः कालाद्गहोः प्रसृत्तमपि ।
योषयितुं जननाया आस पूर्णानदीतटेऽद्यापि ॥
तादृक्षमहिमवत्यां भूमी स्वशृष्टृपापभङ्गायाम् ।
श्रीमच्छङ्करदेशिकरचितव्याख्यानभद्रपीठवरम् ।
अधितिष्ठद्भिरिदानीं सशित्मुप्यूर्वनवनृसिंहाक्ष्यैः ॥
श्रीशङ्करायैमातुः स्मृतिजननाय प्रतिष्ठितो प्राया ।
जीयाधिपं दिशन्नयमिह वसतां सौख्यमद्मुनं नृणाम् ॥

॥ पञ्चदश आस्वादः ॥

गोविन्दमगवत्पादानां ब्रह्मीभावः ।

अपि हालनृपालपालितं द्रागपहायेन्द्रदृष्टिमुखं वितन्द्रम् ।
श्रितमुर्मुंरमुद्गरंस्त्रिघेष्यां यतिराह् भट्टमघानि घो वितृण्यात् ॥ १ ॥

कालटी प्रस्थिते तस्मिन् गुरुर्गोविन्दसंयमी ।

आम्रकूटं ययौ रेवातीरं शिष्यसंवृतः ॥ २ ॥

शङ्करः संगतस्तत्र गुरुशुश्रूषणे रतः ।

तुरीयाश्रमधर्माश्चाधिजगे गोविन्दयोगितः ॥ ३ ॥

कदाचित्प्रवया बृद्धो गुरुर्गोविन्दसंयमी ।

शिष्यानांकारयामास सर्वाननुशशास च ॥ ४ ॥

कुण्डिकां चमसं शिष्यं त्रिविष्टपमुपातहम् ।

शीतोपघानिनीं कन्यां कौपीनाच्छादनं तथा ॥ ५ ॥

सङ्कलनं मूलम् - जगद्गुरुरब्रमालास्तत्रतः १, बृहच्छङ्करविजयतः
५-१४, ७२-१०१, पतञ्जलिविजयतः १५, व्यासाचलायतः १६-
१८, २७ ६४-६५, ११४-१२३, यमुनाष्टकतः २४-२५,
माधवायतः २६-६५, १०३-१०७ १०९-११३ शङ्कराभ्युदयतः
२६, १०२-११२ आनन्दगिरीयतः २९-५८ गोविन्दनार्थीयतः ६६-
७१ हरिहराद्वैतभूषणतः १२४

(१) हालनृपालेन तदाभिधानेन मगधमहोपतिना तदात्वे पाल्य-
मानमपि, अतिधार्मिकराजरक्षितत्वेन त्यागानर्हमपि इन्द्रहरिन्मुखं
विसृज्य । श्रितमुर्मुंरं प्रायश्चित्तकाण्डप्रामाण्यानिर्वाहणाय गुरुमतनिराकरण-
प्रायश्चित्तं तुषानलपवेशमनुतिष्ठन्तम् । वितृण्यान् विलोपयतु ॥

पवित्रं ज्ञानशाटीं तु चोत्तरासङ्गदण्डके ।

अतोऽतिरिक्तं यत्किञ्चित् सर्वं तद्वर्जयेद्यतिः ॥ ६ ॥

नदीपुलिनशायी स्यात् देवगारेषु बाह्यतः ।

नात्यर्षं सुखदुःखाभ्यां शरीरमुपनापयेत् ॥ ७ ॥

ज्ञानं ध्यानं तथा शौचं अद्भिः पूताभिराचरेत् ।

स्तुयमानो न तुष्येत निन्दितो न शपेत्परान् ॥ ८ ॥

द्विरण्यानि च पात्राणि कृष्यायसमयानि च ।

यतीनां तान्यपात्राणि धर्जयेत्तानि भिक्षुकः ॥ ९ ॥

भिक्षाटनं जपः शौचं ज्ञान ध्यान सुरार्चनम् ।

वर्तव्यानि पढेताभिः सर्वदा नृपदण्डवत् ॥ १० ॥

इत्थं प्रशास्य प्रवयाः स्वशिष्यान् शङ्करानुगान् ।

नियोज्य शङ्कराचार्यं अद्वैतस्थापने गुरुः ॥ ११ ॥

सोऽहमस्मीति निश्चिन्त्य विसृज्येतरकाङ्क्षितान् ।

ओमित्येकाक्षरं ब्रह्म ध्यायन्नन्तः परं शिवम् ॥ १२ ॥

शास्त्रश्रुत्यङ्गनेत्रान्दे युधिष्ठिरशकस्य वै ।

भ्रुवङ्गे कार्तिके मासि पूर्णिमायां गुरोर्दिनि ॥ १३ ॥

श्रीमद्वैडपदाचार्यशिष्यो योगविदां वरः ।

गोविन्दभगवत्पादः सिद्धिं प्राप स संयमी ॥ १४ ॥

गोविन्दस्य व्रतिकुलपुरोः सिद्धिमाकर्ष्य कृत्वा

यत्कर्तव्यं तदपि वररुच्यादयो भ्रातरस्ते ।

स्वे स्वे कर्मण्यविहृतधियो विद्यया कीर्तिमन्तः

चत्वारोऽपि स्थितिमभिमतामुज्जयिन्यामकुर्वन् ॥ १५ ॥

कुमारिलमहृपादसमागमः ।

पृथ्वीं पृथ्वीं पर्यटन् भाष्यकारः स्वेच्छाचारी शिष्यसंघैः परितः ।
 भाष्यं भूष्यं सन्दधानः स्वहस्ते तीर्थं प्रापतीर्थिवस्तीर्थमूर्तिः ॥ १६ ॥
 कलिन्दपुत्र्याः सजलाभ्रकान्त्याः क्षीराभया जहनुतनूजया च ।
 यत्राभवत्संगतिरस्यपुण्यैः सुदुर्लभा मुक्तिपदं जनानाम् ॥ १७ ॥

ब्रह्मादयोऽयमितसंप्रतिपादशक्ता यत्रायजन्त पुरुषार्थविशेषसिद्धयै ।
 अद्यापि यत्र यजनं प्रथितं प्रशस्तं यस्य प्रयाग इति नाम बभूव लोके ॥ १८ ॥

यथात्रद्विहितश्रानो यमुनायास्तटे शुभे ।
 गोविन्दचरणास्त्रादचणां प्रार्थयताप ताम् ॥ १९ ॥

सुरारिकायकालिमाललामवारिधारिणी
 तृणीकृतत्रिविष्टपा त्रिलाकशोकहारिणी ।
 मनाऽनुकूलकूलकृञ्जपुञ्जधृतदुर्मदा

धुनातु ना मनामल कालेन्दनान्दिनी सदा । २० ॥

आतेविपदभुधाधमग्रजनं भवतापशुताकुलमानसकं
 गातमात्रहानमशेषमपाकुलमागतपादसरोजपुणम् ।
 भ्रममयमातमनिष्कृतपातकक्षीटिशतायुतपुञ्जधरं
 जप यमुन जप मीतिनिवारिणि संकटनाशिनि पावप माम् ॥

निधूततापो यमुनामनगाद्य भवापहाम् ।
 मागीरयी शम्भुजटानिर्गतामाप सयमी ॥ २२ ॥

जाह्नवी सरिता श्रेष्ठा यमुनासंगमेच्छया ।
 आगच्छन्ती जवाच्छुभां ननाम प्रयतो गुरुः ॥ २३ ॥

मङ्गाण्डं स्रण्डयन्ती हरशिरसि जटावलिपृष्ठासयन्ती
 स्वर्लोकदापत्न्वी कनकगिरिगुहागण्डशैलात्स्रलन्ती ।

सुप्यन् वेदतात्पर्यमभाज्जेमिनिसूत्रितम् ।
 सहस्रांशुरिवानूरुव्यञ्जितं भासयन् जगत् ॥ ३४ ॥
 राज्ञः सुधन्वनः प्राप नगरीं स जयन् दिशः ।
 प्रत्युद्गम्य क्षितीन्द्रोऽपि विधिवत्तमभूजयत् ॥ ३५ ॥
 सोऽभिनन्द्याशिषा भूपमासीनं काञ्चनासने ।
 जगाद कोकिलव्यानाद् राजानं पण्डितामणीः ॥ ३६ ॥
 मलिनैश्चेन्न संगस्ते नीचैः काककुलैः पिक ।
 श्रुतिद्वपकनिर्हादैः क्षाघनीयस्तदा भवेः ॥ ३७ ॥
 निर्ग्रन्थिनो निशम्येनां वाचं तात्पर्यगर्भिताम् ।
 नितरां चरणस्पृष्टा मुजङ्गा इव चुकुधुः ॥ ३८ ॥
 छित्वा युक्तिकुठारेण जैनसिद्धान्तशाखिनम् ।
 स तदुग्रन्धेनैक्षीर्णैः क्रोधज्वालामवर्षयत् ॥ ३९ ॥
 उपन्यस्यत्सु साक्षेः खण्डयत्सु परस्परम् ।
 तेषूदतिष्ठनिर्वाणो भिन्दन्निव रसातलम् ॥ ४० ॥
 अधः पेतुर्बुधेन्द्रेण क्षताः पक्षेयु तत्क्षणम् ।
 व्यूढककेशतर्केण तप्यागतवराधराः ॥ ४१ ॥
 ततः प्रक्षीगर्दभेयु जैनेयु वसुधाधिपम् ।
 बोधयन् बहुधा वेदवचांसि प्रशशंस सः ॥ ४२ ॥
 बभापेऽय धराधीशो विद्यापती जयाजयौ ।
 पूच्छामि भवतः किञ्चित् वक्तुं न प्रभवन्ति ये ॥ ४३ ॥
 यन्त्रोपलेयु सर्वांस्तान् घातयिष्याम्यसंशयम् ।
 इति संश्रुत्य गोत्रेशो घट्टमाशीविगन्वितम् ॥ ४४ ॥

धानीयात् किमस्तीति पप्रच्छ द्विजसौगतान् ।
 वक्ष्यामहे वयं भूप श्वः प्रभातेऽस्य निर्णयम् ॥ ४५ ॥
 इति प्रसाद्य राजानं जग्मुर्भूसुरसौगताः ।
 पद्मानीव तपस्तेषुः कण्ठद्वयसपायसि ॥ ४६ ॥
 भास्करं प्रति भूदेवाः सोऽपि प्रादुरभूततः ।
 सन्दिश्य वचनीयांशमादित्येऽन्तर्हिते द्विजाः ॥ ४७ ॥
 भट्टाचार्यं पुरस्कृत्य समाजग्मुर्नृपान्तिकम् ।
 ज्ञात्वा गूढं प्रधानेभ्यः सौगताः कल्शस्थितम् ॥ ४८ ॥
 निर्मथिनोऽपि संदृष्ट्याः सभां प्रापुर्महीपतेः ।
 जैनास्तु ज्ञातवृत्तान्ता भुजङ्गोऽस्तीत्यवादिषुः ॥ ४९ ॥
 भोगीशभोगशयनो भगवानिति भूसुराः ।
 श्रुत्वा भूसुरवाक्यं तद्वदनं पृथिवीपतेः ॥ ५० ॥
 कासारशोषणम्वानसारसश्रियमारदे ।
 अथ प्रोवाच दिव्या वाक् सम्राजमशरीरिणी ॥ ५१ ॥
 जुदन्ती संशयं तस्य सर्वेषामपि शृण्वताम् ।
 सत्यमेव महाराज श्राद्धणो यदभापत ॥ ५२ ॥
 मा कृयाः संशयं तत्र भव सत्यप्रतिश्रवः ।
 श्रुत्वाऽशरीरिणीं वाणीं ददर्श वसुधाधिपः ॥ ५३ ॥
 मूर्तिं मधुरिपोः कुम्भे सुधामिव सुराधिपः ।
 निरस्ताखिलसन्देहो विन्यस्तेतरदर्शनात् ॥ ५४ ॥
 व्यधादाज्ञां ततो राजा वधाय श्रुतिविद्विषाम् ।
 ततो भगवतस्तस्य विप्रहं परमाद्भुतम् ॥ ५५ ॥

त्रिलोकसुन्दराख्यं तं पुण्यां चक्रे प्रतिष्ठितम् ।
 स्कन्दानुसारिणा राज्ञा जैना धर्मद्विषो हताः ॥ ५६ ॥
 योगीन्द्रेणैव योगघ्नाः विघ्नास्तात्वाबलमिना ।
 हतेषु तेषु दुष्टेषु भूसुरः परितो बभौ ।
 वर्णाश्रमसमाचारं स्थापयन्मुनि वैदिकम् ॥ ५७ ॥
 कुमारिलमृगेन्द्रेण हतेषु जिनहस्तिषु ।
 निध्रत्यूहमवर्धन्त श्रुतिशाखाः समन्ततः ॥ ५८ ॥
 गिरेरवच्छ्रित्य गतिः सतां यः प्रामाण्यमान्नायगिरामवादीत् ।
 यस्य प्रसादात् त्रिदिवीकसोऽपि प्रपेदिरे प्राक्तनयज्ञभागान् ॥ ५९ ॥
 सोऽयं गुरोरुन्मथनप्रसक्तं महत्तरं दोषमपाकरिण्युः ।
 अशोपवेदार्यविदास्तिकत्वात् तुयानलं प्राविशदेव धीरः ॥ ६० ॥
 श्रुत्वेति तां सत्वरमेव गच्छन् व्यलोकयत्तं तुभराशिसंस्थम् ।
 प्रभाकराद्यैः प्रथितप्रभावं उपस्थितं साश्रुमुर्द्धविनेयैः ॥ ६१ ॥
 धूमायमानेन तुयानलेन सन्दह्यमानेऽपि वपुष्यशेषे ।
 सन्दश्यमानेन मुखेन बाष्पपरीतवस्त्रश्रियमादधानम् ॥ ६२ ॥
 दूरे विधूताघमपाङ्गभंग्या तं देशिकं दृष्टिपथावतीर्णम् ।
 ददर्श मद्भो ज्वलदग््निकल्पो जुगोप यो वेदपयं जितारिः ॥ ६३ ॥
 अदृष्टपूर्वं श्रुतपूर्ववृत्तं दृष्ट्वाऽतिमोदं स जगाम मद्भुः ।
 अवीकरच्छिष्यगणैः सपर्यां उपाददे तामपि देशिकेन्द्रः ॥ ६४ ॥
 उपात्तभिन्नः परितुष्टचित्तः प्रदर्शयामास स भाष्यमस्मै ।
 सर्वो निबन्धो ह्यमलोऽपि लोके शिष्टेक्षितः सञ्चरणं प्रयाति ॥ ६५ ॥
 भाष्यमालोक्य हृष्टात्मा भट्टाचार्यो यतीश्वरम् ।
 निर्मत्सरो गुणग्राही निजगाद महामतिः ॥ ६६ ॥

दर्शनं दुर्लभं नृणां यतीश्वर भवाद्दशाम् ।
समासन्नशरीरान्तैः समये तु विशेषतः ॥ ६७ ॥

पुण्यैः पुरातनैरेव दृष्टो हि भगवन्मया ।
नृणां संसृतिमोक्षाय त्वादृशैः संगतिर्भवेत् ॥ ६८ ॥

चिरं दिदक्षुरेवास्मि भगवन्तं महायते ।
भगवानागतो देवात्तन्मे दृष्टेर्महीयते ॥ ६९ ॥

अस्मिन्नष्टौ सद्वृत्ताणि वार्तिकानां यतीश्वर ।
विभान्ति प्रथमे भाष्ये तत्कृत्यं नालमस्म्यहम् ॥ ७० ॥

नाहमद्य मुमुक्षुश्चेत्करिष्याभ्यस्य वार्तिकम् ।
ईदृश्या मे मुमुर्षाया हेतुं शृणु यतीश्वर ॥ ७१ ॥

इतः पूर्वं प्रवृत्तास्ते जैना ब्राह्मणदूषकाः ।
महावीरमतान्गतो विरलो वैदिकोऽभवत् ॥ ७२ ॥

नास्तिऋषीश्वरे वेदे धर्मं चासीन्नृणां तदा ।
महावीरं पुरस्त्वस्य वर्धमानं स्वदेशिकम् ॥ ७३ ॥

समाविश्य गृहे राज्ञां तान्वशील्य सौगतान् ।
वेदोऽपमाणमित्यादिमिध्यालापमचीकरन् ॥ ७४ ॥

ज्ञान्वाऽपि वैदिकं शास्त्रजालं सम्पग्गुरोर्मुखात् ।
निर्ग्रन्थिनो महात्तान् महावीरमतानुगान् ॥ ७५ ॥

तान् जैनाज्जासकं जेतुं विगदे संप्रथं हि ।
विजिगीषुरहं जैनान् उयतोऽभूवभादरात् ॥ ७६ ॥

तन्मनं न मया बुद्धं निवेप्यं वेददूषकम् ।
ततस्तेषां मनं बोद्धुं त एव शरणीकृताः ॥ ७७ ॥

शिष्यत्वेन न ते कश्चित्पर्पगृह्णन् महीसुरम् ।
 तद्ब्राह्मणमात्मानं नाटयन् जैनवेपथुः ॥ ७८ ॥
 तन्मत्स्यापनोद्युक्तं महावीरामिधं जिनम् ।
 वर्धमानं गुरु प्राप्य तदन्तेवासिभिः समम् ॥ ७९ ॥
 पठन्ननुदिनं तत्र कतिचिद्वापनान्यहम् ।
 तेनां सिद्धान्तमश्रौषं वेदमार्गमदूरयम् ॥ ८० ॥
 तद्देशिकेन सध्याधमभूषं चाभिनन्दितः ।
 निष्पातध्वाम्बं जैनरहस्येष्वखिलेष्वपि ॥ ८१ ॥
 एकदा स महावीरो ब्रह्मदेषी निःकुशः ।
 अतीवाद्दूष्यद्देवान् विद्यान्यज्ञांश्च देवताः ॥ ८२ ॥
 श्रुतिस्मृतिविरुद्धार्यबोधकं तद्विजल्पितम् ।
 दुराकर्ण्यं समाकर्ण्य विदीर्णमतसो मम ॥ ८३ ॥
 अर्णो न्यग्गदक्ष्णोऽथ स्थूलमुक्ताफलाङ्गि ।
 ददद्भुस्तद्व तच्छिष्यास्तदा सर्वत्र संस्थिताः ॥ ८४ ॥
 अपृच्छन् किमिदं तेऽथ निगल्यन्मु लोचनात् ।
 अवादिमदं तेभ्यः कपटेनेत्यमञ्जसा ॥ ८५ ॥
 युक्तीराकर्ण्य निर्णिकाः भवेदेशिकनिर्मिताः ।
 समुद्यन्निर्भयानन्दतुन्दिलावशचेतसः ॥ ८६ ॥
 निस्तस्मुरश्रुव्याजेन बहिरानन्दकिन्दवः ।
 इत्थं जल्पत्यनल्पं मथ्यप्रजं मां तु मेनिरे ॥ ८७ ॥
 गुणे चापि वृत्तान्तमञ्जसैनं न्यवेदयन् ।
 ततः सातशदीने ते ल्यकवन्तः पुरेव मे ॥ ८८ ॥

ब्राह्मणोऽहमिति शक्त्वा मद्रुधार्थं समुद्यताः ।
 महावीरश्च तच्छिष्या विप्रेषु वृत्तमासराः ॥ ८९ ॥
 विशयाती बडवान् दूषयिष्यति नो मतम् ।
 यथारूपश्चिन्नास्योऽयं इत्यामन्त्र्य परस्परम् ॥ ९० ॥
 एषदा मां सुविश्रब्धं चन्द्रिकायां सुखास्थितम् ।
 गुरोर्गुणसौभाग्यं नीत्वोपादेन केनचित् ॥ ९१ ॥
 विश्राम्यतो गुरोरेव महावीरस्य शिष्यकाः ।
 परस्परं सँल्लपन्तः श्रीढन्तश्च सुनिर्भरम् ॥ ९२ ॥
 गुरोः संप्राप्य संकेतं उक्षिपन्तः परस्परम् ।
 हस्तेनोक्षिप्य मां चापि प्रहसन्तः पुनः पुनः ॥ ९३ ॥
 एते यदर्थदत्तकाः महावीरमतानुगाः ।
 गुरोस्ताःसौधशिगरात् सहता मां न्यगतयन् ॥ ९४ ॥
 परिभ्रान्तस्तथा सौधात् पतन् सन्नुन्नयानहम् ।
 यदि वेदाः प्रमाणं स्युर्जातिवन्नि चेतसि ॥ ९५ ॥
 यदीति संसपत्योक्तेः गुरुद्रोहात्तथा मम ।
 पतन्स्युष्यदेशान्मे घञ्जुरेकं परिभ्रतम् ॥ ९६ ॥
 तत्रदेशाद्विनिष्कृत्याक्षतगात्रः सप्तहम् ।
 महावीरे वृत्तद्वेषः तन्ममं सर्वतो मुनि ॥ ९७ ॥
 युक्तिभिश्च तद्गुणाभिः विहाय नृत्तममदि ।
 जिन्या जैनाभिरादेषु जितं चापि व्यदूषयम् ॥ ९८ ॥
 म्पारितश्च पुनः कर्मन्तर्गः भिरत्सो मया ।
 एषं लोकादिषु कृत्वा र्पितान्मय मे मुदा ॥ ९९ ॥

ईदृशी बुद्धिरुपना निश्चिता यतिपुङ्गव ।

एकाक्षरोपदेष्टापि गुरुभूतो न संशयः ॥ १०० ॥

उपदेष्टा तु शास्त्रस्य किं पुनः कथ्यते जिनः ।

अहं सर्वज्ञतोऽधीत्य शास्त्रं तस्य निरासकः ।

अमूर्खं यत्ततो दोषः प्रभूतो मयि विद्यते ॥ १०१ ॥

बाह्यं मतं निरसितुं सुगतादधीत्य बाल्यात्तमेव समघातयमार्यं जित्वा ।

ईशं निरास्यमपि च स्वत एव वेदा मानं न तत्कृतयेति मताभिमानात् ॥

प्रायोऽधुना तद्बुभयप्रमवाधशान्त्यै प्राविशमार्यं तुयभावकमात्तरीक्षः ।

भाष्यं न मे व्यजनि शाबरभाष्यवत्त्वद्भाष्येऽपि किञ्चन विलिख्य यशोऽधिगन्तुम् ॥

इयूचिवांसनय मट्टकुमारिणं तं ईवद्विकखरमुखाम्बुजमाह मौनी ।

हे मट्ट कर्मविमुखान् सुगताभिदन्तुं जातं गुह्यं मुचि भवन्तमहं तु जाने ॥

संभावनाऽपि भवतो न हि पातकस्य सत्यं व्रतं चरसि सज्जनशिक्षणाय ।

उज्जीवयामि करकाङ्गुलकगोक्षणेन भाष्येऽपि मे कथ्य वार्तिकमङ्ग मय्यम् ॥

प्रत्युत्तरं व्यधित मट्टगुरुर्मुनीन्दो मय्यल्पकेऽपि महिमोक्तिरियं तवाहार्हा ।

आजानतोऽन्न कुटिलेऽपि जने महान्तस्वारोपयन्ति हि गुण धनुषीव शूराः ॥

सञ्जीवनाय चिरकालपृतस्य च त्वं शक्तोऽसि शङ्कर दयोर्मिहृताक्षपातैः ।

आरब्धमेतदधुना व्रतमागमोक्तं मुञ्चन् सता न भविताऽस्मि बुधाविनिन्द्यः ॥

चार्थाकदर्शनविधानसरोपवात्तृशापेन संप्रति शतक्रतुदेशिकेन्द्रः ।

विद्योतते मगधसीमनि विश्वरूपनामा समस्तनयसागरपारदर्शी ॥ १०८ ॥

उम्बेक इत्यभिहितस्य हि तस्य लोके उन्वेति बान्धवजनैरमिरधीयमाना ।

शक्ता सरोरुहभवेन सरस्वती सा जाता बधूरुभयभारतिकाभिधाना ॥ १०९ ॥

(१०८) बृहस्पतेर्ब्रह्मणश्च अंशात् जातो विश्वरूपः ।

सर्वासु शास्त्रसणीषु स विश्वरूपो मत्तोऽधिकः प्रियतमश्च ममाश्रवेषु ।
तत्रेयसीं शमधनेन्द्र विधाय साक्ष्ये वादे विजित्य तमिमं वशगं विवेदि ॥

तेनैव तावककृतिष्वपि वार्तिकानि कर्मन्दिर्वर्षतम कारय मा विठम्बः ।
त्वं विश्वनाथ इव मे समये समागाः तत्कारकं समुपदिश्य कृतार्थ्यवेधाः ॥

इत्युचिवासमिममृद्धसुखप्रकाशं ब्रह्मोपदिश्य बहिरन्तरपास्तमोहम् ।
तन्वन्द्याभिधिरसौ तरसाऽभ्रमार्गमार्गाद्वाप विषयान्मगधाभिवानान् ॥ ११२ ॥

। अथ गिरमुपसंहृत्यादराद्भट्टपादः

शमधनपतिनाऽसौ बोधिताद्वैततत्वः ।

। प्रशमितममतः संस्तप्रसादेन सद्यो

विदलदखिलबन्धो धाम सत्यं प्रपेदे ॥ ११३ ॥

यदा प्रणम्योपशशाम शङ्करं स भट्टनामा मरणाय दीक्षितः ।

तत्पार्श्ववर्ती विदितार्थसंप्रदः स मण्डनाख्योऽभिजगाम शङ्करम् ॥ ११४ ॥

गुरुर्गरीयानपि वित्तहीनो विद्यासु वृद्धोऽपि गुरुप्रदिष्टः ।

अप्यं कुरूषी गुरुरोद्दवासी गुरुं विपत्तावपि नो जहाति ॥ ११५ ॥

गमित एष जनोऽद्य महात्मनो भगवतस्तव पादसरोरुहम् ।

कुरु दशं कृपयेति समीपगः श्रुतवचाः सहसा स ददौ करम् ॥ ११६ ॥

(११४) मण्डनोऽयं अन्यः विश्वरूपात् । ब्रह्मभिद्विकारो-
ऽयमिति विपश्चितः । व्यासावलीये गुरुशंशकाद्ये च मत्सूयतेऽयं
कथाक्रमः । विश्वरूपादन्य एवायमित्यत्र 'किञ्च प्रसिद्धप्रमावेः
विश्वरूपप्रभाक मण्डनवाचस्पतिसुषरितभिः शिष्टाभगोभिः परिगृहीतस्य
कथं द्वेषमोहाभ्यां, विना अस्लापसंभवाः' इति न्यायरत्नशीवावल्या-
मन्यत्र च स्मरणमपि प्रमाणमिति विमर्शकाः ॥

त्तिमुनिवारमसावपिवज्जलं रवमयं मुनिवक्त्रविलोद्धवम् ।
 इति मया पुर एव बद्धं श्रुतो नयनंगोचरतामधुना गतः ॥ ११७ ॥
 इति वचरमुधयाप्यभिपिक्तवान् मुनिवरो गृहमेधिशिरोमणिम् ।
 विदितवेद्यमनुद्धतभापिणं मुनिजनैरभिवन्द्यपदाम्बुजः ॥ ११८ ॥
 अथ गिरं गृहिराज उपाददे मम जनिस्तफला भवद्रीक्षणात् ।
 न खलु लोचनमाश्रयते फलं घटपटादिभिरीक्षणमात्रतः ॥ ११९ ॥
 भवादृशीः संगतिरेव नो गतिः गृहे स्थितानां सुतशरपोषिणाम् ।
 क्रमेण मोस्तुं भवद्रीयसेवनामनो गृहीत्वार्हसि मामितोऽटितुम् ॥ १२० ॥
 एवं वादिनि मण्डने मृदुमनाः प्रोचे दयालिङ्गितः
 श्रुत्या चोदितकर्म तच्च तनुयास्तेनान्तरं शुष्यति ।
 शुद्धेऽन्तःकरणे परिस्फुरति तत् सौख्यात्मकं ब्रह्म ते
 शुद्धे दर्शनमण्डले मुखमिव स्वात्मप्रभं सर्वगम् ॥ १२१ ॥
 त्यक्त्वा मण्डनं मेदगोवरधियं मिथ्याभिमानात्मिकां
 अद्वैते भव श्लेष्ठितो मम वचस्ते रोचते यद्यदः ।
 तीर्त्वा संसृतिवारिधिं परपदे ज्ञानद्वारोद्भगात्
 पारे स्थास्यसि निर्द्वैतः सुखमये संसारवार्ताङ्गिते ॥ १२२ ॥
 एवमेनमनुनीय सत्पदैः ब्रह्मबोधनपर्युक्त्वयः ।
 मण्डनं निजपदे स्थिरभक्तिं संविधाय गमनाय मनोऽधात् ॥ १२३ ॥
 धेद्वान्तापीभिघानेन सर्वानुग्रहकारिणाम् ।
 यतिरुपघटं वन्दे शङ्करं लोकशङ्करम् ॥
 इति धीशङ्करविजयमकरन्दे पञ्चदशं भास्वादः समाप्तः ॥

॥ षोडश आस्वादः ॥

विश्वरूपजयः ।

पटुमण्डनमिधजण्डनार्थं प्रविशन् पन्नवनं नवं जयाधी ।
तमभृष्यगिरं विभृष्य पार्दर्यतिमाधारस च पातु मां मनोरी ॥ १ ॥

निगमाध्ययने पूर्वं दुर्घासा धातुरतिके ।

स्वरेऽस्तल्लक्षदा वागी विद्वसन्ती शशाप सः ॥ २ ॥

मानुषी त्वं भवेत्प्राणु शप्त्वा तस्ये मुनिर्दरी ।

दशने शपमोक्षं च मर्ममूर्तेरुमापतेः ॥ ३ ॥

अथ सा भारती नमो शोगार्तारं द्विजन्मनः ।

सनया विष्णुमितस्य सर्वाङ्गम्युता सती ॥ ४ ॥

सा वागी वाच्यमावाता विभुव्यां परित्यालिता ।

क्रमेण बहूषे चान्द्री कलेष सिन्धुशगा ॥ ५ ॥

विवाशोचितकाले तामुरदेमे यथाविधि ।

विश्वरूपो महात्मिन्ः सर्वहां सर्वमित्तवः ॥ ६ ॥

जगद् पाणिपुत्रं द्विपुत्रं त्रिपुत्रं श्रीविष्णुमिवदुहितुः करण्डकेन ।

भेदेषुदङ्गपट्टाभ्यननामत्रयोर्षः दिव्यगदने सुपरिमृष्टंति दिव्यकाले ॥ ७ ॥

सङ्ख्येने मूलम् - जगद्गुणरसनमानात्मवतः १. विद्विडाभीपता

२-६, १०-१७. गोविन्दनाथोपताः २-६, ८, ३३-३४, ४४ ४५.

व्यासाचार्योपताः, ७, २०-२१, २५-२२. माधरीपताः ७-९,

१८-१९, २५-२६, ३१-३२, ३५-३६, ३८-४३. गुणेश-

काव्यताः २२-२४. शङ्कराभ्युपताः १३. सुपताः ४६.

(१) पद्यवननाया अमहातो मण्डनाधिष्ठिता ।

तया पत्न्या सहावासीत् सुचिरं भवने सुखम् ।

निरतो वैदिके मार्गे विश्वरूपो महाद्विजः ॥ ८ ॥

अथ प्रतस्थे भगवान्प्रयागात् नम्पण्डनं पण्डितमाशु जेतुम् ।

गच्छन् खसूत्या पुरमाल्लोके माहिष्मतीं मण्डनमण्डितां सः ॥ ९ ॥

(९) विन्ध्यादुत्तरतो गौडदेश इति दक्षिणतो द्रविडदेश इति पुरा प्रसिद्धिः । सारस्वताः कान्यकुब्जाः गौडाः उत्कलाः मैथिलाश्चेति गौडाः पञ्च । तत्र कान्यकुब्जगौडरेणीयोऽयं विश्वरूपः । अस्य पिता हिमामिश्रः काश्मीरराजगुरुः । अतोऽस्य जन्म काश्मीरे । कुमारिल-भट्टस्य भगिनीपतिरयं इति केचित् । शोणनदतीरवासिविष्णुमित्रकन्यां परिणमे । कुमारिलशिष्योऽयं मगधेषु माहिष्मत्यां कृत्स्नपतिरासीत् । 'गौडः काश्मीरजन्मा कालितपरिचितः पूर्वतन्त्रे कुमारान् ब्रह्मण्यः सर्व-वेदाः' इत्यस्य परिचयः पुण्यश्लोकमञ्जर्याम् ॥

एतन्निवासभूता माहिष्मती, 'नेपालगिरिसंभूतधर्ममूलानदीतटे । माहिष्मती पुरी चोपतःरापीठेविलासिनी ।' 'यस्याः पुरा राजति धर्ममूला या क्षालयन्ती चरणौ सदाऽस्याः । माहिष्मती मण्डन-मण्डिता सा यत्रास्ति तारा भुवनस्य तारा ।' इति महाचीनकर्मान्तर्गत-ताराचारादिषु प्रसिद्धा, अद्यत्वे बिहारराज्यान्तर्गतसहरसानामक-पत्तनात् अष्टकोशदूरस्थाने महिषी इति आख्यायमाना, यस्याः पूर्वदिशि धर्ममूला (धेमुण्डा) प्रवहति इति विमर्शकाः । नर्मदातीर-गता हृदयराजधानीत्वेन पुराणेषु प्रसिद्धा माहिष्मती अद्यत्वे महेश्वर इति आख्यायमाना इति केचित् । (सुरेश्वराचार्यजीविनस्मरणतः) परं सर्वत्र मगधेतिवति देशसङ्केतः महेश्वरे न सङ्गच्छते । काश्मीरराजगुरु-भण्डनपिता, अतः काश्मीर एव मण्डनमगागम इति ब्रह्मानन्दीये चिद्विलामीये च ।

पप्रच्छैकं द्विजं तस्य तत्रेहं गन्तुमुन्मनाः ।
 क्व हि मण्डनमिश्रस्य वर्तते सन्न विस्तृतम् ॥ १० ॥
 तमुवाच स विप्रोऽपि देशिकेन्द्रमनन्यधीः ।
 विद्यालयमिति ह्यातं तालद्रुमसमुच्चृतम् ॥ ११ ॥
 प्राकारतोरणाकीर्णं शिलास्तम्भशतावृतम् ।
 तत्पुरः पाठशालाभिर्विशालाभिः समन्वितम् ॥ १२ ॥
 वितर्दिकां विनिर्माणं दशद्वारसमुन्नताम् ।
 तत्राप्यस्य स्वयं शिष्यान्ध्यापयति नित्यशः ॥ १३ ॥
 आचारोभयतो वीध्यौ विनिर्मायातिशोभने ।
 तद्द्वारेषु च सर्वत्र पाठयित्वा श्रुतीरपि ॥ १४ ॥
 पञ्चरेष्वभितो यद्वाः प्रबुद्धा इव सर्वतः ।
 शुक्लशारीमुखा यत्र तन्वते ननु वाङ्मुखम् ॥ १५ ॥
 यद्वीथिकाद्वारनिबद्धकीरारारादधिष्ठाय परस्परेण ।
 विधीयते शास्त्रकथाप्रसंगो जानीहि तन्मण्डनपण्डितौकः ॥ १६ ॥
 गायन्ति सामानि च यत्र शार्यः स्तुवन्ति कीरा यजुषा ऋचा च ।
 परस्परं मुखरमादरेण जानीहि तन्मण्डनमिश्रधाम ॥ १७ ॥
 स्वतः प्रमाणं परतः श्रुतिरसा फलप्रदं कर्म फलप्रदोऽजः ।*
 जगद्भुवं स्याज्जगद्भुवं स्यात् कीरांगना यत्र गिरं गिरन्ति ॥*
 द्वारस्थनीडान्तरसन्निरुद्धा जानीहि तन्मण्डनपण्डितौकः ।
 श्रुत्वा च तन्प्राप्य कवेः सकाशं ददर्श तं पद्मजसन्निकाशम् ॥
 स विश्वरूपः कृतबह्विकार्यः प्रतीक्षमाणोऽतिथिमतिधेयः ।
 उदैक्षतेनं स्वशरीरभाभिः प्रकाशयन्तं विदिशो दिशश्च ॥ २० ॥

(२०) कथाऽत्र द्वेषा दृश्यते । अनिथीन् प्रतीक्षमाणं विश्वरूप-

मुपगतवान् शङ्करो भिक्षान्वीकरणार्थं प्रार्थितो वादाभिक्षां ययाचे । तदभ्यु-
 गमे च भिक्षानन्तरं सपणवन्धं प्रवृत्ते वादे, जिते विश्वरूपे, विमुक्तशापा
 सत्परनी घाणी अन्तरधात् इति । अयं कथाक्रमः व्यासाचर्याये गोविन्द-
 नार्थाये गुरुवेशकाव्ये च दृश्यते । आनन्दगिरिय-माधवीय-चिद्विलासी-
 यादां तु-पद्यं कर्मण, व्यासजैमिनी सूत्रकारौ महर्षी निमन्त्र्य प्रवृत्ते,
 द्वारे च मुद्रिते गगनमार्गादवतरन्तं शङ्करं दृष्ट्वा सहसा जातेन क्रोधेना-
 धिोक्ष्पात् विश्वरूपे, व्यासजैमिनिभ्यां यत्याराधनोपदेशेन शान्ते
 शङ्करेण वादाभिक्षा; वादे जिते मण्डने उभयभारत्या जयाय प्रवृत्तिः,
 कामाप्रपयकवादसमाहितौ प्रवृत्तस्य शङ्करस्य परकायप्रवेशः कामशास्त्रा-
 ध्ययनं, पुनः परावृत्त्य उभयभारत्या जयः, तस्या अनुग्रहप्राप्तिः इति
 कथाक्रमः । प्रथमोऽत्रानुस्रियते ॥

विश्वरूपस्याधिक्षेपवाक्येषु मध्यगतं 'कन्थां वहसि दुर्बुद्धे' इत्यादिकं
 माधवीयगतं भास्कराचार्योक्ततया विवृणोति आनन्दानुभवाचार्यो न्याय-
 रत्नदीपावल्याम् । एकदण्डप्रहणकर्मत्यागनिराकरणपूर्वकं त्रिदण्डप्रहणं
 स्थापयति मेदाभेदवादी भास्कराचार्यः । सन्ध्यावन्दनादिकर्मतदङ्ग-
 शिखादिलिङ्गनाधिदण्डिन एव सन्न्यासिनः न शिखादित्यागिनः इति
 पक्षं भास्कराय विश्वरूपप्रभाकरादिमतानुवादपूर्वकं खण्डयति आनन्दानु-
 भवाचार्यः तत्रत्योऽयं सन्दर्भः प्रकृतोपयोगी— "अपि चास्मद्द्वेषोप-
 हृतमतिः पश्यन्नपि न पश्यतीति वदेत् । प्रसिद्धं हि तस्य द्वेषाद्भाषणं
 'कन्थां वहसि दुर्बुद्धे' इत्यादि" । एकदण्डिसन्न्यास्यधिक्षेपपरं भास्करा-
 चार्यवाक्यं माधवीयादिषु मण्डनवाक्यतया उपनिबद्धं वा ? अत्रैव
 सन्दर्भे प्रभाकरस्य (हस्तामलकपितुः ?) मलयाचलसंभवत्वम्, विश्वरूपस्य
 हिमालयसम्भवत्वं, विश्वरूपस्यैव तुरीयाश्रमे सुरेश्वरत्वं, विश्वरूपमण्डनयोः
 पृथक्त्वं च स्मर्यते । यथा वा— "किञ्च प्रसिद्धाप्रवाक्यैः विश्वरूप-
 प्रभाकरगुरुमण्डनवाचस्पतिमुचारितमिश्रैः शिष्टाप्रणीभिः परिगृहीतस्य

पप्रच्छैकं द्विजं तन्न तद्वेहं गन्तुमुन्मनाः ।

क हि मण्डनमिश्रस्य वर्तते सन्न विस्तृतम् ॥ १० ॥

तमुवाच स विप्रोऽपि देशिकेन्द्रमनन्यधीः ।

विद्यालयमिति ख्यातं तालद्रुमसमुच्छ्रितम् ॥ ११ ॥

प्राकारतोरणाकीर्णं शिलास्तम्भशतावृतम् ।

तत्पुरः पाठशालाभिर्विशालाभिः समन्वितम् ॥ १२ ॥

वितर्दिकां विनिर्माय दशद्वस्तसमुन्नताम् ।

तलाध्यस्य स्वयं शिष्यान्ध्यापयति नित्यशः ॥ १३ ॥

अगारोभयतो वीथ्यौ दिनिर्मायातिशोभने ।

तद्द्वारेषु च सर्वत्र पाठयित्वा श्रुतीरपि ॥ १४ ॥

पञ्जरेष्वमितो बद्धाः प्रबुद्धा इव सर्वतः ।

शुकशारीमुखा यत्र तन्वते ननु वाङ्मुखम् ॥ १५ ॥

यद्वीथिकाद्वारनिबद्धकीरारादधिष्ठाय परस्परेण ।

विधीयते शास्त्रकथाप्रसंगो जानीहि तन्मण्डनपण्डितौकः ॥ १६ ॥

गायन्ति सामानि च यत्र शार्यः स्तुवन्ति कीरा यजुषा ऋचा च ।

परस्परं सुखरमादरेण जानीहि तन्मण्डनमिश्रधाम ॥ १७ ॥

स्वतः प्रमाणं परतः श्रुतिस्सा फलप्रदं कर्म फलप्रदोऽजः ।*

जगद्भुवं स्याज्जगद्भुवं स्यात् कीरांगना यत्र गिरं गिरन्ति ॥*

द्वारस्थनीडान्तररुन्निरुद्धा जानीहि तन्मण्डनपण्डितौकः ।

श्रुत्वा च तत्प्राप्य कवेः सकाशं ददर्श तं पद्मजसन्निकाशम् ॥

स विश्वरूपः कृतवह्निकार्यः प्रतीक्षमाणोऽतिथिमतिथेयः ।

उदैक्षतैनं स्वशरीरभाभिः प्रकाशयन्तं विदिशो दिशश्च ॥ २० ॥

(२०) कथाऽत्र द्वेषा दृश्यते । अतिथीन् प्रतीक्षमाणं विश्वरूप-

मुपगतवान् शङ्करो भिक्षाम्बीकरणार्थं प्रार्थितो वादाभिक्षां ययाचे । तदभ्युप-
गमे च भिक्षानन्तरं सपणधम्भं प्रवृत्ते वादे, जिते विश्वरूपे, विमुक्तशापा
तत्परनी घाणी अन्तरधान इति । अयं कथाक्रमः व्यासाचलीये गोविन्द-
नार्थाये गुस्वशकाव्ये च दृश्यते । आनन्दगिरीय-माधवीय-चिद्विलासी-
यादां तु-पेत्र्यं कर्मण, व्यासजैमिनी सूत्रकारौ महर्षौ निमन्त्र्य प्रवृत्ते,
द्वारे च मुद्रिते गगनमागीदवतरन्तं शङ्करे दृष्ट्वा सहसा जातेन क्रोपेना-
धिाक्षवति विश्वरूपे, व्यासजैमिनिभ्यां यत्पाराधनोपदेशेन शान्ते
शङ्करेण वादाभिक्षा; वादे जितं मण्डने उभयभारत्या जयाय प्रवृत्तिः,
कामावेष्यकवादसमाहितौ प्रवृत्तस्य शङ्करस्य परकायप्रवेशः कामशास्त्रा-
ध्ययनं, पुनः परावृत्त्य उभयभारत्या जयः, तस्या अनुमहप्राप्तिः इति
कथाक्रमः । प्रथमोऽत्रानुस्रियते ॥

विश्वरूपस्याधिक्षेपवाक्येषु मध्यगतं 'कन्यां वहसि बुबुद्धे' इत्यादिकं
माधवीयगतं भास्कराचार्योक्ततया विवृणोति आनन्दानुभवाचार्यो न्याय-
रत्नदीपावल्याम् । एकदण्डप्रहणकर्मत्यागनिराकरणपूर्वकं त्रिदण्डप्रहणं
स्थापयति भेदाभेदवादे भास्कराचार्यः । सन्ध्यावन्दनादिकर्मतदङ्ग-
शिखादिर्लिङ्गनास्त्रदण्डन एव सन्यासिनः न शिखादित्यागिनः इति
पक्ष भास्करीय विश्वरूपप्रभाकरादिमतानुवादपूर्वकं खण्डयति आनन्दानु-
भवाचार्यः तत्रत्योऽयं सन्दर्भः प्रकृतोपयोगी- "अपि चासादूद्वेषोप-
हतमतिः पश्यन्नपि न पश्यतीति वदेत् । प्रसिद्धं हि तस्य द्वेषाद्भाषणं
'कन्यां वहसि बुबुद्धे' इत्यादि" । एकदण्डसन्यास्याधिक्षेपपरं भास्करा-
चार्यवाक्यं माधवीयादिषु मण्डनवाक्यतया उपनिबद्धं वा ? अत्रैव
सन्दर्भे प्रभाकरस्य (हस्तामलकपितुः ?) मलयाचलसम्भवत्वम्, विश्वरूपस्य
हिमालयसम्भवत्वं, विश्वरूपस्यैव तुरीयाश्रमे सुरेश्वरत्वं, विश्वरूपमण्डनयोः
पृथक्त्वं च स्मर्यते । यथा वा- "किञ्च प्रसिद्धाप्तवाक्यैः विश्वरूप-
प्रभाकरगुरुमण्डनवाचस्पतिमुचरितमिश्रैः शिष्टाप्रणीभिः परिपूर्णावस्य

स भिक्षवेऽदृष्टचराय तस्मै सङ्कल्प्य भिक्षां पदयोरमुष्य ।

चिक्षेण पुष्प चरणावनेजत् तत्पापसाऽऽत्मानमपिञ्चताद्वा ॥ २१ ॥

आतिथ्यमातनुत सर्वमथैप तस्मै भिक्षार्थनाश्रयत तं परिवेष्य भोज्यम् ।

हस्तेऽस्य नीरमदितोभयभारती मा नासौ पयौ न च मुमोच तथैव तस्यौ ॥

किं कारणं न्विति विशक्तिविश्वरूपः पप्रच्छ तं यदि करोषि मयाथ वादम् ।

सम्यग्जयावधि तदैव समाददीय हस्ताम्भ इत्युदित आशु तदभ्युपागात् ॥

जैसाश्रमाभ्युपगमे पणवन्धमाजौ साक्ष्ये विधाय वनितां च गिरोऽवतारम् ।

आरभ्य मुक्तिसमनन्तरकाद्यमेव मीमांसयोरकुरुतां विबुधौ विवादम् ॥ २४ ॥

ग्रहैकं परमार्थसच्चिदमलं विश्वप्रपञ्चात्मना

शुक्ती रूप्यपरात्मनेव बहुलाज्ञानावृतं भासते ।

तज्ज्ञानान्निषिलप्रपञ्चविलयात् स्वान्मन्यवस्या परं

निर्वाणं जनिमुक्तमभ्युपगतं मानं श्रुतेर्मस्तकम् ॥ २५ ॥

वाढं जये यदि पराजयमागहं स्यां सन्न्यासमेग परिहृत्य कपायचैलम् ।

शुक्लं वसीय वसनं द्वयभारतीयं वादे जयाजयफलप्रतिगादिकाऽस्तु ॥ २६ ॥

कथं द्वेषमोहाभ्यां विनाऽपलापसंभवः ? ननु विश्वरूपप्रभाकरो भव-
त्वश्रुपातिर्ना । उभावप्येकदण्डिनौ प्रसिद्धौ । एवं तर्हि ? तादृश-
सन्न्यासः तत्प्रमाणश्रेत् नापलापमर्हति । न हि तादृशः स्वपुरुषार्थनाशे
बुद्धिपूर्वं यतन्ने । गृहस्थावस्थायां विरचिते च विश्वरूपग्रन्थे दर्शित-
वाक्यपरिमहो दृश्यते । न चासौ ग्रन्थः सन्न्यासिना विरचितः ।
तथाहि 'परिव्राजकाचार्यमुरेश्वरविरचिने' इति ग्रन्थे नाम लिखेत् ।
लिखितं तु 'भट्टविश्वरूपविरचिते' इति । तस्मात् प्रसिद्धशिष्टपरि-
गृहीतयोः मलयहिमालयादिनिलयविद्वदुपासितयोः वाक्यतदर्थयोः द्वेष-
मात्रात्त विवदितव्यम्' इति ।

इत्थं प्रतिज्ञां कृतरभ्युदारां श्रीशङ्करे भिक्षुवरे स्वकीयाम् ।
स विश्वरूपो गृहमेधिर्वर्यः चक्रे प्रतज्ञा स्वमतप्रतिष्ठाम् ॥ २७ ॥

वेदान्ता न प्रमाणं चित्तिवपुषि पदे तत्र संगत्यभोगात्
पूर्वो भागः प्रमाणं पदवपुषामिते कार्यवस्तुन्यक्षेपे ।
शब्दानां कार्यमात्रं प्रति समधिगता शक्तिरभ्युन्नताना
कर्मभ्यो मुक्तिरिष्टा तदिह तनुभूतामाऽऽयुषः स्यात्समाप्तेः ॥ २८ ॥
वादे कृतेऽस्मिन्वदि मे जयान्यः त्वयोदितः स्वाद्विपरीतभावः ।
येयं त्वयाऽभूद्रदिता प्रसाक्ष्ये जानाति चेत्सा भविता वधूर्मे ॥ २९ ॥
इत्थं प्रतिज्ञां सपणां विधाय शब्दं व्यवत्ता किल देशिकेन्द्रौ ।
कृत्वाऽथ वाणीमथ साक्षिभावे जयाजयप्राप्स्यभिवानदक्षाम् ॥ ३० ॥

एवं विजेतुमतसोरुगविष्टपोस्तां मालां गले व्यवित सोपयभारतीयम् ।
माला यदा मलिनभावमुपैति कण्ठे यस्यापि तस्य विजयेतरनिश्चयः स्यात् ॥
दिने दिने वासरमध्यमे सा ब्रूते पतिं भोजनकालमेव ।
समेत्य भिक्षुं समयं च भक्ष्ये दिनान्यभूवन्निति पञ्चपाणि ॥ ३२ ॥
सस्मिताननपद्माम्या प्रगल्भाम्यां प्रतिक्षणम् ।
ताभ्यामुत्तरमन्योन्यमश्रमेणैव खण्डितम् ॥ ३३ ॥
सस्वेदकम्पचिन्तारुट् तयोरेका न वागभूत् ।
न किञ्चित्कालहानिश्च दिनकृत्वाकृतं विना ॥ ३४ ॥

अन्ते यत्तिक्षितिपतेरनुमोद्य युक्तिं मालां च मण्डनगले मन्दिनामवेक्ष्य ।*
भिक्षार्थमुच्चलतमथ युवाभितीमात्रचष्ट तं पुनरुवाच यतीन्द्रमन्वा ॥ ३५ ॥

ईशानः सर्वविद्यानामीश्वरः सर्वदेहिनाम् ।
ब्रह्माणोऽधिपतिर्ब्रह्मन् भवान् साक्षात्सदाशिवः ॥ ३६ ॥

कोमतिरेक्यशतः शपता पुरा मां शापावधिस्त्व जयो विहितो विधात्रा ।
साऽहं ययागतमुपैमि शमिप्रवीरेत्युक्त्वा तिरोधिमकृतोभयमारती सा ॥ ३७ ॥

(३७) माधवीये—शापान्मुक्ता उभयभारती निजधाम यान्ती, तज्जयेच्छुना यतिवरेण वनदुर्गामन्त्रेण बद्धा, वादे प्रवृत्तेऽज्ययं तं बुद्ध्या, कामशास्त्रत्रिषयकप्रशान्त्याभयति । तदुत्तरणाय लब्धाधकाशो यतिवरः परकायप्रवेशशैल्या मृतामरुककायं प्रविश्य, कामशास्त्ररहस्यं बुद्ध्या स्वदेहं प्रत्यावर्तते यायता मृतनृपजीवनविषये सन्दिहानैः नरपतिभ्यैः यतिवरवपुषि बहिर्विसृष्टः । दहनशान्तये नृसिंहं स्तौति यतिवरः । नृसिंहकृपया प्रशान्ते बहौ निर्दणो यनिपुंगवः पुनर्वादाय उभयभारती अभ्येति । वादे जिता उभयभारती शारदाख्यया भगवत्पादकल्पितेषु स्थानेषु सन्निधातुं प्रार्थिता तथेत्यनुगृह्णाति । शृङ्गगिरिपुरं सा शारदाख्यया सन्निहिता प्रयोतेते इति । गुरुवंशकाव्ये—शापान्मुक्ता उभयभारती अन्तर्दधाति । ततः श्रीशैलेपाचलनारसिंहगिरिजगन्नाथवाराणसी-यात्रानन्तरं काश्मीरं गच्छति यतिवरः । तत्र शारदागारस्थसर्वज्ञ-पीठमारुह्युः अशरीरबाण्या वादायाहृतः कामशास्त्रत्रिषयकोत्तरदानाय परकायप्रवेशशैल्या प्रमीतामरुकशरीरं प्रविश्य भोगान् भुङ्क्ते कामरहस्य-ज्ञानाय । शङ्कितया राजमहिष्या दधमानं स्वशरीरं नरसिंहप्रसादेन पुनर्निर्गणं प्रविश्य वादे तां वार्णां जित्वा तां तुष्टां ऋश्यशृङ्गाश्रमागमनाय प्रार्थयेत् । तथेत्यङ्गीकृत्य तेनैव सह ऋश्यशृङ्गाश्रमागतवतीं वार्णां यतिवरः प्रतिष्ठापयामास तत्रेति कथाक्रमः । अस्मिन्सन्दर्भे भगवत्पादैः नरसिंहप्रसादनाय कृता स्तुतिः लक्ष्मीनृसिंहकरावलम्बाख्या -

श्रीमत्पयोनिधिनिकेतन चक्रपाणे भोगीन्द्रभोगमणिरञ्जितपुण्यमूर्ते ।
योगीश श्लाघ्यत शरण्य भवाब्धिरोत लक्ष्मीनृसिंह मम देहि करावलम्बम् ॥

ब्रह्मेन्द्ररुद्रमरुदर्ककिरीटकोटिसङ्घट्टितांघ्रिकमलामलकान्तिकान्त ।
लक्ष्मीलसत्कुचसरोरुहराजहंस लक्ष्मीनृसिंह मम देहि करावलम्बम् ॥

तामामन्त्यान्तर्हितां योगशक्त्या पश्यन्देवी भाष्यकर्ता बभाषे ।*
 जानामि त्वां देवि देवस्य धातुर्भार्यामिष्टामष्टमूर्तेः सगर्भ्याम् ॥ ३८ ॥
 धाचामाद्यां देवतां विश्वगुप्त्यै चिन्मात्तमन्यात्तलक्ष्म्यादिरूपाम् ।
 स्थानेषु त्वं स्मर्यमाणाऽऽविरास्व श्रेष्ठान् अर्थान् शारदाख्या दिशन्ती ॥

तथेति संश्रुत्य सरस्वती सा प्रायास्त्रियं धाम पितामहस्य ।
 अदर्शनं तत्र सनीक्ष्य सर्वं आकस्मिकं विस्मयनीयुरुच्चैः ॥ ४० ॥

स च यायजूकपरिपत्प्रमुखः प्रणिपत्य शङ्करमत्रोचदिदम् ।
 विदितोऽस्ति संप्रति भवान् जगतः प्रकृतिर्निस्त्रसम्तातिशयः ॥ ४१ ॥

अहमाचरं बहु तपोऽसुकरं ननु पूर्वजन्मसु न चेदधुना ।
 जगदीश्वरेण करुणानिधिना भवता कथा मम कथं घटते ॥ ४२ ॥

तदहं विसृज्य सुतदारगृहं द्रव्यानि कर्म च गृहे विहितम् ।
 शरणं वृणोमि भगवच्चरणवनुशाधि किङ्करममुं कृपया ॥ ४३ ॥

विश्वरूपं ततो नीत्वा भिक्षुता देशिकोत्तमः ।
 स्वमनोरथलाभेन सन्तुष्टः सुतरामभूत् ॥ ४४ ॥

आचार्यस्य प्रियकरः शिष्यः सन्यासनामतः ।
 सुरेश्वर इति ख्यातो बभूव भुवनत्रये ॥ ४५ ॥

यो यन्धुः सहमूः सखा च सविता माता धनं दैवतं
 तातापीति च सर्वमीश्वरमतिशुद्धं च यः सीम्ययेत् ।

इत्यादि सप्तदशश्लोकघटिता । परकायप्रवेशशुचान्तः सदाशिवमहोन्त्र-
 सरस्वतीकृतजगद्गुरुनवरत्नमालिकायां सन्दर्भान्तरे प्रस्तुतः । काञ्चर्या
 सर्वज्ञपीठारोहणाय प्रवृत्तः शङ्करः अशरीरया वाण्या वादायाहूयते ।
 परकायप्रवेशशैल्या हातकामतत्वः यतिवरः तां वशीकरोतीति वक्तु
 कथासन्दर्भः ।

यत्सेवाविधुरा स्थितिः स्रवति हि ब्रह्मादराधीतम-
 प्याचार्ये तमहं पुनर्भवगदौल्लाघाय लब्धाश्रये ॥ ४६ ॥
 इति श्रीशङ्करविजयमकरन्दे षोडश आस्वादः संपूर्णः ॥

॥ सप्तदश आस्वादः ॥

सुरेश्वराय तत्त्वोपदेशः ।

मीमांसया कपटतो भुजगाम्ययेव स्वाधीनतामुपनिषद्भिन्नतेव नीता ।
 येनोद्धृताऽमृतफलेन गह्वरमतेषु तस्मै नमो भगवतेऽद्भुतशङ्कराय ॥ १ ॥

सन्न्यासमादौ विधिवत्प्रदाय पश्चाद्गुणादिक्षदयात्मतत्त्वम् ।
 आचार्यवर्यः श्रुतिमस्तकस्थं तदादिवाक्यं पुनराब्रभाषे ॥ २ ॥

तत्त्वंपदार्थशुद्धयर्थं गुरुः शिष्यं वचोऽब्रवीत् ।
 वाक्ये तत्त्वमसीत्यत्र त्वंपदार्थं विवेचय ॥ ३ ॥

न त्वं देहोऽसि दृश्यत्वात् रूपजात्यादिमत्त्वतः ।
 भौतिकत्वादशुद्धत्वात् अनित्यत्वाच्चैव च ॥ ४ ॥

सङ्कलने मूलम् = वेदान्तकल्पलतिकातः माधवीयतः २, ६८,
 ठयासाचलीयतः २, ६८. तत्त्वोपदेशतः ३-२६, २८-६७, वाक्य-
 युक्तितः २७. आचार्यदिग्विजयतः ६९.

(३) तत्त्वोपदेशाख्यं प्रकरणमिदं भगवत्पादकर्तृकम् । कथा-
 सन्दर्भेऽस्मिन् ठयासाचलीये माधवीये चैकाकारतया 'त्वं नासि देहो
 घटवद्दण्डनात्मा रूपादिमत्त्वादिह जातिमत्त्वात्' इत्यारभ्योपलभ्यमानो
 भागः प्रायः प्रकरणमिदं अर्थशोऽनुसरतीति, तस्यैव प्रकरणस्यात्र
 निवेशः कृतः ।

अदृश्यो रूपहीनस्त्वं जातिहीनोऽप्यमौक्तिकः ।
 शुद्धनित्योऽसि दृग्रूपो घटो यदन्न दृग्मवेत् ॥ ५ ॥
 न भवानिन्द्रियाण्येषां कण्ठध्वेन यच्छ्रुतिः ।
 प्रेरकस्त्वं पृथक्तेज्यो न कर्ता कारणं भवेत् ॥ ६ ॥
 नानैत न्येकरूपस्त्वं मिश्रस्तेज्यः कुतः शृणु ।
 न चैकैन्द्रियरूपस्त्वं सर्वश्राहप्रतीतितः ॥ ७ ॥
 न तेषां समुदायोऽसि तेषामन्यतमस्य च ।
 विनाशेऽप्यात्मधीस्तावत् अस्ति स्यान्नन्यथा ॥ ८ ॥
 प्रत्येकमपि तान्यात्मा नैव तत्र नयं शृणु ।
 नानास्वामिकदेहोऽयं नश्येद्भिन्नमताश्रयः ॥ ९ ॥
 नानात्माभिमतं नैव विरुद्धविषयत्वतः ।
 स्वाम्येक्ये तु व्यग्रम्या स्यादेकवाधिर्देहवत् ॥ १० ॥
 न मनस्त्वं न वा प्राणो जडत्वादेव चेतयोः ।
 गतमन्यत्र मे चित्तं इत्यन्यत्वानुभूतितः ॥ ११ ॥
 धुत्तद्भ्र्णां पीडितः प्राणो ममायं चेति भेदतः ।
 तपोद्रष्टा पृथक्कार्या घटद्रष्टा घटावया ॥ १२ ॥
 गुप्तौ लीनास्ति या बोधे सर्वं व्याप्नोति देहकम् ।
 चिच्छायया च संबद्धा न सा बुद्धिर्मजान् द्विज ॥ १३ ॥
 नानारूपवती बोधे गुप्ता लीनातिचञ्चला ।
 यतो दृगेकरूपस्त्वं पृथक्कस्य प्रकाशरुः ॥ १४ ॥
 गुप्तौ देहाद्यभावेऽपि साधी तेषां भवान् यतः ।
 स्वानुभूतिस्वरूपत्वात् नान्यस्तस्यास्ति भासकः ॥ १५ ॥

प्रमाणं बोधयन्तं तं बोधं मानेन ये जनाः ।
 बुभुक्षन्ते त एधोभिर्दग्धुं वाञ्छन्ति पावकम् ॥ १६ ॥
 विश्वपात्माऽनुभवति तेनासौ नानुभूयते ।
 विश्वं प्रकाशयत्यात्मा तेनासौ न प्रकाशते ॥ १७ ॥
 ईदृशं तादृशं नैतन्न परोक्षं सदेव यत् ।
 तद्ब्रह्म त्वं न देहादिदृश्यरूपोऽसि सर्वदृक् ॥ १८ ॥
 इदंत्वेनैव यद्भ्रूति सर्वं तच्च निषिध्यते ।
 अवाच्यतस्त्वमनिदं न वेद्यं स्वप्रकाशतः । १९ ॥
 सत्यं ज्ञानमनन्तं च ब्रह्मलक्षणमुच्यते ।
 सत्यत्वात् ज्ञानरूपत्वात् अनन्तत्वाच्चमेव हि । २० ॥
 सति देहाद्युपाधौ स्यात् जीवस्तस्य निषामकः ।
 ईश्वरः शक्त्युपाधित्वात् द्वयोर्वाधे स्वयंप्रमः ॥ २१ ॥
 अपेक्षयतेऽखिलैर्भानैः न यन्मानमपेक्षते ।
 वेदवाक्यं प्रमाणं तत्र ब्रह्मात्मावगतौ मतम् ॥ २२ ॥
 अतो हि तत्त्वमस्यादि वेदवाक्यं प्रमाणतः ।
 ब्रह्मणोऽस्ति यया युक्त्या साऽस्माभिः संप्रकीर्त्यते ॥ २३ ॥
 श्लोधिते त्वंपदार्थे हि तत्त्वमस्यादि चिन्तितम् ।
 संभवेन्नान्यथा तस्माच्छ्लोधनं कृतमादितः ॥ २४ ॥
 देहेन्द्रियादिधर्मान् यः स्वात्मन्यारोपयन् मृषा ।
 कर्तृत्वाद्यभिमानी च वाच्यार्थस्त्वंपदस्य सः ॥ २५ ॥
 देहेन्द्रियादिसाक्षी यस्तेभ्यो भाति विलक्षणः ।
 स्वयंबोधस्वरूपत्वात् लक्ष्यार्थस्त्वंपदस्य सः ॥ २६ ॥

मायोपाधिर्जगद्योनिः सर्वश्रुत्वादिलक्षणः ।

पारोक्ष्यशब्दसत्त्वाद्यात्मकस्तत्पदाभिधः ॥ २७ ॥

वेदान्तवाक्यसंघेद्यविश्वातीताक्षरद्वयम् ।

विशुद्धं यत्स्वसंवेद्यं लक्ष्यार्थस्तत्पदस्य सः ॥ २८ ॥

सामानाधिकरण्यं हि पदयोः तत्रमोर्द्धयोः ।

संबन्धस्तेन वेदान्तैः ब्रह्मकथं प्रतिपाद्यते ॥ २९ ॥

मिथप्रवृत्तिहेतुत्वे पदयोरेकवस्तुनि ।

वृत्तित्वं यत्तथैवैकविभक्त्यन्तकयोस्तयोः ॥ ३० ॥

सामानाधिकरण्यं तत् संप्रदायिमिरीरितम् ।

तथा पदार्थयोरेव विशेषणविशेष्यता ॥ ३१ ॥

अयं स सोऽयमिति वत्संबन्धो भवति द्वयोः ।

प्रत्यक्तत्वं सद्वितीयत्वं परोक्षत्वं च पूर्णता ॥ ३२ ॥

परस्परविरुद्धं स्यात्ततो भवति लक्षणा ।

लक्ष्यलक्षणसंबन्धः पदार्थप्रत्यगात्मनोः ॥ ३३ ॥

मानान्तरोपरोधाच्च मुख्यार्थस्यापरिग्रहे ।

मुख्यार्थस्याविनाभूते प्रवृत्तिर्लक्षणोच्यते ॥ ३४ ॥

त्रिविधा लक्षणा ज्ञेया जहत्यजहती तथा ।

अन्योमयात्मिका ज्ञेया तत्राद्या नैव संभवेत् ॥ ३५ ॥

वाच्यार्थमखिलं त्यक्त्वा वृत्तिः स्याद्या तदन्विते ।

गङ्गायां घोष इतिवज्जहती लक्षणा हि सा ॥ ३६ ॥

वाच्यार्थस्यैकदेशस्य प्रकृते त्याग इष्यते ।

जहती संभवेन्नैव संप्रदायविरोधतः ॥ ३७ ॥

वाच्यार्थमपरित्यज्य वृत्तिरन्यार्थके तु या ।
 कथितेषमञ्जहती शोणोऽयं घावतीतिवत् ॥ ३८ ॥
 न संभवति साप्यत्र वाच्यार्थेऽतिविरोधतः ।
 विरोधाद्यपरित्यागो दृश्यते प्रकृते यतः ॥ ३९ ॥
 वाच्यार्थस्यैकदेशं च परित्यज्यैकदेशकम् ।
 या बोधयति सा ज्ञेया तृतीया मागलक्षणा ॥ ४० ॥
 सोऽयं विप्र इदं वाक्यं बोधयत्यादितस्तथा ।
 तत्कालत्वविशिष्टं च तथैतत्कालसंयुतम् ॥ ४१ ॥
 अतस्तयोर्विरुद्धं तत्कालत्वादिधर्मकम् ।
 त्यक्त्वा वाक्यं यथा विप्रपिण्डं बोधयतीरितम् ॥ ४२ ॥
 तथैव प्रकृते तत्त्वमसीत्यत्र भुनो मृषु ।
 प्रत्यक्त्वादीन्परित्यज्य जीवधर्मान् त्वमः पदात् ॥ ४३ ॥
 सर्वज्ञत्वपरोक्षादीन् परित्यज्य तदा पदात् ।
 शुद्धं कृत्स्नमद्वैतं बोधयत्यादरात्परात् ॥ ४४ ॥
 तत्रमोः पदयोरेक्यमेव तत्त्वमसीत्यलम् ।
 इत्यमेकवाक्यबोधेन सम्पत्तानं दृढं नये ॥ ४५ ॥
 अहं मयंनि विद्वानं यस्य शोकं तरत्यमौ ।
 आत्मा प्रकाशमानोऽपि महावाक्यैस्त्वयैकता ॥ ४६ ॥
 तत्रमोर्बोध्यतेऽप्यापि पौर्वापर्यानुसारतः ।
 तथाऽपि शक्यते नैव धीगुरोः कठुर्णा विना ॥ ४७ ॥
 अरोग्यमित्तु लोके मूढैः पण्डितमानिभिः ।
 अन्वःकरणसंशुद्धी स्वयं ज्ञानं प्रद्वानते ॥ ४८ ॥

वेदवाक्यैरतः किं स्याद्गुरुणेति न सांप्रतम् ।
 आचार्यवान् हि पुरुषो वेदेत्येवं श्रुतिर्जगौ ॥ ४९ ॥
 अनादाविद् संसारे बोधको गुरुरेव हि ।
 अतो ब्रह्मात्मवस्त्वैक्यं ज्ञात्वा दृश्यमसत्तया ॥ ५० ॥
 अद्वैते ब्रह्मणि स्थेयं प्रत्यग्ब्रह्मात्मना सदा ।
 तत्प्रत्यक्षात्परिज्ञातं अद्वैतं ब्रह्मचिद्धनम् ॥ ५१ ॥
 प्रतिपाद्यं तदेवात्र वेदान्तैर्न द्वयं जडम् ।
 सुखरूपं चिदद्वैतं दुःखरूपमसद् जडम् ॥ ५२ ॥
 वेदान्तैस्तद्द्वयं सम्पद् निर्णीतं वस्तुतो नयात् ।
 अद्वैतमेव सत्यं त्वं विद्धि द्वैतमसत्सदा ॥ ५३ ॥
 त्वमप्येवमनेकेषु दुःखदायिषु जन्मसु ।
 आन्तो देवाञ्छुभे मार्गे जातश्रद्धः सुकर्मकृत् ॥ ५४ ॥
 वर्णाश्रमाचारपरोऽस्वाप्तपुण्यमहोदयः ।
 ईश्वरानुग्रहाल्लभ्यन्नब्रह्मविद्गुरुसत्तमः ॥ ५५ ॥
 विधिवत्कृतसन्त्यासो विवेकादिपुनः सुधीः ।
 प्राप्नो ब्रह्मोपदेशोऽद्य वैराग्याभ्यासतः परम् ॥ ५६ ॥
 पण्डितस्तत्र मेधावी युक्त्या वस्तु विचारयन् ।
 निदिध्यासनसंपन्नः प्राप्नो हि त्वं परं पदम् ॥ ५७ ॥
 अतो ब्रह्मात्मविज्ञानमृपदिष्टं यथाविधि ।
 मयाऽऽचार्येण ते धीर सम्पक्त्व प्रयत्नवान् ॥ ५८ ॥
 भूत्वा विमुक्तवन्वस्त्वं छिन्नद्वैतात्मसंशयः ।
 निर्द्वन्द्वो निस्पृहो भूत्वा विचारस्व यथासुखम् ॥ ५९ ॥

वस्तुतो निष्प्रपञ्चोऽसि नित्यमुक्तः स्वभावतः ।
 न ते बन्धविमोक्षौ स्तः कल्पितौ तौ यतस्त्वयि ॥ ६० ॥
 न निरोधो न चोत्पत्तिर्न बद्धो न च साधकः ।
 न मुमुक्षुर्न वै मुक्त इत्येषा परमार्थता ॥ ६१ ॥
 श्रुतिसिद्धान्तसारोऽयं तथैव त्वं स्वया धिया ।
 संविचार्य निदिध्यास्य निजानन्दात्मकं परम् ॥ ६२ ॥
 साक्षात्कृत्वाऽपरिच्छिन्नाद्वैतमहाक्षरं स्वयम् ।
 जीवन्नेव विनिर्मुक्तो विश्रान्तः शान्तिमाश्रय ॥ ६३ ॥
 विचारणीया वेदान्ता बन्दनीयो गुरुस्तदा ।
 गुरुणा वचनं पथ्यं दर्शनं सेवनं नृणाम् ॥ ६४ ॥
 गुरुर्ब्रह्म स्वयं साक्षात्सेव्यो बन्धो मुमुक्षुभिः ।
 नोद्वेजनीय एवायं कृतज्ञेन विवेकिना ॥ ६५ ॥
 यावदायुस्त्वया बन्धा वेदान्तगुरुरीश्वरः ।
 मनसा कर्मणा वाचा श्रुतिरेवैष निश्चयः ॥ ६६ ॥
 भावाद्वैतं सदा कुर्यात् क्रियाद्वैतं न कर्हिचित् ।
 अद्वैतं त्रिषु लोकेषु नाद्वैतं गुरुणा सह ॥ ६७ ॥

एवं पुराणगुरुणा परमार्थतत्त्वं शिष्टो गुरोश्चरणयोर्निपपात तस्य ।
 धन्योऽस्म्यहं तव गुरो करुणाकटाक्षपातेन पातिततमा इति भाषमाणः ॥ ६८ ॥

श्रीमच्छङ्करसहस्रोर्भगवतोऽगाधामसाधारणीं

वाणीं न. प्रतनीयसीं मुद्गरिमां गाढुं समुरकण्ठते ।

तन्मूर्तिः प्रभुरेव भक्तजनतायात्सत्यवैपुल्यभूः

अस्मै साधु ददातु शस्तदयया हस्ताबलम्बं हरः ॥ ६९ ॥

इति श्रीशङ्करविजयमकरन्दे सप्तदश आस्याद्ः समाप्तः ॥

॥ अष्टादश आस्वादः ॥

पद्मपादस्य बदरीनाथालयनिर्माणम् ।

प्रविशन्बद्रीमथाप्य सद्यः परमाचार्यपदार्चनं क्रमाद्यः ।
घबलाचलमाप्य योऽप्यमाद्यच्छिवलावण्यमुदीक्ष्य तं प्रपद्ये ॥ १ ॥

बदर्यां पद्मपादोऽपि गुर्वाज्ञां शिरसा वहन् ।

मन्दिरं बदरीशस्य शीघ्रेण निरमापयत् ॥ २ ॥

ततः कदाचिन्नुपतेरमारं गतः स भिक्षां त्वरितं ययाचे ।

भालोचपञ्जयेष्टवधूर्तुपस्य सांसारिकावश्यकर्कार्यधुर्या ॥ ३ ॥

अद्यालये कव्यमयं महात्मा ज्ञातुं गतो नेह नृपः स एतम् ।

वीक्ष्याह्वयेदित्यप सा तटिन्यां ज्ञान्वा समेदीलवदद्यतीशम् ॥ ४ ॥

त्रिचर्यं दूरं स नदी क्षुधातो बहिः समेलोक्तगण्डशैले ।

दण्डेन घातद्वयमात्ततान पारद्वयं निरसृतमाशु तस्मात् ॥ ५ ॥

स्नात्वाऽथ तत्रांभसि योगिवर्या भिक्षार्थमागत्य गृहे न्यधीदत् ।

आर्धर्यवित् कव्यकृतेन तेनाप्यनेन भिक्षामदित द्रुतं सा ॥ ६ ॥

अस्नान्तरे सोऽपि गृहं समागात् निमन्त्रितैर्विभवैः सहैव ।

अश्रावयत्तं च कनिष्ठमार्या द्वेषात्सपर्ताकृतकल्पनाशम् ॥ ७ ॥

सङ्कलने मूलम् - जगद्गुरुराज्ञमालास्त्वषतः १. गुरुवंशकाव्यतः
३-१६, २९, ३०-३२. नरसिंहाष्टकतः १७-१९. शङ्कराभ्युदयतः
२०, २२-२८. माधवीयतः २१-२८, ३३-४६. धन्याष्टकतः
४८-५०, जीवन्मुक्तानन्दलहरितः ५२-५९. यातिपञ्चकतः ६०-६१
दक्षिणामूर्तिस्तोत्रतः ६४-६५, ६७-७३. दक्षिणामूर्त्यष्टकतः ७४-७८.
निर्गुणमानसपूजाता ७९-८५. दक्षिणामूर्तिवर्णमालास्तोत्रतः ८६-८९.
विवेकचूडामणितः ९१-९४ सिद्धान्तलेशसंग्रहतः ९६ ।

इतीरप्येव मयि क्षणेन वनेचरोऽयं प्रविशन्वनान्तम् ।
 निबध्य गात्रं नृहरिं एताभिः पुष्परगर्ष्यैः पुरतो न्यथान्ने ॥ २६ ॥
 महर्षिर्मिल्वं मनसाऽप्यगम्यो वनेचरस्यास्य कथं धरोऽभूः ।
 इत्यद्मुताखिष्टहृदा मयाऽसौ विज्ञाप्यमानो विभुरित्यवादीत् ॥ २७ ॥
 एकाप्रचित्तेन ययाऽमुनाऽहं ध्यातस्तथा धातुमुत्तैर्न पूषैः ।
 नोपालभेयात्त्वमितीरयन्ने कृत्वा प्रसादं कृतशंस्तिरोधिम् ॥ २८ ॥
 ततस्तपोरद्भुतवृत्तमाजोः स्तोत्रं कित्तेने सफलैश्च शिष्यैः ।
 तैः साकमागाद्ददीनं स नारायणागारविजोक्तनाय* ॥ २९ ॥
 संरुज्य नारायणमादरेण प्रेमोदयामोदितपद्मपादः ।
 देव त्विर्मं केरळलोक एव संरुजयन्वित्यपि सोऽन्वजानात् ॥ ३० ॥
 ततो नृसिंहापत्नं समेल्य संगतमाकर्ष्य समस्तवृत्तम् ।
 माहात्म्यविद्मच्छरात्स भूपादन्वप्रदीद्भूरितर्षं सपर्याम् ॥ ३१ ॥
 तुष्टस्तथा देशिकसार्वभौमः श्रीचञ्चरीत्या नगरं कृतेऽप्य ।
 निर्माय च श्रीनगरं मद्यामा पट्टाभिरैकं विज्जान तस्य ॥ ३२ ॥

धीगौडपादानुग्रहलामः ।

स्वम्बः सोऽयं ब्रह्म सायं यदाचिदपायन् गङ्गातू(संगार्द्रकनैः ।
 आगच्छन्तं संरुते प्रत्यगच्छत् योगीशानं गौडगाद्यभिरानम् ॥ ३३ ॥
 पागौ पुस्तधेतारङ्गेरुध्रीमैत्रीश्रीभूतमासा घटेन ।
 आरादान्कर्त्तवानन्दसन्प्यारागारक्ष्यभेदडीलां दधानम् ॥ ३४ ॥
 पागौ शोकाभोजवुदपा समन्तात् भाम्पूरुश्रीमङ्गडीकुन्पुल्याम् ।
 अंगुन्वमानंगिहडाशमायामङ्गुग्राभेगासराद् भ्रामयन्तम् ॥ ३५ ॥

आर्यस्याथो गौडपादस्य पादावभ्यर्च्यसौ शङ्करः पङ्कजामौ ।
 भक्तिभद्रासंभमक्रान्तचेतः प्रहस्तस्यावगतः प्राञ्जलिः सन् ॥ ३६ ॥
 सिद्धमेतं क्षीरवाराशिबीबीसाचिव्यायासन्नयतैः कटाक्षैः ।
 दन्तज्योत्स्नादन्तुराद्यापि कुर्वन्नाशाः सूक्तिं सन्दधे गौडपादः ॥ ३७ ॥
 कश्चित्सर्वं वेत्ति गोविन्दनाम्नो ह्यथा विद्या संसृद्दुद्धारक्या ।
 कश्चित्तत्त्वं तत्त्वमानन्दरूपं नित्यं सच्चिन्मिर्मलं वेत्ति वेद्यम् ॥ ३८ ॥
 भक्त्या युक्ताः स्वानुरक्ता विरक्ताः शान्ता दान्ताः सन्ततं श्रद्धधानाः ।
 कश्चित्तत्त्वज्ञानकामा विनीताः शुश्रूषन्ते शिष्यवर्या गुरुं त्वाम् ॥ ३९ ॥
 कश्चिन्नित्याः शक्यो निर्जितास्ते कश्चिद्व्यासाः सदगुणाः शान्तिपूर्वाः ।
 कश्चियोगः साधितोऽष्टाङ्गयुक्तः कश्चिच्चित्तं साधु चित्तवर्गं ते ॥ ४० ॥
 इत्यद्वैताचार्यवर्येण तेन प्रेम्णा पृष्टः शङ्करः साधुशीलः ।
 भक्त्युद्रेकाद्वाष्पपर्याकुलाक्षो बध्नन्मूर्धन्यञ्जलिं व्याजहार ॥ ४१ ॥
 यद्यत्पृष्टं स्पष्टमाचार्यपादैः तत्तत्सर्वं भो भविष्यत्प्रवक्ष्यम् ।
 कारुण्यान्धीभूतयुष्मत्कटाक्षैः दृष्टस्याद्बुद्धुर्लभे किन्तु जन्तोः* ॥ ४२ ॥
 तत्तत्तत्त्वज्ञानपाथोपियुष्मत्पादद्वन्द्वं पद्मसौहार्दहृद्यम् ।
 देवादेतदीनदृग्गोचरं चेद् भक्तस्यैतद्भागधेयं ह्यमेयम् ॥ ४३ ॥
 इत्याकर्ण्यार्थावब्रवीद्रौडपादो वस श्रुत्वा वास्तवांस्त्वद्गुणौघान् ।
 द्रष्टुं शान्तस्वान्तवन्तं मम त्वां गाढोत्कण्ठागर्भितं चित्तमासीत् ॥ ४४ ॥
 दास्ये वरं ते विदुषां वरम्य प्रह्वानताङ्गाय वरं वृणीष्व ।*
 स प्राह पर्यायशुक्लपिम्बलं भक्तमद्राक्षमनुत्पन्नासम् ॥ ४५ ॥
 वरः परः कोऽस्ति तथापि चिन्ता चित्तवगा मेऽस्तु गुरो सदाऽपि ।
 तथेति चोक्त्वा तमपास्तमोहो गतधिरङ्गीविमुनेस्तदानीम्* ॥ ४६ ॥

व्यायन्स परमाचार्यं चरन्तं विजने वने ।

विदितात्मपदं धन्यं स्तुवन्निदमगायत ॥ ४७ ॥

तज्ज्ञानं प्रशमकरं यदिन्द्रियाणां तज्ज्ञेयं यदुपनिषत्सु निश्चितार्थम् ।
ते धन्या भुवे परमार्थनिश्चितेहाः शेषास्तु भ्रमनिलये परिभ्रमन्तः ॥

स्यक्त्वा गृहे गतिमधोगतिहेतुभूतां आत्मेच्छयोपनिषदर्थं (सं) पिबन्तः ।
वीतस्पृहा विषयमोगपदे विरक्ता धन्याश्चरन्ति विजनेषु विरक्तसंगाः ॥

छान्तेरनन्यमतिभिर्मधुस्त्वभावैः एकत्वनेधितमनोभिरपैतमोहैः ।
साकं वनेषु विदितात्मपदस्वरूपं तद्वस्तु सव्यगनिशं विमृशन्ति धन्याः ॥

तत्तादृशगुरोर्दीक्षां प्राप्य भाग्यात्मोऽपहाम् ।

जीवन्मुक्तो मोहमेति न कापीति जगाद सः ॥ ५१ ॥

पुरे पौरान्पश्यन्नयुवतिनामाकृतिमयान्

सुवेषान् स्वर्णालङ्करणकलिनांश्चित्रसदृशान् ।

स्वयं साक्षाद्दृष्टेत्यपि च कलयंसतैः सह रमन्

मुनिर्न व्यामोहं भजति गुरुदीक्षाक्षततमाः ॥ ५२ ॥

कदाचित्प्रासादे क्वचिदपि च सौधेषु धनिनां

कदा काले शैले क्वचिदपि च कूलेषु सरिताम् ।

कुटीरे दान्तानां मुनिजनवराणामपि वसन्

मुनिर्न व्यामोहं भजति गुरुदीक्षाक्षततमाः ॥ ५३ ॥

कदाचिद्विद्वद्भिर्विविदिषुभिरत्यन्तनिरतैः

कदाचित्काव्यालङ्कृतिरसरसालैः कविवरैः ।

कदाचित्सर्तकेऽनुमितिपरैस्तार्किकवरैः

मुनिर्न व्यामोहं भजति गुरुदीक्षाक्षततमाः ॥ ५४ ॥

कदापिग्नौनस्यः क्वचिदपि च वाग्वादनिरतः

कदाचित्सानन्दं हसितरभसलकवचनः ।

कदाचिन्लोकानां भ्यवहृतिसमालोक्तपरः ...

कदाऽद्वैतं पश्यन्नखिलमपि सर्वं जितमयम् ...

शिवायाः शम्भोर्वा कचिदपि च विष्णोरपि कदा
 गणाध्यक्षस्यापि प्रकटितवरस्यापि च कदा ।
 पठन्वै नामालि नपनरचितानन्दसलिलो
 मुनिर्न व्यामोहं भजति गुरुदीक्षाक्षततमाः । ५५ ॥

कदा गङ्गाम्भोमिः कचिदपि च कूपोत्थसलिलैः
 कचित्कासारोत्थैः कचिदपि सदुष्णैश्च शिशिरैः ।
 भजन् स्नानं भूत्या कचिदपि च कर्पूरनिभया
 मुनिर्न व्यामोहं भजति गुरुदीक्षाक्षततमाः ॥ ५६ ॥

कदाऽथाशावासाः कचिदपि च दिव्याध्वरधरः
 कचित्पञ्चास्योत्थां स्वचमपि दधानः कटितटे ।
 मनस्वी निस्संगः सुजनहृदयानन्दजनको
 मुनिर्न व्यामोहं भजति गुरुदीक्षाक्षततमाः । ५७ ॥

कदाचिन्मौनस्यः कचिदपि च वाग्धादनिरतः
 कदाचित्सानन्दं हसितमसत्यक्तवचनः ।
 कदाचिल्लोकानां व्यवहृतिसमालोकनपरो
 मुनिर्न व्यामोहं भजति गुरुदीक्षाक्षततमाः ॥ ५८ ॥

कदाऽद्वैतं पश्यन्नखिलमपि सत्यं शिवमयं
 महाशक्त्यार्यानामवगतिसमभ्यासवशतः ।
 गतद्वैताभ्यासः शिव शिव शिवेत्येव विलपन्
 मुनिर्न व्यामोहं भजति गुरुदीक्षाक्षततमाः ॥ ५९ ॥

मूलं तरोः केवलमाधवन्तः पाणिद्रयं मोक्षतुमप्रयन्तः ।
 कन्धामिव स्त्रीमपि कुत्सयन्तः कौपीनवन्तः किल भाग्यवन्तः ॥ ६० ॥

स्वानन्दभावे परितुष्टिमन्तः संश्रान्तसर्वेन्द्रियदृष्टिमन्तः ।
अहर्निशं ब्रह्मणि ये रमन्तः कौपीनवन्तः किल भाग्यवन्तः ॥ ६१ ॥

इत्यमन्तर्हृदब्जे तं भास्वन्तं परमं गुरुम् ।
चिन्तयन्नेव गहनं वनं किञ्चित्प्रविष्टवान् ॥ ६२ ॥

भीदक्षिणामूर्त्यनुग्रहलाभाः ।

तस्य चिन्तयतश्चेतो लग्नमाद्ये गुरुत्तमे ।
धटद्रुमतलासीने तद्वयाने निभृतं ह्यभूत् ॥ ६३ ॥

उपासकानां यदुपासनीयं उपात्तवासं षटशास्त्रिमूले ।
तद्राम दाक्षिण्यजुषा स्वमूर्त्या जागर्तुं चित्ते मम घोघरूपम् ॥ ६४ ॥

एकेन मुद्रां परशुं करेण करेण चान्येन मृगं दधानः ।
स्वजानुविन्यस्तकरः पुरस्तादाचार्यचूडामणिराविरस्तु ॥ ६५ ॥

ध्यायतस्तस्य पुरतः प्रादुरास्तादिदेशिकः ।
प्राणौआस्तौच्च तं वाग्भिर्गद्गदाभिः परं शिवम् ॥ ६६ ॥

अद्राक्षमक्षीणदयानिधानमाचार्यमाद्यं षट्मूलभागे ।
मौनेन मन्दस्मितभूपितेन महर्षिलोकस्य तमो नुदन्तम् ॥ ६७ ॥

विद्राविताशेषतमोगुणेन मुद्राविशेषेण मुहुर्मुनीनाम् ।
निरस्य मायां दपया विधत्ते देवो महास्तत्त्वमसांते घोघम् ॥ ६८ ॥

कलामिरिन्दोरिव कल्पिताङ्गं मृत्काकलापैरिव यद्दमूर्तिम् ।
आलोकये देशिकमप्रमेयमनाद्यविद्यातिमिरप्रमातम् । ६९ ॥

आलिपवन्तं मदनाङ्गभूत्या शार्दूलकृत्वा परिधानवन्तम् ।
आलोकये कश्चन देशिकेन्द्रमहानवाराकरवाडपादिम् ॥ ७० ॥

उपासते यं मुनयः शुकाद्या निराश्रियो निर्ममताधिवासाः ।
तं दक्षिणामूर्तितनुं महेशमुपासहे मोहमहार्तिशान्त्यै ॥ ७१ ॥

कान्त्या निन्दितकुन्दकन्दलवपुर्न्यग्रोधमूले वसन -

कारुण्यामृतवारिमिर्मुनिजनं संभावयन् वीक्षितैः ।

मोहध्वान्तविभेदनं विरचयन्बोधेन तत्तादृशा

देवस्तत्रमसीति बोधयतु मां मुद्रावता पाणिना ॥ ७२ ॥

स्तुषतस्तदाऽऽस्त हृदयं गलिततमो मोदमगुलमनुभवतः ।

मौनव्याख्याप्रकटितपरमात्मतत्त्वानुभूतिपरम् ॥ ७३ ॥

मौनव्याख्याप्रकटितपरब्रह्मतत्त्वं युवानं

वर्षिष्ठान्तेवसद्विगणैरावृतं ब्रह्मनिष्ठैः ।

आचार्येन्द्रं करकलितचिन्मुद्रमानन्दमूर्ति

स्वात्मारामं मुदितवदन दक्षिणामूर्तिमीडे ॥ ७४ ॥

विश्वं दर्पणदृश्यमाननगरीतुल्यं निजान्तर्गतं

पश्यन्नात्मनि मायया बहिरिबोद्भूतं यथा निद्रया ।

यस्साक्षात्कुरुते प्रबोधसमये स्वात्मानमेवाद्वयं

तस्मै श्रीगुरुमूर्तये नम इदं श्रीदक्षिणामूर्तये ॥ ७५ ॥

नानाच्छिद्रघटोदरस्थितमहादीपप्रभाभास्वरं

ज्ञानं यस्य तु चक्षुरादिकरणद्वारा बहिः स्पन्दते ।

जानामीति तमेव मान्तमनुभात्येतत्समस्तं जगत्

तस्मै श्रीगुरुमूर्तये नम इदं श्रीदक्षिणामूर्तये ॥ ७६ ॥

भूरंमांस्वनलोऽनिलोऽम्बरमहर्नाथो हिमांशुः पुमान्

इत्याभाति चराचरात्मकमिदं यस्यैव मूर्त्यष्टकम् ।

नान्यत्किञ्चन विद्यते विमृशतां यस्मात्परस्माद्विभोः

तस्मै श्रीगुरुमूर्तये नम इदं श्रीदक्षिणामूर्तये ॥ ७७ ॥

अंगुष्ठतर्जनीयोगमुद्राव्याजेन देहिनाम् ।
 श्रुत्यथं ब्रह्मजीवेक्यं दर्शयन्नोऽवताच्छवः ॥ ७८ ॥
 अखण्डे सच्चिदानन्दे निर्विकल्पैकरूपिणि ।
 स्थितेऽद्वितीयभावेऽपि कथं पूजा विधीयते ॥ ७९ ॥
 पूर्णस्यावाहनं कुत्र सर्वाधारस्य चासनम् ।
 स्वच्छस्य पाद्यमध्यं च शुद्धस्याचमनं कुतः ॥ ८० ॥
 निर्मलस्य कुतः स्नानं वासो विश्वोदरस्य च ।
 अगोत्रस्य त्ववर्णस्य कुतस्तस्योपवीतकम् ॥ ८१ ॥
 निर्लेपस्य कुतो गन्धः पुष्पं निर्वासनस्य च ।
 निर्विशेषस्य का भूषा कोऽलङ्कारो निराकृतेः ॥ ८२ ॥
 निरञ्जनस्य किं धूपैर्दीर्घैर्वा सर्वसाक्षिणः ।
 नेजानन्दैकवृत्तस्य नैवेद्यं किं भवेदिह ॥ ८३ ॥
 विश्वानन्दयितुस्तस्य किं ताम्बूलं प्रकल्पते ।
 स्वयंप्रकाशचिद्रूपो योऽसावर्कादिभासकः ॥ ८४ ॥
 गीयते श्रुतिमिस्तस्य नीराजनविधिः कुतः ।
 प्रदक्षिणमनन्तस्य प्रणामोऽद्वयवस्तुनः ।
 वेदवाचामवेद्यस्य किं वा स्तोत्रं विधीयते ॥ ८५ ॥
 ओमित्येतद्यस्य बुधैर्नाम गृहीतं
 यद्भासेदं माति समस्तं विपदादि ।
 यस्याज्ञातः स्वस्वपदस्या विधिमुत्पयाः
 तं प्रत्यञ्चं दक्षिणवक्त्रं कलयामि ॥ ८६ ॥
 येन ज्ञातेनैव समस्तं विदितं स्यात्
 यस्मादन्यद्वस्तु जगत्यां शशम्भुम् ।

यं प्राप्तानां नास्ति परं प्राप्यमनादि
तं प्रत्यञ्चं दक्षिणवक्त्रं कलयामि ॥ ८७ ॥

मेधावी स्यादिन्दुव्रतं धृतवीणं
कर्पूरामं पुस्तकहस्तं कमलाक्षम् ।
चित्ते ध्यायन्त्यस्य वपुर्द्रोहं निमिषार्धं
तं प्रत्यञ्चं दक्षिणवक्त्रं कलयामि ॥ ८८ ॥

यस्याज्ञानादेव नृणां संसृतिवन्धो
यस्य ज्ञानादेव विमोक्षो भवतीति ।
स्पष्टं ब्रूते वेदशिरो देशिकपाद्यं
तं प्रत्यञ्चं दक्षिणवक्त्रं कलयामि ॥ ८९ ॥

सुव्रतं त परेशानो दीक्षयामास भद्रया ।
मुद्रया गुरुदिष्टं तद्ब्रह्म तद्दृष्टिं भामयन् ॥ ९० ॥

याचा वक्तुमशक्यमेव मनसा मन्तुं तथाऽऽत्वादितु
स्वानन्दापृतपूरपूरितपरम्रह्माम्बुधेर्वैभनम् ।
अंभोराशिविशिणीवापिकशिलाभावं भजत्तन्मनः
यस्यांशांशलवे विलीनमधुनाऽऽनन्दात्मना निर्वृतम्* ॥ ९१ ॥

कञ्चित्काञ्चं समाधाय परे ब्रह्मणि मानसम् ।
व्युत्थाय परमानन्दादिदं वचनमब्रवीत् ॥ ९२ ॥

घन्योऽहं कृतकृत्योऽहं विमुक्तोऽहं भवग्रहात् ।
निस्त्यानन्दस्वरूपोऽहं पूर्णोऽहं त्वदनुग्रहात् । ९३ ॥

नमस्तस्मै सरेकस्मै नमश्चिन्महसे मुहुः ।
यदेतद्विश्वरूपेण राजते गुरुराज ते । ९४ ॥

इति नतमवलोक्य शिष्यवयं समधिगतामसुग्वं प्रबुद्धतत्त्वम् ।

दितमिदमवबोधय प्रपन्नान् इति निगदन् स शिवस्तमन्वगृह्णात् * ॥ ९५ ॥

अधिगतमिदा पूर्वाचार्यानुपेत्य सहस्रधा

सरिदिव महीभागान् संप्राप्य शौरिपद्मेभ्यः ।

जयति भगवत्पदाश्रीमन्मुखाभ्युज्जनिर्गता

जननहरणी सृष्टिर्ग्रह्याह्वयैकपरायणा ॥ ९६ ॥

इति श्रीशङ्करविजयमकरन्दे अष्टादश आस्वादः समाप्तः ॥

॥ एकोनविंशः आस्वादः ॥

कैलासे शम्भोः पञ्चलिङ्गप्राप्तिः ।

प्रतिपादितलिङ्गपञ्चकेऽयं प्रणिवर्त्याशु तिरोहिते गिरीशे ।

विनिवृत्य स दिग्जयप्रवृत्तो विधिधैः शिष्यवर्गविभातु चित्ते ॥ १ ॥

अन्तर्हिते भगवति दक्षिणास्ये चिरं मुदा ।

तत्रैव वासमकरोत् स्वेच्छाचारी यतीश्वरः ॥ २ ॥

सङ्कलने मूलम्— जगद्गुरुरन्नपालास्तवतः १ मार्कण्डेयसंहितातः
३-७, गुरुवंशकाव्यतः ८-११, ३५, ४०, आर्याष्टकतः १४-१८,
रत्नपुष्पाञ्जलिस्तोत्रतः १९-३३, चिद्विलासीयतः ३६-३९, ४१,
महानन्दार्थतः ४२-४३, ४८-५१, ९३-१०८, शिवानन्दलहरीतः
४४-४६, शिवपादादिकेशान्तस्तोत्रतः ५३ ७४, शिवकेशादिपादान्त-
स्तोत्रतः ७५-७६, सुवर्णमालास्तुतितः ७७-८५, दशश्लोकीतः ८६,
वमामहेश्वरस्तोत्रतः ८७-८८, शिवरहस्यतः ८९-९२, श्रीशंकरार्थ-
पदावलम्बस्तवतः १०९,

परितप्तपञ्चलोहस्रुतिपानेनातिविस्मितान् शिष्यान् ।
परिहृत्य परमयोगी परमैकान्तातिसुखमगादखिलम् ॥ ३ ॥

नेपालेश्वरमाकलय्य तदनु श्रीनीलकण्ठेश्वरं
ह्रैमं शैलमपारपुण्यवदरीकेदारमारादगात् ।
श्रीशैलं कनक्ताचलं शुभमहाकैलासमासेदिवान्
लोकानुग्रहकाम्यया निरुपमः श्रीशङ्करार्यो गुरुः ॥ ४ ॥

नेपालेश्वरपञ्चवक्त्रकमलामोदातिभारोल्लसत्-
पञ्चद्वारशुभालये निवसति वृत्वाऽथ योगीश्वरः ।
वाञ्छासिद्धिमवाप्य विश्वजनकं श्रीनीलकण्ठेश्वरं
प्राप्य प्रौढतपश्चचार च ततः श्रीमेरुशैलं ययौ ॥ ५ ॥

तत्र स्वर्गशिलोच्चसानुशिखरप्रत्यन्तशैलान् गुहाः
वेदान्तागमसप्तकोटिसुमहामन्त्रान् महाधापहान् ।
संभाव्यातितरो पुरश्चरणया लब्ध्वाऽसिद्धीस्ततः
कृत्वा मेरुर्नुतिं मद्दार्थंजनिकां कैलासशैलं ययौ ॥ ६ ॥
गत्वा कैलासशैलं जगदखिलगुरुः शङ्कराचार्ययोगी
दृष्ट्वा सांबं शिवं तं स्वयमिति सुचिरं चिन्तयन्नन्तरञ्जे ।

(३) कदाचिन्नास्तिकमताभिमानिना केनापि कुचुद्धिना राजन्येन
भिक्षार्थंमामन्त्रिताः द्रुतपञ्चलोहधारां निवेद्य 'सर्वं ब्रह्ममयमिति
सिद्धान्तवादिभिः भवद्विरङ्गीक्रियतां भिक्षात्वेनेयं' इति प्रार्थिताः,
तस्मिन् किञ्चिदप्यविकृतमनसः सादरमादाय तामेव लोहधारां निपीय,
अनन्तरं भीतभीतं पादयोः पतितं असकृदनुनयन्तं दुर्नयं तं अकृता-
गसमिव दयातरङ्कितया दशाऽवलोक्य अद्वैतोपदेशेन कृतार्थयांचक्रुः ।
अत एव निरन्तरालङ्कृतीकृतशान्तिदान्तिभूष्णामिति विरुदः । (श्रीमुख-
दर्पणम्) ३-७ भाविकथासरूपहः ॥

लब्ध्वा पञ्चाग्निलिङ्गान्यमलतरशुभालिङ्गितान्यङ्गभाजां

भूत्ये सौन्दर्यसारं द्विमगिरिद्वहितुः प्रापयन् गामवासीत् ॥ ७ ॥

यातुं समादिश्य चतुर्दिशास्तु यतीश्वरोऽयानुमृतांश्च शिष्यान् ।*

सिद्धेश्वरीं सिद्धनुतां दिदृक्षुः चचाल नेपालविशालदेशे ॥ ८ ॥

शक्तिं मुनिं माऽप्युपवेश्य वाक्यैः सुधोषणैः स्कन्दमिगाममशं ।

सेष्यं समालोक्य स सिद्धसंघः तयोरुपयंश्च शिला वपुर्ष ॥ ९ ॥

तां वृष्टिमस्तग्भयदस्य योगी प्रावारयत्ताश्च शिलाः परीताः ।

निभानि चाद्यापि तस्यै चित्रं व्यर्थश्रमः सिद्धगणो बभूव ॥ १० ॥

सिद्धेश्वरीं चाठ तदा ययाचे तत्रं पिपासुर्जननीभिर्यपः ।

आस्फालिताम्बोररजीजनस्ता तत्रापगां सा प्रथिनाऽधुना सा ॥ ११ ॥

ततः पशुपतीशानं देवं श्रीरुद्रमण्डले ।

पूजयामास निधिवत् द्राविडैः पूजकोत्तमः ॥ १२ ॥

तासमीपस्थितां शक्तिरीठगां गुह्यकेशरीम् ।

समयाचारविहितस्तर्यां स्तुतवान्मुनिः ॥ १३ ॥

चित्स्मरसीकलहंसी चन्द्रवतंतीकृतव्याला ।

दशवदना जगदव्यादव्यापृतविप्रहा गुणयोः ॥ १४ ॥

रुधिरोद्धिक्तव्रतासां भ्रूवहामां त्रितीर्णजनताशाम् ।

उन्मूलितभ्रूवपाशां मेघकमासां नमामि सुविलासाम् ॥ १५ ॥

संपाराम्बुचित्राणि जडतामोहान्धकारयोस्तराणिम् ।

उपनिशदटवीशराणि जन्माकराणि नुमः ध्रुमाधराणिम् ॥ १६ ॥

सागां त्रिभुवनतारां प्रमोदघारां दशगानवञ्चाताम् ।

दर्वीकृत्वरहारां प्रप्लाकारां नमस्यामः ॥ १७ ॥

वेदान्तप्रतिपाद्या हरिहरयोरप्यनासाद्या ।
 हृद्यागमवतवेद्या कल्पितवाद्या सदाऽवताद्वेद्या ॥ १८ ॥
 ब्रह्मलतेति स्फुटसकेता त्वमसि हरान्युतशास्त्रीपेता ।
 श्रुतिकिसलयपुग्द्धानं कुसुमं घत्से मोक्षफलं बहुसुषमम् ॥
 ज्ञानामृतमयपारावारं शिवेन यद्वा हृदयागारे ।
 अथ नृत्यसि च प्रेतावासे का ते लीला दारुणहासे ॥
 विमर्षिं हस्ते जम्बुकपोतं मीलौ मुण्डं भुजगप्रोतम् ।
 पतिमधितिष्ठसि विष्टम्य त्व मातुः कीदृक् तव विद्वत्त्वम् ॥
 शिखिहरिफेनकीशनरार्धद्विपहयगरुडग्राहसदृशम् ।
 धारयसीदृक्श्रुतिमुखरूपं वस्तुमपीच्छसि रुधिरानूपम् ॥ २२ ॥
 स्वामेवैकां निगदति वेदः शिवेन साकं न हि ते भेदः ।
 शिवशक्तिक्रमविद्याशिक्षा दातव्येति त्वयि मम भिक्षा ॥
 भुजलतेजोऽनिलगगनानि ध्रुवमेतान्यपि तव देहानि ।
 त्विध्रुवनमेतरेव प्रस्तं त्वन्मयमेवातो हि समस्तम् ॥ २४ ॥
 शपनः प्रतिदिनमनुसन्धत्ते मदघं तदनु च कुमतिं दत्ते ।
 अथ मयि यदि तत्र करुणा मातः क्व यमः काहं क्व निरयपातमा

निरवधिं चेतसि वसति मम त्वं किमिति नैव निकृन्तसि ममत्वम् ।
 रुदपदं हृदि यदि तत्क त्वं तदपगमे सति भवती तत्त्वम् । २६ ॥
 करुणामपि मयि करुणालेशं यदि कुरुपे पत वशितमदेशम् ।
 तदा न कुर्वं निगमदेशं हित्वा ननु यतिकर्माशेषम् ॥ २७ ॥
 द्रविडशिशुर्यतिशङ्करनामा ज्ञेयस्त्वत्पदपङ्कजधामा ।
 अस्य तथापि हि यदि भवबन्धः तर्हि समाधिस्तेऽनृतसन्धः ॥ २८ ॥

मुक्तिनिमित्तं काशीसेवामिह भुवि विदधति जननि न के वा ।

तत्र मनस्त्वयि यदि सास्यं कल्पशतैरपि नामृतभूयम् ॥ २९ ॥

त्रिभुवनमध्ये न किञ्चिदस्ति त्वया विनेति हि तव प्रशस्तिः ।

तन्मध्ये किं न हि मम हृदयं किं वा चेतस्ते न हि सदयम् ॥ ३० ॥

ज्ञातं नैव पुमर्थव्रितयं कीदृगितीदं तु मया समयम् ।

देवि चतुर्थे मनो निखातं यत्र भवत्या रूपं मातम् ॥ ३१ ॥

आदिवर्णत्रनुपोऽतितितिक्षोरवतस्तुर्याश्रममथ मिक्षोः ।

त्वत्पद्मगले मनोनिवासं मिक्षामर्षय जननि सहासम् ॥ ३२ ॥

जन्मैषो मोहनागं भ्रमशवपलं प्राग्भवद्व्युष्टिमैत्रो-

गाशं रागारिणीर्व्याहिसुशधिविटयं रुद्रक्षयं लोभघासम् ।

वाजिग्राहेमपक्षीश्वरमनुजमहामल्लुकोद्यःपुत्रङ्ग-

क्रोष्टुस्तम्बेरमारिज्वलनसममुत्तेर्व्युत्क्रमैर्मे जहि त्वम् ॥ ३३ ॥

इत्यनाराधयन्वयैः देवी गुणेश्वरी हृदि ।

तुष्टाशयस्तनोऽगच्छत् महतां हि दिदक्षया ॥ ३४ ॥

मत्वा पतीन्द्रः वृत्तवृत्त्यभावं महत्समाभाषणमाप्तुकामः ।

स्वच्छन्दवारी मुनेराजदत्तात्रेयस्य रम्याश्रमभाजगाम ॥ ३५ ॥

तत्रत्याग्यदुमुतान्वेष पश्यन्नेव मुमंसितः ।

सस्मिन्नवक्षरे श्रीमान् दत्तात्रेयो महामुनिः ॥ ३६ ॥

(३३) जन्मैषः=ज्वलनः, मोहनागः=स्तम्बेरमारिः (सिंहः),

भ्रमशवपलं—क्रोष्टा, प्राग्भवद्व्युष्टिः (प्राग्भवदुच्छ्रितं फलं)-उद्यत्पुत्रङ्गः,

एनोगात्रं—महामल्लुकः, रागारिः—मनुजः, ईर्ष्याहिः—पक्षीश्वरो गरुडः,

वपधि(छल) विटपः=इमा, रुद्रक्षयः—प्राहः, लोभघासः—वार्मा इति

दश दोषानारमगताम् दशभिर्भुगैः जहि इति प्रार्थना ।

स्वच्छन्दचारी सर्वत्र स्वेच्छाकलितविग्रहः ।
मूर्तिलयात्मको योगी दिग्वासा विजितेन्द्रियः ॥ ३७ ॥

शङ्कराचार्यवधं तमवशोकितुमागतः ।
श्रुत्वोदन्तं तदीयं स विस्मयाकलितान्तरः ॥ ३८ ॥

आगतं तं निरीक्ष्यासी प्रेमालिंगनपूर्वकम् ।
पप्रच्छ कुशलं तस्य सोऽप्यवृच्छद्गुरोः शुभम् ॥ ३९ ॥

दत्तात्रेयं मुक्त्वा त्रिभुक्तं धीक्ष्य नत्वा न्यगादीत्
वृत्तं स्वीय सकलमपि तथा तान् त्रिनीताश्च शिष्यान् ।*
सोऽपि श्रुत्वा मुनिपतिरदादाशिपो विश्वरूपा-
चार्यादिभ्यः सुखमवसतां तत्र तौ भाषमाणौ ॥ ४० ॥

स्ववृत्तान् दर्शयामास प्रन्यान्भाष्यादिकानसौ ।
दृष्ट्वा तुष्टाव बहुधा सूत्रभाष्यमशेस्तः ॥ ४१ ॥

उवाच तं प्रसन्नात्मा बाप्यद्वादया गिरा ।
कैलासे गिरिवर्धे तु दिव्यमूर्तिसमान्वतम् ॥ ४२ ॥

पार्वतीस्कन्दनन्यायैः सेवितं परमेश्वरम् ।
दष्टुं वाञ्छामि योगीन्द्र कृपया तव सत्तन ॥ ४३ ॥

कदा वा कैलासे कनकमाणिसीधे सह गणैः
वसन् शम्भारग्रे स्फुटघटितमूर्धाञ्जलिपुटः ।
विमो साय स्वामिन् परमशिव पाहीति निगदन्
विधातृणां कल्पान् क्षणमिव विनेष्यामि सुखतः ॥ ४४ ॥

फलाद्वा पुण्यानां मयि करुणया वा त्वयि विमो
प्रसन्नेऽपि स्वामिन् भवदमलादाञ्जयुगलम् ।
कथं पश्येयं मां स्वगपति नमःसंभ्रमजुषां
निलिम्पानां भेगिर्निजकनकमाणिक्यमुकुटैः ॥ ४५ ॥

कदा वा त्वां दृष्ट्वा गिरिशृङ्गित्व मध्यात्रियुगलं
 गृहीत्वा हस्ताभ्यां शिरसि नयने वक्षसि बहन् ।
 समाश्लिष्याम्याय स्फुटब्रलजगन्धान् परिमलान्
 अलभ्यां मन्नायैर्मुदमनुभविष्यामि हृदये ॥ ४६ ॥

इत्यहं प्रत्यहं देवं प्रार्थये तदिदृश्यया ।

अथैवान्वप्रहीदेवो भवतो दर्शनं यतः ॥ ४७ ॥ •

शङ्करस्य वचः श्रुत्वा दत्तो हृष्टो बभूव ह ।

भवन्तं प्रापयिष्यामि महेशस्य तु सन्निधिम् ॥ ४८ ॥

दत्तस्य वचनं श्रुत्वा शङ्करो हृष्टमानसः ।

न्यदधातस्य दण्डादीन् कैलासगमनोत्सुकः ॥ ४९ ॥

दत्तो हस्तं समाह्वय्य शङ्करस्य हस्तप्रभुः ।

प्रविवेश गुहायां तु योगसिद्धिप्रभाषतः ॥ ५० ॥

तश्चाप्यशङ्करेणैव कैलासे परंतोत्तमे ।

भोगवत्यां महेशस्य सन्निधौ संस्थितोऽभवत् ॥ ५१ ॥

विस्मयाभिष्टब्धस्यो ददर्श गिरिशं मुदा ।

आरादचूडमनूभेः अंगे चागे मनो दधत् ॥ ५२ ॥

करयाणं नो विषतां कटकटजसुत्करवाटीनिहृडा-

क्रीडासंसुक्तविद्याधरनगरवधुगीशुद्रापदानः ।

हरिहरम्बनादेस्तरलितनिन्दत्तारकारातिकेकी

कैलासः शर्वनिधुंस्यमिब्रनकपद्ः सर्वदा पर्वतेन्द्रः ॥ ५३ ॥

(४९) "दण्डो दुरुरेण स पर्येणंभीत् सीयारमना चांसु
 कम्पडनुष्यन् । महात्मनो हस्तारिप्रहेन अहो च तो मार्यतन् अमूताम् ॥"
 इति गुरुशे । अघारि तथा वयानिलत्र वतते ।

कण्ठशान्तावसज्जनक्रमयमहाघण्टिकाघोरघोषैः

कण्ठारावेरकुण्ठैरपि भरितजगच्चक्रवालान्तरालः ।

चण्डः प्रोद्दण्डमृङ्गः ककुदकयलिनोत्तुङ्गकेलासमृङ्गः

कण्ठेकालस्य वाहः शमयतु शमलं शाश्वतः शाकवरेन्द्रः ॥ ५४ ॥

निर्यहानाम्बुधाराणरिमलतरलीभूतरोलम्बपाली-

संकारैः शङ्कराद्रेः शिखरशतदरीः पूरयन्भूरिघोषैः ।

शर्वैः सौवर्णशैलप्रतिमप्रयुवपुः सर्वविघ्नापहर्ता

शार्ङ्ग्याः पूर्वसनुः स भवतु भवतां स्वस्तिदो इस्तिवक्त्रः । ५५ ॥

यः पुण्यैर्देवतानां समजनि शिष्योः श्लाघ्यवीर्यैकमत्यात

यन्नाम्नि श्रयमाणे दितिजमटघटा भीतिभारं भजन्ते ।

भूपात्सोऽयं विभूत्यै निश्चिन्तरशिखापाटित्तकौञ्चशैलः

संसारामाधकूपोदरपतितसमुच्चारकस्तारकारिः ॥ ५६ ॥

आरूढः प्रोद्वेषप्रविजितपवनं तुङ्गतुङ्ग तुङ्गं

चेलं नीलं वमानः करतलविलसत्काण्डकोदण्डदण्डः ।

रागद्वेषादिनानाविधमृगपटलीभीतिकुद्भूतभर्ता

कुर्वन्नासैटलीलां परिलक्षतु मनःकानने मामकीने ॥ ५७ ॥

अंभोजार्यां च रंभारथचरणलताद्वन्द्वकुम्भीन्द्रकुम्भैः

विम्बेनेन्दोथ कम्बोरुपरि विलसता विटुमेणोत्पलाभ्याम् ।

अंभोदेनापि संभावितप्रपन्नितादम्बरं शम्बरारैः

शम्भोः संमोगयोग्यं किमपि धनमिदं संभवेत्संपदे नः ॥ ५८ ॥

घेणीसौभाग्यविम्भापिततपनसुताचारुवेणीविलासान्

वाणीनिर्धून्वाणीकरतलविष्टतोदारवीणाविराचान् ।

एणीनेत्रान्तमङ्गीनिरसननिपुणापाङ्गकीणानुपासे

शोणान् प्राणानुदृष्टप्रतिनवसुपमाकन्दलानिन्दुमौलेः ॥ ५९ ॥

नृणांमेषु हस्ताहतसुरत्रयिर्मिट्टिकृतैरत्युदारैः

चित्तानन्द विषत्तं सदसि मगवतः सन्ततं यः स नन्दी ।

खण्डीश्राघास्तघान्ये चतुर्गुणगणप्रीणितस्वामिसङ्का-

रोत्कर्मोद्यमप्रमादाः प्रमथयन्निष्टाः पान्तु सन्तोषिणो नः ॥ ६० ॥

मुक्तामणिक्वणालैः परिकल्पितमहामालमालेकनीयं

प्रत्युमानधर्मैर्दिशि दिशि भवनैः कल्पितैर्दिव्यनीनाम् ।

उद्यानाद्रिकन्धापरिजनवनितामाननीयैः परीतं

हृषं हृषन्तु नित्य मम सुवनपतेर्धाम मोमार्धमौलेः । ६१ ॥

स्वर्म्मज्जमारिजप्रवराविचिनैः संभृतोपान्तभाषं

शुभ्रसोपानमार्गं शुचिमणिनिचपैर्गुम्भितानन्वशिक्षम् ।

कुम्भं संपूर्णशोभं शिरसि सुषट्ठिनैः शातकुम्भापङ्कैः

शम्भोः संभावनीयं मङ्गलमुनिजनैः स्वर्दिदं स्वागते नः ॥ ६२ ॥

न्यस्तो मध्ये ममाथाः परिमलविलम्बादपीठमिगमो

हृषः पादमनुमिः कनकपणिमयैद्यर्करुम्भलात्मा ।

शामो र्भेन केनाप्येकमृदुतरेगाप्तुतो विस्तृतधीः

पीठं पीठामरं नः श्रमपत्तु शिरयोः स्वरमंशामयोग्यः । ६३ ॥

आमीनस्याधिपीठं त्रिजगदधिपतेरंधिपीठानुपत्ती

पायोज्ञामोगमाज्ञी परिमृदुललोद्गामिरप्रादिरेणु ।

पार्ता पादागुमौ तौ नमश्मरिचिरीटोद्गममाहरीर-

धेर्णाशेनापमानोन्नतनगदशरोद्गाममानी समानी ॥ ६४ ॥

मन्व्याकान्तानुरूपदिनहरमरुपा कान्तपीथेन शातं

वपानदः द्विगद्युग्यः मामसुदारन्धेन बीनोरमेन ।

उरीशैः स्वर्काशिरविश्वहिमा मन्मषारेदरागो

मयो विष्यायंमध्यह् मम दिवतु वदा संसर्गि मङ्गलानाम् ॥

वामाङ्गे विष्णुरन्त्या करतलविलमघाहाक्तीत्वलायाः

कान्ताया वामवसोरुहमरशिसरोन्मर्दनध्यग्रमेकम् ।

अन्यास्त्रीनप्युदारान्वरभरशुभ्रगालङ्कृतानिन्दुमौलेः

वाहनावद्वहेमाङ्गदमणिकटकानन्तरालोकयामः ॥ ६६ ॥

संभ्रान्तायाः शिवायाः पतिविलयभिया सर्वलोकीपतायात्

संविग्रस्यापि विष्णोः सरयममुभयोर्वारणप्रेरणाभ्याम् ।

मध्ये त्रैशङ्खवीयामनुभवति दशां यत्र हालाङ्गलोम्भा

सोऽयं सर्वापदां नः शमयतु निचयं नीलकण्ठस्य कण्ठः ॥ ६७ ॥

याम्यां कालव्यवस्था भवति तनुमतां यो मुखं देवतानां

येषामाहुः स्वरूपं जगति मुनिवरा देवतानां त्रयीं ताम् ।

रुद्राणीवक्त्रपङ्कुरुहसततविहारोत्सुकेन्द्रिन्दिरेभ्यः

तेभ्यस्त्रिभ्यः प्रणामाञ्जलिमुपरचये व्रीक्षणस्येषणेभ्यः ॥ ६८ ॥

वामं वामाङ्गाया वदनमरसिजे व्यावलङ्गमायाः

ध्यानभ्रंश्वन्धन्यत्पुनरलिकमत्रं वीतनिश्चेषरीक्ष्यम् ।

भूयो भूयोऽपि मोदाञ्जितदतिदयाशीतलं चूतवाणे

दक्षारेरीक्षणानां प्रथमपद्मस्तादाशु तापत्रयं नः ॥ ६९ ॥

स्वामिन गङ्गामिवाङ्गीकुरु तव शिरसा मामपीत्यर्थयन्तीं

धन्यां कन्यां स्वराशोः शिरसि वहति किं न्वेष कारुण्यशाली ।

इत्थं शङ्कां जनानां जनपदत्रिघनं कैशिकं कालमेष-

च्छापं भूवादुदारं त्रिपुरविजयिनः श्रेयसे भूयसे नः ॥ ७० ॥

वक्राकारः कलङ्गी जडतनुहृदमप्यंग्रिसेवानुमावान्

उत्तंपत्वं प्रयाता सुलमन्त्रचृणास्यन्दिनधन्द्रमौलेः ।

तत्सेवन्तां अनौघः शिवमिति निजयावस्थयिव भुवाणं

वन्दे देवस्य शम्भोमुक्कृतमुपटितं मृगधीपूपमानुषम् ॥ ७१ ॥

कान्त्या संकुलमल्लीकुसुमधवलया व्याप्य विश्वं विराजन्
 वृत्ताकारो वितन्वन्मुद्गरपि च परां निर्धृतिं पादमाजाम् ।
 सानन्दं नन्दिदोष्णा मणिकटकवता बाह्यमाना पुरारेः
 श्वेतच्छत्राख्यशीतद्युतिरपहरतादापदस्तापदा नः । ७२ ॥

स्थानप्राप्त्या स्वराणां किमपि विशदतां व्यञ्जयन्मञ्जुवीणा-
 स्वानावच्छिन्ननालकप्रममृतमिवास्वाद्यमानं शिवाभ्याम् ।
 नानारागातिहृद्यं नवरसमधुस्तोत्रजातानुविद्धं
 गानं वीणामहोपैः कलमतिललितं कर्णपूरायतां नः । ७३ ॥

बेवेभ्यो दानवेभ्यः पितृमुनिपरिपत्तिमद्विद्याधरेभ्यः -
 साध्येभ्यश्चाणोभ्यो मनुजपशुपतजातिकीटादिकेभ्यः ।
 श्रीकैलासप्ररुद्रास्तृणत्रिष्टपिष्टुष्टाद्यापि ये सञ्चितेभ्यः
 सर्वेभ्यो निर्विचारं नतिमुपरचये शर्वपादाश्रयेभ्यः ॥ ७४ ॥

न्यक्कुर्वन्नुर्वराभृन्निमघनसमयोद्गुष्टमेघाघघोषं
 स्फूर्जद्धार्युत्थितोरुध्वनितमपि परब्रह्मभूतो गभीरा ।
 सुव्यक्तो व्यक्तमूर्तेः प्रकटितकरुणः प्राणनाथस्य सत्याः-
 प्रीत्या वः संविदभ्यात्फलविकलमलं जन्म नादः स नादः ॥ ७५ ॥

भूम्ना यस्यास्तसीम्ना भुवनमनुसृतं यत्परं धाम धाम्नां
 साम्नामाम्नायतत्वं यदपि च परमं यद्गुणातीतमाद्यम् ।
 यच्चाहोहन्निरीहं गहनमिति मुहुः प्राहुर्धर्महान्तो
 माहेशं तन्महो मे महितमहरहर्मोहरोहं निदन्तु ॥ ७६ ॥

उभया दिव्यसुमङ्गलविग्रहपालिङ्गितवामाङ्ग विभो ।
 साम्भ्य सदाशिव शम्भो शङ्कर शरणं मे तव चरणयुगम् । ७७ ॥
 ऊगीकुरु मामज्ञमनाथं दूरीकुरु मे दुरितं भो ।
 सांभ्य सदाशिव शम्भो शङ्कर शरणं मे तव चरणयुगम् । ७८ ॥

एकं सदिति श्रुत्या त्वमेव सदसीत्युपात्महे मृढ भो ।
सां सदाशिव शम्भो शङ्कर शरणं मे तव चरणयुगम् ॥ ७९ ॥

अन्तःकरणविशुद्धिं मक्तिं च त्वयि सर्तो प्रदेहि विमो ।
सां सदाशिव शम्भो शङ्कर शरणं मे तव चरणयुगम् ॥ ८० ॥

जय कैलासनिवास प्रमथगणाधीश भूसुरार्चित भो ।
सां सदाशिव शम्भो शङ्कर शरणं मे तव चरणयुगम् ॥ ८१ ॥

घ्नानं विक्षेपाश्रुतिरहितं कुरु मे गुरुस्त्वमेव विमो ।
सां सदाशिव शम्भो शङ्कर शरणं मे तव चरणयुगम् ॥ ८२ ॥

दयनीयश्च दपालुः कोऽस्ति मदन्पस्त्वदन्य इह वद भो ।
सां सदाशिव शम्भो शङ्कर शरणं मे तव चरणयुगम् ॥ ८३ ॥

षड्विपुषड्विपिषड्विकारहर सन्मुख पण्डुखजनक विभो ।
सां सदाशिव शम्भो शङ्कर शरणं मे तव चरणयुगम् ॥ ८४ ॥

सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्मेत्येतल्लक्षणलक्षितं भो ।
सां सदाशिव शम्भो शङ्कर शरणं मे तव चरणयुगम् ॥ ८५ ॥

पखासन् धरणीजलाग्नियवनव्योमार्कचन्द्रादयो
विरुपातास्तनवोऽष्टधा परिणता नान्यसतो वर्तन्ते ।
ओंकारार्थविषेचनी श्रुतिरिपं चाचष्ट तुर्यं शिवं
तस्मिन्मे हृदयं सुखेन रमतां साविं परमदाणि ॥ ८६ ॥

नमः शिवाभ्यां नवपौत्राभ्यां परशराश्रिष्टवपुर्धराभ्याम् ।
नगेन्द्रकन्यापुत्रकेतनाभ्यां नमो नमः शङ्करपार्वतीभ्याम् ॥

नमः शिवाभ्यां कलिनाशनाभ्यां कङ्कालकर्याणवपुर्धराभ्याम् ।
कैलासशैलस्थितदेवताभ्यां नमो नमः शङ्करपार्वतीभ्याम् ॥

इयं स्तुवन्तं तं प्रेम्णा जगाद परमेश्वरः ।
मदंशतस्त्वं जातोऽसि भुवि चाद्वैतसिद्धये ॥ ८९ ॥

एतत्प्रतिगृह्णाण त्वं पञ्चलिङ्गं सुपूजय ।
भस्मरुद्राक्षसंपन्नः पञ्चाक्षरपरायणः ॥ ९० ॥

शतरुद्रावर्तनैश्च तारेण भसितेन च ।
बिल्वपत्रैश्च कुसुमैः नैवेद्यैर्विधैरपि ।
त्रिवारं सावधानेन गच्छ सर्वजयाय च ॥ ९१ ॥

त्वदर्थे कैलासाचलसुपालीगतमहा-

समुद्यच्चन्द्रामं स्फटिकधवळं लिङ्गकुलकम् ।
समानीतं सोमोद्यतबिमलमौल्यर्चय परं
कञ्चौ लिङ्गार्चायां भवति हि विमुक्तिः परतरा ॥ ९२ ॥

पुरा त्रेतायुगे सेन्द्रान्सिन्धुदैत्यविहिंसितान् ।
देवर्षीन्पातुकामोऽहं तेजोदेहसमन्वितः ॥ ९३ ॥

पार्वत्या नन्दिमुख्यैश्च त्रिसन्ध्यक्षेत्रगोऽभवम् ।
तदा मे त्र्यम्बकश्चेति नाम प्रोक्तं मुनीश्वरैः ॥ ९४ ॥

सुन्दरी चेति नामापि पार्वत्याः परिकीर्तितम् ।
शक्तिभक्तो ह्यप्रोवो देवीतत्त्वविशारदः ॥ ९५ ॥

देवीं द्रष्टुं समायातः सुन्दरीं मम बल्लभाम् ।
नत्वा तुष्टाव संदृष्टः सर्वशाखानुसारतः ॥ ९६ ॥

सौन्दर्यलहरी चेति स्तोत्रं तद्विश्रुतं त्वभूत् ।
नन्दिकेशस्तु तत्स्तोत्रं विलिख्य ग्रन्थरूपतः ॥ ९७ ॥

गौतमादिमुनीन्द्रेभ्यो देवेभ्यश्च ह्युपादिशात् ।
इदानीं कालयोगेन सौन्दर्यलहरीं क्विती ॥ ९८ ॥

नष्टा जाता च लोकेषु जनानां च हिताय हि ।
 उपदिश्याः स्तोत्रमेतत् नन्दिना लिखितं वरम् ॥ ९९ ॥
 पुस्तकं त्वं गृहाणेति शङ्कराय ददौ शिवः ।
 शङ्करो भृशसन्तुष्टः प्रणम्य परमेश्वरम् ॥ १०० ॥
 विज्ञाप्य परमेशानं दत्तेनापि समन्वितः ।
 गन्तुकामश्च बदरीं जगृहे दत्तहस्तकम् ॥ १०१ ॥
 सौन्दर्यलहरीस्तोत्रघटितं पुस्तकं वरम् ।
 हस्ते धृत्वाऽतिर्हर्षेण बहिर्द्वारमुपागतम् ॥ १०२ ॥
 दृष्ट्वा नन्दी कोपयुक्तो मया विलिखितं त्विदम् ।
 कथं गृहीत्वा यासि त्वं भूलोकं यतिसत्तम ॥ १०३ ॥
 इत्युक्त्वा तस्य हस्ताच्च जगृहे पुस्तकं हठात् ।
 शिवदत्तं न दास्यामीत्येवं प्रोवाच शङ्करः ॥ १०४ ॥
 नन्दिहस्तागतं त्वर्धं अर्धं वै शङ्करस्य च ।
 तदर्धपुस्तकेनैव शङ्करः प्राप तं शिवम् ॥ १०५ ॥
 अर्धं नन्दीश्वरोऽगृह्णात् मम हस्ताद्धटेन च ।
 इत्युवाच, तदा शम्भुः वीक्ष्य प्राद्वाऽथ शङ्करम् ॥ १०६ ॥
 मत्प्रसादात्त्वमेवार्धं कुरुष्व यतिसत्तम ।
 ह्यप्रवीवकृतं सर्वं समागच्छेत्तवाननात् ॥ १०७ ॥
 एवं वरं तु संप्राप्य शम्भोः शङ्करदेशिकः ।
 दत्तेन सह संप्राप क्षणात्तद्बदरीवनम् ।
 दत्तेनानुगृहीतस्त प्रतस्थे दिग्श्येच्छया ॥ १०८ ॥
 वक्ष्येण पाणि कमलेन विबोधमुद्रां अन्येन नम्रवरदानसमर्पविह्वम् ।
 विभ्राण पद्मनिभनेत्र छुपाम्बुराशे श्रीशङ्कराय मम वेदि पदावलम्बम् ॥
 इति श्रीशङ्करविजयमकरन्दे एकोनविंश आस्वादः समाप्तः ॥

॥ विंश आस्वादः ॥

भगवत्पादानां तीर्थक्षेत्रयात्रा ।

ध्रुतिस्मृतिपुराणानामालयं कर्णालयम् ।

नमामि भगवत्पादशङ्करं लोकशङ्करम् ॥ १ ॥

रीद्रे हिमालये पुण्ये क्षेत्रे केदारसंज्ञके ।

कृतस्थितिं पशुपतिं उषतस्थे स शङ्करः ॥ २ ॥

अस्य खण्डस्य स स्वामी सर्वेशोऽपि विशेषतः ।

सर्वकामप्रदः शम्भुः केदाराख्यो विशेषतः ॥ ३ ॥

हिमाद्रिपार्श्वेऽपि तटे रमन्तं संपूज्यमानं सततं मुनीन्द्रैः ।

सुरासुरैर्यक्षमहोरगाद्यैः केदारसंज्ञं शिवमीशमीडे ॥ ४ ॥

केदारेशं स्तुवन्नित्यं गन्धमादनसंस्थितम् ।

दिव्यक्षेत्राटनपरः प्रपेदे दक्षिणां दिशम् ॥ ५ ॥

नन्दयन् शास्त्रतुल्यैः शिष्यान्नुत्तरान्बहून् ।

उज्जयिन्यभिधं क्षेत्रं क्रमेणाप स देशिकः ॥ ६ ॥

सङ्कलने मूलम्-शान्तिपाठतः १, शिवपुराणतः ३, द्वादशलिङ्ग-
स्रोत्रतः ४, ८, ११, १४, १६, १८, २०, २२, २४, २९,
चिद्विलासीयतः ६-७, माधवीयतः २५-२८, ६७-६८, ७३-८१,
१०५-११७, १३१, १३२, १३६-१४२, शिवानन्दलहरीतः ३०-५०
अमरान्घाटकतः ५२-५३, योगतारावलीतः ५५-६५ शङ्कराभ्युदयतः
६७-६८, ७३-८१, अर्धनारीश्वरस्तोत्रतः ६९-७२, देवीमुजङ्गतः
८२-८४, आनन्दलहरीतः ८५-८९, त्रिपुरसुन्दरीमानसपूजास्रोत्रतः
९०-१०२, गुरुवशकाव्यतः १०४, हस्तामलकीयतः ११८-१२९
गोविन्दनाथीयतः १३०, १३३-१३५ चित्सुखीतः १४४.

विच्छ्वत्या भासते यत्र महाकालेश्वरः स्वयम् ।

निवासमकरोत्तत्र स्तुवन् देवमुमापतिम् ॥ ७ ॥

अवन्तिकायां विहितावतारं मुक्तिप्रदानाय च सज्जनानाम् ।

अकालमृत्योः परिरक्षणार्थं वन्दे महाकालमहं सुरेश्वरम् ॥ ८ ॥

आनेतेषु प्रभासाख्यं क्षेत्रमाप यतीश्वरः ।

यत्र सोमेश्वरो देवो यत्र प्राची सरस्वती ॥ ९ ॥

देवं सोमेश्वरं तत्र सोमेनारधितं पुरा ।

चिरमारभ्य तुष्टाव सरस्वत्यब्धिसङ्गमे ॥ १० ॥

सौगाष्ट्रदेशे वसुधावकाशे ज्योतिर्मयं चन्द्रकलावतंसम् ।

भक्तिप्रदानाय कृतावतारं तं सोमनाथं शरणं प्रपद्ये ॥ ११ ॥

ततो जगाम विन्ध्यस्य शिरो ह्यमरकण्टकम् ।

ऋक्षपादं च यच्छीर्षात् रेवानर्मदयोर्जनिः ॥ १२ ॥

तयोश्च संगमस्थाने मान्धात्वाख्येऽतिपावने ।

कृतालयमर्थोकारमीशमस्तौकृताह्विणः ॥ १३ ॥

कावेरिकानर्मदयोः पवित्रे समागमे सज्जनतारणाय ।

सदैव मान्धातुपुरे वसन्तमोङ्कारमीशं शिवमेकमीडे ॥ १४ ॥

(१२) विन्ध्याद्रिमालान्तर्गतमेकलापर्वतस्य प्राच्यं शिखरममर-
कण्टकाख्यं, यस्मात् नर्मदा उत्पद्यते । शिखरमन्यत् ऋक्षपादाख्यं
कवेरापराभिधं यस्माद्रेवा उत्पद्यते । तस्याः कावेरिकेति नाम । उभे
नदी मान्धातु(मण्डला)समीपे सङ्गम्य एकामभिधां भजतः नर्मदेति ।
कषित् रेवेत्यापि । अस्यास्तीरे अमरकण्टकक्षेत्रे गोविन्दभगवत्पादा
भवसन्, तत्रैव सिद्धिमाप्नुश्च ॥

गोदावर्याः समुत्पत्तिस्थले सदाद्रिपार्श्वगे ।

वृतालयं त्र्यंबकेश्वराराध्यास्तौत्सुनिर्दृतः ॥ १५ ॥

मिहा(सदा)द्रिपार्श्वेऽपि तटे रमन्तं गोदावरीनीरपवित्तदेशे ।

यद्दर्शनात्प्रातकजातनाशः प्रजायते त्र्यंबकमीशमीढे ॥ १६ ॥

पलापुर्यां देवगिरीं गृध्रणेशं वृतालयम् ।

यन्दे परदं योगी स्तुतन् शिष्यैः परीवृतः ॥ १७ ॥

पलापुरीरम्यशिवालयेऽग्निन् समुल्लसन्तं त्रिजगदरेण्यम् ।

वन्दे महोदारतरस्वमार्वं सदाशिवं सं घृणेश्वराख्यम् ॥ १८ ॥

दारुकावनमासाद्य शङ्करो यतिपुङ्गवः ।

आमर्दनगरधीरामस्तौजागेशमादरात् ॥ १९ ॥

आमर्दसंज्ञे नगरे च रम्ये त्रिभूषिताङ्गं विविधैश्च भोगैः ।

सद्बुद्धिबुद्धिप्रदमीशमेकं धीनागनाथं धरणं प्रपद्ये ॥ २० ॥

तत्रो जगाम परडी वैद्यनाथामित्रीं पुरीम् ।

वृतालयं वैद्यनाथं तत्रास्तौन्निर्मृतान्तरः ॥ २१ ॥

(१५) नासिकनगरतः त्रिंशतिक्रोजान्तरे त्र्यंबकेश्वरक्षेत्रम् ।

प्रद्योगिनिनामः सदाशिवेश्वरान् पत्तनञ्च गोदावरीं क्षेत्रेऽग्निन् प्रसरति ।

(१७) घृणेश्वरालयं इत्यत्रि पाठः । घृणेश्वरः घृणेश्वर इत्यत्रि प्रथा । पलापुरागुहान्तिसरे देवागिरिः क्षत्रकेशान्तरे क्षेत्रमिदम् ।

(१९) ध्यान्य-दारुकावनश्रुतः पनुरंजनाशंकारे क्षेत्रमिदम् ।

अत्मोत्तान्तिसरस्थमेव तदिति कंचिन् ।

(२१) देवरावाद-शरिसरे परम्याक्षये नामे क्षेत्रमिदम् । कंचिन्

पक्षेपु सन्तत्तरागनाथामप्यगदेश्यादृनगरस्थं वैद्यनाथश्रुतमेव द्वादशहस्तन्यर्गवं

पूर्वोत्तरे पारलिकाभिधाने सदाशिवं तं गिरिजासमेतम् ।
सुरासुराराधितपादपद्मं श्रीवैद्यनाथं सततं नमामि ॥ २२ ॥

ततो निर्गल्य पुण्योपां नदीं भीमाम्बाय सः ।
तत्रालये कृतावासमस्तौतं भीमशङ्करम् ॥ २३ ॥

यो हाकिनीशाकिनिकासमाजे निषेव्यमाणः पिशिताशनैश्च ।
सदैव भीमादिपदप्रसिद्धं तं शङ्करं भक्तहितं नमामि ॥ २४ ॥

श्रीशैले वासः ।

कुसुमितविविधपलाशाभ्रमदलिकुलगीतमधुरनिस्वानम् ।
पश्यन्विपिनमयासीत् श्रीशैल मह्लिकार्जुनावसथम् ॥ २५ ॥

कलिकल्मषमङ्गायां सोऽन्देराचलत्तरङ्गायाम् ।
अधरीकृततुङ्गायां सखी पातालगाभिगङ्गायाम् ॥ २६ ॥

नमन्मोहमङ्गं नमोलेहिशृङ्गं वृट्प्यापसङ्गं रत्नक्षिमृङ्गम् ।
समाश्लिष्टगङ्गं प्रहृष्टान्तरङ्गं तमारुह्य शृङ्गं ददर्शेशलिङ्गम् ॥ २७ ॥

प्रणमद्भवत्रीजभर्जनं प्रणिपत्यामृतसंपदार्जनम् ।
प्रमुमोद स मह्लिकार्जुनं भ्रमराम्बासचिवं नतः स्तुवन्* ॥ २८ ॥

श्रीशैलशृङ्गे विविधप्रसङ्गे शेषाद्रिशृङ्गेऽपि सदा वसन्तम् ।
तमर्जुनं मह्लिकपूर्वमेतं नमामि संसारसमुद्रसेतुम् ॥ २९ ॥

कलाभ्यां चूडालङ्कृतशशिकलाभ्यां निजतपाः-
फलाभ्यां भक्तेषु प्रकटितफलाभ्यां भवतु मे ।

वदन्ति । (२३) पुणेमण्डलमध्यगमोत्तरगोत्रप्रामे भीमानशुत्पत्तिस्थलं
क्षेत्रमिदम् ।

शिवाभ्यामस्तोकत्रिभुवनशिवाभ्यां हृदि पुन-
र्भवाभ्यामानन्दभ्रुरदनुभवाभ्यां नतिरियम् ॥ ३० ॥

मरत्वं वैचत्वं नगवनमृगतत्वं मशकता
पशुत्वं क्रीटत्वं भवतु विहगत्वादिजननम् ।
सदा त्वत्पादाब्जस्मरणपरमानन्दलहरी-
विहारासक्तं चेद्दृष्टयमिह किं तेन वपुषा ॥ ३१ ॥

वदुर्वा गेही वा यतिरपि जटी वा तदितरो
नरो वा यः कश्चिद्भवतु भव किं तेन भवति ।
यदीयं इत्पद्यं यदि भवदधीनं पशुपते
तदीयस्त्वं शम्भो भवसि भवमारं च वहसि ॥ ३२ ॥

प्रभुस्त्वं दीनानां खलु परमबन्धुः पशुपते
प्रभुलयोऽहं तेषामपि किमुत बन्धुत्वमनयोः ।
त्वयैव धन्तव्याः शिव मदपराधाश्च सकलाः
प्रयत्नात्कर्तव्यं मदवनमियं बन्धुमरणिः ॥ ३३ ॥

सदा मोहाटव्यां चरति युवतीनां कुचगिरौ
नटत्वाशाशाखास्वटति झटिति स्वैरममितः ।
कपालिन् मिथो मे हृदयकपिमत्यन्तचपलं
दृढं भक्त्या वदुष्वा शिव भवदधीनं कुरु विभो ॥ ३४ ॥

प्रलोभाधैर्याहरणपरतन्त्रो धनिगृहे
प्रवेशोद्युक्तः सन् अमति वदुषा तस्करपते ।
इमं चैतधोरं कयमिह सहे शङ्कर विभो
तवाधीनं कृत्वा मयि निरपराधे कुरु कृपाम् ॥ ३५ ॥

सारूप्यं तव पूजने शिव महादेवेति सङ्कीर्तने
सामोष्यं शिवमक्तिधुर्यजनतासाङ्गत्यसंभाषणे ।

सालोक्यं च चराचरात्मकतनुष्याने भवानीपते
सायुज्यं मम सिद्धमत्र भवति स्वामिन् कृतार्थोऽस्म्यहम् ॥

योगक्षेमधुरन्धरस्य सकलश्रेयाःप्रदोद्योगिनः
दृष्टादृष्टमतोपदेशकृतिनो बाह्यान्तरव्यापिनः ।
सर्वज्ञस्य दयाकरस्य भवतः किं वेदितव्यं मया
शम्भो त्वं परमान्तरङ्ग इति मे चित्ते स्मराम्यन्वहम् ॥

मा गच्छ त्वमितस्ततो गिरिश भो मय्येव वासं कुरु
स्वामिन्नादिकिरात मामकमनाकान्तारसीमान्तरे ।
वर्तन्ते बहुशो मृगा मदञ्जुषो मात्सर्यमोहादयः
तान्दृष्ट्वा मृगयाविनोदरुचितालामं च संप्राप्स्यसि ॥ ३८ ॥

आद्यायामिततेजसे श्रुतिपर्देवेद्याय साध्याय ते
विद्यानन्दमयात्मन त्रिजगतः संरक्षणोद्योगिने ।
ध्येयायाखिलयोगिभिः सुरगणैर्भेयाय मायाविने
सम्यक् ताण्डवसंभ्रमाय जटिने सेयं नतिः शम्भवे ॥ ३९ ॥

नित्यं स्तोदरपूरणाय सकलानुद्दिश्य विचाश्रया
व्यर्थं पर्यटनं करोमि भवतः सेवां न जाने विभो ।
मज्जन्मान्तरपुण्यपाकबलतस्त्वं शर्वं सर्वान्तरः
तिष्ठस्येव हि तेन वा पशुपते ते रक्षणीयोऽस्म्यहम् ॥

अमितमुदसृतं मुद्गुर्दुहन्तीं विमलमवत्पदगोष्ठमावसन्तीम् ।
सद्य पशुपते सुपुण्यपाकां मम परिपालय भक्तिधेनुमेकाम् ॥ ४१ ॥

कल्पाग्निं ससच्चिन्नगतिं सवेगं सर्वेङ्गितङ्गमनघं ध्रुवलक्षणाढ्यम् ।
चेतस्तुरङ्गमधिरुद्य चर स्मारे नेताः समस्तजगतां ध्रुवभाधिरुद ॥ ४२ ॥

एष्यत्येष लनि मनोऽस्य कठिनं तस्मिन्नटानीति मद्-
 रक्षायै गिरिसीम्नि कोमलपदन्यासः पुराम्वासितः ।
 नो चेद्दिव्यगृहान्तरेषु सुमनस्तल्पेषु वेधादिषु
 प्रायः सत्सु शिलातलेषु नटनं शम्भो किमर्थं तव ॥ ४३ ॥

शिव तव परिचर्यासन्निधानाय गौर्याः
 मम मम गुणधुर्पां बुद्धिकन्यां प्रदास्ये ।
 सकलध्रुवनबन्धो सच्चिदानन्दसिन्धो
 सद्य हृदयगेहे सर्वदा संवस त्वम् ॥ ४४ ॥

अशनं गरलं फणी कलापो वसनं चर्म च वाहनं महोक्षः ।
 मम दास्यसि किं किमस्ति शम्भो तव पादाम्बुजमक्तिमेव देहि ॥
 धचसा चरितं वदामि शम्भोरहृद्योगविधासु तेऽप्रसक्तः ।
 मनसा कृतिमीश्वरस्य सेवे शिरसा चैव सदाशिवं नमामि ॥ ४५ ॥

धैर्याहृद्येन निमृत्तं रमसादाकृष्य मक्तिशृङ्खलया ।
 पुरहर चरणालाने हृदयमदेभं धधान विघ्नैः ॥ ४७ ॥

प्रचरत्यभितः प्रगल्भश्रुत्या मदवानेष मनःकरी गरीवान् ।
 परिगृह्य नयेन मक्तिरज्ज्वा परम स्याणु पदं दृढं नपाशुम् ॥ ४८ ॥

सर्वालङ्कारयुक्ता सरलपदयुता साधुहृत्सा सुवर्णा
 सद्भिः संस्तूयमानां सरसगुणयुता लक्षिता लक्षणाद्याम् ।
 उद्यद्भूषाविशेषासुरगतविनया द्योतमानार्धरेखा
 कल्पवर्णा देव गौरीप्रिय मम कविताकल्पकां स्वं गृहाण ॥ ४९ ॥

इदं ते युक्तं वा परमशिव कारुण्यत्रलघे
 गतो विर्यशूरं तव पदशिरोदर्शनधिया ।

हरिब्रह्माणौ तौ दिवि भुवि चरन्तौ भ्रमयुतौ

कथं शम्भो स्वामिन् कथय मम वेद्याऽसि पुरतः ॥ ५० ॥

इत्थं स्तुवन्नमनीशं भक्तिवर्यं स भक्तितः ।

आनन्दलहरीमग्नो भ्रमराम्बामयानमत ॥ ५१ ॥

चाञ्चल्यारुणलोचनाञ्चितकृपां चन्द्रार्कचूडामणि

चारुस्मेरमुखीं चराचरजगत्सराक्षणीं तत्पदाम् ।

चञ्चलम्पकनासिकाग्रनिलसन्मुक्तामणोराज्यता

श्रीशैलस्थलवासिनीं भगवतीं श्रीमातर भावये ॥ ५२ ॥

पद्माराङ्गणदीपिका शिवसतीं पद्मैरेवर्गापदा

पद्मचक्रान्तरसाल्यताम्बरसुधा पद्मयोगनावधिताम् ।

पद्मचक्राञ्चतपादुकाञ्चतपदा पद्मभावगा षोडशं

श्रीशैलस्थलवासिनीं भगवतीं श्रीमातर भावये ॥ ५३ ॥

इत्थं तपोर्षोगेवधेः सपर्यां विदधत्सुवीः ।

काञ्चित्कालमुवासात् सिद्धिक्षेत्रे तपश्चरन् ॥ ५४ ॥

भ्रशेपदशोऽजितदृष्ययाना अवस्थितानामिह राजयोगे ।

निष्ठास्वरूपं मुनिपुङ्गवाना स वर्णयामास निरीक्ष्य सम्यक् ॥ ५५ ॥

चित्तेन्द्रियाणां चरानिग्रहण आसप्रचार शान्तं यतीन्द्राः ।

निवातदीपा इव निश्चलाङ्गा मनान्मनोमयावया मवान्त ॥ ५६ ॥

प्रसक्त सङ्कल्पपरपराणा संभेदने सन्ततसावधानम् ।

आलम्बनाशादपचायमानं शनैः शनैः शान्तमुपात चेदा ॥ ५७ ॥

निष्वासलोपैर्निभृतैः शरीरैः नेत्राम्बुजैरर्धनिमीलितैश्च ।

आविर्भवन्तीममनस्कमुद्रां आलोकयामो मुनिपुङ्गवानाम् ॥ ५८ ॥

अमी यमीन्द्राः सहजामनस्कात् अहंमत्त्वे शिथिलायमाने ।
 मनोऽतिगं मारुतवृत्तिशून्यं गच्छन्ति भावं गगनावशेषम् ॥ ५९ ॥
 निवर्तयन्तीं निखिलेन्द्रियाणि प्रवर्तयन्तीं परमात्मयोगम् ।
 संविन्मयीं तां सहजामनस्कां कदा गमिष्यामि गतान्यभावः ॥ ६० ॥
 प्रत्यग्विमर्शाविशयेन पुंसां प्राचीनगन्धेषु पलायितेषु ।
 प्रादुर्भवेत्काचिदजाड्यानिद्रा प्रपञ्चचिन्ता परिवर्जयन्ती ॥ ६१ ॥
 विच्छिन्नसङ्कल्पविकल्पमूले निःशेषनिर्मूलितकर्मजाले ।
 निरन्तराभ्यासनितान्तमद्रा सां जृम्भते योगिनि योगनिद्रा ॥ ६२ ॥
 विश्रान्तिमासाद्य तुरीयतल्पे विश्वाद्यवस्थात्रितयोपरिस्थे ।
 सानेन्मयीं कामपि सर्वकालं निद्रां सखे निर्विश निर्विकल्पाम् ॥ ६३ ॥
 प्रकाशमाने परमात्मभानौ नश्यत्यविद्यातिमिरे समस्ते ।
 अक्षो बुधा निमेलदृष्टयोऽने किञ्चिन्न पश्यन्ति जगत्समग्रम् ॥ ६४ ॥

सिद्धिं तथाविधमनोविलयां समाधीं ।

श्रीशैलशृङ्गकूहरेषु कदोपलप्स्ये ।

गात्रं यदा मम लताः परिवेष्टयन्ति

कर्णे यदा विरचयन्ति खगाश्च नीडान् ॥ ६५ ॥

विचरन्तीं मतिं शुद्धां, समाधीं निर्विकल्पके ।

विन्दन्मतिकृतैर्दोषैरलितो व्यचरत्ततः ॥ ६६ ॥

(६६) श्रीशैलक्षेत्र एव कापालिकायं स्वशिरोमहणाभ्यनुष्ठा,
 यदापादशरीराविष्टेन भगवता नरसिंहेन शङ्करहननोद्युक्तस्य कापालिकस्य
 शिक्षणमिति कथाक्रमो माधवीये ।

गोकर्णक्षेत्रयात्रा, मृतद्विजसुतोजीवनम् ।

अपेक्षदासौ यतिचार्यमौमः सर्वाणि तीर्थानि चलन् सतीर्थ्यैः ।
घोरात्कलेत्रोपितधर्ममारात् गोकर्णमम्यर्णचलार्णवीथम् ॥ ६७ ॥

विरिञ्चनामोहहनामघन्यं प्रपञ्चनाख्यादुमुतमूलधाम् ।
तुष्टाव वामार्धवधूकं अस्तदुष्टावलेपं प्रणमन्नदेशम् ॥ ६८ ॥

चापियगौरार्धशरीरकायै कर्पूरगौरार्धशरीरकाय ।
धम्मिल्लकार्यं च जटाधराय नमः शिवायै च नमः शिवाय ॥ ६९ ॥

कस्तूरिकाकुङ्कुमचर्चितायै चितार्जःपुञ्जविचर्चिताय ।
कृतम्मरायै विदुतम्मराय नमः शिवायै च नमः शिवाय ॥ ७० ॥

अमोघरश्यामलकुन्तलायै तटित्प्रभाताम्रजटाधराय ।
निरीश्वरायै निखिलेश्वराय नमः शिवायै च नमः शिवाय ॥ ७१ ॥

प्रपञ्चसृष्ट्युन्मुखलास्यकायै समस्तसंसारकताण्डवाय ।
जगज्जनन्यै जगदेकपित्रे नमः शिवायै च नमः शिवाय ॥ ७२ ॥

गुणत्रयातीतविभावमित्यं गोकर्णनाथं वचसाऽर्चयित्वा ।
निस्समं रात्रीञ्जिजगत्पवित् क्षेत्रे मुदाऽस्त शिपति स्म कालम् ॥ ७३ ॥

पञ्चुण्यकैलासविवर्तभूतं हरत्ततोऽथ हरिशङ्कराख्यम् ।
दिव्यस्युं देशिकसार्वभौमः तीर्थप्रवासी नचिरादयासीत् ॥ ७४ ॥

ध्रमापनोदाय भिदावदानां अद्वैतमुदाभिह् दर्शयन्तौ ।
आराध्य देवौ हरिशङ्करौ द्वौ म्कांबिकायाः सदर्शनं प्रतस्थे ॥ ७५ ॥

अंके निधाय व्यसुमात्मजातं मोहबुलौ हन्त मुहुः प्ररुध ।
तदेकपुत्रौ द्विजदम्पती स दृष्ट्वा दयाधीनतया श्लुशोच ॥ ७६ ॥

अपारमञ्जलय शोकमस्मिन् अभूयंतोच्चैरशरीरवाचा ।

जायेत संरक्षितुमश्मस्य जनस्य दुःखाय परं दयेति ॥ ७७ ॥

आक्राम्य वाणीमशरीरिणीं तामस्ताविति व्याहरति स्म तज्जः ।

जगत्क्षयीरक्षणदक्षिणस्य सत्यं सर्वत्रस्य तु शोभते सा ॥ ७८ ॥

इतीरयत्येव यंतौ द्विजानेः सुतस्सुगं सुमं इषोदतिष्ठत् ।

समीपगः सर्वजनीनमस्य चरित्तमाठोक्य विसिम्पिये च ॥ ७९ ॥

मूकान्धिकाश्वेतवासाः ।

रम्योपशाल्यं घृतमालसाढरसालदिन्तालतमालताडैः ।

सिद्धिस्वप्नी सायकनंसदा तत् मूकान्धिकाधाम मुनिर्जगाहे ॥ ८० ॥

उष्णानन्दजवाप्यमुचैरुद्रीर्णरोमाञ्जमुदारमक्तिः ।

अंशामिहापारवृषापश्रब्दां संमाययन्नन्तुन निम्नुडं संः ॥ ८१ ॥

विरिञ्चादिरूपैः प्रपञ्चे विहृत्य स्वतन्त्रा यदा स्वात्मविधान्तरेषा ।

तदा मानमातृप्रमेयाविरिक्तं परानन्दमीडे भवानि स्वदीयम् ॥ ८२ ॥

महामन्त्रराजान्तपीञ्जं परारूपं स्वतो न्यस्तचिन्दु स्वयं न्यस्तहार्दम् ।

भवद्भवप्रवधोजगुद्यामिधानं स्वरूपं सकृद्भाषयेत्स स्वमेव ॥ ८३ ॥

नमोवाक्कमाश्राम्महे देवि युष्मत्पदाश्रमोजपुष्पाय तिग्माय गौरि ।

विरिञ्चादिभास्वत्किरीटप्रतीलीपदीपायमानप्रभामास्त्राय ॥ ८४ ॥

महानि स्तोतुं स्मं प्रभवति चतुर्भिर्न बदनैः

प्रब्रानामीशानसिपुरमधनः पञ्चमिरपि ।

(७९) अयमेव वदद् इति प्रथित इति चेपिम् । शैलोदेनंशिनो-
ऽश्वान् जातोऽयमिवि मापर्षाये ।

न षड्भिः सेनानीर्दशशतमुखैरप्यद्विपतिः
तदान्येषां केषां कथय कथमस्मिन्नवसरः ॥ ८५ ॥

घृतक्षीरद्राक्षामधुमधुरिमा कैरपि पदैः
विशिष्यानाख्येयो भवति रसनामात्रविषयः ।
तथा ते सौन्दर्यं परमशिवदृष्टमात्रविषयः
कथङ्कारं ब्रूमः सकलनिगमागोचरगुणे । ॥ ८६ ॥

विधात्री धर्माणां त्वमसि सकलाम्नायजननी
त्वमर्थानां मूलं धनदनमनीयांघ्निकमले ।
त्वमादिः कामानां जननि कृतकन्दर्पविजये
सतां मुक्तेर्धीजं त्वमसि परमब्रह्ममहिषी । ॥ ८७ ॥

कृपापाङ्गालोकं वितर तरसा साधुचरिते
न ते युक्तोपेक्षा मयि शरणदीक्षामुपगतै ।
न चेदिष्टं दद्यादनुपममहो कल्पलतिका
विशेषः सामान्यैः कथमिन्नखल्लीपरिकरैः ॥ ८८ ॥

महान्तं विश्वासं तव शरणपङ्केरुडयुगे
निधायान्यन्नवाश्रितमिह मया दैवतमुमे ।
तथापि त्वच्चेतो यदि मयि न जायेत सदयं
निरालम्बो लम्बोदरजननि कं यामि शरणम् ॥ ८९ ॥

मम न भजनशक्तिः पादयोस्ते न भक्तिः
न च विषयविरक्तिर्घ्यानयोगे न सक्तिः ।
इति मनसि सदाहं चिन्तयन्नाद्यशक्ते
रुचिरवचनपुष्परचनं सञ्चिनोमि ॥ ९० ॥

इन्द्रादींश्च दिगीश्वरान् सहपरीवारानथो सायुधान्
योषिद्रूपधरान् स्वदिक्षु निहितान् सञ्चिन्त्य हृत्पङ्कजे ।

शङ्खं धीवसुधारया वसुमतीयुक्तं च पद्मं स्मरन्
कामं नौमि रतिप्रियं सहचरं प्रीत्या वसन्तं भजे ॥ ९१ ॥

गायन्तीः कलवीणयातिमधुरं हुङ्कारमातन्वतीः
द्वाराभ्यामकृतम्वितीग्निह सरस्वत्यादिकाः पूजयन् ।
द्वारे नौमि मदोन्मदं सुगणाधीशं मदेनोन्मदां
मातङ्गीमसिताम्बरां परिलमन्मुक्ताविभूषां भजे ॥ ९२ ॥

कनकरचिते पञ्चप्रेतामनेन विराजिते
मणिमणचिते रक्तश्वेताम्बरास्तरणोत्तमे ।
कुसुमसुरमौ नल्पे दिव्योपधानसुखावहे
हृदयकमले प्रादुर्भूतां भजे परदेवताम् ॥ ९३ ॥

आलम्ब्य स्वमखीं करेण शनकैः सिंहामनादुत्थिता
कूचन्मन्दमरालमञ्जुलातिप्रोष्णसिभूषाम्बरा ।
आनन्दप्रतिपादकैरुपनिपद्वाक्यैः स्तुता शेषसा
मघिञ्चं स्थिरतामुपेतु गिरिजा यान्ती समामण्डपम् ॥ ९४ ॥

चञ्चद्वेषकराभिङ्गविलमद्भूषांबराभिः पुरो-
यान्तीभिः परिचारिकाभिरमत्राते समुत्सारिते ।
रुद्रे निर्जरसुन्दरीभिरामितः कञ्चान्तरे निर्गतं
वन्दे नन्दितशम्भु निर्मलचिदानन्दैकरूपं महः ॥ ९५ ॥

कस्मैचित्सुचिरादुपायितमहामन्त्रौपसिद्धिं क्रमात्
एकस्मै मरनिःस्पृहाय परमानन्दैकरूपां शक्तिम् ।
अन्यस्मै विषयानुरक्तमनसे दीनाय दुःखापहं
द्रव्यं द्वारममाधिताय ददतीं वन्दामहे सुन्दरीम् ॥ ९६ ॥

सन्तुष्टां परमामृतेन विलसत्कामेश्वराङ्गस्थितां
पुण्योर्षाभिरुजितां भगवतीं त्वां वन्दमाना मुदा ।

स्फूर्त्वावकदेहरश्मिकलनाप्राप्तस्वरूपाभिदाः

श्रीचक्रावरणस्थिताः सविनयं वन्दामहे देवताः ॥ ९७ ॥

परमामृतमत्तसुन्दरीगणमध्यस्थितमर्कभासुरम् ।

परमामृतघूर्णितेक्षणं किमपि ज्योतिरुपास्महे परम् ॥ ९८ ॥

चक्षुः पश्यतु नेह किञ्चन परं घ्राणं न वा जिघ्रतु

श्रोत्रं हन्त मृणोतु न त्वगापि न स्पर्शं समालम्बताम् ।

जिह्वा वेत्तु न वा रस मम परं घुष्मत्स्वरूपाभृते

निस्त्यानन्दविघूर्णमाननयने नित्यं मनो मज्जतु ॥ ९९ ॥

यस्त्वां पश्यति पार्वति प्रतिदिनं ध्यानेन तेजोमयीं

मन्ये सुन्दरि तत्त्वमेतदखिलं वेदेषु निष्ठां गतम् ।

यस्तास्मिन्समये तवार्चनविधावानन्दसान्द्राशयो

यातोऽहं तदभिन्नतां परशिवे सोऽयं प्रसादस्तव ॥ १०० ॥

त्रिञ्जसीखधेहि मे सुमहता यत्नेन ते सन्निधिं

प्राप्तं मामिह कान्दिशीक्रमधुना मातर्न दूरीकुरु ।

चित्तं त्वत्पदमावने व्याभचरद्दृष्ट्वाक् च मे जातु चेत्

तत्सौम्ये स्वगुणैर्ब्रह्मान न यथा भूयो विनिर्गच्छति ॥ १०१ ॥

क्वाहं मन्दमतिः क्व चेदमखिलैरेकान्तमकैः स्तुतं

ध्यातं देवि तथापि ते स्वमनसा श्रीपादुकापूजनम् ।

क्वादाचित्कमदीयचिन्तनविधौ सन्तुष्टया शर्मदं

स्तोत्रं देवतया तथा प्रकटितं मन्ये मदीयानने ॥ १०२ ॥

मूकान्बामभिवाद्याप शिष्यैः परिवृतोऽनघः ।

तं देशं तौल्यं कूल्यं परिचक्राम शङ्करः ॥ १०३ ॥

हस्तामलकस्य शिष्यतया स्वीकारः ।

स तौलवप्रामवरं प्रतीतं श्रीरौप्यपीठाख्यपुरं प्रपेदे ।

श्रीमाननन्तेश्वरमर्चयित्वा चन्द्रेश्वरं चारु मुनीन्द्र आर्चत् ॥ १०४ ॥

तत्र द्विजः कश्चन शास्त्रवेदी प्रभाकराख्यः प्रथितानुभावः ।

प्रवृत्तिशिक्षैकरतः सुबुद्धिः धास्ते ऋत्न्मीलितकीर्तिवृन्दः ॥ १०५ ॥

गाको हिरण्यं धरणी समग्रा सद्बान्धवा ज्ञातिजनाश्च तस्य ।

सन्त्येव किं तेर्नहि तोष एभिः पुत्रो यदस्याजनि मुग्धचेष्टः ॥ १०६ ॥

न वक्ति किञ्चिन्न शृणोति किञ्चिद्दूध्यापनिवास्ते किल मन्दचेष्टः ।

रूपेषु मारो महसा महस्वान् मुखेन चन्द्रः क्षमया मही च ॥ १०७ ॥

प्रहप्रहात्किं जडवद्विचेष्टते किं वा स्वभावाद्भुत पूर्वकर्मणः ।

संचिन्तयंस्तिष्ठति तात्प्यताऽनिशं समागतान्प्रष्टुमना बहुश्रुतान् ॥ १०८ ॥

शुश्राव तं ग्राममनिन्दितात्मा समागतं कश्चन पूज्यपादम् ।*

सोपायनः प्राप गुरुं व्यशिथ्रणत् फलं ननामास्य च पादपङ्कजे ॥ १०९ ॥

अनीनमत्तं च तदीयपादयोः जडाकृतिं भस्मनिगूढबहिषत् ।

स नोदतिष्ठत्पतितः पदांबुजे प्रापः स्वनाट्यं प्रकटं विधित्सति ॥ ११० ॥

उपात्तहस्तः शनकैरवाङ्मुखं तं देशिकेन्द्रः क्षमयोदतिष्ठित् ।

उत्पापिते स्वे तनये पिताऽप्रवीत् षट् प्रभो जाड्यममुष्य किंवृत्तम् ॥ १११ ॥

(१०६) वापोरंशजः, इति माघवीये । दिवाकर इति
पितृनाम, प्रयागक्षेत्रपरिसरगतग्रामे इदं वृत्तं, ठयाससमागमात्पूर्वमेदं
वृत्तं इति चिद्विलासीये । शिव इति पितृनामेति गोविन्दनापीये ।
चन्द्रेश्वराख्ये षडुपीग्रामे कथेयं प्रवृत्तेति गुरुवंशकाठ्ये माघवीये च ।
अयमेव पृथ्वीधरः (पृथ्वीधरो वा) इति गोवर्धनजगद्गुरुनाममाता
मुपन्यडेराश्च ।

वर्षाण्यतीयुर्भागवत्तमुष्य पञ्चाष्ट जातस्य विनाऽश्वरोधम् ।

नाध्येष्ट वेदानलिखच्च नार्गानचीकरं चोपनयं कथञ्चित् ॥ ११२ ॥

क्रीडापरः क्रोशति बालवर्गः तथाऽपि न क्रीडितुमेव याति ।

बालाः शठा मुग्धमिभं निरीक्ष्य सन्ताडयन्तेऽपि न रोषमेति ॥ ११३ ॥

मुङ्क्ते कदाचिन्न च जातु मुङ्क्ते स्वेच्छाविहारी न करोति चोक्तम् ।

तथापि रुष्टेन न ताडयतेऽयं स्वकर्मणा वर्धत एव नित्यम् ॥ ११४ ॥

इतीरयित्वोपरते च विप्रे पप्रच्छ तं शङ्करदेशिकेन्द्रः ।

कस्तत्रं किमेवं जडवत्प्रवृत्तः स चावनीद्वाल्वपुर्महात्मा ॥ ११५ ॥

नाहं जडः किन्तु जडः प्रवर्तते मत्सन्निधानेन न सन्दिहे गुरो ।

पट्टमिपट्टभावविकारवर्जित सुखैकतानं परमस्मि तत्पदम् ॥ ११६ ॥

मनेव भूयादनुभूतिरेषा मुमुक्षुर्वास्य सदेति विद्वान् ।*

पथैः परैर्द्वोदशभिर्बभापे चिदात्मतत्त्वं त्रिधुतप्रपञ्चम् ॥ ११७ ॥

निमित्तं मनश्चक्षुरादिप्रवृत्तौ निरस्ताखिलोपाधिपराकाशकल्पः ।

रावेर्लोकचेष्टानामत्तं यथा यः स नित्योपलब्धिस्वरूपोऽहमात्मा ॥ ११८ ॥

यमग्न्युष्णचञ्चित्यबोधस्वरूपं मनश्चक्षुरादीन्यबोधात्मकानि ।

प्रवर्तन्त आभित्य निष्कम्पमेकं स नित्योपलब्धिस्वरूपोऽहमात्मा ॥ ११९ ॥

मुक्ताभासको दर्पणे दृश्यमानो मुखन्वात्पृथक्त्वेन नेवास्ति वस्तु ।

िचदाभासको धीषु जीवोऽपि तद्वत् स नित्योपलब्धिस्वरूपोऽहमात्मा ॥

यथा दर्पणाभास आभासहानौ मुखं विद्यते कल्पनाहीनमेकम् ।

तथा धीवियोगे निराभासको यः स नित्योपलब्धिस्वरूपोऽहमात्मा ॥

मनश्चक्षुरादेर्विमुक्तः स्वयं यो मनश्चक्षुरादेर्मनश्चक्षुषादिः ।

मनश्चक्षुरादेरगम्यस्वरूपः स नित्योपलब्धिस्वरूपोऽहमात्मा ॥ १२२ ॥

य एको विभाति स्वतः शुद्धचेताः प्रकाशस्वरूपोऽपि नानेव धीषु ।

शराबोदकस्यो यथा भानुरेकः स नित्योपलब्धिस्वरूपोऽहमात्मा ॥

यथाऽनेकवधुःप्रकाशो रविर्न क्रमेण प्रकाशीकरोति प्रकाश्यम् ।

अनेका धियो यस्तथैकप्रबोधः स नित्योपलब्धिस्वरूपोऽहमात्मा ॥ १२४ ॥

विद्यस्वत्प्रभातं यथा रूपमक्षं प्रगृह्णाति नाभातमेवं चिद्यस्वान् ।

यदाभात आभासयत्यक्षमेकः स नित्योपलब्धिस्वरूपोऽहमात्मा ॥ १२५ ॥

यथा सूयं एकोऽस्वनेकश्चलासु स्थिरास्वप्यनन्वगिवभाष्यस्वरूपः ।

चलासु प्रमिघ्रासु घाष्वेयमेकः स नित्योपलब्धिस्वरूपोऽहमात्मा ॥

घनच्छन्नदृष्टिर्घनच्छन्नमेकं यथा निध्रमे मन्यते चातिमूढः ।

तथा बद्धबद्धाति यो मूढदृष्टः स नित्योपलब्धिस्वरूपोऽहमात्मा ॥ १२७ ॥

समस्तेषु वस्तुष्वनुस्यूतमेकं समस्तानि वस्तूनि यं न स्पृशन्ति ।

वियद्वत्सदा शुद्धमच्छस्वरूपः स नित्योपलब्धिस्वरूपोऽहमात्मा ॥ १२८ ॥

उपाधौ यथा मेदता सन्मणीनां तथा मेदता बुद्धिमेदेषु तेषुऽपि ।

यथा चन्द्रकाणा जले चञ्चलत्वं तथा चञ्चलत्वं तवापीह विष्णो ॥ १२९ ॥

करस्थधारीफलवत् चित्स्वरूपं प्रकाशितम् ।

तत्त्वैर्हि ततोऽस्याख्या हस्तामलक इत्यभूत् ॥ १३० ॥

क्रियोपदेशं स्वत एव जातं परात्मबोधं द्विजवर्षसूतोः ।

व्यस्मेष्ट संप्रेक्ष्य स देशिकेन्द्रो न्यधात्स्वद्वेषं कृपयोत्तमाह्ने ॥ १३१ ॥

पुरमवाभ्यासवशेन सर्वं स वेत्ति सम्यक् न च वक्ति किञ्चित् ।

नो चेत्कथं स्वानुभवैर्कर्मभयानि भाषेत निरक्षरास्यः ॥ १३२ ॥

द्विजपुत्रे निवृत्तं तं विज्ञाय यतिपुङ्गवः ।

ऊचे तत्पितरं नेह वस्तुं योग्यस्तनात्मजः ॥ १३३ ॥

देहगोहादिममता विद्यते नास्य भूसुर- ।

बोधेनायं तमो हित्वा परमं धाम पश्यति ॥ १३४ ॥

इत्युक्त्वा विप्रतनयं गृहीत्वा प्रस्थितो गुरुः ।

किञ्चित्तमुगभ्याय स्वगोदं प्राप्तवान् द्विजः ॥ १३५ ॥

विज्ञाप्य तस्मिन्निति निर्गतेऽसौ तदाप्रभृत्वत्र वसत्युदारः ।
 आशंशवादात्मविलीनचेताः कथं प्रथेत मृषाप्रपञ्चं * ॥ १३६ ॥
 निशाम्य पप्रच्छुरमुं विनेयाः स्वामिन्विव श्रवणाद्युपायान् ।
 अलब्ध विज्ञानमयं कथं वा भवानिदं साधु विदां करोतु ॥ १३७ ॥
 तानब्रवीत्संयमिचक्रवर्ती कश्चित्पुरा यामुनतीरवर्ती ।
 बभूव सिद्धः किल साधुवृत्तः सांसारिकेभ्यः सुतरां निवृत्तः ॥ १३८ ॥
 तस्यान्तिके सा जननी किलास्य द्विहायनं जातु निवेश्य बालम् ।
 क्षण प्रतीक्षस्व शिशु द्विजेति ज्ञातुं सखीभिः सह निर्जगाम ॥
 अत्रान्तरे देवशास्त्रे बालः चक्रम्यमाणो निपपात नद्याम् ।
 मृत तमादाय शिशु तदीयाः चक्रन्दुरुर्जैः पुरतो महर्षेः ॥ १४० ॥
 आक्रोशमाकर्ष्य मुनिः स तेषां अत्यन्तखिन्नो निजयोगभूम्ना ।
 प्राविक्षदङ्गं पृथुकस्य तस्य स एव हस्तामलकस्तपस्वी ॥ १४१ ॥
 तस्मादयं वेद विनोपदेश श्रुतीरनन्ताः सकलाः स्मृतीश्च ।
 सर्वाणि शास्त्राणि परं च त्वं अज्ञातमेतेन न किञ्चिदस्ति ॥ १४२ ॥
 स्वशिष्योदितपद्यानां गभीरार्थवतां गुरुः ।
 विस्तृतं भाष्यमार्तेने विचित्रा महतां कृपा ॥ १४३ ॥
 भगवत्पादपादाब्जपांसवः पान्थु सन्तनम् ।
 अयारासारसंसारसापरोत्तारसेतयः ॥ १४४ ॥
 इति श्रीशङ्करविजयमकरन्दे विश्व आस्थादः समाप्तः ॥

॥ एकविंश आस्वादः ॥

तेष्टकस्य शिष्यतया स्वीकारः ।

कलयन्त्रिलयं च तुङ्गभद्रातटिनीरोधसि घेघसः खिया द्राक् ।
कतिचिच्छरदोऽत्यवाहयद्यो यतिराट् कापि मठे स मेऽग्नौ सद्यः ॥ १ ॥

सञ्चारतः स्वैरमथाब्धितीरे भगन्दरस्तद्गुरुदेहमाप ।

कश्चिद्विनेयोऽस्य गुरोर्निषेवां विशेषतो भक्तिवशाच्चकार ॥ २ ॥

विनीतो मितमल्लोक्तिः दयालुः सततं गुरोः ।

शुश्रूषातत्परः सोऽभूत् छायेवानुचरन् सदा ॥ ३ ॥

गुरौ तिष्ठति वै तिष्ठन् गच्छन् गच्छति सन्ततम् ।

स्वप्न् स्वपति कुर्वाणः प्रबुद्धे तु प्रजागरम् ॥ ४ ॥

सङ्कलने मूलम्—जगद्गुरुरङ्गमालिकास्तोत्रतः १, गुरुवंशकाव्यतः
२, ९८-१०१, ११४, गोविन्दनार्थीयतः ३-७, ४७, व्यासाचलीयतः
८-१०, १५, १६, ४८-५८, ६०-७४, ७६-९२, माधवीयतः
११-१४, ४८, ५९-९७, ११३, १२०, तोटकाष्टकतः १८-२४
श्रुतिस्मारसमुद्धरणतः २७-४६, श्रीभाष्यस्वामिकृत सुरेश्वरप्रशस्तितः
१०२, शारदाभुजङ्गतः १०४-१११, चिद्विलासीयतः ११२, सुरेश्वरा-
चार्यकृतवार्तिकतः ११५, पद्मपादकृतपञ्चपादिकातः ११६-११७,
नेष्करभ्यसिद्धितः ११८, सिद्धान्तविन्दुतः ११९, भगवत्पादसप्ततितः
१२०.

(२) अस्य प्रतर्दन इति अभिधान्तरम् (सुघन्वलेखे) । गिरिः
आनन्दगिरिरित्यपि । षायोः नन्दीश्वरस्य बृहस्पतेर्ब्राह्मणोऽयमिति
माधवीये सदानन्दीये च । काश्यां विश्वनाथाध्वारिपुत्रः कलानाथाख्योऽयं
समाजगामेति मण्डनात्पूर्वमेवास्य शिष्यता इति च चिद्विलासीये ।

श्रीगुरोर्वल्लकौपीननिर्मलीकरणे स्तः ।

दन्तकाष्ठप्रदाता च द्धानकाले ययोचितम् ॥ ५ ॥

अर्घ्यपाचोपनेता च देवपूजास्ते गुरौ ।

ब्रह्मणे सति यत्किञ्चित् तच्छृण्वन्नधिकारः ॥ ६ ॥

गुरोः श्रीमत्पदाम्भोजसंवाहनविचक्षणः ।

अनुक्तोऽपि हितं कुर्यात् अहितं न कदाचन ॥ ७ ॥

तच्छोणिनाकवसनं प्रतिबलमेव कासारतीरगशिखतलपृष्ठभागे ।

नेनेक्ति भक्तिवशागो न जुगुप्सतेऽसौ यावन्मलं तदपगच्छति तावदद्वा ॥

किञ्चित्समाधाय पुरोक्तमंशुकं निर्णेक्तुकाम, सरसीतटं प्रगे ।

प्रयाति संशाल्य विशुद्धबुद्धये जित्रलभीक्षणं पुनरेव धावति ॥ ९ ॥

एवं यतात्मा वसनं दिने दिने प्रक्षाल्य संवेष्टय ददाति भूयसे ।

शोकोऽपि किञ्चिन्मनसीति वर्तते नाशकनुवं किञ्चिदपीड वेदितुम् ॥

तस्मिन्सदा किल विनेयवरे स्वशाटीप्रक्षालनाय गतबल्यपवर्तनी ताम् ।*

व्याख्यानकर्मणि तदागमभीक्ष्माणो भक्तेषु वःसलतया विलम्ब एव ॥

शान्तिपाठमथ कर्तुमसंख्येपूद्यतेषु स विनेयवरेषु ।

स्वीयतां गिरिरपि क्षणमात्रादेप्यतीति समुदीरयति स्म ॥ १२ ॥

तां निशाम्य निगमान्तगुरूक्तिं मन्दधीरनधिकार्यपि शाल्मे ।

किं प्रतीक्ष्यत इति स्म ह भित्तिः गर्वलेशसहितैः समदर्शि* ॥ १३ ॥

गर्वदोषमपहर्तुमखवं स्वाश्रवेषु करुणातिशयाच्च ।

व्यादिदेश स चतुर्दश विद्याः सद्य एव मनसा गिरिनाम्ने ॥ १४ ॥

प्रक्षाल्यमानं वसनं यथाऽऽत्मनः शिरः समाहन्ति शिखाञ्च कर्कशम् ।

भक्त्या परं क्षालयतो महात्मनः पद्यात्मना सा परिणामनेयुषी ॥१५॥

धीमद्गुरोः पादसरोजमूलात् तदाश्रयात् तत्करुणावसेकात् ।
भक्तिर्लता तोटकवृत्तवृन्दहृद्यानि पद्यानि फलान्ययाप ॥ १६ ॥

कुतोऽप्यन्तर्विस्फुरन्त्या चिच्छक्तया प्रेरितो बलात् ।
गयन्माद्यनिवाधावत् गुरोश्चरणसन्निधिम् ॥ १७ ॥

“ विदिताखिलशास्त्रसुधाजलधे महितोपनिष्कथितार्थनिधे ।
हृदये कलये विमलं चरणं भव शङ्करदेशिक मे शरणम् ॥ १८ ॥

करुणावच्छाणालय पालय मां भवसागरदुःखविदूनहृदम् ।
रचयाखिलदर्शनतत्त्वविदं भव शङ्करदेशिक मे शरणम् ॥ १९ ॥

भवता जनता मुहिता भविता निजबोधविचारणचारुमते ।
कल्पयेध्वरजीश्रवित्वे क्वचिदं भव शङ्करदेशिक मे शरणम् ॥ २० ॥

भव एव भग्निति मे नितरां समजायत चेतसि कौतुकिता ।
मम वारय मोहमहाजलधिं भव शङ्करदेशिक मे शरणम् ॥ २१ ॥

सुष्ठुतेऽधिष्ठते बहूधा भवतो भविता समदर्शनलाटसता ।
अनिर्दीनमिमं परिपालय मां भव शङ्करदेशिक मे शरणम् ॥ २२ ॥

जगतीमविर्तुं कल्पितावृतयो विचरन्ति महामहसश्शुलतः ।
अहिमांशुरिवात्त विमासि गुरो भव शङ्करदेशिक मे शरणम् ॥ २३ ॥

विदिता न मया विशदिककला न च विद्यन काश्चनमस्ति गुरो ।
दुतमेव विप्रेहि कृपां सहजां भव शङ्करदेशिक मे शरणम् ॥”

गापन्नियं मुक्तबन्धः कृतोन्मूष्टित्वासनः ।
अभ्यधावरस शान्तामा शरण्यमनघं गुरुम् ॥ २५ ॥

श्रुवेदमपि ते शिष्या भिन्मयाद्रितित्वा गताः ।
विरादधिगतप्रज्ञास्तज्जुर्दुष्टभारनाम् ॥ २६ ॥

“ सकलं मनसा क्रियया जनितं समवेक्ष्य विनाशितया तु जगत् ।
निरविद्यत कश्चिदतो निखिलादविनाशि कृतेन न लभ्यमिति ॥ २७ ॥

प्रतिपित्सुरसावविनाशि पदं यतिधर्मरतो यतिमेव गुरुम् ।
विदितात्मसतत्वमुपेय कविं प्रणिपत्य निवेदितवान्स्वमतम् ॥ २८ ॥

भगवन्नुदधौ मृतिजन्मजले सुखदुःखद्वये पतितं व्यथितम् ।
कृपया शरणागतमुद्धर मामनुशाध्युपसन्नमनन्यगतिम् ॥ २९ ॥

विनिवर्त्य रतिं विषये विषमा परिमुच्य शरीरनिबद्धमतिम् ।
परमात्मपदे भव नित्यरतो जहि मोहमयं भ्रममात्ममतेः ॥ ३० ॥

विसृजान्नम्यादिषु पञ्चसु तामहमस्मि ममेति मति सततम् ।
दृशिख्यमनन्तमृत विगुणं हृदयस्थमवेद्दि सदाहमिति ॥ ३१ ॥

यदनभ्युदितं वदनेन सदा नयनेन च पश्यति यन्न सदा ।
श्रवणेन च यन्न शृणोति सदा मनसापि च यन्मनुते न सदा ॥

वदने नयने च तथा श्रवणे मन एव च येन मतं सततम् ।
भवगच्छ तदेव पदं परमं त्वमिति श्रुतिरीक्षितुरुक्तवती ॥ ३३ ॥

अथ नो न च तद्विपरीतगुणं न च ह्रस्वमतो न च दीर्घमपि ।
प्रतिषिद्धसमस्तविशेषणकं परमक्षरमात्मतवाऽऽश्रय भोः ॥ ३४ ॥

असुबुद्धिशरीरगुणान् षडिमान् अविवेकिनैर्दृशिधर्मतया ।
प्रतिपन्नतमान्प्रविहाय शनैर्दृशिमात्ममवेद्दि सदाहमिति ॥ ३५ ॥

परिशुद्धविबुद्धविमुक्तद्वेषरविवेकविवेकध्विर्वर्जनतः ।
मम बन्धविमोक्षगुणौ भवतो न कदाचिदपीत्यवगच्छ भृशम् ॥ ३६ ॥

गगने विमले जलदादिमले सति वाऽसति वा न भिदाऽस्ति यथा ।
त्वयि सर्वगते परिशुद्धदृशौ न भिदाऽस्ति तथा द्वयमेदकृता ॥ ३७ ॥

बहुनाऽभिहितेन किमु क्रियते शृणु संप्रहमन्न वदामि ततः ।

त्वयि जागरितप्रभृति त्रितयं परिकल्पितमित्यसदेव सदा ॥ ३८ ॥

परिकल्पितमित्यसदित्युदितं मन इत्यभिशाब्दितमागमतः ।

उपपत्तिभिरेव च सिद्धमतो भवतोऽन्यदशेषमभूतमिति ॥ ३९ ॥

यदबाह्यमनन्तरमेकरसं यदकार्यमकारणमद्वयकम् ।

यदशेषविशेषविहीनतरं दृशिरूपमनन्तमृतं तदसि ॥ ४० ॥

इयदेव मयोपनिषत्सु परं परमं विदितं न ततोऽस्त्यधिकम् ।

इति पिप्पलमक्ष इवाम्यवदत् ह्यवशिष्टमिति विनिवारयितुम् ॥ ४१ ॥

इतरोऽपि गुरुं प्रणिपत्य जगौ भगवन्निति तारित्वानसि माम् ।

अवबोधतरेण समुद्रमिमं मृतिजन्मजलं सुखदुःखज्ञपम् ॥ ४२ ॥

अधुनाऽस्मि सुनिर्वृत आत्मरतिः कृतकृत्य उपेक्षक एकमनाः ।

प्रहसन्विषयान्मृगतोयसमान् विचरामि महीं भक्ताः सहितः ॥ ४३ ॥

तत्र दास्यमहं भृशमामरणात्प्रतिपद्य शरीरघृतिं भगवन् ।

करवाणि मया शकनीयमिदं तव कर्तुमतोऽन्यदशक्यमिति ॥ ४४ ॥

येषां धीसूर्यदीप्या प्रतिहृतमगमनाशमेकान्ततो मे

ध्वान्तं स्वान्तस्य हेतुर्जननमरणसन्तानदोषाधिखुडेः ।

येषां पादौ प्रपन्नाः श्रुतिशमविनयैर्भूषिताः शिष्यसंवाः

सद्यो मुक्ताः स्थितास्तान्यतिवरमद्वितान्यावदायुर्नमामि ॥ ४५ ॥

भूः पादौ यस्य खं चोदरमसुरनिष्ठधन्द्रसूर्यो च नेत्रे

कर्णावाशाः शिरो धीर्मुखमपि दहनो यस्य वास्तेयमब्धिः ।

अन्तःस्थं यस्य विश्वं सुरनरखगगोभोगिगन्धर्वदैत्यैः

विभ्रं संस्पृष्टे तं त्रिभुवनवपुषं विष्णुवीर्यं नमामि ॥ ४६ ॥

पयजातमुदारार्यमद्वैतप्रतिपादकम् ।

तोटकाख्यममूत्तस्मात् तोटकाख्यो बभूव सः ॥ ४७ ॥

अद्यापि तत्प्रकरणं प्रथितं पृथिव्यां तत्संज्ञया लघु महार्यमनल्पनीति ।

शिष्टैर्गृहीतमतिशिष्टपदानुबिद्धं वेदान्तवेद्यपरतत्त्वनिवेदनं तत् ॥ ४८ ॥

भगन्दरव्याधिप्रतीकारः ।

भगन्दरव्याधिनिपीडितं गुरुं निरीक्ष्य शिष्याः समबोधयन् शनैः ।

नोपेक्षणीयो भगवन्महानयः संपीडयन् शत्रुरिवर्द्धिमाप्नुयात् ॥ ४९ ॥

चिकित्सका व्याधिनिदानकोविदाः संशुच्छनीया भगवन्निस्ततः ।

स्वस्थे भवत्पादसरोरुहद्वये स्वस्या वयं ते मधुपायिवृत्तयः ॥ ५० ॥

निर्वन्धतो गुरुवरः प्रददावतुज्ञां

दिग्भ्यो भियम्बरसमानयनाय तेभ्यः ।

नत्वा गुरुं प्रतिदिसं प्रययुः प्रदृष्टाः

शिष्याः प्रवासकुशला गुरुमक्तिभाजः ॥ ५१ ॥

बहुदिनेर्बहुदेससमागतान् सबहुमानसिदं मुनिरज्जीत् ।

कुशलता भवतामपि कर्तते गृहकलत्रमुतादिषु संप्रति ॥ ५२ ॥

उपगुरुं भियजः परिबाधते गद उदेल्य तनुं तनुमध्यगः ।

यदिदमस्य विधेयसिदं ध्रुव गदत रोगतमस्त्रिमियरयः ॥ ५३ ॥

चिरमुपेक्षितवानहमेतकं दुरितजोऽपभिति प्रतिमाति मे ।

निगदिते मुनिनेति भियवरयः विदधिरे बहुधा गदसन्क्रियाः ॥ ५४ ॥

न च शशाम गदो बहुतापदो विमनसः पटत्रो भियजोऽभवन् ।

न दहनं विरहव्य मुनेर्गदं शमयितुं प्रभवन्ति भियजनाः ॥ ५५ ॥

अनुचिन्तं यमिनां दहनक्रियेलपयभीति मनो भियजामभूत् ।

अप निवेद्य गते भियजां गणे हृदयगो विदधे मुनिरश्चिनी ॥ ५६ ॥

द्विजतनुं प्रविधाय भिषग्वरौ मनुजलोकमुपेयतुरश्विनौ ।
 मुनिवरोऽप्यवलोक्य तुतोप तौ नयनमानसहारिवपुर्धरौ ॥ ५७ ॥
 दृढमुधामयदोर्द्युगलेन तौ गदमुदीक्ष्य समसृशता शनैः ।
 समभवन्मुनिरेप निरामयः स्वभवन् ययतुः सुखमश्विनी ॥ ५८ ॥

सुरेश्वरेण वार्तिकप्रणयनम्, पद्मपादेन पञ्चपादिकाप्रणयनं च ।

ततः कदाचित्प्रणिपत्य भक्त्या सुरेश्वरो देशिकमात्मनिष्ठम् ।
 शारीरकेऽत्यन्तगभीरभावे दत्तोपदेशं प्रणमन् जगाद ॥ ५९ ॥
 मम यत्करणीयमस्ति ते त्वमिदं मामनुशास्यतंशयन् ।
 तदिदं पुरुषस्य जीवितं यदयं जीवति भक्तिमान्गुरौ ॥ ६० ॥
 इतीरिते शिष्यवरेण शिष्यं प्रोचे गरीयानतिदृष्टचेताः ।
 मत्कस्य भाष्यस्य विवेयमिष्टं निबन्धनं वार्तिकानामवेयम् ॥ ६१ ॥
 दृष्टं सततं भवदीयभाष्यं गभीरवाक्यं न ममास्ति शक्तिः ।
 तथाऽपि भावककटाक्षपतिर्यते यथाशक्ति निबन्धनाय ॥ ६२ ॥
 अस्त्वेवमित्यार्यपदाभ्यनुज्ञां आक्षय मूर्खा स विनिर्गमाम् ।
 क्षपागमन् । शिष्यगणास्तदीया दृष्ट्वा गुरुं ते क्रमशः प्रणमुः ॥ ६३ ॥
 कर्मकतानमतिरेप कथं गुरो ते विश्वासपात्रमगमत्स सुरेश्वरोऽथ ।
 भाष्यस्य पद्मपद एव करोतु टीकामित्युचिरे रदसि योगिवरं विवेकाः ॥
 आसादितोऽयं महतः प्रयत्नात् स चेन्न रोचेत न वीक्ष्यतेऽन्यः ।
 अहं बहूनामनर्भाष्टकार्यं न कारयिष्ये हि महानिबन्धम् ॥ ६५ ॥
 सनन्दनो नन्दयिता जनानां निबन्धमेकं विदधातु भाष्ये ।
 न वार्तिकं तत् परप्रतिज्ञं व्यथात्प्रतिज्ञा स हि नूतदीक्षः ॥ ६६ ॥
 आक्षेप्येत्यं शिष्यसंघं यतीन्द्रः प्रोवाचेत्यं नूतभिधुं रहस्यम् ।
 भाष्ये भिक्षो मा कृपा वार्तिकं त्वं नेमे शिष्याः सेहिरे दुर्बिदग्धाः ॥

स्वातन्त्र्यात्वं प्रत्यमेकं महात्मन् कृत्वा म्हा दर्शयाध्यात्मनिष्ठम् ।
 विद्वन्वद्वत्प्रत्ययः स्यादमीषां शिष्याणां नो प्रत्यसन्दर्शनेन ॥ ६८ ॥
 इत्थं प्रोक्तः सोऽल्पकालेन भिक्षुः प्रत्यं कृत्वा दर्शयामास तस्मै ।
 प्रत्यं दृष्ट्वा मोदमानो यतीन्द्रः तं चान्येभ्यो दर्शयामास हृद्यम् ॥
 यत्राद्यापि श्रूयते मस्करिन्द्रैः निष्कामात्मा यत्र नैष्कर्म्यसिद्धिः ।
 तन्नाम्नाऽयं पप्रथे प्रत्यवर्ष्यः तन्माहात्म्यात्सर्वलोकादृतोऽभूत् ॥ ७० ॥
 भूयो गुरुस्तमवदन्मम याजुपीया शाखा तदन्तगतभाष्यनिबन्ध इष्टः ।*
 तद्वार्तिकं मम कृते भवता प्रणेयं सचेष्टितं परहितैरुपलं प्रसिद्धम् ॥
 तद्वत् त्वरीया किल काण्वशाखा ममापि तत्रास्ति तदन्तभाष्यम् ।
 तद्वार्तिकं चापि विवेयमिष्टं परोपकाराय सतां प्रवृत्तिः ॥ ७२ ॥
 इत्थं स उक्तो भगवत्पदेन सुरेश्वरोऽसौ विदुषां वरिष्ठः ।
 चकार भाष्यद्वयवार्तिके द्वे द्वाज्ञा गुरुणामविचारणीया ॥ ७३ ॥
 सनन्दनश्चाथ गुरोरनुज्ञया भाष्यस्य टीकां व्यधितेरितः पराम् ।
 यत्पूर्वभागः किल पञ्चपादिका तच्छेयगा वृत्तिरिति प्रयीयसी ॥ ७४ ॥
 अथाञ्जपात्कर्तुमनाः स तीर्थयात्रामयाचिष्ट गुरोरनुज्ञाम् ।
 स तीर्थसेवां मनसः प्रसादिनीं मत्वा गुरुश्चाप्यददादनुज्ञाम् ॥ ७५ ॥
 धाट क्षितिं बहुविधां प्रयतान्तरात्मा तीर्थेषु तीर्थकवरो व्रजितो न्यमांक्षीत् ।
 श्रीकालइस्तिपपदं पुनराव्रजत्स काञ्चीपुरं पुरवरं त्वय पुण्डरीकम् ॥
 रामसेतुगमनाय सन्दधे मानसं मुनिरनुत्तमः पुनः ।
 कर्मणि प्रयतमानसो व्रजन् सन्ददर्श सरितं कवेरजाम् ॥ ७७ ॥
 कवेरकन्यासलिलाभिषिक्तः श्रीरङ्गनाथस्य पदारविन्दे ।
 आनर्चं नम्रो विनयी ततोऽजात् श्रीजम्बुकेशं जगदेवतायाम् ॥

देवीं दृष्ट्वा मार्गमध्याभियातं गेहं भिक्षुर्मातुलस्याजगाम ।

मोद प्रापन्मातुलः शास्त्रवेदी भिक्षां चक्रे मातुलस्यैव गेहे ॥ ७९ ॥

प्रच्छन्नं मातुलो मुक्तवन्तं किंस्विच्छन्नं पुस्तकं साधु हस्ते ।

टीका विद्वन्भाष्येति ब्रुवाणस्तं देहीति प्रोचुपेऽदत्त तां च ॥ ८० ॥

प्रबन्धनिर्माणविचित्रनैपुणीं दृष्ट्वा प्रमोदं स विवेद किञ्चित् ।

मतान्तराणां किल युक्तिजालैः निरुत्तरं बन्धनमालुलोके ॥ ८१ ॥

गुरोर्मतं स्वाभिमतं विशेषात् निराकृतं तन्न समसरोऽभूत् ।

साधुर्निबन्धोऽयमिति ब्रुवाणः तं साभ्यसूयं स कृताभिनन्दनः ॥

गच्छामि सेतुं त्वयि पुस्तकारं निक्षिप्य जीवो मम वर्ततेऽसौ ।

यथेतरेषां पशुगोर्द्विरण्ये प्रीतिस्तथा नः खलु पुस्तकेषु ॥ ८३ ॥

स पञ्चपादीं च गृहे प्रयास्यन् शिष्टां निचिक्षेप तमेवमुक्त्वा ।

प्रतिष्ठमानस्य बभूव कष्टं निमित्तमेत्यत्फलसूचनाय ॥ ८४ ॥

अस्यन्दतास्य नयनं किल वाममीपत्

पुरफोर बाहुरपि वामगतस्तयोरुः ।

चुक्षाव नाऽस्य पुरतः क्वचिदस्खलीच्च

सर्वं ययौ न गणयन्गुरुस्मदीयः ॥ ८५ ॥

गतेऽत्र मेने किल मातुलोऽस्य प्रन्थे स्थितेऽस्मिन् गुरुपक्षहानिः ।

दग्धेऽत्र जायेत महापवादो नोक्त्वा निराकर्तुमपि प्रभुत्वम् ॥ ८६ ॥

पक्षस्य नाशाद् गृहनाश एव नो वरं गृहेणैव दहामि पुस्तकान् ।

एवं निरूप्य न्यदधादधुतारानं चुक्रोश चाग्निर्दहतीति मे गृहान् ॥

सेतुं दृष्ट्वा पुण्यतीर्थं स योगी पश्यन्देशान् मातुलीयं जगाम ।

गेहं दग्धं तस्य पुस्तेन साधुं श्रुत्वाऽनल्पं खेदमापेदिवान् सः ॥

विश्वस्य मां निहितवानसि पुस्तभारं

तच्चादहद् हुतवहः परितः प्रमादात् ।

तावान्न मे सदनदाहकृतोऽनुनापो

यावांस्तु पुस्तकविनाशकृतो मम स्यात् ॥ ८९ ॥

इत्यं नुवन्त तमयाम्यमाणीत् पुस्तं गत बुद्धिरवस्थिता मे ।

उक्त्वा समारब्ध पुनश्च टीकां कर्तुं स धीरो यतिशृन्दबन्धः ॥ ९० ॥

दृष्ट्वा बुद्धिं मातुलस्तस्य भूयो भीतः प्रास्यद्भोजने तन्मतिप्रम् ।

किञ्चिद्द्रव्य यद्दशान्नोऽश्नमिष्ट टीकां कर्तुं पूर्ववत्प्रपादः* ॥ ९१ ॥

इत्य स तीर्थनिकरं परिषेव्य दीनो द्रष्टुं ययौ स्वगुरुमेव पुनस्स तस्मै ।

देशाय यत्न वसति स्म स देशिकेन्द्रः तस्मै नमो व्यधित वृत्तमपोऽम्पधत्त ॥

अतिदीनमनाः शनैरवादीत् करुणं गद्गदवाक् स पद्मपादः ।

अधुना धिपणा यथापुरं नो विधुनाना विशयं प्रसादमेति ॥ ९३ ॥

प्रयतेऽहं पुनरेव यदा तां प्रविधातुं बद्ध्वा कृतयत्नः ।

न यथापूर्वमुपक्रमते ताः पटुयुक्तीः भगवन्मम बुद्धिः ॥ ९४ ॥

इति यादिनमेममार्यपादो वचनैः सान्त्वयति स्म क्लृप्तबन्धैः ।

विपमो बत कर्मणां विपाको विपमोहोपमदुर्निवार एव ॥ ९५ ॥

पूर्वं भक्त्या यत्त्वया मत्समीपे प्रेम्णा याऽसौ वाचिता पद्मपादी ।

सा मे चित्तान्नापयात्यथ शोको याताच्छीघ्रं तां लिखेत्वाह्वयदार्यैः ॥

प्रसभं स विलिख्य पद्मपादीं परमानन्दभरेण पद्मपादः ।

उदतिष्ठदतिष्ठदम्परोदीत् पुनरुद्रायति तु स्म नृत्यति स्म ॥ ९७ ॥

ततः सुब्रह्मण्याद्यमरनिल्येषु प्रविचरन्

ततः स्वैरं दर्पादपि जनपदान् तौलवमुखान् ।

पवित्रीकुर्वाणः परशिव इवाशेषविनुतो

मतिश्रीसाम्राज्ये व्यजयत महान् शङ्करगुरुः ॥ ९८ ॥

शृङ्गागिरौ वासः शारदाप्रतिष्ठा शिष्याभ्यापनं च ।

गोरुर्णयात्रां स विधाय योगी सखादिमासाद्य सवेदपादम् ।

वराहदंष्ट्रोद्भवतुङ्गभद्रामूले व्यधादाहिकमादरेण ॥ ९९ ॥

विभण्डकस्याश्रममाप्य तुङ्गभद्रातटेऽपश्यदयं विचित्रम् ।

प्रसार्य भोगं भुवि रक्ष्यमाणं तच्छायया भोगिवरेण भेकम् ॥ १०० ॥

निर्वैरसत्वं कलयन्स्यञ्जं तत् चित्ते चकारात्मनिवासयोग्यम् ।

श्रीतुङ्गभद्रातटरम्यभागे वाण्यालयारम्भकृतोद्यमोऽभूत् ॥ १०१ ॥

श्रीमच्छङ्करदेशिको मुनिवरः श्रीप्रह्लाविद्यात्मिकां

श्रीचक्रोपरि भावयन् भगवतीं श्रीशारदामञ्जिकाम् ।

तां संस्थाप्य च मन्दिरेऽतिमहिते शृङ्गाचलस्थेऽर्चयन्

स्वान्तैवासिवरं सुरेशमपि तन्पूजार्थमाजिशिष्यत् ॥ १०२ ॥

सविधे निवसन्नेव शरदः सौल्यवीवहत् ।

शारदारोधनानन्दतुन्दिलोऽस्तौत्स मातरम् ॥ १०३ ॥

सुवक्षोजकुम्भां सुधापूर्णकुम्भां प्रसादावलम्बां प्रपुण्यावलम्बाम् ।

सदास्येन्दुबिम्बां सदानोग्रबिम्बां भजे शारदाम्बामजस्रं मदम्बाम् ॥

कटाक्षे दयाद्रां करेज्ञानमुद्रां कलाभिर्विनिद्रां कलापिः सुभद्राम् ।

पुरखी विनिद्रां पुरस्तुङ्गभद्रां भजे शारदाम्बामजस्रं मदम्बाम् ॥

ललामाङ्गफालां लसद्दानलोलां स्वभक्तैकपालां यशःश्रीकपोलाम् ।

करे त्वक्षमालां कनकप्रज्ञलोलां भजे शारदाम्बामजस्रं मदम्बाम् ॥

सुसीमन्तवेणीं दृशा निर्जितेणीं रमन्कीरवाणीं नमद्रज्जवाणीम् ।

सुधामन्परास्यां मुदाचिन्त्यवेणीं भजे शारदाम्बामजस्रं मदम्बाम् ॥

सुशान्तां सुदेहां दृगन्ते कचान्तां लसत्सङ्घताङ्गीमनन्तामचिन्ध्याम् ।
स्मृतां तापसैः सर्गपूर्वस्थितां तां भजे शारदाम्बामजस्रं मदम्बाम् ॥

कुक्के तुरक्के मृगेन्द्रे खगेन्द्रे मराले मदेमे महोक्षेऽधिरुद्धाम् ।
महत्यां नवम्यां सदा सामरूपां भजे शारदाम्बामजस्रं मदम्बाम् ॥

ज्वलत्कान्तिभङ्गी जगन्मोदनाङ्गी भजन्मानसांभोजसुभ्रान्तभृङ्गीम् ।
निजस्तोलसङ्गीतनृत्यप्रभङ्गी भजे शारदाम्बामजस्रं मदम्बाम् ॥ ११० ॥

भवाम्भोजनेत्वाजस्रं पूज्यमानां लसन्मन्दहासप्रभावकस्रचिहाम् ।
चञ्चलचञ्चलाचारुताटङ्ककर्णां भजे शारदाम्बामजस्रं मदम्बाम् ॥ १११ ॥

वाग्देव्याः सन्निवे श्रीमद्रोपुराट्टालशोभितम् ।
श्रीमठं तत्र निर्माय विद्यागोष्ठमधीकृतम् ॥ ११२ ॥

अध्यापयामास स भाष्यमुख्यानाकर्णनप्राप्यमहापुमर्यान् ।
प्रन्थानिजास्तत्र मनीषिमुख्यान् आदिष्टविद्याप्रदणो समर्यान् ॥ ११३ ॥

शिष्यैश्चतुर्भिः सह तत्र विद्याव्यासङ्गशीलः स चिरं न्यवासीत् ।
विद्योक्त्य यस्यास्य समां जनौषो जगाद् पञ्चास्यसमा भुवाति ॥

आशैलाद्गुदयाचयास्तगिरितो मास्वयशोरशिभिः ।

व्यान विश्वमनन्धकारमभवद्यस्य स्म शिष्यैरिदम् ।

आराद् ज्ञानगमस्तेभिः प्रतिहस्तश्चन्द्रायते मास्करः

तस्मै शङ्करभानवे तनुमनोवाम्भिर्नमः स्यात्सदा ॥ ११५ ॥

नमाम्यभोगिरिवारसंभूदं निरस्तभूतिमनुमार्धविप्रहम् ।

अनुप्रमुन्दितहालालालने विनाविनायकनपूर्वशङ्करम् ॥ ११६ ॥

यद्ब्रह्मभानससरःप्रतिबन्धजनमाप्यारविन्दमकरन्दरसं विवन्ति ।

प्रत्याशमु-मुखविनीतविनेयभृङ्गाः तान् भाष्यवित्तकगुरुन् प्रणमामि मूर्त्ना ॥

वेदान्तोदरवर्ति भास्वदमलं ध्वान्तच्छिद्रस्मद्वियो ।

दिव्यं ज्ञानमतीन्द्रियेऽपि विषये व्याहृत्यते न कश्चित् ।

यो नो न्यायशलाकयैत्र निखिलं संसारबीजं तमः

प्रोत्सार्थातिरकार्षीत् गुरुगुरुः पूज्याय तस्मै नमः ॥ ११८ ॥

न स्तौमि तं व्यासमशेषमर्थं सम्यङ् न सूत्रैरपि यो बन्ध ।

विनापि तैः सप्रथिताखिलार्थं तं शङ्कं नौमि सुरेश्वरश्च ॥ ११९ ॥

कामं यस्तु समूलघातमवधीत् स्वर्गापवर्गापहं

रोष यः खलु घूणेपेपमपिपात्रशेषहोपावहम् ।

लोभादीनपि यः परान् कुलसमुच्छेदं समुच्चिच्छिदे

स्वस्यान्तेवसतां सता स भगवत्पादः कथं वर्ण्यते ॥ १२० ॥

इति श्रीशंकरविजयमकरन्दे एकविंश आस्वादः समाप्तः ॥

॥ द्वाविंश आस्वादः ॥

भगवत्पादानामुपदेशः

भगवत्पादसंभूतामात्मांभोनिधिगामिनीम् ।

भाष्यभागीरथी भूयो भजामो भवदान्तये ॥ १ ॥

उपदिष्टं स्वशिष्येभ्यः आचार्यैस्तत्र तत्र यत् ।

संकल्पते शास्त्रतत्त्वं तेषामेवात्र सूक्तिभिः ॥ २ ॥

सङ्कलने मूलम्—श्रीभाष्यत्वामिनां १ स्वारभनिरूपणतः ३,
सर्ववेदान्तसिद्धान्तसारसंग्रहतः ४-६, १२-१६, २०-२४ २७-३५
३७-४९, ५२-९२, ९४-१००. सनत्सुजातीयभाष्यतः ७-९.
विवेकचूडामणितः १०-११, १८, ३६, ५०-५१, ९३, १०१.
अपरोक्षानुभूतितः १७, १९, प्रबोधमुधाकरतः २५-२६.

आस्ते देशिकचरणं निरवधिरास्ते तदीक्षणे करुणा ।

आस्ते किमपि तदुक्तं किमतः परमस्ति जन्मसाफल्यम् ॥ ३ ॥

“अखण्डानन्दसंबोधो वन्दनाद्यस्य जायते ।

गोविन्दं तमई वन्दे चिदानन्दतनुं गुरुम् ॥ ४ ॥

अखण्डं सच्चिदानन्दमवाङ्मनसगोचरम् ।

आत्मानमखिलाधारमाश्रयेऽभीष्टसिद्धये ॥ ५ ॥

यदालम्बो दरं हन्ति सतां प्रत्यूहसंभवम् ।

तदालम्बे दयालम्बं लम्बोदरपदाम्बुजम् ॥ ६ ॥

नमः पुंसे पुराणाय पूर्णानन्दाय विष्णवे ।

निरस्तनिखिलध्वान्ततेजसे विश्वहेतवे ॥ ७ ॥

नम आचार्येभ्यो ब्रह्मविद्यासंप्रायकर्तृभ्यः ॥ ८ ॥

वेदान्तमर्थादा ।

स्वतः चित्सदानन्दाद्वितीयब्रह्मरूपोऽपि आत्मा, स्वाश्रयया स्वविषयया अविद्यया स्वानुभवगम्यया सामासया स्वाभाविक-चित्सदानन्दाद्वितीयब्रह्मात्मभावात्प्रच्युतः, अनात्मनि देहादी आत्म-भावमापन्नः, अप्राप्ताशेषपुरुषार्थः, प्राप्ताशेषानर्थः, अविद्याकर्म-परिकल्पितैरेव साधनैः इष्टप्राप्ति अनिष्टपरिहृति चाकांक्षन्, लौकिकवैदिकसाधनैः अनुष्ठितैरपि परमपुरुषार्थं मोक्षाख्यमलभमानः, मकरादिभिरिव रागद्वेषादिभिरितस्ततः आकृष्यमाणः सुरनरतिर्यगादि-प्रभेदभिन्नासु नानायोनिषु परिवर्तमानो मूढमानः, संसरन्, कथञ्चित् पुण्यवशात् वेदोदितेन ईश्वरार्थकर्मनुष्ठानेनापगतरागादिमलः अनित्यतादिदोषदर्शनेनोत्पन्नेहासुत्रफलभोगविरागाः, वेदान्तेभ्यः प्रतीय-मानं ब्रह्मात्मभावं धुमुत्सुः, वेदोदितशमदमादिसाधनसपन्नः, ब्रह्म-

विदमाचार्यमुपेत्य, आचार्यानुसारेण वेदान्तप्रवणादिना अहं ब्रह्मा-
स्मीति ब्रह्मात्मतत्त्वमवगम्य निवृत्ताज्ञानतत्कार्यः ब्रह्मरूपेणावतिष्ठत
इतीयं वेदान्तानां मर्यादा ॥ ९ ॥

अनुबन्धचतुष्टयम्

विवेकिनो विरक्तस्य शमादिगुणशालिनः ।
सुसुक्ष्मोरेव हि ब्रह्मजिज्ञासायोग्यता मता ॥ १० ॥
मेधावी पुरुषो विद्वान् उहापोहविचक्षणः ।
अधिकार्यात्मविद्यायामुक्तलक्षणलक्षितः ॥ ११ ॥
विषयः शुद्धचैतन्यं जीवब्रह्मैक्यलक्षणम् ।
यत्रैव दृश्यते सर्ववेदान्तानां समन्वयः ॥ १२ ॥
एतदैक्यप्रमेयस्य प्रमाणस्यापि च श्रुतेः ।
संबन्धः कथ्यते सद्भिर्बोध्यबोधकलक्षणः ॥ १३ ॥
ब्रह्मात्मैकत्वविज्ञानं सन्तः प्राहुः प्रयोजनम् ।
येन निश्शेषसंसारबन्धात् सद्यः प्रमुच्यते ॥ १४ ॥
प्रयोजनं तत्प्रवृत्तेः कारणं फललक्षणम् ।
प्रयोजनमनुद्दिश्य न मन्दोऽपि प्रवर्तते ॥ १५ ॥

साधनचतुष्टयम् ।

चत्वारि साधनान्यत्र वदन्ति परमर्षयः ।
मुक्तिर्षेषां तु सद्भावे नामावे सिष्यति ध्रुवम् ॥ १६ ॥
स्ववर्णाश्रमधर्मेण तपसा हरितोपणात् ।
साधनं प्रमवेत्पुंसां वैराग्यादिचतुष्टयम् ॥ १७ ॥
आदां नित्यानिस्ववस्तुविवेकः परिगण्यते ।

इहामुत्रफलभोगविरागस्तदनन्तरम् ।

शमादिपट्कसंपत्तिः सुसुक्षुत्वमिति स्फुटम् ॥ १८ ॥

नित्यानित्यवस्तुविवेकः ।

नित्यमात्मस्वरूपं हि दृश्यं तद्विपरीतगम् ।

एवं यो निश्चयः सम्यक् विवेको वस्तुनः स वै । १९ ॥

मृदादि कारणं नित्यं त्रिषु कालेषु दर्शनात् ।

घटाद्यनित्यं तत्कार्यं यतस्तन्नाश इष्यते ॥ २० ॥

तथैवेतज्जगत्सर्वमनित्यं ब्रह्मकार्यतः ।

तत्कारणं परं ब्रह्म भवेन्नित्यं मृदादिवत् ॥ २१ ॥

सगं वक्तव्यस्य तस्माद्वा एतस्मादित्यपि श्रुतिः ।

सकाशाद्ब्रह्मणस्तस्मादनित्यत्वे न संशयः ॥ २२ ॥

अनित्यत्वं च नित्यत्वं एवं यच्छ्रुतियुक्तिभिः ।

विवेचनं नित्यानित्यविवेक इति कथ्यते ॥ २३ ॥

वैराग्यम्

ऐहिकामुष्मिकार्थेषु ह्यनित्यत्वेन निश्चयात् ।

नैःस्पृह्यं तुच्छबुद्ध्या यत्तद्वैराग्यमितीर्यते ॥ २४ ॥

नित्यानित्यपदार्थविवेकात् पुरुषस्य जायते सद्यः ।

स्रक्चन्दनवनितादौ सर्वत्रानित्यवस्तुनि विरक्तिः ॥ २५ ॥

सा चाहंममताभ्यां प्रच्छन्ना सर्वदेहेषु ।

तत्राहन्ता देहे ममता भार्यादिविषयेषु ॥ २६ ॥

देहः किमात्मकोऽयं कः संबन्धोऽस्य वा विषयैः ।

एवं विचार्यमाणेषुहन्ताममते निर्वर्तते ॥ २७ ॥

अवेक्ष्य विषये दोषं बुद्धियुक्तो विचक्षणः ।
कामपाशेन यो मुक्तः स मुक्तेः पथि गोचरः ॥ २८ ॥

कामस्य विजयोपायं सूक्ष्मं वक्ष्याम्यहं सताम् ।
संकल्पस्य परित्याग उपायः सुलभो मतः ॥ २९ ॥

श्रुते दृष्टेऽपि वा भोग्ये यस्मिन्कस्मिंश्च वस्तुनि ।
समीचीनत्वधीत्यागात् कामो नोदेति कर्हिचित् ॥ ३० ॥

कामस्य बीजं सङ्कल्पः सङ्कल्पादेष जायते ।
बीजे नष्टेऽङ्कुर इव तस्मिन्नेष्टे विनश्यति ॥ ३१ ॥

भोग्ये नरः कामजयेच्छुरेतां सुखत्वबुद्धिं विषये निहन्यात् ।
यावत्सुखत्वभ्रमधीः पदार्थे तावन्न जेतुं प्रभवेद्भि कामम् ॥

सङ्कल्पानुदये हेतुर्यथाभूतार्थदर्शनम् ।
अनर्थचिन्तनं चाभ्यां नावकाशोऽस्य विद्यते ॥ ३३ ॥

रत्ने यदि शिलाबुद्धिर्जायते वा मयं ततः ।
समीचीनत्वधीर्नैति नोपादेयत्वधीरपि ॥ ३४ ॥

यथार्थदर्शनं वस्तुन्यनर्थस्यापि चिन्तनम् ।
सङ्कल्पस्यापि कामस्य तद्वधोपाय इष्यते ॥ ३५ ॥

शमादिपट्टकम् ।

शमो दमस्तितिक्षोपरतिः श्रद्धा ततः परम् ।
समाधानमिति प्रोक्तं षडेवैते शमादयः ॥ ३६ ॥

विरज्य विषयव्रातात् दोषहृष्टया मुहुर्मुहुः ।
स्वलक्ष्ये नियतावस्था मनसः शम इष्यते ॥ ३७ ॥

स्वविकारं परित्यज्य वस्तुमात्रतया स्थितिः ।
 मनसः सौच्यमा शान्तिर्ब्रह्मनिर्वाणलक्षणा ॥ ३८ ॥
 प्रत्यक्प्रत्ययसन्तानप्रवाहकरणं धियः ।
 यदेया मध्यमा शान्तिः शुद्धसत्त्वैकलक्षणा । ३९ ॥
 विषयव्यापृतिं त्यक्त्वा श्रवणकमनस्थितिः ।
 मनसधेतसा शान्तिर्मिश्रसत्त्वैकलक्षणा ॥ ४० ॥
 कामः क्रोधश्च लोभश्च मदो मोहश्च मत्सरः ।
 न जिताः पण्डितैः येन तस्य शान्तिर्न सिध्यति ॥ ४१ ॥
 येन नाराधितो देवो यस्य नो गुर्वनुग्रहः ।
 न वश्यं हृदयं यस्य तस्य शान्तिर्न सिध्यति ॥ ४२ ॥
 ब्रह्मचर्यमहिंसा च दया भूतेष्ववक्रता ।
 विषयेष्वतिवैतृष्ण्यं शौचं दम्भविवर्जनम् ॥ ४३ ॥
 सत्यं निर्ममता स्वैर्यमभिमानविसर्जनम् ।
 ईश्वरध्यानपरता ब्रह्मविद्धिः सह स्थितिः ॥ ४४ ॥
 ज्ञानशास्त्रैकपरता समता सुखदुःखयोः ।
 मानानासक्तिरेकान्तशीलता च मुमुक्षुता ।
 यश्चैतद्विधत्ते सर्वं तस्य चित्तं प्रसीदति ॥ ४५ ॥
 ब्रह्मचर्यादिभिर्धर्मैः बुद्धेर्दोषनिवृत्तये ।
 दण्डनं दम इत्याहुः दमशब्दार्थकोविदाः ॥ ४६ ॥
 तत्तद्बुद्धिनिरोधेन बाह्येन्द्रियविनिग्रहः ।
 योगिनो दम इत्याहुर्मनसः शान्तिसाधनम् ॥ ४७ ॥
 इन्द्रियेष्विन्द्रियाद्येषु प्रवृत्तेषु यदच्छया ।
 अनुधावति तान्येव मनो बाधुमिवानलः ॥ ४८ ॥

इन्द्रियेषु निरुद्धेषु त्यक्त्वा वेगं मनः स्वयम् ।
 सत्वभावमुपादत्ते प्रसादस्तेन जायते ॥ ४९ ॥
 आध्यात्मिकादि यद्दुःखं प्राप्तं प्रारब्धवेगतः ।
 अचिन्तया तत्सहनं तितिक्षेति निगद्यते ॥ ५० ॥
 सहनं सर्वदुःखानां अप्रतीकारपूर्वकम् ।
 चिन्ताविलापरहितं सा तितिक्षा निगद्यते ।
 बाह्यानालम्बनं धृत्तेरेषोपरतिरुत्तमा ॥ ५१ ॥
 साधनत्वेन दृष्टानां सर्वेषामपि कारणम् ।
 विधिना यः परित्यागः स संन्यासः सतां मतः ॥ ५२ ॥
 उपरमयति कर्माणीत्युपरतिशब्देन कथ्यते न्यासः ।
 न्यासेन हि सर्वेषां श्रुत्या प्रोक्तो विकर्मणां त्यागः ॥
 कर्मणा साध्यमानस्यानित्यत्वं श्रूयते यतः ।
 कर्मणानेन किं नित्यफलेप्सोः परमार्थिनः ॥ ५४ ॥
 उत्पाद्यमाप्यं संस्कार्यं विकार्यं परिगण्यते ।
 चतुर्विधं कर्मसाध्यं फलं नान्यदितः परम् ॥ ५५ ॥
 नेतदन्यतरं ब्रह्म कदा भवितुमर्हति ।
 स्वतः सिद्धं सर्वदासं शुद्धं निर्मलमक्रियम् ॥ ५६ ॥
 न चास्य कश्चिज्जनितेत्यागमेन निषिध्यते ।
 कारणं ब्रह्मणस्तस्माद्ब्रह्म नोत्पाद्यमिष्यते ॥ ५७ ॥
 आप्त्राप्ययोस्तु भेदश्चेदाप्रा चाप्यमवाप्यते ।
 आप्तृस्वरूपमेवैतद्ब्रह्म नाप्यं कदाचन ॥ ५८ ॥
 मलिनस्यैव संस्कारो दर्पणादेरिष्टेष्यते ।
 व्योमवन्नित्यशुद्धस्य ब्रह्मणो नैव संस्क्रिया ॥ ५९ ॥

केन द्रष्टेन युज्येत वस्तु निर्मलमक्रियम् ।
 यद्योगादागतं दोषं संस्कारो विनिवर्तयेत् ॥ ६० ॥
 निर्गुणस्य गुणाधानमपि नैवोपपद्यते ।
 केवलो निर्गुणश्चेति नैर्गुण्यं श्रूयते यतः ॥ ६१ ॥
 सावयवस्य क्षीरादेः वस्तुनः परिणामिनः ।
 येन केन विकारित्वं स्यान्नो निष्कर्मवस्तुनः ॥ ६२ ॥
 निष्कलं निष्क्रियं शान्तं निरवद्यं निरञ्जनम् ।
 इत्येव वस्तुनस्तत्त्वं श्रुतियुक्तिव्यवस्थितम् ॥ ६३ ॥
 देहादिः क्षीयते लोको यथैवं कर्मणा चितः ।
 तथैवागुष्मिको लोकः सञ्चितः पुण्यकर्मणा ॥ ६४ ॥
 कृतकत्वमनित्यत्वे हेतुर्जागर्ति सर्वदा ।
 जगद्देतोस्तु नित्यत्वं सर्वेषामपि संमतम् ॥ ६५ ॥
 जगद्देतुत्वमस्यैव वावदीति श्रुतिर्मुहुः ।
 ऐतदात्म्यं इदं सर्वं तत्सत्यमिति च श्रुतिः । ६६ ॥
 न कर्मणा न प्रजया धनेनेति स्वयं ध्रुतिः ।
 कर्मणो मोक्षहेतुत्वं साक्षादेव निषेधति ॥ ६७ ॥
 ज्ञानादेव तु कैवल्यं इति श्रुत्या निगद्यते ।
 ज्ञानस्य मुक्तिहेतुत्वमन्यव्यावृत्तिपूर्वकम् ॥ ६८ ॥
 विवेकिनो विरक्तस्य ब्रह्मनित्यत्ववेदिनः ।
 तद्भावेच्छोरनित्यार्थे तत्सामध्ये कुतो रतिः ॥ ६९ ॥
 तस्मादनित्ये स्वर्गादीं साधनत्वेन चोदितम् ।
 नित्यं नैमित्तिकं चापि सर्वं कर्म ससाधनम् ।
 मुमुक्षुणा परित्याज्यं ब्रह्मभावममीप्सुना ॥ ७० ॥

उपयुं पर्यहङ्कारो वर्धते कर्मणा भृशम् ।
 अहंकारस्य विच्छित्तिः श्रवणेन प्रतिक्षणम् ॥ ७१ ॥
 प्रवर्तकं कर्मशास्त्रं ज्ञानशास्त्रं निवर्तकम् ।
 ऊर्ध्वं नयति विज्ञानमधः प्रापयति क्रिया ॥ ७२ ॥
 कथमन्योन्यसापेक्षा कथं वाऽपि समुच्चयः ।
 यथाऽग्नेस्तृणकूटस्य तेजसस्तिमिरस्य च ।
 सहयोगो न घटते तथैव ज्ञानकर्मणोः ॥ ७३ ॥
 कर्त्रा कर्तुमकर्तुं वाऽप्यन्यथा कर्म शक्यते ।
 न तथा वस्तुनो ज्ञानं कर्तृतन्त्रं कदाचन ॥ ७४ ॥
 यथा वस्तु तथा ज्ञानं प्रमाणेन विजायते ।
 नापेक्षते च यत्किञ्चित् कर्म वा युक्तिकौशलम् ॥ ७५ ॥
 वस्तु तावत्परं ब्रह्म नित्यं सत्यं ध्रुवं विभु ।
 श्रुतिप्रमाणे तज्ज्ञानं स्यादेव निरपेक्षकम् ॥ ७६ ॥
 रूपज्ञानं यथा सम्यग्दृष्टौ सत्यां भवेत्तथा ।
 श्रुतिप्रमाणे सत्येव ज्ञानं भवति वास्तवम् ॥ ७७ ॥
 प्रवृत्तिश्च निवृत्तिश्च द्वे एते श्रुतिगोचरे ।
 प्रवृत्त्या बध्यते जन्तुर्निवृत्त्या तु विमुच्यते ॥ ७८ ॥
 एत्र स्वबन्धोऽमिमतो मूढस्यापि क्वचित्ततः ।
 निवृत्तिः कर्मसंन्यासः कर्तव्यो मोक्षकाङ्क्षिभिः ॥ ७९ ॥
 उपरतिशन्दार्थो ह्युपरमणं पूर्वदृष्टवृत्तिभ्यः ।
 सोऽयं मुख्यो गौणश्चेति च वृत्त्या द्विरूपतां धत्ते ॥ ८० ॥
 वृत्तेर्दृश्यपरित्यागो मुख्यार्थ इति कथ्यते ।
 गौणार्थः कर्मसंन्यासः श्रुतेरङ्गत्वशा मतः ॥ ८१ ॥

पुंसः प्रधानसिद्धयर्थं अंगस्याथयणं मतम् ।
 कर्तव्यमङ्गहीनं चेत्प्रधानं नैव सिष्यति ॥ ८२ ॥
 सन्न्यस्येत्सुविरक्तः सन् इहामुत्रार्थतः सुखात् ।
 अविरक्तस्य सन्न्यासो निष्फलोऽप्याज्ययागवत् ॥ ८३ ॥
 गुरुवेदान्तवाक्येषु बुद्धिर्या निश्चयात्मिका ।
 सत्यमित्येव सा श्रद्धा निदानं मुक्तिसिद्धये ॥ ८४ ॥
 अस्तीत्येवोपलब्धव्यं वस्तुसद्भावनिश्चयात् ।
 सद्भावनिश्चयस्यास्य श्रद्धया शास्त्रसिद्धया ॥ ८५ ॥
 यथार्थवादिता पुंसां श्रद्धाजननकारणम् ।
 वेदस्येश्वरवाक्यत्वात् यथार्थत्वे न संशयः ॥ ८६ ॥
 मुक्तस्येश्वररूपत्वात् गुरोर्वागपि तादृशी ।
 तस्माच्छ्रद्धावयोः श्रद्धा सतां सिष्यति धीमताम् ॥ ८७ ॥
 श्रुत्युक्तार्थावगाहाय विदुषा ह्येवस्तुनि ।
 चित्तस्य सम्यगाधानं समाधानमितीर्यते ॥ ८८ ॥
 चित्तं च दृष्टिं करणं तथाऽन्वदेकत्र वज्जाति हि लक्ष्यमेवा ।
 किञ्चित्प्रमादे सति लक्ष्यमेत्तुर्घ्राणप्रयोगो विफलो यथा वा ॥
 अत्यन्ततीव्रवैराग्यं फललिप्सा महत्तरा ।
 तदेतद्गुणं विद्यात् समाधानस्य कारणम् ॥ ९० ॥
 बहिरङ्गं श्रुतिः प्राह ब्रह्मचर्यादि मुक्तये ।
 शमादिषट्कमेवैतत् अन्तरङ्गं विदुर्बुधाः ॥ ९१ ॥
 अन्तरङ्गं हि बलवद् बहिरङ्गाद्यतस्ततः ।
 शमादिषट्कं जिज्ञासोरवश्यं भाव्यमान्तरम् ॥ ९२ ॥

मुमुक्षा ।

अहङ्कारादिदेहान्तान् बन्धानज्ञानकल्पितान् ।

स्वस्वरूपावबोधेन मोक्तुमिच्छा मुमुक्षुता ॥ ९३ ॥

तापैस्त्रिमिर्नित्यमनेकरूपैः सन्तप्यमानः क्षुभितान्तरात्मा ।

परिग्रहं सर्वमनर्थयुद्धया जहाति सा तीव्रतरा मुमुक्षा ॥ ९४ ॥

तापत्रयं तीव्रमवेक्ष्य वस्तु दृष्ट्वा कलत्रं तनयान् विहातुम् ।

मध्ये द्वयोर्लोडनमात्मनो यत्सैषा मता माध्यमिकी मुमुक्षा ॥

मोक्षस्य कालोऽस्ति किमद्य मे त्वरा भुक्त्वैव भोगान् कृतसर्वकार्यः ।

मुक्त्यै यतिभ्येऽहमथेति युद्धिरेषैव मन्दा कथिता मुमुक्षा ॥

मार्गे प्रयातुर्मणिलामवन्मे लभेत मोक्षो यदि तर्हि धन्यः ।

इत्याशया मूढधिया मतिर्या सैषाऽतिमन्दाऽभिमता मुमुक्षा ॥

जन्मानेकसहस्रेषु तपसाऽऽराधितेश्वरः ।

तेन निश्चेपनिर्धृतहृदयस्थितकल्मषः ॥ ९८ ॥

शास्त्रविद्गुणदोषज्ञो भोग्यमात्रे विनिस्पृहः ।

नित्यानित्यपदार्थज्ञो मुक्तिकामो दृढव्रतः ॥ ९९ ॥

निष्टप्तमग्निना पात्रमुद्रास्य त्वरया यथा ।

जहाति गेहं तद्रथ तीव्रमोक्षेच्छया द्विजः ।

स एव सद्यस्तरति संसृतिं गुर्वनुग्रहात् ॥ १०० ॥

सर्वत्रेक्षान्तसिद्धान्तगोचरं तमगोचरम् ।

गोचिन्दं परमानन्दं सद्गुरुं प्रणतोऽस्म्यहम् ॥ १०१ ॥

इति श्रीशङ्करविजयमकरन्दे द्वाविंश आश्वाद्ः संपूर्णः ॥

॥ त्रयोविंश आस्वादः ॥

भगवत्पादानामुपदेशः (२)

आत्मज्ञानम् ।

यस्मिन् ज्ञाते भवेत्सर्वं विज्ञातं परमात्मनि ।
तं वन्दे नित्यविज्ञानमानन्दमजमव्ययम् ॥ १ ॥

यद्ज्ञानाद्भूद्द्वैतं ज्ञाते यस्मिन्निवर्तते ।
रज्जुसर्पवदत्यन्तं तं वन्दे पुरुषोत्तमम् ॥ २ ॥

यस्योपदेशादीघित्या चिदात्मा नः प्रकाशते ।
नमः सद्गुरवे तस्मै स्वाविद्याध्वान्तभानवे ॥ ३ ॥

इह हि सर्वस्य जन्तोः सुखं मे भूयात्, दुःखं मे मा भूयात्,
इति स्वरसत एव सुखोपादित्सा-दुःखजिहासे भवतः । तत्र यः
कश्चित्पुण्यातिशयशाली अवश्यंभाविदुःखाविनाभूतत्वात् अनित्यत्वाच्च
विषयजं सुखं दुःखमेवेति ज्ञात्वा यत्नेन समाधनात् संसारात् त्यक्त्वा-
सक्तिरत्यन्तं विरज्यते । विरक्तश्च संसारहानौ यतते । संसारस्य च
आत्मस्वरूपापरिज्ञानकृतत्वात्, आत्मज्ञानात् निवृत्तिरिति तं प्रति
आत्मज्ञानमाचार्य उपदिशति ॥ ४ ॥

दृढगृहीता हि विद्या आत्मनः श्रेयसे सन्तत्यै च भवति ।
विद्यासन्ततिश्च प्राण्यनुग्रहाय भवति नौरिव नदीं तृतीर्षोः । शिष्यस्य
ज्ञानाग्रहणं च लिङ्गैः बुद्ध्या, अग्रहणे हेतून् अधर्म-लौकिकप्रमाद-
नित्यानित्यविवेकविषयासञ्जात - दृढपूर्वश्रुतत्व - लोकचिन्तावेक्षण -

सङ्कलने मूलम् - हस्तामलकीयभाष्यतः १-४, उपदेशसाहस्रयाः
गद्यप्रपञ्चतः ५-१९, विवेकचूडामणितः २०-२१, अपरोक्षानुभूतितः
२२-३६ ५८, सर्ववेदान्तसिद्धान्तसारसंग्रहतः ३७-५७.

जात्याद्यभिमानादीन् तत्प्रतिषेधः श्रुतिस्मृतिविहितैः अपनयेत्,
अक्रोधादिभिरर्हिसादिभिश्च यमैः, ज्ञानाधिकृद्द्वेष नियमैः । अमानि-
त्वादिगुणं च ज्ञानोपायं सम्यक् ग्राहयेत् ॥ ५ ॥

आचार्यस्तुहापोहग्रहणधारणभ्रमदमदयानुग्रहादिसंपन्नः केवल-
परानुग्रहप्रयोजनः विद्योपयोगार्थी पूर्वमुपदिशेत् — ‘सदेव सोम्येदमग्र
आसीत् एकमेवाद्वितीयम्’ (छान्दो. ६-२-१) ‘यत्र नान्यत्पश्यति
(नान्यत् मृणोति नान्यद्विजानाति स भूमा, अथ यत्रान्यत्पश्यति
अन्यत् मृणोति अन्यद्विजानाति, तदल्पं, यो वै भूमा तदमृतं,
अथ यदल्पं तन्मर्त्यं’ छा. ७-२४-१) ‘आत्मैवेदं सर्वं’ (छा.
७-२५-२) ‘आत्मा वा इदमेक एवाग्र आसीत्’ (ऐत १-१-१) सर्वं
सख्विदं ब्रह्म (छा. ३-१४-१) इत्याद्या आत्मैक्यप्रतिपादनपराः
श्रुतीः । ६ ॥

उपदिश्य च ग्राहयेद्ब्रह्मणो लक्षणं—‘य आत्माऽपहतपाप्मा
(विजरो विमृत्युर्विशोको विजिघत्सोऽपिपासः सत्यकामः सत्यसंकल्पः,
छा. ८-७-१) यत् साक्षादपरोक्षाद्ब्रह्म (य आत्मा सर्वान्तरः त मे
व्याचक्ष्वेति, एष त आत्मा सर्वान्तरः, कतमो याज्ञवल्क्य सर्वान्तरः,
यः प्रापेन प्राणिति स त आत्मा सर्वान्तरः, योऽपानेनापानिति
स त आत्मा सर्वान्तरः, यो व्यानेन व्यानिति स त आत्मा सर्वान्तरः,
य उदानेनोदानिति स त आत्मा सर्वान्तरः, एष ते आत्मा सर्वान्तरः
बृह. ३-४-१) ‘योऽश्नायापिपासे (शोकं मोहं जरां मृत्युमत्येति
बृह. ३-५-१) ‘नेति नेति’ (न हेतुष्मादिति नेत्यन्यत्परमस्ति अथ
नामधेयं सत्यस्य सत्यमिति प्राणा वै सत्यं तेषामेष सत्यम्- बृह.

(६) भगवत्यादोक्तियु पूरणीय स्वनिषदाद्यंशः कुण्डलितः स-
स्यात्सङ्केतः ।

३-६) 'अस्थूलमनणु (अह्रस्वं अदीर्घं अलोहितं अस्नेहं अच्छायं
 अतमः अवायु अनाकाशं असंगं असं अगन्धं अचक्षुष्कं अधोत्रं
 अवाक् अमनः अतेजस्कं अप्राणं अमुखं अमात्रं अनन्तरं अवाहं न
 तदश्नाति किञ्चन, न तदश्नाति कश्चन बृह. ३-८-८) 'स एष नेति'
 (नेत्यात्मा अगृह्यो न हि गृह्यते, अशीर्यो न हि शीर्यते, असङ्गो
 न हि सञ्च्यते, असितो न व्ययते न रिप्यति-बृह. ३-९-२६)
 'अष्टं द्रष्टृ' (अश्रुतं श्रोतृ, अमृतं मन्तृ, अविज्ञातं विज्ञातृ,
 नान्यदतोऽस्ति द्रष्टृ नान्यदतोऽस्ति श्रोतृ नान्यदतोऽस्ति मन्तृ नान्य-
 दतोऽस्ति विज्ञातृ एतस्मिन्नु खलु अक्षरे गार्ग्याकाश ओतश्च प्रोतश्चेति-
 बृह. ३-८-११) 'विज्ञानमानन्दं' (ब्रह्म रातिः दातुः परायणं तिष्ठ-
 मानस्य तद्विदाः-बृह. ३-९-२७) सत्यं ज्ञानमनन्तं' (ब्रह्म. तै २-१)
 'अदृश्येऽनात्म्ये' (अनिरुक्तेऽनिलयनेऽमयं प्रतिष्ठां विन्दते। तै.
 २-७) 'स वा एष महानज आत्मा' (योऽयं विज्ञानमयः प्राणेषु य
 एषोऽन्तर्हृदय आकाशः तस्मिञ्छेते, सर्वस्य वशी सर्वस्येशानः
 सर्वस्याधिपतिः स न साधुना कर्मणा भूयान् नो एवासाधुना
 कनीयानेष सर्वेश्वर एष भूताधिपतिरेव भूतपाल एष सेतुर्विधरणः
 एषां लोकानामसंमेदाय । बृ. ४-४-२२) 'अप्राणो ह्यमनाः'
 (शुभ्रो ह्यक्षरात्परतः परः । मुण्ड. २-१-२) 'स बाह्याभ्यन्तरो ह्यजः'
 (मुण्ड. २-१-२) 'विज्ञानघन एव' (बृह. २-४-१२) अनन्तरमवाहं
 (अपमात्मा ब्रह्म सर्वानुभूः बृह. २-५-१९) 'अन्यदेव तद्विदितादथो
 अविदितादधि' (केन १-३) आकाशो वै नाम- (नामरूपयोः
 निर्वहिता ते यदन्तरा तद्ब्रह्म तदमृतं स आत्मा । छान्दो ८-१४-१)
 इत्यादिश्रुतिभिः ॥ ७ ॥

स्मृतिमिथ 'न जायते म्रियते वा (कदाचित् नायं भूत्वा
 भविता वा न भूयः । अजो नित्यः शाश्वतोऽयं पुराणो न हन्यते

हन्यमाने शरीरे । गी. २-२०) 'नादत्ते कस्यचित् पापं' (न चैव सुकृतं विभुः । गी. ५-१५) 'यथाऽऽकाशस्थितो निस्थं' (वायुः सर्वत्रगो महान् । तथा सर्वाणि भूतानि मत्स्यानि - गी. ९-६) 'क्षेत्रज्ञं चापि मां विद्धि' (सर्वक्षेत्रेषु भारत - गी. १३-२) 'न सत्तन्नासदुच्यते' (गी. १३-१२) 'अनादित्वाग्निर्गुणत्वात्' (परमात्मायमव्ययः । शरीरस्थोऽपि कौन्तेय न करोति न लिप्यते । गी. १३-३१) 'समं सर्वेषु भूतेषु' (तिष्ठन्तं परमेश्वरम् । विनश्यत्स्व-विनश्यन्तं यः पश्यति स पश्यति । गी. १३-२७) 'उत्तमः पुरुषस्त्वन्यः' (परमात्मेत्युदाहृतः । यो लोकत्रयमाविश्य विभर्त्यव्यय ईश्वरः । गी. १५-१७) इत्यादिभिः श्रुत्युक्तलक्षणाविरुद्धाभिः परमात्मासंसारित्वप्रतिपादनपराभिः तस्य' सर्वेणानन्यत्वप्रतिपादन-पराभिश्च ॥ ८ ॥

एवं श्रुतिस्मृतिभिः गृहीतपरमात्मलक्षणं शिष्यं संसार-सागरादुत्तितीर्षुं पृच्छेत् कस्त्वमसि सोम्येति । स यदि ज्ञयात् ब्राह्मणपुत्रः अदोऽन्वयः ब्रह्मचार्यासं, गृहस्थो वा, इदानीमस्मि परमहंसपरिव्राट् संसारसागरात् जन्ममृत्युमहाग्राहात् उत्तितीर्षुरिति । आचार्यो ज्ञयात् - इहैव तव सौम्य मृतस्य शरीरं वयोमिरद्यते मृद्भावं वाऽऽपद्यते, तत्र कथं संसारसागराद्ब्रह्ममिच्छसीति । न हि नद्या अवरे कूले मत्सीभूते नद्याः पारं तरिष्यसीति ॥ ९ ॥

स यदि ज्ञयात् - अन्योऽहं शरीरात् । शरीरं तु जायते म्रियते वयोमिरद्यते मृद्भावंमापद्यते शस्त्राग्न्यादिभिश्च विनाश्यते, व्याप्या-दिभिश्च प्रयुज्यते । तस्मिन् अहं स्वकृतधर्माधर्मवशात् पक्षी नीडमिव प्रविष्टः पुनः पुनः शरीरविनाशे धर्माधर्मवशात् शरीरान्तरं यास्यामि, पूर्वनीडविनाशे पक्षीव नीडान्तरम् । एवमेवाहमनादौ संसारे

देवमनुष्यतिर्यङ्निरयस्थानेषु स्वकर्मवशात् उपात्तमुपात्तं शरीरं त्यजन्
नवं नवं चान्यदुपाददानः, जन्ममरणप्रबन्धचक्रे घटीयन्तवत्
स्वकर्मणा आभ्यमाणः क्रमेणेदं शरीरमासाद्य संसारचक्रभ्रमणात्
अस्मात् निर्विण्णो भगवन्तमुपसन्नोऽस्मि संसारचक्रभ्रमणप्रशमनाय ।
तस्मान्नित्य एवाहं शरीरादन्यः । शरीराणि आगच्छन्त्यपगच्छन्ति च
वासांसीव पुरुषस्येति ॥ १० ॥

आचार्यो ब्रूयात्—साध्ववादीः, सम्यक् पश्यति । कथं
मृषाऽवादीः, ब्राह्मणपुत्रोऽदोऽन्वयः ब्रह्मचार्यासं, गृहस्थो वा,
इदानीमस्मि परमहंसपरिव्राडिति । स यदि ब्रूयात् कथमहं मृषा-
ऽवादिपमिति । तं प्रति ब्रूयादाचार्यः—यतस्त्वं भिन्नजात्यन्वयसंस्कारं
शरीरं, जात्यन्वयसंस्कारवर्जितस्यात्मनः प्रत्यभ्यज्ञासीः ब्राह्मणपुत्रो-
ऽदोऽन्वय इत्यादिना वाक्येनेति । स यदि पृच्छेत्—कथं
भिन्नजात्यन्वयसंस्कारं शरीरम् । कथं वा अहं जात्यन्वयसंस्कारवर्जित
इति ॥ ११ ॥

आचार्यो ब्रूयात्—शृणु सोम्य यथेदं शरीरं त्वत्तो भिन्नं
भिन्नजात्यन्वयसंस्कारं त्वं च जात्यन्वयसंस्कारवर्जितः । स्मर्तुमर्हसि
सोम्य, परमात्मानं सर्वात्मानं यथोक्तलक्षणं श्रावितोऽसि । 'सदेव
सोम्येदं' इत्यादिभिः श्रुतिभिः स्मृतिमिश्र । योऽसावाकाशो नाम-
रूपाभ्यामर्थान्तरभूतोऽशरीरः अस्थूलादिलक्षणः अपहृतपाप्मत्वादिल-
क्षणश्च सर्वैः संसारार्थभरनागन्धितः, यत्साक्षादपरोक्षात् ब्रह्म, य
आत्मा सर्वान्तरः, अदृष्टो द्रष्टा, अश्रुतः श्रोता, अमतो मन्ता,
अविद्धातो विद्धाता, नित्यविज्ञानस्वरूपा अनन्तरोऽवाह्यः, विज्ञानघन-
एव, परिपूर्ण आकाशवत् अनन्तशक्तिः, आत्मा सर्वस्य, अशनायादि-
वर्जितः, आविर्भावतिरोभाववर्जितश्च, स्वात्मविलक्षणयोः नामरूपयोः

जगद्धीजभूतयोः स्वात्मस्थयोः तत्त्वान्यत्वाभ्यामनिर्वचनीययोः स्वयं-
वेद्ययोः सद्भावमात्रेण अचिन्त्यशक्तित्वात् व्याकर्ता अव्याकृतयोः ॥

ते नामरूपे अव्याकृते सती व्याक्रियमाणे तस्मादेतस्मादात्मनः
आकाशनामाकृती संवृत्ते । तच्चाकाशाख्यं भूतमनेन प्रकारेण
परमात्मनः संभूतं प्रसन्नादिव सलिलात् मलमिव फेनम् । न सलिलं,
न च सलिलादत्यन्तमिन्नं फेनं सलिलव्यतिरेकेणादर्शनात् । सलिलं
तु स्वच्छं, अन्यत्फेनान्मलरूपात् । एवं परमात्मा नामरूपाभ्यामन्यः
फेनस्थानीयाभ्यां, शुद्धः प्रसन्नः तद्विलक्षणः । ते नामरूपे अव्याकृते
सती व्याक्रियमाणे फेनस्थानीये आकाशनामाकृती संवृत्ते ॥ १३ ॥

ततोऽपि स्थूलभावमापद्यमाने नामरूपे व्याक्रियमाणे वायुभाव-
मापद्येते । ततोऽप्यग्निभावं, अग्नेरब्भावं, ततः पृथिवीभावं इत्येवं
क्रमेण पूर्वपूर्वानुप्रवेशेन पञ्चमहाभूतानि पृथिव्यन्तानि उत्पन्नानि ।
ततः पञ्चमहाभूतगुणविशिष्टा पृथिवी । पृथिव्याश्च पञ्चात्मिकपो
व्रीहियवाद्या ओषधयो जायन्ते । ताभ्यो मक्षिताभ्यो लोहितं च
शुक्रं च स्त्रीपुंसशरीरसंबन्धि जायते । तदुभयमृतुकाले अविद्या-
प्रयुक्तकामखजनिर्मथनोद्घृतं मन्त्रसंस्कृतं गर्भाशये निषिच्यते ।
तत्स्वयोनिरसानुप्रवेशेन विवर्धमानं गर्भाभूतं नवमे दशमे वा मासि
जायते ॥ १४ ॥

तज्जातं लब्धनामाकृतिकं जातकर्मादिभिः मन्त्रसंस्कृतं पुनः
उपनयनसंस्कारयोगेन ब्रह्मचारिसंज्ञं भवति । तदेव शरीरं पत्नीयोग
संस्कारयोगेन गृहस्थसंज्ञं भवति । तदेव वनस्थसंस्कारेण तापस-
संज्ञं भवति । तदेव क्रियानिवृत्तिनिमित्तेन संस्कारेण परिव्राट्संज्ञं
भवति । इत्येवं स्वप्ती मिन्नं मिन्नत्रास्यन्वपसंस्कारं शरीरम् । मनश्च
इन्द्रियाणि च नामरूपात्मकान्येव 'अन्नमयं हि सोम्य मनः' इत्यादि

प्रतिष्ठा परमार्थदर्शिनो भवति । कश्चित्प्रच्छ-भगवन् कथमहं संसारात् मोक्षिन्ये । शरीरेन्द्रियविषयवेदनावान् जागरिते दुःखमनुभवामि, तथा स्वप्नेऽनुभवामि च, पुनः पुनः, सुषुप्तिप्रतिपत्त्या विश्रम्य विश्रम्य । किमप्येव मम स्वभावः, किं वा अन्यस्वभावस्य सतो नैमित्तिक इति । यदि स्वभावः, न मे मोक्षाशा, स्वभावस्यावर्जनीयत्वात् । अथ नैमित्तिका, निमित्तपरिहारे स्यान्मोक्षोपपत्तिः ॥

तं गुरुवाच । न तवायं स्वभावः । किन्तु नैमित्तिका । अविद्या निमित्तम् । विद्या तस्य निवर्तिका । अविद्यायां निवृत्तायां तन्निमित्ताभावात् मोक्षपसे जन्ममरणलक्षणात् । स्वप्नजाग्रद्दुःखं नानुभविष्यतीति ॥ १८ ॥

शिष्य उवाच-का सा अविद्या ? किंविषया वा ? विद्या च का अविद्यानिवर्तिका ? यया स्वभावं प्रतिपद्येति । गुरुवाच-स्वं परमात्मानं सन्तं असंसारिणं संसार्थइहमस्मीति विपरीतं प्रतिपद्यसे । अकर्तारं सन्तं कर्तेति । अमोक्तारं सन्तं भोक्तेति । विद्यमानं चाविद्यमानमिति । एषा अविद्या-यन्निमित्तः संसारो जाग्रत्स्वप्नलक्षणः । तस्या अविद्याया विद्या निवर्तिष्ठा । इत्येवं त्वममयं प्राप्तोऽसि, नातः परं जाग्रत्स्वप्नदुःखमनुभविष्यसि, संसारदुःखान्मुक्तोऽसीति ॥ १९ ॥

आत्मानात्मविवेकः ।

वेदान्तार्थविचारेण जायते ज्ञानसुखमम् ।

तेनात्यन्तिकसंसारदुःखनाशो भवत्यलम् ॥ २० ॥

यद्भोद्भुवं तवेदानीमात्मानारमविवेचनम् ।

तदुच्यते मया सम्यक् श्रुत्वाऽऽत्मन्यवधारय ॥ २१ ॥

- कोऽहं कथमिदं जातं को वा कर्ताऽस्य विद्यते ।
 उपादानं किमस्तीह विचारः सोऽयमीदृशः ॥ २२ ॥
- नाहं भूतगणो देहो नाहं चाक्षुषणस्तथा ।
 एतद्विलक्षणः कश्चित् विचारः सोऽयमीदृशः ॥ २३ ॥
- अहमेकोऽपि सूक्ष्मश्च ज्ञाता साक्षी सदव्ययः ।
 तदहं नात्र सन्देहो विचारः सोऽयमीदृशः ॥ २४ ॥
- आत्मा विनिष्कलो ह्येको देहो बहुमिरापृतः ।
 आत्मा ज्ञानमयः पुण्यो देहो मांसमयोऽशुचिः ॥ २५ ॥
- आत्मा प्रकाशकः स्वच्छो देहस्तामस उच्यते ।
 आत्मा नित्यो हि सद्रूपो देहोऽनित्यो ह्यसन्मयः ॥ २६ ॥
- तयोरैक्यं प्रपश्यन्ति किमज्ञानमतः परम् ।
 देहोऽहमित्ययं मूढो मत्वा विष्टत्यहो जनः ॥ २७ ॥
- ब्रह्मैवाहं समः शान्तः सच्चिदानन्दलक्षणः ।
 निर्विकारो निराकारो निखद्योऽहमव्ययः ॥ २८ ॥
- निरामयो निरामासो निर्विकल्पोऽहमाततः ।
 निर्गुणो निष्क्रियो नित्यो नित्यमुक्तोऽहमच्युतः ॥ २९ ॥
- निर्मलो निश्चलोऽनन्तः शुद्धोऽपमञ्जरोऽमरः ।
 नाहं देहो ह्यसद्रूपो ज्ञानमिभ्युच्यते पुंशः ॥ ३० ॥
- अहंशब्देन विख्यातः एक एव स्थितः परः ।
 स्थूलत्वाशैकर्ता प्राप्तः कथं स्यादेहकः पुमान् ॥ ३१ ॥
- अहं द्रष्टृनया सिद्धो देहो दृश्यतया म्यिना ।
 ममायमिति निर्देशात् कथं स्यादेहकः पुमान् ॥ ३२ ॥

अहं विकारहीनस्तु वेहो नित्यविकारवान् ।
इति प्रतीयते साक्षात्कथं स्याद्देहकः पुमान् ॥ ३३ ॥

प्रोक्तोऽपि कर्मकाण्डेन ह्यात्मा देहाद्विलक्षणः ।
नित्यश्च तत्फलं भुङ्क्ते देहपातादनन्तरम् ॥ ३४ ॥

लिङ्गं चानेकमयुक्तं चलं दृश्यं विकारि च ।
अव्यापकमसद्रूपं तत्कथं स्यात्पुमानयम् ॥ ३५ ॥

एवं देहद्वयादन्य आत्मा पूरुष ईश्वरः ।
सर्वात्मा सर्वरूपश्च सर्वातीतोऽहमव्ययः ॥ ३६ ॥

विद्वन्मृत्युमयं जहीहि भवतो नास्त्येव मृत्युः क्वचित्
नित्यस्य द्वयवर्जितस्य परमानन्दात्मनो ब्रह्मणः ।
आन्त्या किञ्चिदवेक्ष्य मीतमनसा मिथ्या स्वया कथ्यते
मां त्राहीति हि सुप्तवत्प्रलपनं शून्यात्मकं ते मृषा ॥ ३७ ॥

श्रिण्वः—प्रत्यक्षेणानुभूतोऽर्थः कथं मिथ्यात्वमर्हति ।
चक्षुषो विषयं कुम्भं कथं मिथ्या करोम्यहम् ॥ ३८ ॥

मर्त्यस्य मम जन्मादिदुःखमाजोऽरूपजीविनः ।
ब्रह्मत्वमपि नित्यत्वं परमानन्दता कथम् ॥ ३९ ॥

क आत्मा कस्त्वनात्मा च किम् लक्षणमेतयोः ।
आत्मन्यनात्मघर्माणामारोपः क्रियते कथम् ॥ ४० ॥

किमज्ञानं तदुत्पन्नमपत्यागोऽपि वा कथम् ।
किम् ज्ञानं तदुत्पन्नमुखप्राप्तिश्च वा कथम् ॥ ४१ ॥

श्रीगुरुः—दिवान्धदृष्टेस्तु दिवान्धकारः प्रत्यक्षसिद्धोऽपि स किं ययार्थः ।
तद्बुद्धमेणावगतः पदार्थो भ्रान्तस्य सत्यः सुप्तवैर्दृषेव ॥

घटोऽयमित्यत्र घटामिधानः प्रत्यक्षतः कश्चिद्गुदेति दृष्टेः ।
 विचार्यमाणे स तु नास्ति तत्र मृदस्ति तद्भावनविलक्षणा सा ॥
 प्रादेशमात्रः परिदृश्यतेऽर्कः शास्त्रेण सन्दर्शितलक्षयोजनः ।
 मानान्तरेण कश्चिदेति बाधां प्रत्यक्षमप्यत्र हि न व्यवस्था ॥
 तस्मान्त्वयीदं भ्रमतः प्रतीतं मृषैव नो सत्यमवेहि साक्षात् ।
 ब्रह्म त्वमेवासि सुखस्वरूपं त्वत्तो न मित्रं विचिनुष्व बुद्धौ ॥
 स्वमात्मानं परं मत्वा परमात्मानमन्यथा ।
 विमृश्यते पुनस्त्वात्मा बहिः कोशेषु पण्डितैः ॥ ४६ ॥
 विमृश्य वस्तुनस्तत्त्वं अध्वारोप्य च वस्तुनि ।
 अवस्तुतां च तद्धर्मान् मुधा शोचति नान्यथा ॥ ४७ ॥
 आत्मानात्मविवेकं ते वक्ष्यामि शृणु सादरम् ।
 इत्युक्त्वामिमुखीकृत्य शिष्यं करुणया गुरुः ॥ ४८ ॥
 अध्वारोपायवादाभ्यां निष्प्रयञ्चं प्रयञ्चयन् ।
 सम्पक्प्राशोधयत्तत्त्वं शास्त्रदृष्टेन वर्त्मना ॥ ४९ ॥
 वस्तुन्यवस्त्वारोपो यः सोऽध्वारोप इतीर्यते ।
 असर्पभूते रज्ज्वादौ सर्पत्वारोपणं यथा ॥ ५० ॥
 वस्तु तावत्परं ब्रह्म सत्यज्ञानादिलक्षणम् ।
 इदमारोपितं यत्र भाति खे नीलतादिवत् ॥ ५१ ॥
 तत्कारणं यदज्ञानं सक्रायं सद्विलक्षणम् ।
 अवस्त्वित्युच्यते सद्भिः यस्य वाचा प्रदृश्यते ॥ ५२ ॥
 अवस्तु तत्र प्रमाणैर्यद् वाप्यते शुक्तिरौप्यवत् ।
 न वाप्यते यत् तद् वस्तु त्रिषु कालेषु शुक्तिवत् ॥ ५३ ॥

शुक्तेर्वाधा न खल्वस्ति रजतस्य यथा तथा ।
 अबस्तुसंज्ञितं यत्तत् जगदध्यासकारणम् ॥ ५४ ॥
 सदसद्ग्यां अनिर्वान्यं अज्ञानं त्रिगुणात्मकम् ।
 बस्तुतत्त्वावबोधैकवाध्यं तद्भावलक्षणम् ॥ ५५ ॥
 मिध्यासम्बन्धतस्तत्र ब्रह्मण्याश्रित्य तिष्ठति ।
 मणौ शक्तिर्यथा तद्वत् नैतदाश्रयदूपकम् ॥ ५६ ॥
 सद्भावे लिङ्गमेतस्य कार्यमेतच्चराचरम् ।
 मानं श्रुतिः स्मृतिश्चाज्ञोऽहमित्यनुभवोऽपि च ॥ ५७ ॥
 भीहरिं परमानन्दमुपदेशारमीश्वरम् ।
 व्यापकं सर्वलोकानां कारणं तं नमाम्यहम् ॥ ५८ ॥
 इति श्रीशङ्करविजयमकरन्दे त्रयोविंश आखादः समाप्तः ॥

॥ चतुर्विंश आखादः ॥

मगवत्पादानामुपदेशः (३)

यस्माज्जातं जगत्सर्वं यस्मिन्नेव प्रलीयते ।
 येनेदं धार्यते चैव तस्मै ज्ञानात्मने नमः ॥ १ ॥

सर्गास्थितिप्रलयहैतुमच्चिन्त्यशक्तिं विश्वेश्वरं चिद्रितविश्वमनन्तमूर्तिम् ।
 निर्मुक्तबन्धनमपारसुखाम्बुराशिं भीवल्लभं विमलबोधघनं नमामि ॥ २ ॥

सङ्कलने मूलम् — तैत्तिरीयोपनिषद्भाष्यतः १, वाक्यश्रुतितः
 २-३, सर्ववेदान्तसिद्धान्तसारसंग्रहतः ४-४७, ५४-७४, ७६-
 ११४, विवेकचूडामणितः ४८-५३, पञ्चीकरणतः ७५ स्वात्म-
 निरूपणतः ११५.

यस्य प्रसादाद्दहमेव विष्णुः मय्येव सर्वं परिकल्पितं च ।
इत्थं विजानामि सदात्मरूपं तस्यांघ्रिपद्मं प्रणतोऽस्मि नित्यम् ॥ ३ ॥

अविद्या ।

अज्ञानं प्रकृतिः शुक्तिः अग्निद्येति निगद्यते ।
तदेतत्सन्न भवति नासद्वा शुक्तिरौष्यवत् ॥ ४ ॥
सतो मित्तममिन्नं वा न दीपस्य प्रमा यथा ।
न सावयवमन्यद्वा वीजस्याङ्कुरवत् क्वचित् । ५ ॥
अत एतदनिर्वाच्यं इत्येव कवयो विदुः ।

अध्वारोपेण आत्मानात्मविवेकः ।

समष्टिव्यष्टिरूपेण द्विधाऽज्ञानं निगद्यते । ६ ॥
नानात्वेन प्रतीतानां अज्ञानानामभेदतः ।
एकत्वेन समष्टिः स्यात् भूरुहाणां वनं यथा ॥ ७ ॥
इयं समष्टिरुत्कृष्टा सत्वांशोत्कर्षतः पुरा ।
मायेति कथ्यते तञ्ज्ञैः शुद्धसत्त्वेकलक्षणा ॥ ८ ॥
मायोपहितचैतन्यं साभासं सत्त्ववृद्धितम् ।
सर्वज्ञत्वादिगुणकं सृष्टिस्थित्यन्तकारणम् ॥ ९ ॥
अव्याकृतं तदव्यक्तं ईश इत्यपि गीयते ।
सर्वशक्तिगुणोपेतः सर्वज्ञानावभासकः ।
स्वतन्त्रः सत्यसङ्कल्पः सत्यकामः स ईश्वरः ॥ १० ॥

आनन्दमयकोशः ।

तस्यैतस्य महाविष्णोः महाशक्तेर्महीयसः ।
सर्वज्ञत्वेश्वरत्वादिकारणत्वान्मनीषिणः ।
कारणं वपुरित्याहुः समष्टिं सत्त्ववृद्धितम् ॥ ११ ॥

आनन्दप्रचुरत्वेन छादकत्वेन कोशवत् ।
 सैषाऽऽनन्दमयः कोश इतीशस्य निगद्यते ॥ १२ ॥
 सर्वोपरमहेतुत्वात् सुषुप्तिस्थानमिष्यते ।
 प्राकृतः प्रलयो यत्र श्राव्यते श्रुतिभिर्गुह्यः ॥ १३ ॥
 अज्ञानं व्यष्टयमिप्रायात् अनेकत्वेन मिद्यते ।
 अज्ञानवृत्तयो नाना तत्तद्गुणविलक्षणाः ॥ १४ ॥
 वनस्य व्यष्टयमिप्रायात् भूरुहा इत्यनेकता ।
 यथा तथैवाज्ञानस्य व्यष्टितः स्यादनेकता ॥ १५ ॥
 व्यष्टिर्मलिनसत्त्वैषा रजसा तमसा युता ।
 ततो निकृष्टा भवति योपाधिः प्रत्यगात्मनः ॥ १६ ॥
 चैतन्यं व्यष्टयवच्छिन्नं प्रत्यगात्मेति गीयते ।
 सामासं व्यष्ट्युपहितं सत्तादात्म्येन तद्गुणैः ॥ १७ ॥
 अभिभूतः स एवात्मा जीव इत्यभिधीयते ।
 किञ्चिज्ज्ञत्वानीश्वरत्वसंसारित्वादिधर्मवान् ॥ १८ ॥
 अस्य व्यष्टिरहङ्कारकारणत्वेन कारणम् ।
 वपुस्तत्राभिमान्यात्मा प्राज्ञ इत्युच्यते बुधैः ॥ १९ ॥
 प्राज्ञत्वमस्यैकाज्ञानभासकत्वेन सम्मतम् ।
 व्यष्टेर्निकृष्टत्वेनास्य नानेकाज्ञानभासकम् ॥ २० ॥
 स्वरूपाच्छादकत्वेनाप्यानन्दप्रचुरत्वतः ।
 कारणं वपुरानन्दमयः कोश इतीर्यते ।
 भस्यावस्था सुषुप्तिः स्याद्यत्रानन्दः प्रकृष्यते ॥ २१ ॥

समष्टेरपि च व्यष्टेः उभयोर्वेनष्टुष्वत् ।
 अभेद एव नो भेदो जात्येकत्वेन वस्तुतः ॥ २२ ॥
 अभेद एव ज्ञातव्यः तथेशप्राज्ञयोरपि ।
 अज्ञानतदवच्छिन्नाभासयोरुभयोरपि ॥ २३ ॥
 आधारं शुद्धचैतन्यं यत् तत् तुर्यमितीर्यते ।
 एतदेवाविविकं सदुपाधिभ्यां च तद्गुणैः ।
 महावाक्यस्य वाच्यार्थो विविकं लक्ष्य इष्यते ॥ २४ ॥

विज्ञानमयः कोशः ।

अनन्तशक्तिसंपन्नो मायोपाधिक ईश्वरः ।
 ईक्षामात्रेण सृजति विश्वमेतच्चराचरम् ॥ २५ ॥
 स्वप्राधान्येन जगतो निमित्तमपि कारणम् ।
 उपादानं तथोपाधिप्राधान्येन भवत्ययम् ॥ २६ ॥
 यथा लूता निमित्तं च स्वप्रधानतया भवेत् ।
 स्वशरीरप्रधानत्वेनोपादानं तथेश्वरः ॥ २७ ॥
 तमःप्रधानप्रकृतिरिशिष्टात्परमात्मनः ।
 अभूत्सकाशादाकाशं आकाशाद्वायुरुच्यते ॥ २८ ॥
 वायोरग्निस्तथैवाग्नेः आपोऽद्भ्यः पृथिवी क्रमात् ।
 शक्तेस्तमःप्रधानत्वं तत्कार्ये जाड्यदर्शनात् ॥ २९ ॥
 आरमन्ते कार्पण्यगुणान् ये कारणगुणा हि ते ।
 एतानि सूक्ष्मभूतानि भूतमात्रा अपि क्रमात् ॥ ३० ॥
 एतेभ्यः सूक्ष्मभूतेभ्यः सूक्ष्मदेहा भवन्त्यपि ।
 स्पूलान्यपि च भूतानि चान्योन्यांश्चिमेतनात् ॥ ३१ ॥

अपञ्चीकृतभूतेभ्यो जातं सप्तदशाङ्गकम् ।
 संसारकारणं लिङ्गमात्मनो भोगसाधनम् ॥ ३२ ॥
 श्रोत्रादिपञ्चकं चैव वागादीनां च पञ्चकम् ।
 प्राणादिपञ्चकं बुद्धिमनसी लिङ्गमुच्यते ॥ ३३ ॥
 श्रोत्रत्वक्चक्षुर्जिह्वाघ्राणानि पञ्च जातानि ।
 आकाशादीनां सत्वांशेभ्यो धीन्द्रियाण्यनुक्रमतः ॥ ३४ ॥
 आकाशादिगताः पञ्च सात्त्विकांशाः परस्परम् ।
 मिलित्वैवान्तःकरणं अमवत्सर्वकारणम् ॥ ३५ ॥
 प्रकाशकत्वादेतेषां सात्त्विकांशत्वमिष्यते ।
 प्रकाशकत्वं सर्वस्य स्वच्छत्वेन यतस्ततः ॥ ३६ ॥
 तदन्तःकरणं वृत्तिभेदेन स्याच्चतुर्विधम् ।
 मनो बुद्धिरहङ्कारः चित्तं चेति तदुच्यते ॥ ३७ ॥
 सङ्कल्पान्मन इत्याहुः बुद्धिरर्थस्य निश्चयात् ।
 अभिमानादहङ्कारः चित्तमर्थस्य चिन्तनात् ॥ ३८ ॥
 मनस्यपि च बुद्धौ च चित्ताहङ्कारयोः क्रमात् ।
 अन्तर्भावोऽत्र बोद्धव्यो लिङ्गलक्षणसिद्धये ॥ ३९ ॥
 चिन्तनं च मनोधर्मः सङ्कल्पादिर्यथा तथा ।
 अन्तर्भावो मनस्येव सम्पक् चित्तस्य सिध्यति ॥ ४० ॥
 देहादावहमित्येव भावो दृढतरो धियः ।
 दृश्यतेऽहङ्कृतेस्तस्मात् अन्तर्भावोऽत्र युज्यते ॥ ४१ ॥
 तस्मादेव तु बुद्धेः कर्तृत्वं तदितरस्य करणत्वम् ।
 सिध्यत्यात्मन उभयं विद्यात्संसारकारणं मोहात् ॥ ४२ ॥

विज्ञानमयकोशः स्याद् बुद्धिज्ञानिन्द्रियैः सह ।
 विज्ञानप्रचुरत्वेनाप्याच्छादकतयाऽऽत्मनः ॥ ४३ ॥
 अयं महान् अहङ्कारवृत्तिमान् कर्तृलक्षणः ।
 सर्वसंसारनिर्वोडा विज्ञानमयशब्दभाक् ॥ ४४ ॥

अहं ममेत्येव सदाभिमानं देहेन्द्रियादौ कुरुते गृहादौ ।
 जीवामिमानः पुरुषोऽयमेव कर्ता च मोक्ता च सुखी च दुःखी ॥

मनोमयः कोशः ।

मनो मनोमयः कोशो भवेत् ज्ञानेन्द्रियैः सह ।
 प्राचुर्यं मनसो यत्र दृश्यतेऽसौ मनोमयः ॥ ४६ ॥
 चिन्ताविषादहर्षाद्याः कामाद्या अस्म्य वृत्तयः ।
 मनुते मनसैवैष फलं कामयते वहिः ।
 यतते कुरुते भुङ्क्ते तन्मनः सर्वकारणम् ॥ ४७ ॥

न ह्यस्त्यविद्या मनसोऽतिरिक्ता मनो ह्यविद्या भवबन्धहेतुः ।
 तस्मिन्विनष्टे सकलं विनष्टं विजृम्भितेऽस्मिन् सकलं विजृम्भते ॥ ४८ ॥
 स्वमेऽर्थशून्ये सृजति स्वशक्त्या भोक्तृत्वादि विश्वं मन एव सर्वम् ।
 तथैव जाग्रत्यपि नो विशेषः तत्सर्वमेतन्मनसो विजृम्भणम् ॥ ४९ ॥
 सुपुष्टिकाले मनसि प्रलीने नैवास्ति किञ्चिदस्सकलप्रसिद्धेः ।
 अतो मनःकल्पित एव पुंसः संसार एतस्य न वस्तुताऽस्ति ॥ ५० ॥
 देहादिसर्वविषये परिकल्प्य रागं वध्नाति तेन पुरुषं पशुवद्गुणेन ।
 वैरस्यमत्र विषवत्सुविधाय पश्चादेनं विमोचयति तन्मन एव बन्धात् ॥
 तस्मान्मनः कारणमस्य जन्तोर्बन्धस्य मोक्षस्य च वा विधाने ।
 बन्धस्य हेतुर्मलिनं रजोगुणैः मोक्षस्य हेतुर्विरजस्तमस्कम् ॥ ५२ ॥

मोक्षैकसवत्या विषयेषु रागं निर्मूल्य सन्न्यस्य च सर्वकर्म ।
सच्छ्रद्धया यः श्रवणादिनिष्ठो रजस्स्वभावं स धुनोति बुद्धेः ॥ ५३ ॥

प्राणमयः कोशः ।

पञ्चानामैव भूतानां रजोशेभ्योऽभवत् क्रमात् ।
वाक्पाणिपादपायूपस्थानि कर्मेन्द्रियाण्यनु ॥ ५४ ॥

समस्तेभ्यो रजोशेभ्यो व्योमादीनां क्रियात्मकाः ।
प्राणादयः समुत्पन्नाः पञ्चाप्यान्तरवायवः ॥ ५५ ॥

प्राणः प्राग्गमनेन स्यादपानोऽवाग्गमनेन च ।
ध्यानस्तु विष्वग्गमनात् उत्क्रान्त्योदान इष्यते ॥ ५६ ॥

अश्विनान्नरसादीनां समीकरणधर्मतः ।
समान इत्यभिप्रेतो वायुर्यस्तेषु पञ्चमः ॥ ५७ ॥

क्रियैव दृश्यते प्रायः प्राणकर्मेन्द्रियेष्वलम् ।
ततस्तेषां रजोशेभ्यो जनिरङ्गीकृता बुधः ॥ ५८ ॥

राजसीं तु क्रियाशक्तिं तमःशक्तिं जडात्मिकाम् ।
प्रकाशरूपिणीं सत्वशक्तिं प्राहुर्महर्षयः ॥ ५९ ॥

एते प्राणादयः पञ्च पञ्चकर्मेन्द्रियैः सह ।
भवेत्प्राणमयः कोशः स्थूलो येनैव चेष्टते ॥ ६० ॥

यद्यन्निष्पाद्यते कर्म पुण्यं वा पापमेव वा ।
वागादिमिथ चपुषा तत्प्राणमयकर्तृकम् ॥ ६१ ॥

प्राणकर्मेन्द्रियैर्देहः प्रेर्यमाणः प्रवर्तते ।
नानाक्रियासु सर्वत्र विहिताविहितादिषु ॥ ६२ ॥

कोशत्रयं मिलित्वैतद्वपुः स्यात्सूक्ष्ममात्मनः ।
 अतिसूक्ष्मतया लीनस्यात्मनो गमकत्वतः ।
 लिङ्गमित्युच्यते स्थूलापेक्षया सूक्ष्ममिष्यते ॥ ६३ ॥
 सर्वं लिङ्गवपुर्जातमेकधीविषयत्वतः ।
 समष्टिः स्यात्तरुगणः सामान्येन वनं यथा ॥ ६४ ॥
 एतत्समष्ट्युपहितं चैतन्यं सफलं जगुः ।
 हिरण्यगर्भः सूत्रात्मा प्राण इत्यपि पण्डिताः ॥ ६५ ॥
 हिरण्यग्रे बुद्धिगर्भे प्रचकास्ति हिरण्यवत् ।
 हिरण्यगर्भ इत्यस्य व्यपदेशस्ततो मतः ॥ ६६ ॥
 समस्तलिङ्गदेहेषु सूत्रवन्मणिपङ्क्तिषु ।
 व्याप्य स्थितत्वात्सूत्रात्मा प्राणनाःप्राण उच्यते ॥ ६७ ॥
 नैकधीविषयत्वेन लिङ्गं व्यष्टिर्भवत्यथ ।
 यदेतद्व्यष्ट्युपहितं चिदाभाससमन्वितम् ॥ ६८ ॥
 चैतन्यं तैजस इति निगदन्ति मनीषिणः ।
 तेजोमयान्ताःकरणोपाधित्वेनैव तैजसः ॥ ६९ ॥
 स्थूलात्सूक्ष्मतया व्यष्टिरस्य सूक्ष्मवपुर्मतम् ।
 अस्य जागरसंस्कारमयत्वाद्बहुरुच्यते ॥ ७० ॥
 स्वप्नं जागरकालीनवासनापरिकल्पितान् ।
 तेजसो विषयान् धृक्ते सूक्ष्मार्थान् सूक्ष्मशुचिभिः ॥ ७१ ॥
 समष्टेरपि च व्यष्टेः सामान्येनैव पूर्ववत् ।
 अमेद एष ज्ञातव्यो जात्येकत्वे कुतो मिदा ॥ ७२ ॥
 द्वयोरुपाध्योरेकत्वे तयोरप्यभिमानिनोः ।
 सूत्रात्मनस्तैजसस्याप्यमेदः पूर्ववन्मतः ॥ ७३ ॥

अन्नमयः कोशः ।

तान्येव सूक्ष्मभूतानि व्योमादीनि परस्परम् ।

पञ्चीकृतानि स्थूलानि भवन्ति शृणु तत्क्रमम् ॥ ७४ ॥

पञ्चानां भूतानां एकैकं द्विधा विभज्य स्वार्धभागं विहाय,
अर्धभागं चतुर्धा विभज्येतरेषु योजिते पञ्चीकरणम् ॥ ७५ ॥

शब्दैकगुणमाकाशं शब्दस्पर्शगुणोऽनिलः ।

तेजः शब्दस्पर्शरूपैः गुणवत्कारणक्रमात् ॥ ७६ ॥

आपश्चतुर्गुणाः शब्दस्पर्शरूपरसैः क्रमात् ।

एतैश्चतुर्भिर्गन्धेन सह पञ्चगुणा मही ॥ ७७ ॥

आकाशांशकतया श्रोत्रं शब्दं गृह्णाति तद्गुणम् ।

त्वञ्चारुतांशकतया स्पर्शं गृह्णाति तद्गुणम् ॥ ७८ ॥

तेजोशकतया चक्षुः रूपं गृह्णाति तद्गुणम् ।

अंत्रंशकतया जिह्वा रसं गृह्णाति तद्गुणम् ॥ ७९ ॥

भ्रूम्यंशकतया घ्राणं गन्धं गृह्णाति तद्गुणम् ।

करोति स्वांशकतया वाक् शब्दोच्चारणक्रियाम् ॥ ८० ॥

वाय्वंशकतया पादौ गमनादिक्रियापरौ ।

तेजोशकतया पाणी बह्वयाद्यर्चनतत्परौ ॥ ८१ ॥

जलांशकतयोपस्यो रेतोमूत्रविसर्गकृत् ।

भ्रूम्यंशकतया पायुः कठिनं मलमुत्सृजेत् ॥ ८२ ॥

श्रोत्रस्य दैवतं दिक् स्यात् त्वचो वायुर्दशो रविः ।

जिह्वाया वरुणो दैवं घ्राणस्य स्वधिनानुमौ ॥ ८३ ॥

वाचोऽग्निर्हस्तयोरिन्द्रः पादयोस्तु त्रिविक्रमः ।
 पायोर्भृत्युरूपस्यस्य त्वधिदैवं प्रजापतिः ॥ ८४ ॥
 मनसो देवतं चन्द्रो बुद्धेर्देवं बृहस्पतिः ।
 रुद्रस्त्वहंकृतेर्देवं क्षेत्रज्ञश्चित्तैदवतम् ॥ ८५ ॥
 दिगाद्या देवताः सर्वाः खादिसत्त्वांशसंभवाः ।
 संमिता इन्द्रियस्थानेष्विन्द्रियाणां समन्ततः ।
 निगृह्णन्त्यनुगृह्णन्ति प्राणिकर्मानुरूपतः ॥ ८६ ॥
 शरीरकरणग्रामप्राणाहमधिदेवताः ।
 पञ्चैते हेतवः प्रोक्ता निष्पत्तौ सर्वकर्मणाम् ॥ ८७ ॥
 कर्मानुरूपेण गुणोदयो भवेत् गुणानुरूपेण मनःप्रवृत्तिः ।
 मनोऽनुवृत्तैरुभयात्मकेन्द्रियैः निर्वर्त्यते पुण्यमपुण्यमत्र ॥ ८८ ॥
 करोति विज्ञानमयोऽभिमानं कर्ताहमेवेति तदात्मना स्थितः ।
 आत्मा तु साक्षी न करोति किञ्चित् न कारयत्येव तटस्थवत्सदा ॥
 द्रष्टा धोता वक्ता कर्ता भोक्ता भवत्यहङ्कारः ।
 स्वयमेतदिकृतीनां साक्षी निर्लेप एवात्मा ॥ ९० ॥
 पञ्चीकृतेभ्यः खादिभ्यो भूतेभ्यस्त्वीधयेशितुः ।
 समुत्पन्नमिदं स्थूलं ब्रह्माण्डं सचराचरम् ॥ ९१ ॥
 जरायुजाण्डजस्वेदजोद्भिजाताश्चतुर्विधाः ।
 स्वस्वकर्मानुसारेण जातास्तिष्ठन्ति जन्तवः ॥ ९२ ॥
 इदं स्थूलवपुर्जातं मौक्तिकं च चतुर्विधम् ।
 सामान्येन समष्टिः स्यादेकधीविषयत्वतः ॥ ९३ ॥
 एतत्समष्टयवच्छिन्नं चैतन्यं फलसंप्रुतम् ।
 प्राहुर्वैश्वानर इति विराडिति च वैदिकाः ॥ ९४ ॥

वैश्वानरो विश्वनरेष्वात्मत्वेनाभिमानतः ।
 विराट् स्याद्विविधत्वेन स्वयमेव विराजनात् ॥ ९५ ॥
 चतुर्विधं भूतजातं तच्चञ्जातिविशेषतः ।
 नैकधीविपयत्वेन पूर्ववद्भ्यष्टिरिष्यते ॥ ९६ ॥
 साभासं व्यष्टयुपहितं तच्चादात्म्यसुपागतम् ।
 चैतन्यं विश्व इत्याहुः वेदान्तनयकोविदाः ॥ ९७ ॥
 विश्वस्मिन् स्थूलदेहेऽत्र स्वाभिमानेन तिष्ठति ।
 यतस्ततो विश्व इति नाम्ना सार्धो भवत्ययम् ॥ ९८ ॥
 व्यष्टिरेवास्य विश्वस्य भवति स्थूलविग्रहः ।
 उच्यतेऽन्नविकारित्वात् कोशोऽन्नमय इत्ययम् ॥ ९९ ॥
 देहोऽयं पितृमुक्तान्नविकारात् शुक्लशोणितात् ।
 जातः प्रवर्धतेऽग्नेन तदभावे विनश्यति ॥ १०० ॥
 तस्मादन्नविकारित्वेनायमन्नमयो मतः ।
 आच्छादकत्वादेतस्याप्यसेः कोशवदात्मनः ॥ १०१ ॥
 आत्मनः स्थूलभोगानामेतदायतनं विदुः ।
 शब्दादिविपयान् भुङ्क्ते स्थूलान् स्थूलात्मनि स्थितः ।
 बहिरात्मा ततः स्थूलभोगायतनमुच्यते ॥ १०२ ॥
 इन्द्रियैरुपनीतानां शब्दादीनामयं स्वयम् ।
 देहेन्द्रियमनोयुक्तो भोक्तेत्याहुर्मनीषिणः ॥ १०३ ॥
 यत्रोपभुङ्क्ते विपयान् स्थूलानेव महामतिः ।
 अहं ममेति सैषाऽस्यावस्था जाग्रदतिर्यक्ते ॥ १०४ ॥
 एतत्समष्टिव्यष्टयोश्चोमयोरप्यभिमानिनोः ।
 तद्विश्ववैश्वानरयोरभेदः पूर्ववन्मतः ॥ १०५ ॥

स्थूलसूक्ष्मकारणारूपाः प्रपञ्चा ये निरूपिताः ।

ते सर्वेऽपि मिलित्वैकाः प्रपञ्चोऽपि महान् भवेत् ॥ १०६ ॥

महाप्रपञ्चावच्छिन्नं विश्वप्राज्ञादिलक्षणम् ।

विराडादीशपर्यन्तं चैतन्यं चैकमेव तत् ॥ १०७ ॥

यदनाद्यन्तमव्यक्तं चैतन्यमजमक्षरम् ।

महाप्रपञ्चेन सहाविविक्तं सदयोऽपि वत् ॥ १०८ ॥

तत्सर्वं खल्विदं ब्रह्मेत्यस्य चाक्षयस्य पण्डितैः ।

वाच्यार्थं इति निर्णीतं विविक्तं लक्ष्य इत्यपि ॥ १०९ ॥

स्थूलाद्यज्ञानपर्यन्तं कार्यकारणलक्षणम् ।

दृश्यं सर्वमनात्मेति विजानीहि विचक्षण ॥ ११० ॥

अन्तःकरणतद्बुद्धिद्रष्टृ नित्यमविक्रियम् ।

चैतन्यं यत् तदात्मेति बुद्ध्युच्यते सुक्ष्मया ॥ १११ ॥

एष प्रत्यक् स्वप्रकाशो निरंशोऽसङ्गः शुद्धः सर्वदैकस्वभावः ।

नित्याखण्डानन्दरूपो निरीहः साक्षी चेता केवली निर्गुणश्च ॥ ११२ ॥

नैव प्रत्यग् जायते वर्धते नो किञ्चिच्चापक्षीयते नैति नाशम् ।

आत्मा नित्याः शाश्वतोऽयं पुराणो नासौ हन्यो हन्यमाने शरीरे ॥

जन्मास्तिस्वविषुद्धयः परिणतिश्चापक्षतिर्नाशनं

दृश्यस्यैव भवन्ति यद् विकृतयो नानाविधा व्याधयः ।

स्थूलत्वादि च नीलताद्यपि मितिर्वर्णाश्रमादिप्रथा

दृश्यन्ते वपुषो न चात्मन इमे तद्विक्रियासाक्षिणः ॥ ११४ ॥

देशिकवरं दयालुं चन्देऽहं निहलनिखिलसन्देहम् ।

यश्चरणद्वयमद्वयमनुभवसुपदिशति तत्पदस्वार्थम् ॥ ११५ ॥

इति शङ्करविजयमकरन्दे चतुर्विंश आखादः समाप्तः ॥

॥ पञ्चविंश आस्वादः ॥

भगवत्पादानामुपदेशः (४)

जातं मय्येव सर्वं पुनरपि मयि तास्संस्थितं चैव विश्वं
सर्वं मय्येव याति प्रथिलयमिति तद्ब्रह्म चैवाहमस्मि ।
यस्य स्मृत्या च यद्वाचस्त्रिलशुभविधो सुप्रयातीह कार्यं
न्यूनं संपूर्णतां वै तमहमतिमुद्देवाच्युतं सन्नतोऽस्मि ॥ १ ॥

अविद्यया विक्षेपः आवरणं च ।

अत्यन्तनिर्मलः सूक्ष्मः आत्मायमतिभास्वरः ।
बुद्धिस्तथैव सत्त्वात्मा सामासा भास्वराऽमला ॥ २ ॥

सान्निध्यादात्मवद्भाति सूर्यवत्स्फटिको यथा ।
आत्मासासा ततो बुद्धिः बुद्ध्यामासं ततो मनः ॥ ३ ॥

अक्षाणि मन आसासानि अक्षाभासमिदं वपुः ।
अथ एवात्मताबुद्धिः देहाक्षादावनात्मनि ॥ ४ ॥

अनादिरेषाऽविद्या तत्संस्कारोऽपि च तादृशः ।
आत्मोपाघेराविद्याया अस्ति शक्तिद्रव्यं महत् ।
विक्षेप आवृत्तिश्चेति पार्या संसार आरमनः ॥ ५ ॥

आवृत्तिस्तमसः शक्तिस्तद्व्यावरणकारणम् ।
मूलाविद्येति सा प्रोक्ता यया संमोहितं जगत् ॥ ६ ॥

सङ्कलने मूलम्—शतश्लोकीतः, १, ८८, सर्ववेदान्तसिद्धान्तसार-
संग्रहः २-२६, ३१-८७, ८९-११०, आत्मबोधतः २७-३०,
अपरोक्षानुभूतितः १११-१२१, स्वात्मनिरूपणतः १२२-१३४, सदा-
चारानुसन्धानतः १३५.

विक्षेपनाम्नी रजसस्तु शक्तिः प्रवृत्तिहेतुः पुरुषस्य नित्यम् ।
स्थूलादिलिङ्गान्तमशेषमेतत् यया सदात्मन्यसदेव स्रयते ॥ ७ ॥

निद्रा यथा पुरुषमप्रमत्तं समावृणोतीत्यपि प्रतीचम् ।
तथाऽऽवृणोत्यावृतिशक्तिरन्तः विक्षेपशक्तिं परिजृम्भयन्ती ॥ ८ ॥

शक्त्या महत्यावरणामिघानया समावृते सत्यमलस्वरूपे ।
पुमान्नात्मन्यहमेव एवेत्यात्मत्वबुद्धिं विदधाति मोहात् ॥ ९ ॥

यथा प्रसुप्तिप्रतिभासदेहे स्वात्मत्वधीरेव तथा क्षनात्मनि ।
जन्माप्ययक्षुद्धयत्तद्भ्रमादीन् आरोपयत्यात्मनि तस्य धर्मान् ॥ १० ॥

अध्यासो नाम खल्वेव वस्तुनो योऽन्यथा ग्रहः ।
स्वामाविक्रम्रान्तिमूलं संसृतेरादिकारणम् ॥ ११ ॥

उपाधियोगसाम्येऽपि जीववत्परमात्मनः ।
उपाधिमेदान्नो बन्धः तस्कार्यमपि किञ्चन । १२ ॥

अस्योपाधिः शुद्धसत्वप्रधाना माया यत्र त्वस्य नास्त्यल्पभावः ।
सत्वस्यैवोत्कृष्टता तैव बन्धो नो विक्षेपस्तत्कृतो लेशमात्रः ॥ १३ ॥

सर्वज्ञोऽप्रतिबद्धबोधविभवस्तेनैव देवः स्वयं
मायां स्वामवलम्ब्य निश्चलतया स्वच्छन्दवृत्तिः प्रभुः ।
सृष्टिस्थित्यदनप्रवेश्यमनव्यापारमात्रेच्छया
कुर्वन् क्रीडति तद्रजस्तम उमे संस्तभ्य शक्त्या स्वया ॥ १४ ॥

तस्मादावृतिविक्षेपौ किञ्चित्कृतुं न शक्नुतः ।
स्वयमेव स्वतन्त्रोऽसौ तत्प्रवृत्तिनिरोधयोः ॥ १५ ॥

तमेव साधुकर्मेति श्रुतिर्वक्ति महेशितुः ।
निग्रहेऽनुग्रहे शक्तिः आवृतिविक्षेपयोर्वतः ॥ १६ ॥

रजसस्तमसश्चैव प्राचल्यं सत्त्वहानतः ।

जीवोपाधौ तथा जीवे तत्कार्यं बलवत्तरम् ॥ १७ ॥

तेन बन्धोऽस्य जीवस्य संसारोऽपि च तत्कृतः ।

संग्राप्तः सर्वदा यत्र दुःखं भूयः स ईक्षते ॥ १८ ॥

एतस्य संसृतेर्हेतुः स्यासौऽर्थविपर्ययः ।

अस्यासमूलमज्ञानं आहुरावृत्तिलक्षणम् ॥ १९ ॥

ज्ञानं अज्ञाननिवर्तकम् ।

अज्ञानस्य निवृत्तिस्तु ज्ञानेनैव न कर्मणा ।

अविरोधितया कर्म नैवाज्ञानस्य बन्धकम् ॥ २० ॥

अज्ञानकार्यं तत्कर्म यतोऽज्ञानेन वर्धते ।

यद्येन वर्धते तेन नाशस्तस्य न सिद्ध्यति ॥ २१ ॥

येन यस्य सहावस्था निरोधाय न कल्पते ।

नाशकत्वं तदुभयोः को नु कल्पयितुं क्षमः । २२ ॥

यस्य प्रध्वंसजनको यत्संयोगोऽस्ति तत्क्षणे ।

तयोरेव विरोधित्वं युक्तं मिश्रस्वभावयोः ॥ २३ ॥

तमाप्रकाशयोर्यद्वत्परस्परविरोधिता ।

अज्ञानज्ञानयोस्तद्वत् उभयोरेव दृश्यते ॥ २४ ॥

न ज्ञानेन विनाऽज्ञाननाशः केनापि सिध्यति ।

तस्मादज्ञानविच्छिन्नं ज्ञानं संपादयेत्सुधीः ॥ २५ ॥

आत्मानात्मविवेकेन ज्ञानं सिध्यति नान्यथा ।

अनात्मन्यात्मताबुद्धिग्रन्थियेन विदीर्यते ॥ २६ ॥

अवच्छिन्न इवाह्वानात् तन्नाशे सति केवलः ।
स्वयं प्रकाशते ह्यात्मा मेघापायेशुमानिव ॥ २७ ॥

आत्मा तु सततं प्राप्तोऽप्यप्राप्तवदविद्यया ।
तन्नाशे प्राप्तवद्भाति स्वकण्ठाभरणं यथा ॥ २८ ॥

अज्ञानकल्पं जीवं ज्ञानाभ्यासाद्विनिर्मलम् ।
कृत्वा ज्ञानं स्वयं नश्येत् जलं कतकरेषुवत् ॥ २९ ॥

संसारः स्वप्रतुल्यो हि रागद्वेषादिसङ्कुलः ।
स्वकाले सत्यवद्भाति प्रबोधे सत्यसद्भवेत् ॥ ३० ॥

अपवादेन आत्मानात्मविवेकः ।

आत्मानात्मविवेकाथं विवादोऽयं निरूप्यते ।
अत्यन्तपामरः कश्चित् पुत्र आत्मेति मन्यते ॥ ३१ ॥

‘पुत्रे तु पुष्टे पुष्टोऽह नष्टे नष्टोऽहमित्यतः ।
अनुभूतिबलाच्चापि युक्तितोऽपि श्रुतेरपि ।
आत्मा वै पुत्रनामासि इत्येवं वदति श्रुतिः’ ॥ ३२ ॥

‘प्रीतिमात्रात्कथं पुत्र आत्मा भवितुमर्हति ।
पुत्राद्विशिष्टा देहेऽस्मिन्प्राणिनां प्रीतिरिष्यते ॥ ३३ ॥
प्रदीप्तं भवने पुत्रं त्यक्त्वा जन्तुः पलायते ।
श्रुत्या तु मुख्यया घृत्या पुत्र आत्मेति नोच्यते ॥ ३४ ॥

अहंपदप्रत्ययार्थो देह एव न चेतसः ।
प्रत्यक्षः सर्वजन्तूनां देहोऽहमिति निश्चयः ।
एष पुरुषोऽन्नरसमय इत्यपि च श्रुतिः’ ॥ ३५ ॥

‘देह आत्मा कथं नु स्यात् परतन्त्रो ह्यचेतनः ।
इन्द्रियाणि भवन्त्यात्मा येषामस्त्यर्थवेदनम् ॥ ३६ ॥

इन्द्रियाणां चेतनत्वं वेहे प्राणाः प्रजापतिम् ।
 एतमेत्येऽयुचुरिति श्रुत्यैव प्रतिपाद्यते ॥ ३७ ॥
 'इन्द्रियाणि कथं न्वात्मा करणानि कुठारवत् ।
 श्रुत्याऽधिदेवता होवमिन्द्रियेषूपचर्यते ॥ ३८ ॥
 अचेतनस्य दीपादेरर्थासासकता यथा ।
 तथैव चक्षुशादीनां जडानामपि सिध्यति ॥ ३९ ॥
 इन्द्रियाणां चेतयिता प्राणो यः पञ्चवृत्तिकः ।
 सर्वावस्थास्ववस्थावान् सोऽयमात्मत्वमर्हति ॥ ४० ॥
 श्रुत्यान्योऽन्तर आत्मा प्राणमय इतीयंते यस्मात् ।
 तस्मान्प्राणस्यात्मत्वं युक्तं नो करणसंज्ञानां कापि ॥ ४१ ॥
 'भवन्त्यात्मा कथं प्राणो वायुरेवैष आन्तरः ।
 यहिर्वात्यन्तरायाति मस्त्रिकावायुरन्मुहुः ॥ ४२ ॥
 न हितं वाऽहितं वा स्वमन्यद्वा वेद किञ्चन ।
 प्राणस्य भानं मनसि स्थिते मुक्ते न दृश्यते ॥ ४३ ॥
 मनस्तु सर्वं जानाति सर्ववेदनकारणम् ।
 यत्तस्मान्मन एवात्मा प्राणस्तु न कदाचन ॥ ४४ ॥
 सङ्कल्पवानर्हं चिन्तावानर्हं च विकल्पवान् ।
 इत्याद्यनुमदादन्योऽन्तर आत्मा मनोमया ।
 इत्यादिश्रुतिमद्भावात् युक्ता मनम आत्मता ॥ ४५ ॥
 'कथं मनम आत्मत्वं करणस्य रगादिबन्धु ।
 कर्तृप्रयोन्यं करणं न स्वयं तु प्रवर्तते ॥ ४६ ॥
 मनःप्रयोक्ता यः कर्ता तस्यैवात्मत्वमर्हति ।
 अर्हं कर्ताऽस्म्यर्हं भोक्ता सुखीत्यनुमदादपि ।
 सुद्विगात्मा भवत्येव बुद्धिप्रमोऽस्यर्हंकृतिः ॥ ४७ ॥

अन्योऽन्तर आत्मा विज्ञानमय इत्यब्रवीच्च निगमः ।
 मनसोऽपि च मित्रं विज्ञानमयं कर्तृरूपमात्मानम् ॥ ४८ ॥
 विज्ञानं यज्ञं तनुते कर्माणि तनुतेऽपि च ।
 इत्यस्य कर्तृता श्रुत्या सुखतः प्रतिपाद्यते ॥ ४९ ॥
 ' बुद्धेरज्ञानकार्यत्वात् विनाशित्वात् प्रतिक्षणम् ।
 बुद्ध्यादीनां च सर्वेषामज्ञाने लयदर्शनात् ॥ ५० ॥
 अज्ञोऽहमित्यनुभवात् आस्त्रीवालादिगोचरात् ।
 मत्त्वज्ञानमेवात्मा न तु बुद्धिः कदाचन ॥ ५१ ॥
 विज्ञानमयादन्यं त्वानन्दमयं परं तथात्मानम् ।
 अन्योऽन्तर आत्माऽऽनन्दमय इति वदति वेदोऽपि ॥
 दुःखप्रत्ययशून्यत्वात् आनन्दमयता मता ।
 अज्ञाने सकलं सुप्ती बुद्ध्यादि प्रविलीयते ॥ ५३ ॥
 दुःखिनोऽपि सुषुप्त्यादौ आनन्दमयता ततः ।
 सुप्ती किञ्चिन्न जानामीत्यनुभूतिश्च दृश्यते ।
 यत एवमतो युक्ता ह्यज्ञानस्यात्मता ध्रुवम् ॥' ५४ ॥
 ' कथमज्ञानमेवात्मा ज्ञानं चाप्युपलभ्यते ।
 ज्ञानामावे कथं विद्युः अज्ञोऽहमिति चाहताम् ॥ ५५ ॥
 अस्वाप्सं सुखमेवाहं न जानाम्यत्र किञ्चन ।
 इत्यज्ञानमपि ज्ञानं प्रबुद्धेषु प्रदृश्यते । ५६ ॥
 प्रज्ञानघन एवानन्दमय इत्यपि श्रुतिः ।
 प्रब्रवीत्युमपात्मत्वं आत्मनः स्वयमेव हि ॥ ५७ ॥
 आत्माऽस्तश्चिज्जडतनुः खद्योत इव संमतः ।
 न केवलाज्ञानमयो घटकुल्यादिवत् जडः ॥ ५८ ॥

ज्ञानाज्ञानमयस्त्वात्मा कथं भवितुमर्हति ।
 परस्परविरुद्धत्वात् तेजस्तिमिरवत्तयोः । ५९ ॥
 सामानाधिकरण्यां वा संयोगो वा समाश्रयः ।
 तमप्रकाशवद् ज्ञानाज्ञानयोर्न हि सिद्धयति ॥ ६० ॥
 अज्ञानमपि विज्ञानं बुद्धिर्वाऽपि च तद्गुणाः ।
 सुषुप्तौ नोपलभ्यन्ते यत्किञ्चिदपि चाऽपरम् ॥ ६१ ॥
 मात्रादिलक्षणं किन्तु शून्यमेवोपलभ्यते ।
 सुषुप्तौ नान्यदस्त्येव नाहमप्यासमित्यनु ॥ ६२ ॥
 सुप्तोत्थितजनैः सर्वैः शून्यमेवानुस्मर्यते ।
 यत्ततः शून्यमेवात्मा न ज्ञानाज्ञानलक्षणः ॥ ६३ ॥
 वेदेनाप्यसदेवेदमग्र आसीदिति स्फुटम् ।
 निरुच्यते यतस्तस्मात् शून्यस्यैवात्मता मता ॥ ६४ ॥
 असन्नेव घटाः पूर्वं जायमानः प्रदृश्यते ।
 न हि कुम्भः पुरैवान्तः सित्वोदेति वहिर्मुखः ॥ ६५ ॥
 यत्तस्मादसतः सर्वं सदिदं समजायत ।
 ततः सर्वात्मना शून्यस्यैवात्मत्वं समर्हति ॥ ६६ ॥
 इत्येवं पण्डितमन्यैः परस्परविरोधिभिः ।
 तत्तन्मतानुरूपान्पश्रुतियुक्तयनुभूतिभिः ॥ ६७ ॥
 निर्णीतमतजातानि खण्डितान्येव पण्डितैः ।
 ध्रुतिमिथाप्यनुभवेः बाधकैः प्रतिवादिनाम् । ६८ ॥
 यतस्तस्मात्तु पुत्रादेः शून्यान्तस्य विशेषतः ।
 सुसाधितमनात्मत्वं ध्रुतियुक्तयनुभूतिभिः ॥ ६९ ॥

‘बुद्ध्यादि सकलं सुप्तौ अनुलीनं स्वकारणे ।
अव्यक्ते वटवद्बीजे तिष्ठत्यविकृतात्मना ।
तिष्ठत्येव स्वरूपेण न तु शून्यायते जगत् ॥ ७० ॥

क्वचिदङ्कुररूपेण क्वचिद्बीजात्मना वटः ।
कार्यकारणरूपेण यथा तिष्ठत्यदस्तथा ॥ ७१ ॥

अव्याकृतात्मनाऽवस्थां जगतो वदति श्रुतिः ।
सुप्त्यादिषु तद्वेदं तर्ह्यव्याकृतमित्यपि ॥ ७२ ॥

इममर्थमविध्याय निर्णीतं श्रुतियुक्तिभिः ।
जगो दर्शनं शून्यं इति प्राहुरतद्विदः ॥ ७३ ॥

नासतः सत उत्पत्तिः श्रूयते न च दृश्यते ।
उदेति नश्यन्नात् किं खण्ड्यात् किं भविष्यति ॥ ७४ ॥

कथमसतः सजायेतेति श्रुत्या निषिध्यते, तस्मात् ।
असतः सजननं नो घटते मिथ्यैव शून्यशब्दार्थः ॥ ७५ ॥

नैवानुरूपकं लिङ्गं वक्ता वा नास्ति कश्चन ।
सुप्तासत्स्थितशून्यस्य वाद्वा को न्वात्मनः परः ॥ ७६ ॥

स्वेनानुभूतं स्वयमेव वक्ति स्वसुप्तिकाले स्थितशून्यभावम् ।
तत्र स्वसत्तामनवेक्ष्य मूढः स्वस्यापि शून्यत्वमयं ब्रवीति ॥ ७७ ॥

अवेद्यमानः स्वयमन्यलोकैः सौप्तिकं धर्ममवैति साक्षात् ।
बुद्ध्याद्यभावस्य च योऽत्र बोद्धा स एव आत्मा खलु निर्बिकारः ॥

सर्वस्य दाहको वह्निः वह्नेर्नान्योऽस्ति दाहकः ।
यथा तथाऽऽत्मनो ज्ञातुर्ज्ञाता कोऽपि न दृश्यते ॥ ७९ ॥

प्रत्यभिज्ञायमानत्वं लिङ्गमशानुमापकम् ।
 स्मर्यमाणस्य सद्भावे सुखमस्वाप्समित्यहम् ॥ ८० ॥
 यत्रात्मनोऽकामयितृत्वबुद्धिः स्वप्नानवेक्षाऽपि च तत्सुषुप्तम् ।
 इत्यात्मसद्भावं उदीर्यतेऽत्र श्रुत्याऽपि तस्मात् श्रुतिरत्र मानम् ॥
 अकामयितृता स्वप्नादर्शनं घटते कथम् ।
 अविद्यमानस्य तत आत्मास्तित्वं प्रतीयते ॥ ८२ ॥

आत्मा सच्चिदानन्दलक्षणः ।

एतैः प्रमाणैरस्तीति ज्ञातः साक्षितया बुधैः ।
 आत्माऽयं केवला शुद्धः सच्चिदानन्दलक्षणः ॥ ८३ ॥
 कालत्रयेऽप्यवाप्स्यत्वं सर्वं नित्यस्वरूपतः ।
 शुद्धचैतन्यरूपत्वं चित्तं ज्ञानस्वरूपतः ।
 अखण्डसुखरूपत्वात् आनन्दत्वमितीर्यते ॥ ८४ ॥

आयातासु गतासु शैशवमुखावस्यासु जाग्रन्गुह्या-
 स्वन्यास्वप्नखिलासु वृत्तिषु धियो दुष्टास्त्रदुष्टास्वपि ।
 गङ्गाभङ्गपरंपरासु जलवत् सत्त्वाऽनुवृत्ताऽऽत्मनः
 तिष्ठत्येव सदा स्थिराऽहमहमित्येकात्मना साक्षिणः ॥ ८५ ॥
 सुखहेतुषु सर्वेषां प्रीतिः सावधिरीक्ष्यते ।
 कदापि नावधिः प्रीतेः स्वात्मनि प्राणिनां क्वचित् ॥ ८६ ॥
 एष एव प्रियतमः पुत्रादपि घनादपि ।
 अन्यस्मादपि सर्वस्मादात्माऽयं परमान्तरः ॥ ८७ ॥

यश्रीत्या प्रीतिपात्रं तनुपुत्रतितनूजार्थमृण्यं स तस्मात्
 प्रेषानात्माऽथ शोकास्पदमितरदतः प्रेय एतत्कथं स्यात् ।

भार्याद्यं जीवितार्थी वितरति च वपुः श्वात्मनः श्रेय हृच्छन्
तस्मादात्मानमेव प्रियमधिकमुवासीत् विद्वान्न चान्यत् ॥ ८८ ॥

आनन्दरूपमात्मानं अज्ञास्त्वेव पृथग्जनः ।

बहिः सुखाय यतते न तु कश्चिद्विदुः बुधः । ८९ ॥

इष्टस्य वस्तुनो श्यानदर्शनाद्युपभृक्तिषु ।

प्रतीयते य आनन्दः सर्वेषामिह देहिनाम् । ९० ॥

स वस्तुधर्मो नो यस्मान्मनस्येवोपलभ्यते ।

अन्यत्र त्वन्यधर्माणामुपलभ्यो न दृश्यते ॥ ९१ ॥

नाप्येष धर्मो मनसोऽसत्यर्थे तददर्शनात् ।

सत्यर्थेऽपि च नोदेति ह्यानन्दस्तूक्तलक्षणः । ९२ ॥

तस्मान्न मानसो धर्मो निर्गुणत्वान्न चात्मनः ।

किन्तु पुण्यस्य मान्निष्यादिष्टस्यापि च वस्तुनः ॥ ९३ ॥

सत्त्वप्रधाने चित्तेऽस्मिन्त्वान्मैव प्रतिविम्बति ।

आनन्दलक्षणः स्वच्छे पयसीव सुधाकाः ॥ ९४ ॥

सोऽयमाभाम आनन्दः चित्ते यः प्रतिविम्बितः ।

पुण्योःकर्षापकर्षीभ्यां भवत्युच्चावचः स्वयम् ।

सार्वभौमादिब्रह्मान्तं श्रुत्या यः प्रतिपादितः ॥ ९५ ॥

सुखमुच्चावचत्वेन क्षयिष्णुत्वमयेन च ।

भवेच्च दुःखं जन्तूनां ब्रह्मादिशुद्धभाजिनाम् ॥ ९६ ॥

यो विम्बभूत आनन्दः स आत्मानन्दलक्षणः ।

शाश्वतो निर्द्वयः पूर्णः नित्य एकोऽपि निर्भवः ॥ ९७ ॥

अविद्याकार्यकरणसंघातेषु पुरोदितः ।

आत्मा जाप्रत्यपि स्वप्ने न भवत्येष गोचरः ॥ ९८ ॥

स्थूलस्यापि च सूक्ष्मस्य दुःस्वरूपस्य वर्ष्मणः ।
 लये सुषुप्तौ स्फुरति प्रत्यगानन्दलक्षणः ॥ ९९ ॥

स्वयापि प्रत्यभिज्ञातं सुखमात्रस्वमात्मनः ।
 सुषुप्तादुत्थितवता सुखमस्वाप्समित्पनु ॥ १०० ॥

घन्यैर्महात्मभिर्धैरैः ब्रह्मविद्भिः सदुत्तमैः ।
 अपरोक्षतयैवात्मा समाधावनुभूयते ॥ १०१ ॥

सत्त्वं चित्तं तथाऽऽनन्दः स्वरूपं परमात्मनः ।
 निर्गुणस्य गुणयोगात् गुणास्तु न भवन्ति ते ।
 विशेषणं तु व्यावृत्तैर्भवेद्द्रव्यान्तरे सति ॥ १०२ ॥

अत एव सञ्जातीयविजातीयादिलक्षणः ।
 भेदो न विद्यते वस्तुन्यद्वितीये परात्मनि ॥ १०३ ॥

प्रपञ्चस्यापवादेन विजातीयकृता भिदा ।
 नेष्यते तत्प्रकारं ते वक्ष्यामि शृणु सादरम् ॥ १०४ ॥

ब्रह्मणो विवर्तो जगत् ।

अद्वैतगुणविवर्तस्य गुणमात्रस्ववत् सतः ।
 विवर्तस्यास्य जगतः सन्मात्रत्वेन दर्शनम् ।
 अपवाद इति प्राहुः अद्वैतब्रह्मदर्शिनः ॥ १०५ ॥

व्युत्क्रमेण तदुत्पत्तेर्द्रष्टव्यं सूक्ष्मबुद्धिमिः ।
 प्रतीतस्यास्य जगतः सन्मात्रत्वं सुयुक्तिमिः ॥ १०६ ॥

चतुर्विधं स्थूलशरीरजातं तद्भोज्यमन्नादि तदाश्रयादि ।
 ब्रह्माण्डमेतत् सकलं स्यविष्टं ईक्षेत पञ्चीकृतभूतमात्रम् ॥
 तथापि पञ्चीकृतभूतजातं शब्दादिमिः स्वस्वगुणैश्च सार्धम् ।
 वपूषि सूक्ष्माणि च सर्वमेतत् भवत्यपञ्चीकृतभूतमात्रम् ॥

तदप्यपञ्चीकृतभूतजातं रजस्तमस्तत्त्वगुणैश्च सार्धम् ।
 अव्यक्तमात्रं भवति स्वरूपतः सामासमव्यक्तमिदं स्वयं च ॥
 आधारभूतं यदखण्डमाद्यं शुद्धं परं ब्रह्म सदैकरूपम् ।
 सन्मात्रमेवास्ति अथ नो विकल्पः सतः परं केवलमेव वस्तु ॥

जीवो ब्रह्म, जगत् मिथ्या ।

चैतन्यस्यैकरूपत्वात् भेदो युक्तो न कर्हिचित् ।
 जीवत्वं च मृषा ज्ञेयं खड्गं सर्पग्रहो यथा ॥ १११ ॥

उपादानं प्रपञ्चस्य ब्रह्मणोऽन्यन्न विद्यते ।
 तस्मात्सर्वप्रपञ्चोऽयं ब्रह्मवास्ति न चैतरत् ॥ ११२ ॥

ब्रह्मैव सर्वनामानि रूपाणि विविधानि च ।
 कर्माण्यपि समग्राणि विभर्तीति श्रुतिर्जगौ ॥ ११३ ॥

अनुभूतोऽप्ययं लोको व्यवहारक्षमोऽपि सन् ।
 असद्रूपो यथा स्वप्न उत्तरक्षणनाथकः ॥ ११४ ॥

स्वप्नो जागरणोऽलीकः स्वप्नोऽपि न हि जागरः ।
 द्रवमेव लये नास्ति लयोऽपि ह्यमयोर्न च ॥ ११५ ॥

त्रयमेव भवेन्मिथ्या गुणत्रयविनिर्मितम् ।
 अस्य द्रष्टा गुणातीतो नित्यो ह्येकश्चिदात्मकः ॥ ११६ ॥

यथा मृदि घटो नाम कनके कुण्डलामिथा ।
 शुक्तौ हि रजतरूपातिः जीवशब्दस्तथा परे ॥ ११७ ॥

यथैव व्योम्नि नीलत्वं यथा नीरं महस्यलै ।
 पुरुषत्वं यथा स्थाणौ तद्ब्रह्मिदं चिदात्मनि ॥ ११८ ॥

गृह्यमाणे घटे यद्वन्मृत्तिका भाति वै चलात् ।
 धीक्ष्यमाणे प्रपञ्चेऽपि ब्रह्मैवाभाति भासुरम् ॥ ११९ ॥
 सदैवात्मा विशुद्धोऽपि ह्यशुद्धो भाति वै सदा ।
 यथैव द्विविधा रज्जुः ज्ञानिनोऽज्ञानिनोऽनिशम् ॥ १२० ॥
 यथैव मृन्मयः कुम्भः तद्वद्देहोऽपि चिन्मयः ।
 आत्मानात्मविभागोऽयं मुधैव क्रियते बुधैः ॥ १२१ ॥

अद्वैतं सत्यं वेदान्तवेद्यम् ।

नापेक्षते यदन्यद्यदपेक्षन्तेऽखिलानि मानानि ।
 वाक्यं तन्निगमानां मानं ब्रह्माद्यतीन्द्रियावगतौ ॥ १२२ ॥
 अंशद्वयवति निगमे साधयति द्वैतमेव कोऽप्यंशः ।
 अद्वैतमेव वस्तु प्रतिपादयति प्रसिद्धमपरोक्षः ॥ १२३ ॥
 अद्वैतमेव सत्यं तस्मिन्द्वैतं न सत्यमप्यस्तम् ।
 रजतमिव शुक्तिकायां मृगतृष्णायामिवोदकस्फुरणम् ॥ १२४ ॥
 आरोपितं यदि स्यादद्वैतं वस्त्ववस्तुनि द्वैते ।
 तदयुक्तमेव यस्मात्सत्येऽध्यासौ भवत्यसत्यानाम् ॥ १२५ ॥
 यद्यारोपणमुभयोः तद्वयतिरिक्तस्य कस्यचिदभावात् ।
 आरोपणं न शून्ये तस्मादद्वैतसत्यता ग्राह्या ॥ १२६ ॥
 प्रत्यक्षाद्यनवगतं श्रुत्या प्रतिपादनीयमद्वैतम् ।
 द्वैतं न प्रतिपाद्यं तस्य स्वत एव लोकसिद्धत्वात् ॥ १२७ ॥
 निगमगिरा प्रतिपाद्यं वस्तु यदानन्दरूपमद्वैतम् ।
 स्वामाविकं स्वरूपं जीवत्वं तस्य केचन भुवते ॥ १२८ ॥

स्वाभाविकं यदि स्यात् जीवत्वं तस्य विशदविद्यतेः ।
सकृदपि न तद्विनाशं गच्छेत्तुष्णप्रकाशवद्वहेः ॥ १२९ ॥

यद्वदयो रसविद्धं काश्चनतां याति तद्वदेवासाँ ।
जीवः साधनशक्त्या परतां यातीति केचिदिच्छन्ति ॥ १३० ॥

तदिदं भवति न युक्तं गतवति तस्मिन्निरेण रसवीर्ये ।
प्रतिपद्यते प्रणाशं हैमो वर्णोऽप्ययःसमारूढः ॥ १३१ ॥

जीवत्वमपि तथेदं बहुविधसुखदुःखलक्षणोपेतम् ।
मृतमिव साधनशक्त्या प्रतिमात्येव प्रयाति न विनाशम् ॥

यदि वा परेण साम्यं जीवश्चेद्भजति साधनबलेन ।
कालेन तदपि कियता नश्यत्येवेति निश्चितं सकलैः ॥ १३३ ॥

तस्मात्परं स्वकीयं देहं मोहात्मकं च संसारम् ।
स्वज्ञानेन प्रसित्वा पूर्णः स्वयमेव शिष्यते नान्यत् ॥ १३४ ॥

सच्चिदानन्दकन्दाय जागदङ्कुरहेतये ।
सदोदिताय पूणाय नमोऽनन्ताय विष्णवे ॥ १३५ ॥

इति श्रीशङ्करविजयमकरन्दे पञ्चविंश आखादः समाप्तः ॥

॥ पञ्चविंश आस्वादः ॥

भगवत्पादानामुपदेशः (५)

वेदपूर्वोत्तरकाण्डप्रतिपाद्यांशमेदः

परस्परं अंगांगित्वाभावश्च

कारुण्यसारसान्द्राः कांक्षितधरदानकल्पकविशेषाः ।

श्रीगुरुचरणकटाक्षाः शिशिराः शमयन्ति चित्तसन्तापम् ॥ १ ॥

सत्यं ह्यानमनन्तं प्रकृतं परमात्मरूपमद्वैतम् ।

अवबोधयन्ति निखिलाः श्रुतयः स्मृतिभिः समं समस्तामिः ॥

अद्वैतबोधकानां निखिलानां निगमवाक्यजालानाम् ।

वाक्यान्तराणि सकलान्यभिधीयन्तेऽस्य शेषभूतानि ॥ ३ ॥

यस्मिन्मिदिरवदुदिते तिमिरवदपयान्ति कर्तृतादीनि ।

ज्ञानं विरहितमेदं कथमिव तद्भवति तत्त्वमस्यादेः ॥ ४ ॥

कर्मप्रकरणनिष्ठं ह्यानं कर्माङ्गमिष्यते प्राज्ञैः ।

भिन्नप्रकरणभासः कर्माङ्गत्वं कथं भवेज्ज्ञप्तेः ॥ ५ ॥

सङ्कलने मूलम्—स्वात्मनिरूपणतः १-११, ४७-५१, सर्व-
वेदान्तसिद्धान्तसारसङ्ग्रहतः १२-४६, विवेकचूडामणितः ५२-५६,
६६-१०३, १२८-१३०, १३८-१५२, १५६, दुर्वासनाप्रती-
कारदशकतः ५७-६५, प्रयोगसुधाकरतः १०४-१२७, स्वात्म-
प्रकाशिकातः १३१, स्वरूपानुसन्धानतः १३२, मायावञ्चकतः १३३-
१३४, प्रौढानुभूतितः १३५, ममज्ञानावलीमालातः १३६, निर्वाण-
मञ्जरितः १३७, स्वदेशसाहस्रीपद्यमन्धतः १५३, विष्णुसहस्र-
नामभाष्यतः १५४-१५५.

अधिकारिविषयमेदौ कर्मज्ञानात्मकाबुभौ काण्डौ ।
 एवं सति कथमनयोरङ्गाङ्गित्वं परस्परं घटते ॥ ६ ॥
 ज्ञानं कर्मणि न स्यात् ज्ञाने कर्मेदमपि तथा न स्यात् ।
 तत्कथमनयोरुभयोः तपनतमोवत् समुच्चयो घटते ॥ ७ ॥
 तस्मान्मोहनिवृत्तौ ज्ञानं न सहायमन्यदर्शयते ।
 यद्वद्वनतरतिमिरप्रकरपरिध्वंसने सदस्राशुः ॥ ८ ॥
 सत्यं जगदिति भानं संसृत्तये स्यादपक्वचिचानाम् ।
 तस्मादसत्यमेतत् निखिलं प्रतिपादयन्ति निगमान्ताः । ९ ॥
 परिपक्वानसानां पुरुषवराणां पुरातनैः सुकृतेः ।
 ब्रह्मैवेदं सर्वं जगदिति भूयः प्रवाधयन्त्येते ॥ १० ॥
 दन्तिनि दारुविकारे दारु तिरोभवति सोऽपि तत्रैव ।
 जगति तथा परमात्मा परमात्मन्यपि जगत् तिरोधत्ते ॥

तत्त्वमस्यादिवाक्यार्थः ।

अत एव गृह्युः श्रुत्याऽप्येकत्रं प्रतिपाद्यते ।
 ब्रह्मात्मनोऽस्तत्त्वमसीत्यद्वयत्वोपपत्तये ॥ १२ ॥
 प्रत्यक्षादिविरोधेन वाच्ययोर्नोपपद्यते ।
 तत्त्वपदार्थयोरेक्यं लक्ष्ययोरेव सिध्यति ॥ १३ ॥
 सर्वेशत्वस्त्रतन्त्रत्वसर्वज्ञत्वादिभिर्गुणैः ।
 सर्वोत्तमः सत्यकामः सत्यसङ्कल्प ईश्वरः ॥ १४ ॥
 तत्त्वपदार्थस्त्वमर्थस्तु किञ्चिज्ज्ञो दुःखजीवनः ।
 संसार्ययं तद्गतिको जीवः प्राकृतलक्षणः ॥ १५ ॥
 कथमेकत्वमनयोर्घटते विपरीतयोः ।
 प्रत्यक्षेण विरोधोऽयं उभयोरुपलभ्यते ॥ १६ ॥

प्रत्यक्षादिविरोधः स्यादित्यैक्ये परित्यक्ते ।
 श्रुतिवचनविरोधो भवति म्दान् स्मृतिवचनविरोधश्च ॥
 अखण्डैकरसत्वेन वाक्यार्थः श्रुतिसम्मतः ।
 स्थूलसूक्ष्मप्रपञ्चस्य सन्मात्रत्वं पुनः पुनः ॥ १८ ॥
 दर्शयित्वा सुपुष्टीं सहस्रामिन्नत्वमात्मनः ।
 उपपाद्य सदेकत्वं प्रदर्शयितुमिच्छया ॥ १९ ॥
 ऐतदात्म्यमिदं सर्वमित्युक्तत्वेव सदात्मनोः ।
 ब्रवीति श्रुतिरेकत्वं ब्रह्मणोऽद्वैतसिद्धये ॥ २० ॥
 विरुद्धांशपरित्यागात् प्रत्यक्षादिर्न बाधते ।
 अविरुद्धांशग्रहणात् न ध्रुत्यापि विरुष्यते ॥ २१ ॥
 लक्षणा ह्युपगन्तव्या ततो वाक्यार्थसिद्धये ।
 भागं विरुद्धं सन्त्यज्याविरोधो लक्ष्यते यथा ।
 सा भागलक्षणेत्याहुः लक्षणज्ञा विचक्षणाः ॥ २२ ॥
 परोक्षत्वापरोक्षत्वादिविशिष्टचितोर्द्वयोः ।
 एकत्वरूपवाक्यार्थविरुद्धांशमुपस्थितम् ॥ २३ ॥
 परोक्षत्वापरोक्षत्वसर्वज्ञत्वादिलक्षणम् ।
 बुद्ध्यादिस्थूलपर्यन्तं आविद्यकमनात्मकम् ॥ २४ ॥
 परित्यज्याविरुद्धांशं शुद्धचैतन्यलक्षणम् ।
 लक्ष्यरूपनया सम्यक् भागलक्षणया ततः ॥ २५ ॥
 क्षीरतद्योगतदीयधर्माद्यारोपणं भ्रान्तिवशात् त्वयीदम् ।
 न वस्तुतः किञ्चिदतस्त्वजस्त्व मृत्योर्भयं कास्ति तवासि पूर्णः ॥
 नित्यानन्दाखण्डैकरसं निष्कलमक्रियमस्तविकारम् ।
 प्रत्यगभिन्नं परमव्यक्तं शुद्धं बुद्धं तत्त्वमसि त्वम् ॥

अखण्डाकारवृत्तिः, तत्माधने च ।

ब्रह्मैवाहमहं ब्रह्म निर्गुणं निर्विकल्पकम् ।
इत्येवारण्डया वृत्त्या तिष्ठ ब्रह्मणि निष्क्रिये । २८ ॥

अखण्डाकारवृत्तिः सा चिदाभाससमन्विता ।
आत्मामिदं परं ब्रह्म विषयीकृत्य केवलम् ।
बाधते तद्गताज्ञानं यदावरणलक्षणम् ॥ २९ ॥

प्रज्ञामान्द्यं भवेद्येषां तेषां न श्रुतिमाधतः ।
स्यादखण्डाकारवृत्तिः विना तु मननादिना ॥ ३० ॥

सर्ववेदान्तवाक्यानां पङ्क्तिर्लङ्घ्यैः सदद्वये ।
परे ब्रह्मणि सात्पर्यनिश्चयं श्रवणं विदुः ॥ ३१ ॥

श्रुतस्यैवाद्वितीयस्य वस्तुनः प्रत्यगात्मनः ।
वेदान्तवाक्यानुगुणपुक्तिभिस्त्वनुचिन्तनम् ।
मननं तच्छ्रुतार्थस्य साक्षात्करणकारणम् ॥ ३२ ॥

विजातीयशरीरादिप्रत्ययत्यागपूर्वकम् ।
सजातीयात्मवृत्तीनां प्रवाहकरणं यथा ।
तैलधारावदच्छिन्नवृत्त्या तद् ध्यानमिष्यते ॥ ३३ ॥

तावत्कालं प्रयत्नेन कर्तव्यं श्रवणं सदा ।
प्रमाणसंशयो यावत् स्वशुद्धेर्न निवर्तते ॥ ३४ ॥

प्रमेयसंशयो यावत् तावत्तु श्रुतियुक्तियः ।
आत्मयाथार्थनिश्चयै कर्तव्यं मननं सुदुः । ३५ ॥

विपरीतात्मधीर्वावत् न विनश्यति चेतसि ।
तावन्निरन्तरं ध्यानं कर्तव्यं मोक्षमिच्छता ॥ ३६ ॥

सविकल्पो निर्विकल्प इति द्वेषा निगद्यते ।

समाधिः, सविकल्पस्य लक्षणं वच्मि तत् शृणु ॥ ३७ ॥

ज्ञात्राद्यविलयेनैव ज्ञेये ब्रह्मणि फेबले ।

सदाकाराकारितया चित्तवृत्तरवस्थितिः ।

सद्भिः स एव विज्ञेयः समाधिः सविकल्पकः ॥ ३८ ॥

मृद एवावमानेऽपि मृण्मयद्विगमानवत् ।

सन्मात्रवस्तुमानेऽपि त्रिपुटी भाति सन्मयी ।

ममाधिरत एवायं सविकल्प इतीर्यते ॥ ३९ ॥

ज्ञात्रादिभावमुत्सृज्य ज्ञेयमात्रस्थितिर्दृढा ।

मनसो निर्विकल्पः स्यात् समाधिर्योगसंज्ञितः ॥ ४० ॥

जले निक्षिप्तलवणं जलमात्रतया स्थितम् ।

पृथङ् न भाति किं त्वंम एकमेवावभासते ।

यथा तथैव सा वृत्तिः ब्रह्ममात्रतया स्थिता ॥ ४१ ॥

पृथङ् न भाति ब्रह्मैवाद्वितीएवभासते ।

ज्ञात्रादिकल्पनाभावात् भतोऽयं निर्विकल्पकः ॥ ४२ ॥

वृत्तेः मद्भावाध्याम्यामुमयोर्भेद इष्यते ।

समाधिसुप्त्येर्ज्ञानं चाज्ञानं सुप्त्यां तु नेष्यते ॥ ४३ ॥

सविकल्पो निर्विकल्पः समाधी द्वाविमौ हृदि ।

मुमुक्षोर्यत्नतः कार्यौ विपरीतनिवृत्तये ॥ ४४ ॥

सविकल्पममाधि यो दीर्घकालं निरन्तरम् ।

सत्कारपूर्वकं कुर्यात् निर्विकल्पोऽस्य सिध्यति ॥ ४५ ॥

न प्रमादोऽत्र कर्तव्यो विदुषा मोक्षमिच्छता ।

प्रमादैर्जृम्भते माया सूर्यापाये तमो यथा ॥ ४६ ॥

प्रातर्वैदिककर्मतस्तदनु सद्बेदान्तसंचिन्तया

पश्चाद्भारतमोक्षधर्ममननात् वासिष्ठरामायणात् ।

सायं भागवतार्थदिष्यकथया शक्तौ निदिष्यासनात्

कालो गच्छति नः शरीरभरणं प्रारब्धकण्ठार्पितम् ॥ ५७ ॥

अज्ञानं त्यज हे मनोऽपि च सदा ब्रह्मात्मसंभावनात्

संकरुपान्सकलानपि त्यज जगन्मिथ्यात्वसंभावनात् ।

कामान्सधनसाध्यदुःखनिवहध्यानादजस्रं त्यज

क्रोधं तु क्षमया सदा जहि बलात् लोभं तु सन्तोषतः ॥

जिह्वोपस्यसुखभ्रमं त्यज मनः पर्यन्तदुःखेक्षणत्

पारुष्यं घृदुभाषणात् त्यज घृथालापश्रमं मौनतः ।

दुःसर्गं त्यज साधुसर्गमवलात् गर्वन्तु भङ्गेक्षणत्

निन्दादुःखमनिन्द्यदेवमुनिदुर्निन्दाकथासंस्मृतैः ॥ ५९ ॥

निद्रां सात्त्विकवस्तुसेवकतया स्वप्नं सदा जागरात्

रोगान् जीर्णमिताशनाज्जहि सदा दैन्यं महाधैर्यतः ।

अर्थानर्थपरिग्रहं त्यज घृथा संसर्गसन्त्यगताः

स्त्रीवाञ्छां त्यज दोषदर्शनवलात् दुःखं सुखात्मेषणात् ॥ ६० ॥

दारासक्तिमनादरात् सुतधनासक्तिं त्वनित्यत्वतः

स्नेहं मोहविसर्जनात् करुणया नैऋत्यमन्तस्त्यज ।

औदासीन्यसमाश्रयात् त्यज सुदृन्मित्रादिदुर्वासनाः

सर्वानर्थकरान् दशेन्द्रियरिपूनेकान्तवासाज्जहि ॥ ६१ ॥

आलस्यं त्वरया श्रमं शमधिया तन्द्रां समुत्थानतः

भेदभ्रान्तिमभेददर्शनवलात् मिथ्यात्मतां सत्यतः ।

नमोक्तिं निजनर्मकर्मकथया द्रोहं स्वसाम्येषणात्

आक्रोशं कुशलोक्तितस्त्यज मनश्छिन्द्यप्रमादाद् मयम् ॥

भूतार्थस्मरणं वृथाश्रमधिया प्राप्तं तु हानेक्षणात्

भाव्यर्थव्यसनं सदा त्यज मनः प्रारब्धचोद्येक्षणात् ।

शिष्टाशिष्टजनक्रियास्त्यज वृथा कष्टानुसन्धानतः

स्नेहद्वेषकयास्तदा त्यज जने मस्मान्ततार्तस्मृतेः ॥ ६३ ॥

अध्यात्मानुभवान्मनस्त्यज महत्पापं स्वभावेक्षणात्

वैषम्यं समादावतः परकथाविक्षोभमक्षोभतः ।

धिकारादिभवं तु दुःखमनिशं तद्योग्यताभावनात्

तज्जातान्यशुचः क्षमस्व कृपया कर्मक्षपात्ताडनम् ॥ ६४ ॥

धैर्यैरावतशान्तिधेनुदमसन्मन्दारचृन्दं सदा

मैत्र्याद्यप्सरसं विवेकतुरगं सन्तोषचिन्तामणिम् ।

आत्मज्ञानमहामृतं समरसं नैराश्वचन्द्रोदयं

वदान्तार्णवमाश्रयन्ननुदिनं सेवस्व मुक्तिभियम् ॥ ६५ ॥

बन्धविमुक्तिसाधनानि ।

निगृह्य शत्रोःहमोऽवकाशः क्वचिन्न देयो विषयानुचिन्तया ।

स एव सज्जीवनहेतुरस्य प्रक्षीणजम्बीरतरोरिवाम्बु ॥ ६६ ॥

वासनावृद्धितः कार्यं कार्यवृद्धया च वासना ।

वर्धते सर्वथा पुंसः संसारो न निवर्तते ॥ ६७ ॥

क्रियानाशे भवेच्चिन्तानाशोऽस्माद्वासनाक्षयः ।

वासनाप्रक्षयो मोक्षः स जीवन्मुक्तिरिष्यते ॥ ६८ ॥

प्रमादो ब्रह्मनिष्ठायां न कर्तव्यः कदाचन ।

प्रमादो मृत्युरित्याह भगवान् ब्रह्मणः सुतः ॥ ६९ ॥

विषयाभिमुखं दृष्ट्वा विद्वांसमपि विस्मृतिः ।

विक्षेपयति धीदोषैः योषा आरमिन् प्रियम् ॥ ७० ॥

अन्तर्बहिः स्वं स्थिरजङ्गमेषु ज्ञानात्मनाऽऽधारतया विलोक्य ।
त्यक्ताखिलोपाधिरखण्डरूपः पूर्णात्मना यः स्थित एव मुक्तः ॥ ७१ ॥

सर्वात्मना बन्धविमुक्तिहेतुः सर्वात्मभावान्न परोऽस्ति कश्चित् ।
दृश्याग्रहे सत्युपपद्यतेऽसौ सर्वात्मभावोऽस्य सदात्मनिष्ठया ॥ ७२ ॥

आरूढशक्तेरहमो विनाशः कर्तुं न शक्यः सहसापि पण्डितैः ।
ये निर्विकल्पाख्यसमाधिनिश्चलाः तानन्तराऽनन्तमवा हि वासनाः ॥

सम्पग्विवेकः स्फुटबोधजन्यो विभज्य दृग्दृश्यपदार्थतत्त्वम् ।
छिन्नचि मायाकृतमोहबन्धं यस्माद्विमुक्तस्य पुनर्न संसृतिः ॥ ७४ ॥

आवरणस्य निवृत्तिर्भवति च सम्पक्वपदार्थदर्शनतः ।
मिथ्याज्ञानविनाशः तद्वद्विक्षेपजनितदुःखनिवृत्तिः ॥ ७५ ॥

एतत्त्रितयं दृष्टं सम्पग्रञ्जुस्वरूपविज्ञानात् ।
तस्माद्भस्तुसतत्त्वं ज्ञातव्यं बन्धमुक्तये विदुषा ॥ ७६ ॥

सति सक्तो नरो याति सद्भावं लोकनिष्ठया ।
कीटको भ्रमरं घ्यायन् भ्रमरत्वाय कल्पते ॥ ७७ ॥

निरन्तराभ्यासवशाच्चदित्यं पक्वं मनो ब्रह्मणि लीयते यदा ।
तदा समाधिः स विकल्पवर्जितः स्वतोऽद्रयानन्दरसानुभावकः ॥ ७८ ॥

योगस्य प्रथमं द्वारं वाङ्निरोधोऽपरिग्रहः ।
निराशा च निरीहा च नित्यमेकान्तशीलता ॥ ७९ ॥

वाचं नियच्छात्मनि तं नियच्छ पुद्गी धिपं यच्छ च बुद्धिसाक्षिणि ।
तं चापि पूर्णात्मनि निर्विकल्पे विलाप्य शान्तिं परमां मञ्जस्र ॥

संसिद्धस्य फलं त्वेतत् जीवनमुक्तस्य योगिनः ।
षाड्भिरन्तस्सदानन्दरसास्वादनमात्मानि ॥ ८१ ॥

वैराग्यस्य फलं बोधः बोधस्योपरतिः फलम् ।
स्वानन्दानुभवाच्छान्तिः एषोपरतेः फलम् ॥ ८२ ॥

निवृत्तिः परमा तृप्तिः आनन्दोऽनुपमः स्वतः ।
दृष्टदुःखेष्वनुद्वेगः विद्यायाः प्रस्तुतं फलम् ॥ ८३ ॥

वासनानुदयो भोग्ये वैराग्यस्य तदाऽवधिः ।
अहंभावोदयाभावो बोधस्य परमावधिः ।
लीनवृत्तेरनुत्पत्तिः मर्यादोपरतेस्तु सा ॥ ८४ ॥

ब्रह्मात्मनोः शोधितयोरेकमानात्रगाहिनी ।
निर्विकल्पा च चिन्मात्रा वृत्तिः ब्रह्मेति कथ्यते ।
सा सर्वदा भवेद्यस्य स जीवन्मुक्त इष्यते ॥ ८५ ॥

ब्रह्मविदः संसारनाशकमः ।

विज्ञातब्रह्मतत्त्वस्य यथापूर्वं न संसृतिः ।
अस्ति चेन्न स विज्ञातब्रह्मभावो बहिर्मुखः ॥ ८६ ॥

प्राचीनवासनावेगादसौ संसरतीति चेत् ।
न, सदेकत्वविज्ञानान्मन्दीभवति वासना ॥ ८७ ॥

निदिध्यासनशीलस्य बाह्यतत्त्वप ईक्ष्यते ।
ब्रवीति श्रुतिरेतस्य प्रारब्धं फलदर्शनात् ॥ ८८ ॥

अहं ब्रह्मेति विज्ञानात् कल्पकोटिशतार्जितम् ।
संचितं विलयं याति प्रयोधात्स्वप्रकर्मवत् ॥ ८९ ॥

स्वमसङ्गमुदासीनं परिहाय नमो यथा ।
न श्लिष्यते यतिः किञ्चिदकदाचित् माविर्कर्मभिः ॥ ९० ॥

ज्ञानोदयात्प्रारब्धं कर्म ज्ञानात् नश्यति ।

अदत्त्वा स्वफलं लक्ष्यमुद्दिश्योत्सृष्टयाणवत् ॥ ९१ ॥

प्रारब्धं बलवत्तरं खलु विदां भोगेन तस्य क्षयः

सम्यग्ज्ञानहुताशनेन विलयः प्राक् संचितागामिनाम् ।

ब्रह्मात्मैक्यमवेक्ष्य तन्मयतया ये सर्वदा संस्थिताः

तेषां तत्त्वितयं नहि क्वचिदपि, ब्रह्मैव ते निर्गुणम् ॥ ९२ ॥

उपाधितादात्म्यविहीनकेवलब्रह्मात्मनैवात्मनि तिष्ठतो मुनेः ।

प्रारब्धसद्भावकथा न युक्ता स्मार्थसंबन्धकथैव जाग्रतः ॥ ९३ ॥

कर्मणा निर्मितो देहः प्रारब्धं तस्य कल्प्यताम् ।

नानादेरात्मनो युक्तं नैवात्मा कर्मनिर्मितः ॥ ९४ ॥

(९२) 'ज्ञानस्यैकरूपत्वेऽपि समाधिप्रकर्षेण ब्रह्मवित्, ब्रह्मविद्वरः, ब्रह्मविद्वरीयान्, ब्रह्मविद्वरिष्ठ इति सत्त्वापस्यसंसाक्तिपदार्याभावनातुर्यगेति भूमिकानुसारेण समुपजातब्रह्मसाक्षात्कारा व्यवहियन्ते । तत्र तुर्यगाख्य-भूमिकां गतस्य ब्रह्मविद्वरिष्ठस्य केवलनिर्गुणब्रह्मरूपत्वात् परकृतप्रबोधोऽपि नास्तीति त्रिविधमपि कर्म नास्ति । ब्रह्मविद्वरीयसः परकृतप्रबोधे प्रपञ्चभानं, तदा प्रारब्धं व्याप्रियेत, यथा प्रह्लादस्य महाविष्णु-पाञ्चजन्यरत्नप्रवणेन समाधेर्व्युत्थानम् । ब्रह्मविद्वरस्य स्थितप्रज्ञस्यापि कर्मवशात् स्वयं व्युत्थितस्य सुखदुःखादिभानं गीतासु स्पष्टं प्रतीयते "स्थितप्रज्ञस्य का भाषा" इत्यर्जुनप्रश्नोत्तरेण । ज्ञानपरि-पाकार्यं स्वीकृतसंन्यासाः श्लोपदेशेन जनकादीनामुत्पादितब्रह्मसाक्षात्काराः धातवल्क्याद्यो ब्रह्मविद्ः । तादृशानां विदां ज्ञानिनां ज्ञानप्रारब्धयो-र्मध्ये प्रारब्धं बलवत्तरं खलु प्रसिद्धम् । तस्य प्रारब्धकर्मणो भोगेन क्षयः नाशः ।' इत्येतच्छ्लोकन्यायाने शृङ्गगिरि जगद्गुरु श्रीचन्द्र-शेखरभारतीशशिष्याः ॥

अजो नित्य इति द्यूते श्रुतिरेषा त्वमोघवाक् ।
तदात्मना तिष्ठतोऽस्य कुतः प्रारब्धकल्पना ॥ ९५ ॥

प्रारब्धं सिध्यति तदा यदा देहात्मना स्थितिः ।
देहात्मभावो नैवेष्टः प्रारब्धं त्यज्यतामतः ॥ ९६ ॥

शरीरस्यापि प्रारब्धकल्पना भ्रान्तिरेव हि ।
अध्यस्तस्य कुतः सत्त्वं असत्त्वस्य कुतो जनिः ।
अजातस्य कुतो नाशः प्रारब्धमसतः कुतः ॥ ९७ ॥

ज्ञानेनाज्ञानकार्यस्य समूलस्य लयो यदि ।
तिष्ठत्यप्यं कथं देह इति शङ्कावतो जडान् ॥ ९८ ॥

समाधातुं बाह्यदृष्ट्या प्रारब्धं वदति श्रुतिः ।
न तु देहादिमत्यत्वबोधनाय विपश्चिताम् ॥ ९९ ॥

यतः श्रुतेरभिप्रायः परमार्थैकगोचरः ।
परिपूर्णमनाद्यन्तं अप्रमेयमविक्रियम् ।
एकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन ॥ १०० ॥

स्वस्याविद्याबन्धसंबन्धमोक्षात् सत्यज्ञानानन्दरूपात्मलब्धौ ।
शास्त्रं युक्तिदेशिकोक्तिः प्रमाणं चान्तस्तिद्वया स्वानुभूतिः प्रमाणम् ॥

बन्धो मोक्षश्च तृप्तिश्च चिन्तारोग्यभुषादयः ।
स्वेनैव वेद्याः यज्ज्ञानं परेषामानुमानिकम् ॥ १०२ ॥

तटस्थिता बोधयन्ति गुरवः श्रुतयो यथा ।
प्रज्ञयैव तरेद्विद्वान् ईश्वरानुगृहीतया ॥ १०३ ॥

सगुणोपासनायाः ज्ञानसाधनता ।

चित्ते सत्त्वोत्पत्तौ तटिदिव बोधोदयो भवति ।
तद्धैव स स्थितः स्वान् यदि चित्तं शुद्धिमपयाति ॥ १०४ ॥

शुद्धयति हि नान्तरात्मा कृष्णपदाम्भोजभक्तिमृते ।
 वसनमिव क्षारोदैः भक्त्या प्रक्षाल्यते चेतः ॥ १०५ ॥
 यद्वत्समलादशे सुचिरं भस्मादिना शुद्धे ।
 प्रतिफलति वक्त्रमृच्छः शुद्धे चित्ते तथा ज्ञानम् ॥ १०६ ॥
 मृतं चैवामृतं द्वे एव ब्रह्मणो रूपे ।
 इत्युपनिषत्तयोर्वा द्वौ भक्तौ भगवदुपदिष्टौ ॥ १०७ ॥
 क्लेशादक्लेशाद्वा मुक्तिः स्यादेतयोर्मध्ये ।
 स्थूला सूक्ष्मा चेति द्वेषा हरिभक्तिरुपदिष्टा ॥ १०८ ॥
 स्वाश्रमधर्माचरणं कृष्णप्रतिमार्चनोत्सवो नित्यम् ।
 विविधोपचारकरणैर्हरिदासैः संगमः शश्वत् ॥ १०९ ॥
 ग्राम्यकथासुद्रेगः सुतीर्थगमनेषु तान्पर्यम् ।
 यदुपतिकथावियोगे व्यथं गतमायुरिति चिन्ता ॥ ११० ॥
 एवं कुर्वति भक्तिं कृष्णकथानुग्रहोत्पन्ना ।
 समुदेति सूक्ष्मभक्तिः यस्यां हरिन्तराविशति ॥ १११ ॥
 स्मृतिस्तपुराणवाक्यैः यथा श्रुतायां हरेर्मूर्तौ ।
 मानसपूजाभ्यासो विजननिवासेऽपि तात्पर्यम् ॥ ११२ ॥
 सन्धं समस्तजन्तुषु कृष्णस्यावस्थितेज्ञानम् ।
 अत्रोदो भूतगणे ततस्तु भूतानुकम्पा स्यात् ॥ ११३ ॥
 ममताशून्यन्वमतो निरहङ्कारत्वमक्रोधः ।
 वचने चानवकाराः कृष्णस्मरणेन शाश्वती ध्यान्ति ॥ ११४ ॥
 केनापि गीयमाने हरिगीते वेणुनादे वा ।
 आनन्दाविर्भावो युगपत्स्यात् हृष्टसात्त्विकोद्रेकः ॥ ११५ ॥

तस्मिन्ननुभवति मनः प्रगृह्यमाणं परात्मसुखम् ।
 स्थिरतां याते तस्मिन् याति मदीन्मत्तदन्तिदशाम् ॥ ११६ ॥
 जन्तुषु भगवद्भवं भगवति भूतानि पश्यति क्रमशः ।
 एतादृशी दशा चेत् तदैव हरिदासवर्यः स्यात् ॥ ११७ ॥
 भूतेष्वन्तर्यामी ज्ञानमयः सच्चिदानन्दः ।
 प्रकृतेः परः परात्मा यदुकुलतिलकः स एवायम् ॥ ११८ ॥
 ननु मगुणो दृश्यतनुः तथैकदेशादिवासश्च ।
 स कथं परात्मा प्राकृतवद्रागरोपयुतः ॥ ११९ ॥
 इतरे दृश्यपदार्थाः लक्ष्यन्तेऽनेन चक्षुषा सर्वे ।
 भगवाननया दृष्ट्या न लक्ष्यते ज्ञानदृग्गम्यः ॥ १२० ॥
 यद्यपि साकारोऽयं तथैकदेशी विभाति यदुनाथः ।
 सर्वगतः सर्वात्मा तथाप्ययं सच्चिदानन्दः ॥ १२१ ॥
 आश्रितमात्रं पुरुषं स्वाभिमुखं कर्षति श्रीशः ।
 लोहमपि चुम्बकाङ्गमा संशुद्धमात्रं जडं यद्वत् ॥ १२२ ॥
 अयमुत्तमोऽयमधमो जात्या रूपेण संपदा वयसा ।
 श्लाघ्योऽश्लाघ्यो वेत्थं न वेत्ति भगवाननुग्रहावसरं ॥
 यद्यपि सर्वत्र समस्तथापि नृहरिस्तथाऽप्येते ।
 भक्ताः परमानन्दे रमन्ति सदयावलोकैः ॥ १२४ ॥
 सुतरामनन्वशरणाः क्षीराद्याहारमन्तरा यद्वत् ।
 केवला स्नेहदृशा कञ्छपतनयाः प्रजीवन्ति ॥ १२५ ॥
 यद्यपि गगनं शून्यं तथाऽपि जलदामृताशुभ्रपेण ।
 चातकचकोरनाक्षीर्दमावात् पूरयत्याशाम् ॥ १२६ ॥

तद्ब्रह्मज्ञतां पुंसां दृग्वाङ्मनमामगोचरोऽपि हरिः ।
कृपया फलत्यक्तस्मात् सत्यानन्दामृतेन विपुलेन ॥ १२७ ॥

जीवन्मुक्तस्य आनन्दानुभवः ।

इति गुरुवचनाच्छ्रुतिप्रमाणात् परमवगम्य स तत्त्वमात्मयुक्त्या ।
प्रशमितकरणः समाहितारमा क्वचिदचलाकृतिरात्मनिष्ठितोऽभूत् ॥

कश्चित्कालं समाधाय परे ब्रह्मणि गानसम् ।
ष्युन्धाय परमानन्दादिदं वचनमब्रवीत् ॥ १२९ ॥

धन्योऽहं कृतकृत्योऽहं विमुक्तोऽहं भवग्रहात् ।
नित्यानन्दस्वरूपोऽहं पूर्णोऽहं त्वदनुग्रहात् ॥ १३० ॥

चिदमृतसुखाशौ चित्तफेनं विलीनं
क्षयमधिगत एवं वृत्तिचञ्चत्तरङ्गः ।
स्तिमितसुखसमुद्रो निर्विचेष्टः सुपूर्णः
कथमिह मम दुःखं सर्वदैकोऽहमस्मि ॥ १३१ ॥

यदज्ञानतो भाति विश्वं समस्तं विनष्टं च सद्यो यदात्मप्रबोधे ।
मनोवागतीतं विशुद्धं विमुक्तं परं ब्रह्म नित्यं तदेवाहमस्मि ॥ १३२ ॥

निरुपमनित्यनिरंशकेऽप्यखण्डे मयि चिति सर्वविकल्पनादिशून्ये ।
घटयति जगदीशजीवमेदं त्वघटितघटनापटीपसी माया ॥ १३३ ॥

सुखचिदखण्डविषोषमद्वितीयं वियदनलादिविनिर्मिते नियोज्य ।
भ्रमयति भवसागरे नितान्तं त्वघटितघटनापटीपसी माया ॥ १३४ ॥

निर्द्वैतोऽस्म्यहमस्मि निर्मलचिदाकाशोऽस्मि पूर्णोऽस्म्यहं
निर्देहोऽस्मि निरिन्द्रियोऽस्मि नितरां निष्प्राणवर्गोऽस्म्यहम् ।

निर्मुक्ताशुभमानसोऽस्मि विगलद्विज्ञानकोशोऽस्म्यहं

निर्मावोऽस्मि निरन्तरोऽस्मि विपुलप्रौढप्रकाशोऽस्म्यहम् ॥ १३५ ॥

तापत्रयविनिर्मुक्तः देहत्रयविलक्षणः ।

अऽस्यात्रयसाक्ष्यसि चाहमेवाहमरूपयः ॥ १३६ ॥

यदाकाशवत्सर्वं शान्तरूपं परं ज्योतिराकाशून्यं वरेण्यम् ।

यदाद्यन्तशून्यं परं शङ्करारूपं यदन्तर्विभाष्यं तदेवाहमस्मि ॥ १३७ ॥

नमस्तस्मै सदेकस्मै नमश्चिन्महसे मुहुः ।

यदेतद्विश्वरूपेण राजते गुरुराज ते ॥ १३८ ॥

इति नतमवलोक्य शिष्यवर्यं समधिगतात्मसुखं प्रबुद्धतत्त्वम् ।

प्रसुदितहृदयः स देशिकेन्द्रः पुनरिदमाह वचः परं महात्मा ॥ १३९ ॥

अशरीरं सदा सन्तमिमं ब्रह्मविदं क्वचित् ।

प्रियाप्रिये न स्पृशतः तथैव च शुभाशुभे ॥ १४० ॥

अहिनिर्ल्वपनीवायं मुक्तदेहस्तु तिष्ठति ।

इतस्ततश्चाल्यमानो यत्किञ्चित्प्राणवायुना ॥ १४१ ॥

यत्र कापि विशीर्णं पर्णमिष तरोर्वपुः पतनात् ।

ब्रह्मीभूतस्य यतेः प्रागेव हि तच्चिदग्निना दग्धम् ॥ १४२ ॥

कुल्यायामथ नद्यां वा शिवक्षेत्रेऽपि चत्वरि ।

पर्णं पतति चेत्तेन तरोः किं नु शुभाशुभम् ॥ १४३ ॥

प्रज्ञानघन इत्यात्मलक्षणं सत्यसूचकम् ।

अनूद्योपाधिकस्यैव कथयन्ति विनाशनम् ॥ १४४ ॥

अविनाशी वा अरेऽप्यमात्मेति श्रुतिरात्मनः ।

प्रमवीत्यविनाशित्वं विनश्यत्सु विहारिषु ॥ १४५ ॥

घटे नष्टे यथा व्योम व्योमैव भवति स्फुटम् ।
तथैवोपाधिविलये ब्रह्मैव ब्रह्मविस्त्वयम् ॥ १४६ ॥

एवं विदेहकैवल्यं सन्मात्रत्वमखण्डितम् ।
ब्रह्ममावं प्रपद्यैष यतिर्नावर्तते पुनः ॥ १४७ ॥

मायाकल्लसौ बन्धमोक्षौ न स्तः स्वात्मनि वस्तुतः ।
यथा रज्जौ निष्क्रियायां सर्पाभासविनिर्गमौ ॥ १४८ ॥

न निरोधो न चोत्पत्तिः न बद्धो न च साधकः ।
न मुमुक्षुर्न वै मुक्त इत्येषा परमार्थता ॥ १४९ ॥

सकलनिगमचूडास्वान्तसिद्धान्तगुह्यं परमिदमतिगुह्यं दर्शितं ते मयाऽद्य ।
अपगतकालेदापः कामानिष्टेकयाद्ब्रह्म तदतुलमसकृत् त्वं भावयेदं मुमुक्षुः ॥

इत्याचार्यस्य शिष्यस्य संवादेनात्मलक्षणम् ।
निरूपितं मुमुक्षुणां सुखबोधोपपत्तये ॥ १५१ ॥

हितमिदमुपदेशमाद्रियन्तां विहितनिरस्तसमस्तचिचदीयाः ।
भवसुखावेमुखाः प्रशान्तचित्ताः श्रुतिरसिका यतयो मुमुक्षवो ये ॥

विमय्य वेशेदधितः समुद्भूतं सुमेधाऽवेस्तु यथा महत्तमनिः ।
तथाऽमृतं ज्ञानमिदं हि ध्येः पुण्यं नमो शुभम्यः परमीक्षितं च ध्येः ॥ १५३ ॥

कृष्णद्वैपायनं व्यासं सर्वभूतहिते रतम् ।
वेदाङ्गप्रभाकरं चन्दे शमादिनिलयं मुनिम् ॥ १५४ ॥

सच्चिदानन्दरूपाय कृष्णायाक्लिष्टकारिणे ।
नमो वेदान्तधेयाय गुण्ये मुदिसाक्षिणे ॥ १५५ ॥

शास्त्रं शास्त्रेऽमीमांसा देवस्तु परमेश्वरः ।
भाचार्याः शास्त्राचार्याः सन्तु जन्मनि जन्मनि ॥ १५६ ॥

संसारध्वनि तापमानुकिरणप्रोद्भूतदाहव्यथा-
 खिन्नानां जलकांक्षया मरुभुवि धान्त्या परिभ्राम्यताम् ।
 अत्यासन्नसुखांबुधिं सुखकरं ब्रह्माद्वयं दर्शय-
 न्त्येषा शङ्करमारती विजयते निर्वाणसन्दायिनी ॥ १५७ ॥
 - इति श्रीशङ्करविजयमकरन्दे पञ्चविंश आस्वादः समाप्तः ॥

॥ सप्तविंश आस्वादः ॥

आचार्याणां उपदेशः ।

अथ कान्यकुमारसन्धिसेतुस्यलिनीवेङ्कटकालहस्तिपातुः ।
 यमिनेतुरमुष्य षाञ्चियात्रा शामेदानीं शमदं क्रियाद् विचिन्ता ॥ १ ॥
 शिष्यान्बहुविधप्रज्ञामेधायुक्तान् विबोधयन् ।
 अध्यात्मतत्त्वं विविधप्रश्नोत्तरपरोऽभवत् ॥ २ ॥

सङ्कलने मूलम् - जगद्गुरुरत्नमालास्तोत्रतः १, प्रभोत्तररत्न-
 मालिकातः ३-१९, गुरुवंशकान्यतः २१, गौरीदशकतः २५, भवानी-
 भुजङ्गतः २६-२७, सुब्रह्मण्यभुजङ्गतः २९-४२, शङ्कराभ्युदयतः
 ४४-४६, ५१-५३, ५७, ६६, ६७, ७६, हरिमीढेस्तोत्रतः
 ४७-५०, शिवभुजङ्गतः ५४-५६, मीनाक्षीपञ्चरत्नतः ५८-५९,
 मीनाक्षीस्तोत्रतः ६०, त्रिपुरसुन्दर्यष्टकतः ६१-६३, ब्रह्मानन्दीयतः
 ६४-६५, ९३-१०८, माधवीयतः ६७, ७८-७९, श्रीरामभुजङ्गतः
 ६८-७१ हनुमत्पञ्चरत्नतः ७२-७५, द्वादशल्लङ्कस्तोत्रतः ७७, गणेश-
 पञ्चरत्नतः ८२-८३, गणेशभुजङ्गतः ८४-८५, गोविन्दनाथीयतः
 ८७-९०, श्रीकृष्णनायाष्टकतः ९१-९२, मातृकापुष्पमालातः १०९-
 १११, नवरत्नमालिकातः ११२-११४, अष्टौतामृतबोधतः ११६,
 अपरोक्षानुभूतेः विद्यारण्यकृतदीपिकातः ११७-११८.

भगवन् किमुपादेयं गुरुवचनं, हेयमपि च किमकार्यम् ।
 को गुरुरधिगततत्त्वः शिष्यद्वितायोद्यतः सततम् ॥ ३ ॥
 त्वरितं किं कर्तव्यं विदुषां संसारसन्ततिच्छेदा ।
 किं मोक्षतरोर्दीप्तं सम्यग्ज्ञानं क्रियासिद्धम् ॥ ४ ॥
 पातुं कर्णाञ्जलिभिः किममृतमिह युज्यते सदुपदेशः ।
 किं गुरुताया मूलं यदेतदप्रार्थनं नाम ॥ ५ ॥
 को नरकः परवशता किं सौख्यं सर्वसङ्गविरतिर्या ।
 किं सत्यं भूतहितं प्रियं च किं प्राणिनामसवा ॥ ६ ॥
 चिन्तामणिरिव दुर्लभमिह किं कथयामि तच्चतुर्भद्रम् ।
 दानं प्रियवाक्सहितं ज्ञानमगर्वं क्षमान्वितं शौर्यम् ।
 वित्तं त्यागसमेतं दुर्लभमेतच्चतुर्भद्रम् । ७ ॥
 किमहर्निशमनुचिन्त्यं भगवच्चरणं न संसारः ।
 चक्षुष्मन्तोऽप्यन्धाः के स्युर्ये नास्तिका मनुजाः ॥ ८ ॥
 कोहि भगवत्प्रियः स्याद् योऽन्यं नोद्वेजयेदनुद्विष्टः ।
 कस्यैश्वर्यं यः किल शङ्करमाराधयेद्भक्त्या ॥ ९ ॥
 कः शिष्यो यो वेदप्रमाणवान् को हतः क्रियाभ्रष्टः ।
 किं माग्यं देहवतामारोग्यं कः फली कृपिकृद् १० ॥
 का च परदेवतोक्ता चिच्छक्तिः को जगद्भर्ता ।
 र्घ्याः, सर्वेषां को जीवनहेतुः स पर्जन्यः । ११ ॥
 कः शूरो यो भीतत्राता प्राता च कः स गुरुः ।
 को हि जगद्गुरुकृतः शम्भुर्ज्ञानं कुतः शिवादेव ॥ १२ ॥
 मुक्तिं लभेत कस्मात् मुहुन्दमक्तेः मुहुन्दः कः ।
 यस्तारपेदविद्यां का चाविद्या यदारमनोऽस्फूर्तिः ॥ १३ ॥

किं मिथ्या यद्विद्यानाश्यं तुच्छं तु शश्विपाणादि ।

का चानिर्वचनीया माया किं कल्पितं द्वैतम् ॥ १४ ॥

किं पारमार्थिकं स्यात् अद्वैतं चाज्ञता कृतोऽनादिः ।

वपुश्च पोषकं किं प्रारब्धं चाज्ञदायि किं चायुः ॥ १५ ॥

को मायी परमेशः क इन्द्रजालायते प्रपञ्चोऽयम् ।

कः स्वप्ननिमो जगद्भ्रमद्वारः सत्यमपि च किं ब्रह्म ॥ १६ ॥

कोऽन्नाद्यणैरुपास्यो गायत्र्यर्काग्निगोचरः शुम्भुः ।

गायत्र्यामादित्ये चाग्नी शुम्भौ च किन्तु तत्तत्तम् ॥ १७ ॥

प्रत्यक्षदेवता का माता पूज्यो गुरुश्च कस्तातः ।

केषाममोषत्रचर्नं ये च पुनः सत्यमीनशमशीलाः ॥ १८ ॥

फलमपि भगवद्भक्तेः किं तल्लोकस्वरूपसाक्षान्वम् ।

मोक्षश्च को ह्यविद्यास्तनयः कः सर्ववेदभूरथ चोम् ॥ १९ ॥

इति तेषां कण्ठस्थं प्रश्नोत्तररत्नमालिकामकरोत् ।

ते मुक्ताभरणा इव विमलाश्वाभान् सुधीसमाजेषु ॥ २० ॥

तीर्थक्षेत्रयात्रा ।

सुरेश्वराचार्य सरस्वतीं त्वं संयुजयन्नास्व चिरादिहेति ।

दत्त्वाऽम्पनुज्ञां विनताय तस्मै शिष्यैः समस्तैः स जगाम काञ्चीम् ॥

सुरेश्वरोऽपि तत्रैव वसन् गुरुवराज्ञया ।

शिष्यान्ध्यापयन्नास्तं यतीन् पृथ्वीधरादिकान् ॥ २२ ॥

तत्र पृथ्वीधराचार्यं प्रतिष्ठाप्य सुरेश्वरः ।

जगाम काञ्चीं प्रयतो गुरुवर्यदिदृक्षया ॥ २३ ॥

शङ्करः प्रस्थितः कन्याकुमारीक्षेत्रमाययौ ।

तपस्यन्तीं कुमारीं तां पार्वतीं समुपसृत च ॥ २४ ॥

लीलालम्बस्यापिनल्लुप्तखिललोकां लोकातीतैर्योगिभिर्गन्तश्चिरमृग्याम् ।

बालादित्यश्रेणिममानद्युतिपुञ्जां गौरीमम्बामम्बुरुहाक्षीमहमीडे ॥

त्वमर्कस्त्वमिन्दुस्त्वमग्निस्त्वमापस्त्वमाकाशभूवायवस्त्वं महत्स्वम् ।

त्वदन्यो न कश्चित्प्रपञ्चोऽस्ति सर्वं त्वमानन्दसंविस्वरूपां भजेऽहम् ॥

गुरुस्त्वं शिवस्त्वं च शक्तिस्त्वमेव न्वमेवासि माता पिता च त्वमेव ।

त्वमेवासि विद्या त्वमेवामि बन्धुर्गतिर्मे मतिर्देवि सर्वं त्वमेव ॥ २७ ॥

इति स्तुवन् प्रणम्यतां कुमारीं त्र्यक्षरीमयीम् ।

धरानीतिकरां देवीं जयन्तीनगरं ययौ ॥ २८ ॥

दक्षिणाब्धेस्तटे रम्ये कृताब्जमुमासुतम् ।

श्रीसन्धिनागरेषानं साप्रजं प्राणमत्ततः ॥ २९ ॥

सदा बालरूपापि विघ्नाद्रिहन्त्री महादन्तिवक्त्रापि पञ्चास्यमान्या ।

विधीन्द्रादिमृगया गणेशमिषा मे विधत्तां धियं कापि कल्याणमूर्तिः ॥

न जानामि शब्दं न जानामि चार्थं न जानामि पद्यं न जानामि गद्यम् ।

चिदेका पडास्या हृदि द्योतते मे मुखान्निस्तारन्ते गिरश्वापि चित्रम् ॥

यदा सन्निधानं गता मानवा मे भवामोधिगारं गतास्ते तदैव ।

इति व्यञ्जयन् सिन्धुतीरे य आस्ते तमीडे पवित्रं पराशक्तिपुत्रम् ॥

यथाऽब्धेस्तरंगा लयं यान्ति तुंगाः तथैवापदः सन्निधौ सेवतां मे ।

इतीवोर्मिपंक्तीर्नृणां दर्शयन्तं सदा मावये ह्यसरोजे गुहं तम् ॥ ३३ ॥

गिरौ मन्निवासे नरा येऽधिरूढाः तदा पर्वते राजते तेऽधिरूढाः ।

इतीव ब्रुवन् गन्धदौलाधिरूढः स देवो मुदे मे सदा पण्डितोऽस्तु ॥

विशालेषु कर्णान्तदीर्घेष्वजस्रं दयास्यन्दिषु द्वादशस्त्रीक्षणेषु ।
मयीपत्कटाक्षः सकृत्पातितश्चेत् भवेच्च दयाशील का नाम हानिः ॥
प्रशान्तेन्द्रिये नष्टसंज्ञे विचेष्टे कफोद्गारिवक्षत्रे मयोत्कम्पिगात्रे ।
प्रयाणोन्मुखे मर्यनाथे तदानीं द्रुतं मे दयालो भवात्रे गुह त्वम् ॥
कृणान्तस्य दूतेषु चण्डेषु कोपात् दह छिन्धि मिन्धीति मां तर्जयत्सु ।
मयूरं समारुह्य मा भैरिति त्वं पुरः शक्तिपाणिर्ममाथाहि शीघ्रम् ॥
प्रणम्यामकृत्पादयोस्ते पतित्वा प्रसाद्य प्रभो प्रार्थयेऽनेकवारम् ।
न वक्तुं क्षमोऽहं तदानीं कृपाब्धे न कार्यान्तकाले मनागप्युपेक्षा ॥
अहं सर्वदा दुःखमारावमन्त्रो मवान् दीनचन्द्रुस्त्वदन्यं न याचे ।
भवद्भक्तिरोधं सदा क्लृप्तबाधं ममाधि द्रुतं नाशयोमासुत त्वम् ॥
अपस्मारकृष्टुषयाशःप्रमेहज्वरोन्मादगुल्मादिरोगा महान्तः ।
पिशाचाश्च सर्वे भवत्पत्रभूर्ति विलोक्य क्षणात्तारकारे द्रवन्ते ॥ ४० ॥
मृगाः पक्षिणो दंशका ये च दुष्टाः तथा व्याघयो बाधका ये मदङ्गे ।
भवच्छक्तितीक्ष्णाप्रमिन्नाः सुदूरे विनश्यन्तु ते चूर्णितक्रौञ्चशैल ॥
नमः कैकिने शक्तये चापि तुभ्यं नमःश्याम तुभ्यं नमः कुक्कुटाय ।
नमः सिन्धवे सिन्धुदेशाय तुभ्यं पुनः स्कन्दमूर्ते नमस्ते नमोऽस्तु ॥

इत्य गुहापिनस्वान्तो भक्तियुक्तः प्रणम्य तम् ।

निर्जगाम ततः सिन्धुतीरतीर्षाटनाय सः ॥ ४३ ॥

अथ देशिकेन्दुरधिगम्य तैर्दिकैः शनकैरनन्तशयनाभिषं स्वल्पम् ।

समवैश्रतात् सरसीरुहेक्षणं श्रुतिचूलिकासमधिगम्यवैभवम् ॥ ४४ ॥

मुनिबुद्धरस्य वक्ष्येऽधिमानसं प्रमदांबुराशिब्दहरीमैधिरम् ।

मुमुदे च ङेचनवकोरपत्तिणा पुरतः स्फुरत्युरुतमोहरे विधौ ॥ ४५ ॥

अथ मार्धवं शुभतमालकाननं महनीयगन्धवनमालिकोज्ज्वलम् ।
उपलभ्य कोकिलयुवेष कन्दलन्मधुरस्वरः समजनिष्ट देशिकः ॥

स्तोष्ये भक्त्या विष्णुमनादि जगदादि यस्मिन्नेतत्संसृतिचक्रं भ्रमतीत्यम् ।
यस्मिन्दृष्टे नश्यति तत्संसृतिचक्रं तं संसारष्वान्तविनाशं हरिमीडे ॥

सर्वज्ञो यो यश्च हि सर्वः सकलो यो यश्चानन्दोऽनन्तगुणो यो गुणधामा ।
यश्चाद्यको व्यस्तसमस्तः सदसद्यः तं संसारष्वान्तविनाशं हरिमीडे ॥

यस्मादन्यन्नास्त्यपि नैवं परमार्थं दृश्यादन्यो निर्विषयज्ञानमयत्वात् ।
ज्ञातृज्ञानज्ञेयविहीनोऽपि सदा ज्ञः तं संसारष्वान्तविनाशं हरिमीडे ॥

ओतं प्रीतं यत्र च सर्वं गगनान्तं योऽस्थूलानन्वादिषु सिद्धोऽश्ररसंज्ञः ।
ज्ञाताऽतोऽन्यो नेऽयुपलभ्यो न च वेद्यः तं संसारष्वान्तविनाशं हरिमीडे ॥

अथ देवदेवनुतिपावनाननो यतिशेखरो यतमना इतस्ततः ।

अतिगवनानि परितस्तपोवनान्यनघा नदीरभिययौ सरसि च ॥ ५१ ॥

जन्ता हि यत्र कृतमालिकाऽऽपगाजलपानजातजडिमापनुत्तये ।

रसनाञ्चले मधुरदं क्षिपत्यसौ मधुरामवापदय तामनुत्तमाम् ॥ ५२ ॥

कृतमालिकाकृतजलावगाहनः क्रमशः क्रियाः समुचितास्समाचरन् ।

शतशः प्रणम्य शशिखण्डमण्डनं मुखरोऽजनिष्ट मुनिशेखरो मुदा ॥

स्वसेवासमायातदेवाभुरेन्द्रानमन्मौलिमन्दारमालाभिषिक्तम् ।

नमस्यामि अम्मो पर्दामोरुहं ते भवाम्भोधियोतं भवानीविभाष्यम् ॥

शिवायेति शब्दो नमःपूर्वं एष स्मरन्मुक्तिकृन्मृत्युहा तत्ववाची ।

महेशान मागान्मनस्तो वचस्तः सदा महामेतत्प्रदानं प्रयच्छ ॥ ५५ ॥

महादेव शंभो गिरीश त्रिशूलिन् त्वयीदं समस्तं विभातीति यस्मात् ।

श्रिवादन्यथा दैवतं नामिज्ञाने शिवोऽहं शिवोऽहं शिवोऽहम् शिवोऽहम् ॥

अधिहेमपुष्करिणि क्लृप्तमज्जनो भसितत्रिपुण्ड्रपरिदीपितालिकः ।

अभिवन्द्य मीननयनामसावभूत् कवितात्मना परिणतात्मभक्तिकः ॥ ५७ ॥

उद्यद्भानुसहस्रकोटिसदृशा केयूरहारोज्ज्वला

विम्बोष्ठीं स्मिन्दन्तपङ्क्तिरुचिरां पीताम्बरालङ्कृताम् ।

विष्णुब्रह्मसुरेन्द्रसेवितपर्दा तत्त्वस्वरूपा शिवा

मीनार्थीं प्रणतोऽस्मि सन्ततमहं कारुण्यवारां निधिम् ॥ ५८ ॥

श्रीविद्यां शिवशाममामनिलयां ह्रींकारमन्त्रोज्ज्वलां

श्रीचक्राश्रितविन्दुमध्यवसति श्रीमत्समानापकीम् ।

श्रीमत्पण्डुखविघ्नराजजननीं श्रीमज्जगन्मोहिनीं

मीनार्थीं प्रणतोऽस्मि सन्ततमहं कारुण्यवारां निधिम् ॥ ५९ ॥

वीणानादनिमीलितार्धनयने विस्रस्तचूलीभरे

ताम्बूलारुणपल्लवाधरयुते ताटङ्कहारान्विते ।

श्यामे चन्द्रकलावर्तसकलिते कस्तूरिकाकालिके

पूर्णं पूर्णकलाभिरामवदने मां पाहि मीनाम्बिके ॥ ६० ॥

कदम्बवनचारिणीं मुनिकदम्बकादम्बिनीं

नितम्बजितभूधरां सुरनितम्बिनीसेविताम् ।

नवाभ्युरुहलोचनामभिनवाभ्युदश्यामलां

त्रिलोचनकुटुम्बिनीं त्रिपुरसुन्दरीमाश्रये ॥ ६१ ॥

कदम्बवनशालया कुचभरोल्लसन्मालया

कुचोपमितशैलया गुरुकृपालसङ्केलया ।

मदारुणकपोलया मधुरगीतवाचालया

कयापि घनलीलया क्वचिता वयं लीलया ॥ ६२ ॥

कदम्बवनमध्यगां कनकमण्डलोपस्थितां

षडभ्युरुदवासिनीं सततसिद्धसाँदामिनीम् ।

विदम्बितजपारुचि विकचचन्द्रचूडामणि
त्रिलोचनकुटुम्बिनी त्रिपुरसुन्दरीमाश्रये ॥ ६३ ॥

मीनार्क्षी पूजयित्वाऽय मीनार्क्षीशासनादप ।
सूक्ष्मरूपयुते रत्ने सूक्ष्मरूपेण यन्त्ररुम् ॥ ६४ ॥

श्रीचक्रं तु विलिख्याप नासिकाभरणं च तत् ।
आवाह्य च परं शक्ति तस्मिन्संग्रह्य यत्रतः ।
मीनाख्या अर्पयामास नासिकायां जगद्गुरुः ॥ ६५ ॥

अनुदिनमिति देवीमर्वयन् वाक्प्रसूनैः
आविरतग्रमरोच्चैः सौरभीसौत्वभीकैः ।
निगमशिखरचिन्तानिर्वृतो निर्व्यलीकैः
बहुदिनमिह वासं बहुमंस्तार्यशादः ॥ ६६ ॥

शेखरोऽथ यमिनां सदानुगैः सेतुदर्शनकुन्डहृत्पाद्मजन् ।
स्निग्धुबन्धुतटसीन्नि राघवं दर्भूत्कृततल्पमस्तुन ॥ ६७ ॥

विशुद्धं परं सच्चिदानन्दरूपं गुणाधारमाघारहीनं वरेण्यम् ।
महान्तं विमान्तं गुहान्तं गुणान्तं सुदान्तं स्वयं धाम रामं प्ररघे ॥
महारत्नपीठे शुभे कल्पमूले सुखाशीनमादित्यकोटिप्रकाशम् ।
सदा ध्यानकीलरूपणोपेठमेकं सदा रामचन्द्रं मजेऽहं मजेऽहम् । ६९ ॥
पुरा प्राञ्जलीनाञ्जनेशादिभक्तान् स्वचिन्मुद्रया भद्रया बोधयन्तम् ।
भजेऽहं मजेऽहं सदा रामचन्द्रं तदन्यं न मन्ये न मन्ये न मन्ये ॥
निजे मानसे मन्दिरे सन्निधेदि प्रसीद् प्रसीद् प्रभो रामचन्द्र ।
सप्तोषिन्निणा कैकयीनन्दनेन स्वशक्त्याऽनु भक्त्या च संसृष्ट्यमान ॥
सदा राम रामेति नामाशुतं ते सदाराममानन्दनिष्पन्दकन्दम् ।
पिबन्तं नमन्तं सुदन्तं हसन्तं हनूमन्तमन्तर्मजे तं निशान्तम् ॥ ७२ ॥

वीताखिलविषयेच्छं जातानन्दाश्रुपुलकमत्यच्छम् ।

सीतापतिदूताद्यं वातात्मजमद्य भावये हृद्यम् ॥ ७३ ॥

दूरीकृतसीतार्तिः प्रकटीकृतारामवैभवस्फूर्तिः ।

दारितदशमुखकीर्तिः पुरतो मम मातु हनूपतो मूर्तिः ॥ ७४ ॥

वानरनिकाराभ्यक्षं दानवकुलकुमुदरविकरसदृक्षम् ।

दीनजनावनदीक्षं पवनतपःपाकपुञ्जमद्राक्षम् ॥ ७५ ॥

इत्य क्लृप्तस्थनुपतिस्थपतेर्यशांसि स कीर्तियन्नवहराणि स संयमीन्द्रः ।

सिन्धौ निमग्ज्य सह पर्वतवर्चनीशं श्रीरामनायमभिवन्द्य ततस्तमस्तौत् ॥

भीताम्रपर्णाजलराशियोगे निबद्धय सेतुं निशि विल्वपत्रैः ।

श्रीरामचन्द्रेण समर्चितं तं रामेश्वरारूपं सततं नमामि ॥ ७७ ॥

अमवत्किञ्च तस्य तत्र शार्कैः गिरिजार्चाकपटान्मधुप्रसक्तैः ।

निकटस्यवितीर्णभूरिमोदस्पुटरिखत्पट्टयुक्तिमान् विवादः ॥ ७८ ॥

स हि युक्तिभैर्विधाय शाक्तान् प्रतिवाग्व्याहरणेऽपि तानशक्तान् ।

द्विजजातिबहिष्कृताननार्थानकरोल्लोकहिताय कर्मसेतुम् ॥ ७९ ॥

रामेश्वरादिनिष्क्रम्य ततो देशिकपुङ्गवः ।

शिष्यैः परिवृतो मार्गे षत्रुतुण्डपुरीमगात् ॥ ८० ॥

स्नात्वा गन्धवतीतोये गजाननमग्नयत् ।

पञ्चरत्नभुजङ्गाक्षयस्तोत्राभ्या तोपयंथ तम् ॥ ८१ ॥

मुदा कराचमोदकं सदा विमुक्तिसाधकं

कलाधरावतंसकं विलासिलोकरक्षकम् ।

अनायकैकनायकं विनाशितेभदैत्यकं

नताशुमाशुनाशकं नमामि तं विनायकम् ॥ ८२ ॥

नतैतरातिभीकरं नवोदिताकंभास्वरं
 नमत्सुरारिनिर्जरं नताधिकापदुद्धरम् ।
 सुरेश्वरं निषीश्वरं गजेश्वरं गणेश्वरं
 महेश्वरं तमाश्रये परात्परं निरन्तरम् ॥ ८३ ॥

रणक्षुद्रघण्टानिनादाभिरामं चलत्ताण्डवोदण्डवत्पद्मतालम् ।
 लसत्तुन्दिलाङ्गोपरिव्यालहारं गणाधीशमीशानघृतं तमीडे ॥ ८४ ॥
 प्रकाशजपारक्तरत्नप्रसूनप्रवालप्रभातारुणज्योतिरैकम् ।
 प्रलम्बोदरं वक्रतुण्डैकदन्तं गणाधीशमीशानघृतं तमीडे ॥ ८५ ॥

वक्रतुण्डं समाराध्य वक्रतुण्डपुरोत्तमे ।
 निर्वृतः प्रययौ चोलान् कावेरीसलिलान्छुतान् ॥ ८६ ॥
 गच्छन्नप्वनि कावेरी सरितं सन्ददर्श सः ।
 यस्यां द्वात्वा हरी भक्तिं मुक्तिदां यान्ति मानवाः ॥ ८७ ॥
 यस्याः पावनतोषाया मत्स्ये स्वर्णमयं महत् ।
 क्षेत्रमाभाति विख्यातं लोके श्रीरंगसंज्ञया ॥ ८८ ॥
 तत्र द्वात्वा यतीन्द्रस्तं सशिष्यः कमलापतिम् ।
 ददर्श भोगिशय्यायां भान्तं श्रीरंगनायकम् ॥ ८९ ॥
 नत्वा तस्य पदांभोजे रमाकान्तस्य शङ्करः ।
 अर्चयित्वा ततोऽस्तौत्तं पद्मपादादिभिर्द्युतः ॥ ९० ॥

मानन्दरूपे निजबोधरूपे ब्रह्मस्वरूपे श्रुतिमूर्तिरूपे ।
 क्षशाङ्गरूपे रमणीयरूपे भीरङ्गरूपे रमतां मनो मे ॥ ९१ ॥
 सच्चिदानन्दशायी ध्रुवगेन्द्रशायी नन्दाङ्गशायी कमलाङ्गशायी ।
 धीरान्विशायी बटवप्रशायी भीरङ्गशायी रमतां मनोऽञ्जे ॥ ९२ ॥

तदालयवरिष्ठेऽथ जनाकर्षणसंज्ञकम् ।
यन्त्रं निधाप बिंबवत्याधस्तात् जम्बूवनं ययौ ॥ ९३ ॥

गजारण्ये जम्बुनापमम्मयं लिङ्गमुत्तमम् ।
मुदमापाखिलाण्डेऽद्या युतं तत्रणमन्मुहुः ॥ ९४ ॥

देव्याश्च सन्निधौ योगी ध्याननिष्ठो धभूव सः ।
ध्यानस्यं भगवत्पार्दं प्रावदत्परमेधरी ॥ ९५ ॥

श्रीचक्रसुतताटङ्के नवरत्नविचित्रिते ।
कारयित्वा विधानेन मम कर्णां विभूषय ॥ ९६ ॥

एवं देव्या यचः श्रुत्वा शङ्करो हृष्टमानसः ।
श्रीचक्रयन्त्रवदत्तैः स्वर्णैश्च बहुशोभितम् ॥ ९७ ॥

ताटङ्कयुगले दीप्तं शिवशक्तिस्वरूपकम् ।
कारयित्वा विधानेन महोत्सवपुरस्सरम् ॥ ९८ ॥

सुदिनेऽथ सुलभ्राज्यं भूषयामास चाग्निकाम् ।
मातृभूतेधरं गत्वा ज्ञात्वा शिष्यसमन्वितः ॥ ९९ ॥

कावेर्यां पूजयामास गिरिमूर्ध्नि सुसंस्थितम् ।
पूजयामास विप्रेशं पुष्टिलक्ष्मीसमन्वितम् ॥ १०० ॥

मातृभूतेधरं शम्भुं सुगन्धिवुन्तलाग्निकाम् ।
उवास दिनमेकं तु मातृभूतस्यले सुखम् ॥ १०१ ॥

अखिलाण्डेऽधरीसमन्विष्ट्याः पूजका द्विजाः ।
प्रणम्य भगवत्पार्दं प्रार्थयामासुरेव ते ॥ १०२ ॥

१०१. सुगन्धिवुन्तलाम्बाया आलयं परितः शिलासु सौन्दर्य-
द्वरी चटुक्किता वर्तते ।

अत्युग्ररूपा सञ्जाता ताटङ्गादिविभूयिता ।
अखिलाण्डेश्वरी देवी दहन्तेऽसन्निधौ स्थिताः ॥ १०३ ॥

दयं तथा पीड्यमानाः न शक्ताः पूजने विभो ।
उग्रप्रशमनं-देव्याः कुरु देव नमोऽस्तु ते ॥ १०४ ॥

गुरोस्तु शासनादेव सुधन्वा नृपसत्तमः ।
मूर्तिं भव्यां चकारासौ गणेशानस्य शिल्पिभिः ॥ १०५ ॥

तां मूर्तिं स्थापयामास देव्या अभिमुखीं गुरुः ।
पुत्रं धीक्ष्य परा शक्तिः पुरतस्तं गणेश्वरम् ॥ १०६ ॥

शान्ता सद्यो बभूवाथ तुष्टोऽभूच्च जगद्गुरुः ।
संपूज्य देवीतनयं तदादि पुरतः स्थितम् ॥ १०७ ॥

देव्याः सपर्यां व्यदधुः श्रीविद्यार्चनतत्पराः ।
अखिलाण्डेश्वरीमस्तौत् स्यान्मनसि शङ्करः ॥ १०८ ॥

लूनाधीशमजेन्द्रपूजितपदे लूनाहितेशान्विते
ह्रींकाराङ्कितविन्दुपीठनिलये ह्रींकाररूपेडिते ।
लूतातन्तुजडीकृतेशनिलये लूनादिषष्ठीदले
लूताह्मापतिमुक्तिदाहृमदिले वन्देऽखिलाण्डेश्वरि ॥

जम्बूमुलनिधे जनार्दननुते जम्मारिसंभाविते
जम्बूद्वीपमनोज्ञकल्पलतिके जम्बूवारमजाशेखरे ।
जन्मव्याधिजरापहे जलमये जाम्बूनदालङ्कृते
जम्बूनाथमनोदरे जननुते वन्देऽखिलाण्डेश्वरि ॥ ११० ॥

यज्ञे यज्ञफलप्रदे यमिनुते यज्ञेश्वराराधिते
यक्ष्मणे यमसूदनप्रियतमे यज्ञेशसंपूजिते ।

पन्त्रस्थे यतिपूजिते यतिकृतश्रीचक्रभूषोज्ज्वले
यक्षिण्यादिसमस्तशक्तिविभुते वन्देऽखिलाण्डेश्वरि ॥

हारनूपुरकिरीटकण्डलविभूषितावयवशोभिनीं
कारणेश्वरमौलिकोटिपरिकल्प्यमानपदपीठिकाम् ।
कालकालफणिपाशवाणधनुरङ्कुशामरुणमेखलां
फालभूतिलकलोचनां मनसि भावयामि परदेवताम् ॥

कण्डलत्रिविधकोणमण्डलविहारपद्मसमुल्लसत्-
पुण्डरीकमुखभेदिनीं च परचण्डमानुसमुज्ज्वलाम् ।
मण्डलेन्दुपरिवाहितामृततरङ्गिणीमरुणरूपिणीं
मण्डलान्तमणिदीपिकां मनसि भावयामि परदेवताम् ॥

कालिकात्रिमिरकुन्तलान्तघनभृङ्गमङ्गलविराजिनीं
चूलिकाशिखरपालिकावलयमल्लिकासुरमिसौरमाम् ।
वालिकामधुरमण्डमण्डलमनोहराननसरोरुहां
कालिकामखिलनायिकां मनसि भावयामि परदेवताम् ॥

नत्वैवमखिलाण्डेशी तदाराधननिर्भरः ।
निनाय समयं कञ्चित् ततो मध्यार्जुनं ययौ ॥ ११५ ॥

संसारसर्पेपरिदृष्टविनष्टजन्तुसञ्जीवनाय परया रूपयोपपन्नः ।
ग्रहावबोधपरमीपद्यमुद्वहन् यः तं शङ्करं परेतरं भियंजां भजामि ॥ ११६ ॥

यद्ययं शङ्करः साक्षादेदान्ताम्भोजभास्करः ।
नोक्षेप्यत्तर्हि काशेत कथं व्यासादिसूत्रितम् ॥ ११७ ॥

नमस्तस्मै भगवते शङ्कराचार्यरूपिणे ।
येन वेदान्तविधेयमुद्घृता वेदसागरात् ॥ ११८ ॥

इति श्रीशङ्करविजयमकरन्दे सप्तविंश व्याख्यादः समाप्तः ॥

॥ अष्टाविंश आस्वादः ॥

तीर्थक्षेत्रयात्रा ।

धीगुहं भगवत्पादं शरण्यं भक्तवत्सलम् ।

शिवं शिवकरं शुद्धमप्रमेयं नमाम्यहम् ॥ १ ॥

संप्राप्तसन्तोषविनीतशिष्यैः साकं जगत्यां विजयं विधित्सुः ।

अद्वैतसिद्धान्तसरोजसूर्यो मध्यार्जुनेशावसथं ययौ सः ॥ २ ॥

तं पूजयित्वाऽनुचरैः सभायां पप्रच्छ तत्त्वं किमिहेति योगी ।

दद्याद्भक्तिप्रोक्षमुजोऽय सत्यमद्वैतमेवेत्यवदत्त्रिरीशः ॥ ३ ॥

तत्क्षेत्रवासिनः सर्वान् प्रातःस्नानपरायणान्* ।

पञ्चयज्ञपराभित्यं देवतातिथिपूजकान् ॥ ४ ॥

समागणपतीशार्कान्युतांघ्र्यर्चापरायणान् ।

स्यक्तमेदकपानाशु वेदान्तपरिनिष्ठितान् ॥ ५ ॥

विधाय देशिकेन्द्रोऽसौ प्रसाद्य च महेश्वरम् ।

निर्जगाम ततः शिष्यैः पत्रपादादिभिर्दृतः ॥ ६ ॥

सङ्कलने मूलं - गुर्वष्टकतः १, १२४. गुरुवंशकाव्यतः २-३, विद्विल्लासीयतः ४-६, मृत्युञ्जयमानसिकपूजास्तोत्रतः ८-१० शिव-भुजङ्गतः ११-१३, ब्रह्मानन्दीयतः १४-१५, गोविन्दनाथीयतः १६-१८, ४६-५३, शङ्कराभ्युदयतः १९, विष्णुपादादिकेशान्तस्तोत्रतः २५-३५, मार्कण्डेयसंहितातः ३६, भगवत्पादाभ्युदयतः ३८-४३, ४५, एकश्लोकीतः ४४, शिवपञ्चाक्षरनक्षत्रमालास्तोत्रतः, ५४-५५, कल्याणशृष्टिस्तवतः ५७-५८, कामाक्षीविलासतः ६०-१२२,

ततोऽमृतव्रटेशानं मृत्युञ्जयमुमापतिम् ।
अस्तौन्मृकण्डुतनयानुप्रहार्यात्तविप्रहम् ॥ ७ ॥

कैलासे कमनीयरत्नखचिते कल्पद्रुमूले स्थितं
कर्पूरस्फटिकेन्दुसुन्दरतनुं कात्यायनीसेवितम् ।
गङ्गातुङ्गतरङ्गरञ्जितजटामारं कृपासागरं
कण्ठालंकृतशेषभूषणमष्टं मृत्युञ्जयं भावये ॥ ८ ॥

नमो गौरीशाय स्फटिकधवलांगाय च नमो
नमो लोकेशाय स्तुतविभुबलोकाय च नमः ।
नमः श्रीकण्ठाय क्षपितपुरदैत्याय च नमो
नमः फालाक्षाय स्मरमदविनाशाय च नमः ॥ ९ ॥

संसारे जनितापरोगसहिते तापत्रयाक्रन्दिते
नित्यं पुत्रकलत्रविचविलसत्पाशैर्निबद्धं दृढम् ।
गर्वान्धं बहुपापवर्गसहितं कारुण्यदृष्टया विमो
श्रीमृत्युञ्जय पार्वतीप्रिय सदा मां पाहि सर्वेश्वर ॥

स्तुतिं ध्यानमर्चा यथावद्विधातुं मज्जन्नप्यजानन् महेशावलम्बे ।
त्रसन्तं सुतं श्रातुमग्रे मृकण्डोः यमप्राणनिर्वापणं त्वत्पदान्जम् ॥ ११ ॥

यदा कर्णरन्ध्रं व्रजेत्कालबाहद्विपत्कण्ठघण्टाघणात्कारनादः ।
भृषार्धीशमारुह्य देवीपवाद्यं तदा वत्स मा भैरिति प्रीणय त्वम् ॥ १२ ॥

महादेव देवेश देवादिवेव स्मरारे पुरारे यमारे हरेति ।
भुवाणः स्मरिष्यामि मक्त्या भवन्तं ततो मे दयाशील देव प्रसीद ॥

क्षेत्रे मल्लमशानास्ये पुण्यारण्येऽतिविश्रुते ।
अघोरदेवो भगवानुपरूपो न्यएजत ॥ १४ ॥

न प्रामत्तूजनाय पूजकोऽपि सुदीक्षितः ।
प्रतिष्ठाप्य पुरः क्लाङ्गी, शान्तं तमकरोद्गुरुः ॥ १५ ॥

ततो मिश्रुवरः, पुण्यं पुण्डरीकपुरं ययौ ।
ताण्डवं कुरुते यस्मिन् महादेवो महानटः ॥ १६ ॥

यन्वृत्तमभिरामं सा पार्वती, च घृतादरा ।
वीक्षते मुनिवृन्दं च दर्शनाद्भयभङ्गनम् ॥ १७ ॥

श्रीशङ्करमुखाः, स्नात्वा शिवगङ्गाजले शुचौ ।
हर शम्भो महादेव, देवदेव दयानिधे ।
अस्मान्भक्तिसमायुक्तान् उद्धराशु भवार्णवात् ॥ १८ ॥

॥ इति, विहितनुतिर्गिरीशचूडाशशिकिरणापसरत्तमः प्ररोहः ।
त्रिवतुरदिवसान्वसन्निहासी मुनिपतिरुत्तरदिङ्मुखः प्रतस्थे ॥ १९ ॥
ततः श्रीशङ्कराचार्यो वेङ्कटेश्वरभीक्षितुम् ।
शिष्यैस्तैस्त समायुक्तो निर्जगाम महोदयः ॥ २० ॥

गत्वा क्रमेण मार्गस्थक्षेत्राणि प्रविशेकयन् ।
नत्वा गोविन्दराजेशं भक्ताभीष्टफलप्रदम् ॥ २१ ॥

प्रदक्षिणं परिक्रामन् शेषाचलमतन्द्रितः ।
गिरेरुत्थं समारुह्य स्नात्वा पुष्करिणाजले ॥ २२ ॥

अथ श्रीवेङ्कटेशानं सप्तगिर्यधिवासिनम् ।
स्वामिपुष्करिणीतीरे सवराहं ददर्श सः ॥ २३ ॥

१६. स्वपरमगुरुभिः गौडपादैः पतञ्जलिमुनेरनुमहोऽत्र प्राप्त इति क्षेत्रेऽस्मिन्नादरातिशयः । अत्र भगवत्पादैः पञ्चाक्षर्यन्त्रप्रतिष्ठां कृतेति श्रूयते । एतश्चेत्रसंघन्यस्य घनिष्ठतयैव, अत्रैव तेषामवसारं गोविन्दगुरुसमागमं धन्यासप्रहणं च धर्षयन्ति केचित् ॥

शुचिः शिष्यैः परिवृतो विधिवत्प्रणनाम तम् ।

तुष्टाव पदयन्निर्मृतं रूपमापादमूर्धजम् ॥ २४ ॥

वाग्भूगौर्यादिभेदैर्विदुरिह मुनेषो यां यदीयैश्च पुंसां

कारुण्याद्रैः कटाक्षैः सकृदपि पतितैः संपदः स्युः समग्राः ।

कुन्देन्दुस्वच्छमन्दस्मितप्रधुरमुखांभोरुहां सुन्दरांर्गी

वन्दे वन्द्यामशेषैरपि मुरभिदुरोमन्दिरामिन्दिरां ताम् ॥

येभ्योऽस्यद्विरुचैः सपदि पदमुरु त्यज्यते दैत्यवर्गैः

येभ्यो घतुं च मूर्ध्ना स्पृहयति सततं सर्वगीर्वाणवर्गः ।

नित्यं निर्मूलयेषुनिचिततरममी भक्तिनिष्ठात्मनां नः

पद्माक्षस्याधिपद्मद्वयतलनिलयाः पांसवः पापपङ्कम् ॥ २६ ॥

यस्मादाक्रामतो घां गरुडमणिशिलाकेतुदण्डापमानात्

आश्च्योतन्ती वमासे सुरभरिदमला वैजयन्तीव कान्ता ।

भूमिष्ठो यस्तथान्यो भुवनगृहदृष्टस्तम्मशोभां दधौ नः

पातामेतो पयोजोदरललिततलां पङ्कजाक्षस्य पादौ ॥ २७ ॥

आदौ कल्पस्य यस्मात्प्रभवति विततं विश्वमेतद्विकल्पैः

कल्पान्ते यस्य चान्तः प्रविशति सकलं स्यावरं जङ्गमं च ।

अत्यन्ताचिन्त्यमूर्तेश्चिरतरमजितस्यान्तरिक्षस्वरूपे

तस्मिन्प्रस्माकपन्तःकरणमतिमुदा क्रीडतात्क्रोडमाणे ॥ २८ ॥

कान्तं वक्षो नितान्तं विदधदिव गलं कालिमा कालशत्रोः

इन्दोर्विभ्रं ययाङ्गो मधुप इव तरोर्मञ्जरीं राजते यः ।

धीमान्नित्यं विधेयादविरलमिलितः कौस्तुभधीप्रतानैः

धीवत्सः धीपतेः स धिय इव दयितो वरस उर्ध्वः धियं नः ॥

ममन्त्रद्वयजिह्वा मतिमपि कुरुषे देव संभावये स्वां
 शम्भो शक्र त्रिलोकीमवसि किममरैर्नरदाद्याः सुखं वः ।
 इत्थं सेवावनमं सुरमृनिनिकरं वीक्ष्य विष्णोः प्रसन्न-
 स्यात्स्थेन्दोरास्रवन्ती वरवचनमुधाऽऽह्लादयेन्मानसं नः ॥

रुध्रस्मारेल्लुचापच्युतशरनिकरक्षीणलक्ष्मीकृताक्ष-
 प्रोत्फुल्लत्पद्ममालाविकसितमदितस्फाटिकैशानलिङ्गम् ।
 भूयाद्भूयो विभूत्यै मम भुवनपतेर्भ्रूलताद्भ्रमभ्यात्
 उत्थं तत्पुण्ड्रमूर्ध्वं जनिमरणतमःखण्डनं मण्डनं च ॥

पीठीभूतालकान्तं कृतमकुटमहादेवल्लिङ्गप्रतिष्ठे
 लालाटे नाट्यरङ्गे विकटतरतटे कैटभारेश्विराय ।
 प्रोद्धाव्यै गतमतन्द्रीप्रकटपटकुटीं प्रस्फुरन्ती स्फुटाङ्गं
 पट्टीयं भावनारुपां चटुलमतिनटी नाटिकां नाटयेन्नः ॥

भ्रान्त्वा भ्रान्त्वा यदन्तस्त्रिभुवनगुरुरप्यन्दकोटीरनेकाः
 गन्तुं नान्तं समर्थो भ्रमर इव पुनर्नाभिनालीकनालात् ।
 उन्मज्जन्जितश्रीस्त्रिभुवनमपरं निर्ममे तत्सदृक्षं
 देहाम्मोधिः स देयान्निग्वधिरमृतं दैत्यविद्वेषिणो नः । ३३ ॥

मत्स्यः कूर्मो वराहो नरहरिणपतिर्वामनो जामदग्न्यः
 काकुरस्यः कंसघाती मनसिजविजयी यश्च कल्किर्मविष्णुः ।
 विष्णोरंशावतारा भुवनहितकगा धर्मसंस्थापनार्थाः
 पायासुर्भो त एते गुरुतरकरुणाभारखिन्नाश्रया ये ॥ ३४ ॥

(३२) कृतमकुटमहादेवल्लिङ्गप्रतिष्ठे इति सूचनात् स्तोत्रमिदं
 पाण्डुरङ्गक्षेत्रे प्रस्तुतमिति रहस्यज्ञाः ॥

यस्माद्वाचो निवृत्ताः सममपि मनसा लक्ष्णामीश्वमाणाः

स्वार्थालाभात् परार्थव्यपगमकथनश्लाघिनो वेदवादाः ।

नित्यानन्दं स्वसंविभिरवधिविपलश्चान्तसंक्रान्तविम्ब-

ञ्छायापन्वापि नित्यं सुखयति यमिनो यत्तदव्यान्महो नः ॥

श्रीवेङ्कटेश्वरपदौलमुपेत्य योगी यन्त्रं जगत्प्रयवशीकरणोद्यतं तत् ।

चक्रे चराचरगुरुजगतां विमूल्यै श्रीशङ्करो निगमशेखरपारगोऽयम् ॥ ३६ ॥

अद्वै विवादधोभागे यन्त्रं संपत्प्रदायकम् ।

यदास्यविष्णुब्रह्मीनां धनाकर्षणसंज्ञकम् ॥ ३७ ॥

कारयित्वा शिलयां च स्थापयामास शङ्करः ।

तत्र कश्चिद्द्विजवरो वैराग्यादिगुणान्वितः ॥ ३८ ॥

क्षित्रेण सर्वाङ्गीणेन कूर्प्माण्डसदृशाकृतिः ।

निलीयमानः सदसि प्राक्तन स्वमवं स्मरन् ॥ ३९ ॥

पर्यश्रुनयनः प्राह प्रणमन्गुरुपादयोः ।

मादृश्यामक्षिणां ब्रह्मन् अन्धे तमसि मज्जताम् ॥ ४० ॥

तरणिस्त्वं निसृष्टोऽसि पाहि मां करुणानिधे ।

इति शोचन्तमाश्वास्य चाक्षुष्या दीक्षया गुरुः ॥ ४१ ॥

अनुगृह्यावभाषे तं महात्मन् सौम्य माशुचः ।

न त्वं देहो न च प्राणो नेन्द्रियं न मनो न धीः ॥ ४२ ॥

स्वयंज्योतिस्त्वमात्मसि शरीराद्यवभासकः ।

कथमस्मि स्वयंज्योतिः कथमस्यवभासकः ।

इति पृच्छन्तमेकेन श्लोकेन प्रत्यबोधयत् ॥ ४३ ॥

किं ज्योतिस्तव भानुमानहनि मे रात्रौ प्रदीपादिकं

स्यादेवं रविदीपदशनविधौ किं ज्योतिराख्याहि मे ।

चक्षुस्त्रस्य निमीलनादिसमये किं घीर्घियोदर्शने

किं तत्राहमतो भवान्पग्मकं ज्योतिस्तदस्मि प्रभो ॥ ४४ ॥

इति प्रबोधितस्तत्त्वं गुरुणा करुणाञ्चिना ।

देहाभिमानजं दुःखं विमुच्य मुदमाप सः ॥ ४५ ॥

(४४) एतस्या एकश्लोक्या व्याख्याता गोपालयोगीन्द्रशिष्यः स्वयंप्रकाशयोगीन्द्रः तत्त्वदीपनाख्यायां व्याख्यायां कथाशरीरमवतारिकायां लिखति—इह खलु भगवान् सर्वज्ञश्चन्द्रचूडावतारः, “अष्टवर्षे चतुर्वेदी द्वादशे सर्वशास्त्रवित् । षोडशे कृतवान् भाष्यं द्वात्रिंशे मुनिरत्यगात्” इत्यादिगुणत्रिशिष्टो भगवद्भिधानो दुर्वादिदर्बीकरमन्त्रराजः शङ्कराचार्यः, तीर्थैरिव त्रिभुवनं पावयन् सदैरैरिव संरक्षन् चन्द्र इवाप्याययन्, कल्याणचरितै रस्मैरिवालङ्कुर्वन्, शश्वद्विश्वं विचचार । तत्र कदाचिद्भ्रामविशेषे कूष्माण्डमिव पाण्डुराङ्गं, उलूकमिव सूर्यावलोकनाक्षमं, लज्जया जनावलोकनाक्षमं मां त्राहि त्राहीति पुनः पुनः प्रणमन्तं कञ्चन कुपितं साधनचतुष्टयसम्पन्नमवलोक्य परमकारुणिकत्वेन तावदेनं संसारसङ्घटात् मोचयन् कृतार्थीकुर्यामिति निश्चित्य, तेषामहं समुद्धर्ता मृत्युसंसारसागरात् इति प्रतिज्ञापालनार्थं तथा चकार । तदुपदेशवचनं, लोकपरिपालनार्थमेव । “अस्तमित आदित्ये, याज्ञवल्क्ये, चन्द्रमस्यस्तमिते शान्तेऽग्नौ, शान्तायां वाचि, किंज्योतिरेवार्थं पुरुष इति आत्मैवास्य ज्योतिर्भवतीति, आत्मनैवायं ज्योतिषाऽऽस्ते, पत्ययते, कर्म कुरुते, विपत्येतीति; कतम आत्मेति, योयं विज्ञानमयः प्राणेषु ह्यन्तर्ज्योतिः पुरुषः” इति बृहदारण्यकव्याख्याय-निष्ठजनकयाज्ञवल्क्यसंवादरूपज्योतिर्भाष्येणवाक्यार्थं मनसि निधाय प्रश्नोत्तरश्लोकरूपेण निबन्ध” इति ॥

दक्षिणां दिशमुत्सृज्य प्रस्थितो देशिकेश्वरः ।
 गत्वा बहुविधान्देशान् स्नात्वा तीर्थजलेषु सः ॥ ४६ ॥
 श्रीकालहस्तिस्तंभं तत्क्षेत्रं त्रैलोक्यविश्रुतम् ।
 संप्राप गिरिजामर्तुः महापातकनाशनम् ॥ ४७ ॥
 तत्र तीर्थजले स्नात्वा संयुतशिश्यमण्डलैः ।
 उपेत्य सन्निधिं देवमृदाक्षीद्विरिजापतिम् ॥ ४८ ॥
 नानादीपप्रभाजालनिर्घृततिमिरोदरे ।
 अद्भुते भवने भान्तं प्रभामण्डलमण्डितम् ॥ ४९ ॥
 पुष्पमालासुगन्धेन सुरभीकृतदिङ्मुखम् ।
 प्रत्युत्तदिव्यरत्नौषहेमामरणभूषितम् ॥ ५० ॥
 व्याघ्रवर्ममनोहारिविमलान्वरराजितम् ।
 जटाजूटाप्रसन्नद्रुमुग्धचन्द्रकलाञ्छितम् ॥ ५१ ॥
 विधिविष्णुमहेन्द्राद्यैः निगूढाकृतिभिः सुरैः ।
 सेव्यमानं मनुष्यैश्च भूरिपुण्यत्रयैः सदा ॥ ५२ ॥
 दृष्ट्वा तं शङ्करो देवं भवान्या सह भक्तिमान् ।
 स्तुत्वा चोपनिग्दाक्त्यैः ननाम शिरसा भृशम् ॥ ५३ ॥
 श्रीमदात्मने गुणैकसिन्धवे नमः शिवाय
 धामलेशधृतकोकबन्धवे नमः शिवाय ।
 नामशेषितानमद्भवान्धवे नमः शिवाय
 पामरेतरप्रधानबन्धवे नमः शिवाय ॥ ५४ ॥
 पक्षराजबन्धवे दयालवे नमः शिवाय
 दक्षपाणिकाञ्चनालवे नमः शिवाय ।

पश्चिराजवाहहृच्छपालवे नमः शिवाय
अक्षिफाल वेदपूततालवे नमः शिवाय ॥ ५५ ॥

देवं प्रणम्य गिरिशं कावहस्तीशमादरात् ।
ज्ञानप्रसूनामस्तौत्स शम्भुप्रणयिनी शिवाम् ॥ ५६ ॥

कल्पद्रुमैरमिमत्प्रतिपादनेषु
कारुण्यवारिधिमिरम्भ भवत्कटाक्षैः ।
आलोक्य त्रिपुरसुन्दरि मामनाथं
त्वय्येव भक्तिभरितं स्वयि बद्धतृष्णम् ॥ ५७ ॥

लभं सदा भवतु मातरिदं तवार्थं तेजः परं बहलकुङ्कुमवङ्कशोणम् ।
भास्वतिकरीटममृतांशुकलावतंसं मध्ये त्रिकोणनिलयं परमामृताद्रंम् ॥

कश्चित्कालमुपित्वाऽत्र शम्भुपूजापरायणः ।
काशीं मोक्षपुरीं प्राप शक्तिलयसुरक्षिताम् ॥ ५९ ॥

गङ्गाया दक्षिणे भागे योजनानां शतद्वये ।
पूर्वसिन्धुर्महापुण्यः काशीक्षेत्राश्रयः किल ॥ ६० ॥

नैर्ऋत्यां तस्य जलधेः सपादऋतुयोजने ।
दक्षिणाध्या सरिच्छ्रेष्ठा पिनाकिन्यत्र वर्तते ॥ ६१ ॥

पुण्य हरप्रसादेन भृगुर्द्वैत्यगुरुर्महान् ।
पिनाकं सन्दधौ हस्ते भ्रूगतं हरकामुक्तम् ॥ ६२ ॥

तदुद्धरणमात्रेण तावद्भूमिः सरिद्रुमौ ।
सा नदी सर्वेपत्पत्नी शिवकामुक्तसज्जिभा ॥ ६३ ॥

तस्य मारुतदिग्भागे सप्तयोजनमात्रतः ।
शिलाहृदो महापुण्यश्चामृतत्वप्रदायकः ॥ ६४ ॥

पुरा वातात्मजो वीरः सुधासञ्जीवनौपधिम् ।
 प्रक्षाल्य तज्जले शुद्धां ददौ तां लक्ष्मणाय च ॥ ६५ ॥
 ऐशान्यां तस्य तीर्थस्य वसुयोजनमात्रतः ।
 स्वामिपुष्करिणी पुण्या साश्रावसा विरजा नदी ॥ ६६ ॥
 हरिणा सा समानीता परिणेतुं तु पद्मजाम् ।
 एतच्चतुर्दिग्मध्यस्थं काञ्चीक्षेत्रं पुरोत्तमम् * ॥ ६७ ॥
 पृथिव्या गोस्वरूपाया यन्काञ्चीस्यानतां गतम् ।
 तस्मात्क्षेत्रमिदं पुण्यं काञ्चीक्षेत्रं प्रचक्षते ॥ ६८ ॥
 विष्णुनाऽधिष्ठितं क्षेत्रं शिवसान्निध्यकारकम् ।
 महाशक्तिप्रभावाद्यं शक्तिप्राधान्यवैभवात् ॥ ६९ ॥
 विनाशरहितं क्षेत्रं तस्मात्सत्यव्रताह्वयम् ।
 सरिच्छैलालयाकैश्च क्षेत्रं भास्करसंज्ञितम् ॥ ७० ॥
 बिलवृक्षविमानाङ्कैः क्षेत्रं तैजसमुच्यते ।
 शिवशक्त्यात्मकं क्षेत्रं तथा हरिहरात्मकम् ॥ ७१ ॥
 कैलासोऽपि च वैकुण्ठमादिश्रीपुरमन्दिरम् ।
 भूमौ तत्रैव लक्ष्यन्ते नान्यक्षेत्रे कदाचन ॥ ७२ ॥
 एतच्चतुर्दिग्मध्यस्थः पुरा तुण्डीरभूमुजा ।
 धर्मिण पालितो देशः तस्मात्तुण्डीरमण्डलम् ॥ ७३ ॥
 यावत्तुण्डीरभूवृत्तं तावत्काञ्चीतलं स्मृतम् ।
 तन्मध्यगामिनी क्षीरसरिच्छ्रेष्ठा महानदी ॥ ७४ ॥
 श्रीविद्यापरमेशान्याः स्तनकुम्भसमुद्भवा ।
 तत्रयाश्चोचरे पार्श्वे पादयोजनमात्रतः ॥ ७५ ॥

काञ्चीक्षेत्रं तपःस्थानं प्रागुक्तं तत्र वर्तते ।
 तस्मिन्क्षेत्रे मङ्गलशक्तिः त्रिधा रूपेण वर्तते ॥ ७६ ॥
 तत्र काञ्चीमहाक्षेत्रे त्वय्यक्तज्योतिरालम्बकः ।
 स शिवशङ्करः शम्भुः महाप्रलयके विभुः ॥ ७७ ॥
 चूतबीजावृत्तिर्भूत्वा बभावेकाम्रसंज्ञया ।
 तथैव भगवान्विष्णुः तेजसा व्यक्तविग्रहः ।
 ब्रह्मान्धमेधयागाम्नौ बभौ वरद इत्यपि ॥ ७८ ॥
 तस्माद्विष्णुमहादेवो कामाक्षी शक्तिरेव च * ।
 तस्या विलासस्त्रिविधो हरिशक्तीशमेदतः ॥ ७९ ॥
 ब्रह्महस्तात्सृष्टिदण्डमादायाभूत्सरस्वती ।
 सरिद्रूपा वेगवती पुनस्तदण्डकांक्षया ॥ ८० ॥
 इयाज वेधास्तत्रैव इयमेधेन माधवम् ।
 ब्रह्मयागसमुद्भूतो वरदः स्मितसुन्दरः * ॥ ८१ ॥
 वषापरिमलोद्भासिवासिताधरपल्लवः * ।
 पुष्पकोटिविमानाङ्गे तत्त्वसोपानभूषिते * ॥ ८२ ॥
 सृष्टिहाधिष्ठितगृहे हस्तिशैले प्रतिष्ठितः * ।
 स्यर्त्विशात्कोटिदेवसेवितः स विराजते * ॥ ८३ ॥
 उमालिङ्गनसङ्क्रान्तकुचकङ्कणमुद्रितम् ।
 लिङ्गमेकाम्रनायस्य सैकत यत्र राजते * ॥ ८४ ॥
 शिवबीजसमुद्भूतो वेदशाखाभिरुज्ज्वलः ।
 मृकण्डुतनयाधारो रसालः शाखिनां वरः * ॥ ८५ ॥
 स रुद्रशालावासिन्वाद्द्रकोटिरिति स्मृतः ।
 सुपसन्नो महादेव्या नित्यकल्याणसुन्दरः * ॥ ८६ ॥

उभया सैकतैर्दिव्यैर्लिङ्गरूपेण निर्मितः ।

वर्तते यदधस्तात् श्रीमदेकाम्नायकः* ॥ ८७ ॥

हररोमसमुद्भूतसर्वतीर्थसमन्वयात् ।

सर्वतीर्थाह्वयं यत्तु कम्पया प्रेरितं सरः* ॥ ८८ ॥

कामाक्षीति परा शक्तिः सांख्यायनमहामुनेः ।

तपसा स्वयमुद्भूता यतैकाम्रेक्षरप्रिया ॥ ८९ ॥

कटाक्षूरविभुङ्भिः जीववर्गाश्चतुर्विधान् ।

यपार्हमनुगृह्णाति चतुर्वर्गफलोदयैः ॥ ९० ॥

पञ्चतीर्थसरस्तीरे कामकोष्ठमहीतले ।

सिद्धतीर्थस्य चेशाने तृतीयांशे महाविलम् ॥ ९१ ॥

जगत्कामकलाकारं भूमेः कुण्डलिनीपदम् ।

यावन्महाविलं तत्र तावन्मण्डपतां गतम् ॥ ९२ ॥

तत्कामनगरं दिव्यमवत्रं सर्वसिद्धिदम् ।

तपःस्थानं विलं सूक्ष्मं परमं व्योम तस्मृतम् ॥ ९३ ॥

आधिभौतिकमार्गं (महोत्रं) नाभिस्थानं सुवः परम् ।

तदेव ब्रह्मणः शम्भोः शरीरमिति कथ्यते ॥ ९४ ॥

लोकानां व्यंग्यशब्दत्वाद् नाभिरित्यभिसंहितम् ।

श्रीपुरस्य त्रिमूर्तीनां ईश्वराणां दिशामपि ॥ ९५ ॥

लोकानां मेरुशैलस्य गोरूपया (अ)वनेरपि ।

नवद्वारस्य मार्गं तत् भूयोनिस्तन्महाविलम् ॥ ९६ ॥

कामकोटिस्मृतस्तोऽयं कारणादेव चिन्मः ।

यत्तु कामवृत्ते धर्मो जन्तुना येन केन वा ॥ ९७ ॥

सकृद्वाऽपि सुधर्माणां फलं फलति कोटिशः ।
 तेनेदं कामकोटीति बिलद्वारं प्रसिद्धिमत् ॥ ९८ ॥
 तत्तत्कामप्रदत्वाच्च कामकोष्ठमुदाहृतम् ।
 आकाशशरीरं ब्रह्म सनादं बिन्दुसंज्ञितम् ॥ ९९ ॥
 बिलरूपेण वै काञ्च्यां प्रत्यक्षं मोक्षदं पुरम् ।
 अथापि रुद्रनेत्राग्निनिर्दग्धः काम एकतः ॥ १०० ॥
 स सृष्टो लीलया मात्रा नेत्राभ्यां कोटिसंख्यया ।
 कामकोटीति विख्यातं काञ्च्यां यच्चिन्मयं नभः ॥ १०१ ॥
 अथ कामस्तृतीयोऽर्थः पुरुषार्थेषु विश्रुतः ।
 तःपरस्ताच्छ्रुतो मोक्षः कोटिशब्देन शब्दितः ॥ १०२ ॥
 कामकोटिः श्रुतो मोक्षः पुरुषार्थवतुर्यकः ।
 अर्थोऽथवा स्मृतः कामः कामेशो धनदः स्मृतः ।
 तःकोटिदा पीठशयितः कामकोटीति विश्रुता ॥ १०३ ॥
 एषा भूमिर्ब्रह्मपुत्री गोरूपेणाखिलं जगत् ।
 धृत्वा वसति चाद्यापि तस्या भूमेः गवाकृतेः* ॥ १०४ ॥
 अत्रं तु गोमुखक्षेत्रं श्रीपुरं शीर्षतां गतम् ।
 हिमालयः कण्ठदेशः केदारं कुक्षिदेशगम् ॥ १०५ ॥
 वाराणसी पृष्ठदेशो मूलं तत्कमलालयम् ।
 काञ्चीदेशः पुरी काञ्ची तन्मध्यं कामकोष्ठकम् ॥ १०६ ॥
 तस्य मध्यमिदं द्वारं बिलमेतत्सुविस्तृतम् ।
 अथ तत्र सुविख्याते कामकोष्ठधरातले ।
 गायत्रीमण्डपे तत्र बिलपीठासने शुभे ॥ १०७ ॥

गायत्र्योकारकोणे सा कामाक्षी विश्वकारणम् ।
पद्मासने निषण्णासौ कामपीठनिवासिनी ॥ १०८ ॥

पाशांकुशोक्षुकोदण्डपञ्चबाणलसत्करा ।
तपनोद्भुपताटंका मीनकुण्डलधारिणी ॥ १०९ ॥

श्रीचक्रनगराधीशा श्रीविद्या परमेश्वरी ।
सचामररमावाणीसव्यदक्षिणसेविता ॥ ११० ॥

कामकोटीति विख्याता कामाक्षी कामदायिनी ।
महाकामेशमहिषी महात्रिपुरसुन्दरी ॥ १११ ॥

सा भण्डासुरसंहन्त्री शिवमूर्तिः शिवङ्करी ।
त्रिधा सा दृश्यते तत्र कामकोष्ठमहीतले ॥ ११२ ॥

द्विनेत्रा द्विभुजा गौरी दक्षद्वन्द्वसञ्चुका ।
लम्बवामकरांभोजा त्रिमङ्गीदक्षकुञ्चिता ॥ ११३ ॥

सा हि स्वर्णमयी मूर्तिः चूतद्विङ्गस्य वल्लभा ।
तपस्विनी घनश्यामा सर्वेशैवालयेश्वरी ॥ ११४ ॥

द्वितीया च तृतीयासौ महाकामेशवल्लभा ।
पाशांकुशोक्षुकोदण्डपञ्चबाणलसत्करा ॥ ११५ ॥

पूर्णा हि त्रिपुराविम्बे गौरीविम्बे कलात्मिका ।
आवाहिता चोत्सवाहार्त्तं निर्गुणा च रसालके ।
सगुणा द्विङ्गरूपे च मुरूप्या विष्णुविग्रहे ॥ ११६ ॥

पञ्चाशत्कोटिविस्तीर्णं वर्तन्ते पृथिवीतले ।
कामकोटिमहापीठान्युत्तमानि हि तेष्वपि ॥ ११७ ॥

बहुप्यष्टिसहस्राणि तेषु चाष्टाष्टकानि हि ।

मातृकासंख्यया तेषु तेषु तत्त्वानुसंख्यया ॥ ११८ ॥

तेषु चाष्टादश श्रेष्ठान्येषु पीठत्रयं वरम् ।

तन्त्रये कामराजाख्यं प्रथमं हि प्रशस्यते ॥ ११९ ॥

तत्पीठे शास्त्रं कूटं हयग्रीवेण पूजितम् ।

जालन्धराख्यं द्वितीयं मध्यकूटं मनोभवम् ॥ १२० ॥

भृगुणाऽभ्यर्चितं पीठं ज्वालामुख्यां तु तद्विदुः ।

ओद्याणाख्यं तृतीयं तु पराबीजस्वरूपकम् ॥ १२१ ॥

तत्पीठं कामरूपेऽस्ति व्यासेनोपासितं सदा ।

प्रागुक्तं कामराजाख्यं काशीक्षेत्रे हि वर्तते ॥ १२२ ॥

तां पुरीं कामराजाङ्गमध्यगोद्या सुरक्षिताम् ।

सप्तमोक्षपुरीष्वन्यतमां प्राप स शङ्करः ॥ १२३ ॥

आश्रिताज्ञानतत्कार्यनाशकं देशिकोत्तमम् ।

चिन्मुद्रालङ्कृतकर्दं यतिराजं नमाम्यहम् ॥ १२४ ॥

इति श्रीशङ्करविजयमकरन्दे अष्टाविंशोऽध्यायः समाप्तः ॥

॥ एकोनविंश आखादः ॥

काञ्चीक्षेत्रे शिवकाञ्ची - विष्णुकाञ्चीपुरनिर्माणं एकाग्रेश्वर-
वरदराज-कामाक्ष्यालयनिर्माणं च ।

धितनिर्मलराजसेनचोलक्षितिपालोद्घृतविप्रवेशशालः ।
वरदस्य सधाऽऽप्रनायकस्याप्युरुवेश्वरद्वयकृजयाय मे स्यात् ॥ १ ॥

प्रकृतिं च गुहाध्रयां महोप्रां स्वकृते चक्रवरे प्रवेश्य योऽयम् ।
अकृताभितसौम्यमूर्तिमार्यां स्रुतं यः स चिनोतु शङ्करार्यः ॥ २ ॥

ईशानविष्णोरभिधानपुग्मात्काञ्चीनगर्यौ समकारयस्तः ।
कामाक्ष्यभिरुयारमणीयमूर्तेः देव्याः प्रतिष्ठां मुनिराढकार्षीत् ॥ ३ ॥

सर्वज्ञः शिष्यसंयुक्तः शङ्करो देशिकेश्वरः ।
भूमिं प्रदक्षिणीकृत्य ततः काञ्चीपुरं गतः ॥ ४ ॥ #

जम्बूद्वीपस्य कुर्वाणे शोभां भारतमण्डले ।
शस्तं काश्मीरनामानं देशं विद्योतयद्भृशम् ।
कामाक्ष्या नाम वाग्देव्याः स्थानं तत्पुरमातवान् ॥ ५ ॥

सङ्कलने मूलम्—जगद्गुरुरत्नमालास्तवतः १-२, १०७-१०९

गुरुवंशकाव्यतः ३, गोविन्दनाथीयतः ४-५, शंकराभ्युदयतः ६-१०,

६४-६८, ७२, ७६, ७७, शिवापराधक्षमापणस्तोत्रतः ११,

प्रज्ञानन्दीयतः १२-१८, २५-२९, भगवत्पादाभ्युदयतः १९-२१,

चिद्विलासीयतः २२-२४, ३०-३१, ५४-६०, १०३-१०४,

देवीचतुष्टयपञ्चवारपूजास्तोत्रतः ३२-५२, प्राचीनशङ्करविजयतः ५३

१०५-१०६, बृहच्छंकरविजयतः ६१-६३, माधवीयतः ६६-६७,

कल्याणवृष्टिस्तवतः ६९-७१, श्यामलानवरत्नमालिकातः ७३-७५,

त्रिपुरसुन्दरीवेदपादस्तवतः ७८-१०२ ॥

पयोऽवगाह्याप पयोनदीभवं जगाम सत्यव्रतमिन्दिरास्पदम् * ।
 रमाधरास्वादस्तोऽपि माधवो वपारसं यत्र स बह्वमन्यत ॥ ६ ॥
 सरस्यधामज्ज्य समाचरन् क्रियाः निरस्य मोहं निबिडं तपोनिधिः ।
 स पुण्यकोटीनिलयं समाश्रयन् स पुण्यकोटीनिलयं स्वमप्यवैत् ॥
 स मस्त्री काश्चिपुरी गरीयसीमथ क्षितेरदुमुतकाश्चिमैक्षत ।
 असावशेषश्रुतिनीविरादरात् पुरारिराराधयते विराय याम् ॥ ८ ॥
 प्रथी यदद्वैतरसाल्वद्विकाऽप्यनेकशाखोपचितात्मके तमे ।
 तयोरियत्येव भिदा यदादिमा स्फुरत्फला मूर्ध्नि परा तु मूलतः ॥ ९ ॥
 कुतूहलेनाथ कुलादिकन्यकाकुचाप्रसीमैणमदेन मुद्रितम् ।
 मद्गोनिधिं तत्र मद्वाहिसंगतं विलोकयन्नित्यमसौ व्यजिज्ञपत् ॥ १० ॥

चन्द्रोद्भासितशेखरे स्मरहरे गङ्गाधरे शङ्करे
 सर्पैर्भूषितकण्ठकर्णविवरे नेत्रोत्थर्वंधानरे ।
 दन्तित्वक्कृतसुन्दराम्बरधरे त्रैलोक्यसारे हरे
 मोक्षार्थं कुरु चित्तवृत्तिममलामन्यैस्तु किं कर्मभिः ॥ ११ ॥

सिद्धाद्युतसरःपार्श्वे तत्रातिष्ठजगद्गुरुः ।
 आचार्यवैभवं श्रुत्वा सर्वे चागत्य देशिकम् ॥ १२ ॥

धृताञ्जलिपुत्रा भक्त्या प्रार्थयामासुरादरात् ।
 अस्मिन्स्थले पद्मजेन कामाक्षी जगदम्बिका ॥ १३ ॥

भण्डासुरेन्द्रदन्त्री सा योगिनीञ्चन्दसेविता ।
 उलिता परमेशानी पूजिता स्थापिताऽपि च ॥ १४ ॥

ब्रह्मप्रार्थनया द्यौः विले वासं करोति च ।
 महाकाली महालक्ष्मीस्तथा देवी सरस्वती ॥ १५ ॥

वसन्ति देवीसेवार्यं बिलमध्ये च शङ्कर ।

रात्रौ बिलान्महाकाली बहिर्वीथीगता जनान् ॥ १६ ॥

स्वदृष्टिगान्मक्षयति क्षीयन्ते पुरवासिनः ।

तया कुरु बिलादेया नागच्छेद्य बहिर्यथा ॥ १७ ॥

इति तं प्रार्थयामासुस्तथेत्याहं यतीश्वरः ।

घकार स्तम्भर्तुं काल्या बिलमध्ये स मन्त्रवित् ॥ १८ ॥

राजसेनेन सुमहत्पृथग्देवालयत्रयम् ।

प्राकारगोपुराद्याह्यं दिव्यगर्भगृहोज्ज्वलम् ॥ १९ ॥

अर्धमण्डपसंशोभि मणिमण्डपमण्डितम् ।

कारयामास सर्वज्ञः सर्वलक्षणलक्षितम् ॥ २० ॥

तथा पूजोत्सवादीक्ष तत्र तत्र प्रवर्तयन् ।

भक्तिं प्रवर्धयामास जनानामधिकाधिकम् ॥ २१ ॥

शिवकाञ्चीति तत्रैकां एकाम्नेराकृताश्रयाम् ।

नाम्ना तत्रैव कामाक्ष्याः पार्श्वे प्रासादमुन्नतम् ॥ २२ ॥

विष्णुकाञ्चीति नाम्नाऽन्यां वरदाधिष्ठितां पुरीम् ।

यथोक्तां कारयामास सर्वलक्षणलक्षिताम् ॥ २३ ॥

तां सर्वां नगरीं पश्यन् सर्वान्नासनन्विताम् ।

प्रहर्षमतुलं लेभे देशिकेन्द्रोऽपि मानसे ॥ २४ ॥

कामाक्ष्याः पुराः श्रीचक्रप्रतिष्ठा ।

दुर्वासास्त मुनिश्रेयो देवीवन्दनपरः ।

शङ्करं भगवन्पार्श्वे प्रासादमन्विताम् ॥ २५ ॥

वस्मिन्क्षेत्रे परां देवीं कामाक्षीं विल्वासिनीम् ।
 धाराधयन्पञ्चदशीं जपंस्तिष्ठामि सर्वदा ॥ २६ ॥

त्रिलोपरि मया देव्या मूर्तिस्तु स्थापिता पुरा ।
 श्रीचक्रं स्थापय त्वं तु कामाक्षीप्रीतयेऽनघ ॥ २७ ॥

कामकोटीपीठ इति स्मार्तिं यातु जगत्तले ।
 इत्युक्त्वा तं समालिङ्ग्य दुर्वासाश्च तिरोऽभवत् ॥ २८ ॥

कामाक्ष्याः पुरतो भूमौ कामकोटीति विश्रुतम् ।
 भगवान्भगवत्पादः श्रीचक्रं स्वयमालिखत् ॥ २९ ॥

आञ्जया गुरुनाथस्य राजसेनो महीपतिः ।
 कामाक्ष्याः स्वर्णमूर्तिश्च रमावणीसमन्विताम् ॥ ३० ॥

सुरग्यां कारयामास शिल्पशास्त्रविशारदैः ।
 श्रीचक्रपश्चाद्भाग्ने च कामाक्षीं स्वर्णनिर्मिताम् ।
 प्रतिष्ठाप्य यतीशानः स्वयमेनामभूजयत् ॥ ३१ ॥

उपसि मागवमङ्गलगायनैर्क्षंति तिति जागृहि जागृहि जागृहि ।
 अतिकृपार्द्रकटाक्षनिरीक्षणैर्जगदिदं जगदभ्य सुखीकुरु ॥ ३२ ॥

कनकमयवितर्दिस्थापिते तूलिकाढ्ये विविधकुसुमकीर्णे कोटिवालार्कवर्णे ।
 भगवति रमणीये रत्नसिंहासनेऽस्मिन् उपविश पद्भुजं हेमपीठे निषाया ।

दूर्वया सरसिजान्वितविष्णुकान्तया च संहितं कुसुमाढ्यम् ।
 पद्भुजसदृशे पद्भुजमे पाद्यमेतदुररीकुरु मातः ॥ ३४ ॥

गन्धपुष्पवसर्पपदूर्वासंयुतं तिलकृशास्रतमिधम् ।
 हेमपात्रनिहितं सह रत्नैरर्घ्यमेतदुररीकुरु मातः ॥ ३५ ॥

जलजद्युतिना करेण जातीफलतकोललवङ्गगन्धयुक्तैः ।
अमृत्तरमृत्तैरिवातिशीतैर्भगवत्याचमनं विधीयताम् ॥ ३६ ॥

निहितं कनकस्य संप्रुटे पिहितं रत्नपिधानकेन यत् ।
तदिदं जगदम्ब तैऽर्पितं मधुपर्कं जननि प्रगृह्यताम् ॥ ३७ ॥

दधिदुग्धघृतैः समाक्षिकैः सितया शर्करया समन्वितैः ।
स्वपयामि तवाहमादरात् जननि त्वामहमुष्णवारिमिः ॥ ३८ ॥

वालार्कद्युति दाडिमीयकुसुमप्रस्पर्शिं सर्वोत्तमं
मातस्त्वं पारंघेहि दिव्यवसनं मक्त्या मया कलिषतम् ।
मुक्ताभिर्प्रथितं सुकञ्चुक्रभिदं स्वीकृत्य पीतप्रभं
तप्तस्वर्णसमानवर्णमतुल प्रावर्णमङ्गीकुरु ॥ ३९ ॥

मञ्जीरे पदपोर्निधाय रुचिरा विन्यस्य काञ्चीं कटौ
मुक्ताहारमुरोत्तपोरनुपमां नक्षत्रमालां गले ।
केयूराणि भुजेषु रत्नवलयश्रेणीं करेषु क्रमात्
ताटङ्के तव कर्णयोर्विनिदधे शीपे च मुक्तामणिम् ॥ ४० ॥

मातः फालतले तवातिविमले कारभीरकस्तूरिका-
कर्पूरागहाभिः करामि तिलकं दहेऽङ्गराग ततः ।
बसोजादिषु यक्षकर्मरसं सिक्त्वा च पुष्पद्रवं
पादौ चन्दनलपतादिभिरदं सपूजयामि क्रमात् ॥ ४१ ॥

रत्नाक्षवेस्त्वां परिपूजयामि मुक्ताफलैर्वा रुचिरैरविद्वैः ।
अखाण्डैर्दोषं यवादिभिर्वा काश्मीरपङ्काङ्किततण्डुलैर्वा ॥ ४२ ॥

मालतीवकुलहेमपुष्पिकाकाञ्चनारकरवीरकैतकैः ।
कर्णिकारगिरिकर्णिकादिभिः पूजयामि जगदम्ब ते षणुः ॥
38

लाक्षासंमिलितैः सिताभ्रसहितैः श्रीवाससंमिश्रितैः
 कर्पूराकलितैः शिरैर्मधुयुतैर्गोसर्पिणा लोडितैः ।
 भीखण्डागरुगुग्गुलुप्रभृतिभिः नानाविधैर्वस्तुभिः
 धूपं ते परिकल्पयामि जननि स्नेहात्प्रमङ्गीकुरु ॥ ४४ ॥

रत्नालङ्कृतहेमपात्रनिहितैर्गोसर्पिपालोडितैः
 दीपैर्दीर्घतरान्धकारमिदुरैर्वालार्ककोटिप्रभैः ।
 आताम्रज्वलदुज्ज्वलप्रविलसद्रत्नप्रदीपैस्तथा
 मातस्त्वामहमादरादनुदिनं नीराजयाम्युचकैः ॥ ४५ ॥

मातस्त्वां दधिद्रुग्धपायसमहाशाल्यन्नसन्तानिका-
 घृषापूपसिताघृतैः सबटकैः सखीद्रंभाफलैः ।
 एलाजीरकहिगुनागानिष्ठाकुस्तुंमरीसंस्कृतैः
 शकैः साकमहं सुधाधिकरसैः सन्तर्पयाम्यर्चयन् ॥ ४६ ॥

एलालवङ्गादिसमन्वितानि तकोलकर्पूरविमिश्रितानि ।
 ताम्बूलवल्लीदलसंयुतानि पूगानि ते देवि समर्पयामि ॥ ४७ ॥

सविनयमथ दत्त्वा जानुयुग्मं धरण्यां
 स्रपदि शिरसि धृत्वा पात्रमारार्तिकस्य ।
 मुखकमलसमीपे तेऽस्य सार्धत्रिवारं
 भ्रमयति मयि भूयात्ते कृपार्द्रः कटाक्षः ॥ ४८ ॥

मथ बहुमणिमिश्रैर्मौक्तिकैस्त्वां विकीर्य
 त्रिभुवनकमनीयैः पूजयित्वा च वस्त्रैः ।
 मिलितविनिधमुक्तां दिव्यमाणिक्ययुक्तां
 जननि कनकवृष्टिं दक्षिणां तेऽर्पयामि ॥ ४९ ॥

पदे पदे यस्परिपूजकेभ्यः सद्योऽश्वमेधादिकलं ददाति ।
 सरसर्वपापक्षयहेतुभूतं प्रदक्षिणं ते परितः करोमि ॥ ५० ॥

रक्तोत्पलारक्तलतापद्मभ्यां च्वजोर्ध्वरेखाकुलिशाङ्किनाभ्याम् ।
अश्लेषद्वन्द्वारकवन्दिताभ्यां नमो भवानीपदपङ्कजाभ्याम् ॥ ५१ ॥

एषा भक्त्या तव विरचिता या मया देवि पूजा
स्वीकृत्येनां सपदि सकलान्मेऽपराधान क्षमस्व ।
न्यूनं यत्तच्च कर्तव्यं पूर्णतामेतु सद्यः
सानन्दं मे हृदयकमले तेऽस्तु नित्यं निवासः ॥ ५२ ॥

सर्वज्ञपीठारोहणम् ।

आधाय सौम्यवपुष प्रकृतिं महोग्रामावाह्य विप्रहतनूमनुवक्रराजम् ।
आह्लादिते च विषये विबुधेषु चाप्येष्वासादितेषु वशतां चरणौ बह्वसु ॥

सर्वज्ञपीठमारोहं उत्सेहे देशिकोत्तमः ।
ततोऽशरीरिणीं वाणीं नमोमार्गाद्व्यजृम्भत ॥ ५४ ॥

भो यते भवता सर्वविद्यास्त्रपि विद्वेषतः ।
कृत्वा प्रसंगं विद्वद्विजित्वा तानखिलानपि ॥ ५५ ॥

सर्वज्ञपीठमारोहं उचितं ननु भूतले ।
इति वाचः समाकर्ष्य किमेतदिति विस्मितः ॥ ५६ ॥

किञ्चिदालोक्यन्नास्त किं कुर्यामिति मानसे ।
ताम्रपर्णीसरित्तीखासिनो विबुधास्तदा ॥ ५७ ॥

पद्मदर्शिनीसुधागार्धिपारदद्वयगुणोन्नताः ।
आगत्य तं देशिकेन्द्रं प्रणिपत्येदमचिरे ॥ ५८ ॥

भिरा सत्यमिवाभाति त्वया त्वैश्वर्यं निगद्यते ।
देवमेदो मूर्तिमेदः प्रत्यक्षेणात्र लक्ष्यते ॥ ५९ ॥

हार्गादिपद्ममेदश्च सर्वेश्वरविनिश्चितः ।

सप्रत्यक्षं च मिथ्येति कथयत्यधुना यते ।

इति मेदरतान्वादेश्चक्रे चाद्वैतनिष्ठितान् ॥ ६० ॥

श्रीसर्वज्ञात्मनः शिष्यतया स्वीकारः ।

श्रीमच्छङ्करदेशिकेन्द्रमणितमुम्ने च भग्नानने

ताते वर्धननाम्नि सार्धमनुगैः श्रीताम्रपर्णोचैः ।

सर्वज्ञासनमारुरुक्षति गुरौ धीरं निवर्त्य श्रुतौ

द्विभ्रमः कोऽपि तमूनसप्तमसमो वादररौत्सीत्यहम् ॥ ६१ ॥

तुयेंऽह्नन्यथ शङ्करोदितसमाधाने प्रशान्ते शिशौ

तातादेधुरि संयियांमति च तं दृष्ट्वाऽतिदृष्टान्तरः ।

आपष्टादप एव भुक्त इतरन्नाख्याति पृष्टोऽप्यसौ

ओमित्येव गदत्यजस्रमिति तद्दृष्टं च तातादेवत् ॥ ६२ ॥

(६१) सर्वज्ञपीठारोहणमधिकृत्य द्वेषा कथाक्रमो दृश्यते इति पूर्वमेव सूचितम् (पृ १३६-१३७) शिवरहस्ये, बृहच्छंकराधिजये, प्राचीनशंकराधिजये, आनन्दगिरीये, जगद्गुरुरत्नमालास्तवे च काञ्चन्यां सर्वज्ञपीठारोहणं, माधवीये सदानन्वीये गुरुवंशकाव्ये च काश्मीरे । काश्मीरामिति काञ्ची प्रसिद्धा इति “भूयः काञ्चीपुरं गतः । जम्बूद्वीपस्य कुर्वाणे शोभां भारतमण्डले । शस्तं काश्मीरनामान देशं विद्योतयद्भृशम् । कामाक्ष्या नाम वाग्देव्याः स्थानं तत्पुरमाप्तवान्” इति गोविन्दनार्याये । व्यासाचलायेऽपि “जम्बूद्वीपे शस्यतेऽस्यां पृथिव्यां तत्राप्येतन्मण्डलं भारताख्यम् । काश्मीराख्यं मण्डलं तत्र शस्तं यत्रास्ते सा शारदा धागधीशा’ इति सर्वज्ञपीठारोहणकथां उपक्रम्य, “एवं निरुत्तरपदां स विधाय देवीं सर्वज्ञपीठमधिरुह्य मठ स्वकल्मे । मात्रा गिरामपि तथोपगतैश्च मिथैः संभावितः कसपि कालमुवाच काञ्चन्याम्” इति उपसंहारः कृत इति काश्मीराख्या

मत्वेनं सदृशाधिकारिणमघातं ब्रह्मदेशोद्भवं
प्राप्तानुज्ञमपि स्वतो जनयितुर्वाग्मी स वाचंयमम् ।
आह्वयामप्यकरोत्स च महादेवाभिधस्याप्रतः

सर्वज्ञाभिधशङ्करार्य इति यं स्वस्याथ पीठे न्यधात् ॥ ६३ ॥

तत्र स्थितान्निगमशेखरदेशिकेन्द्रो वादे विजिल्य विविधानपि वावदूकान् ।
पाणौ सनन्दनमसावबलव्य विद्याभद्रासनं तदधिरोहितुमुच्चचाळ ॥ ६४ ॥

शृङ्गारसान्द्रकवितासरणावजित्वा मामङ्ग साहसमिदं सहसा न कुर्याः ।
इत्युचिषीं विधिवधू च विजिल्य विद्याभद्रासनं विधिरिव स्वयमध्यरुक्षत् ॥

ततो दिविपदध्वनि ध्वनिनिवारिताशावलीधुरन्धरसमीरितत्रिदशपाणिकोणाहतः ।
अरुन्ध हरिदन्तरं स्वरभ्रंमत्सिन्धुभिः घनाघनघनस्वनप्रथमबन्धुभिर्दुन्दुभिः ॥

कचभरनहनं पुलोमजायाः कतिचिदहान्यपगर्भकं यथा स्यात् ।
गुह्रशिरसि तथा सुधाशनाः सस्तरुकुसुमान्यथ हर्षतोऽभ्यवर्षन् ॥ ६७ ॥

अद्वैतसिद्धान्तरहस्यमित्यं आचन्द्रतारार्कमनाकुलं सः ।
हृत्वा विकुर्वाणमनाः प्रणम्य तुष्टाव देवीं निगमान्तनीवीम् ॥ ६८ ॥

एणाङ्गानलमानुमण्डललसञ्छीचक्रमध्ये स्थितां
बालार्कशुतिभासुरां करतलैः पाशाङ्कुशौ विभ्रतीम् ।

काञ्चन्या आसौदिति भाति । माधवीये उत्तरदेशगः काश्मीर एव
यात्रामध्ये उद्दिष्टः । यत्र गङ्गाचार्यगिरौ शारदामन्दिरपरिसरे शंकर-
स्मृतिमण्डपोऽधुना चकास्ति तत्तमारकतया । काश्मीरे सर्वज्ञपीठरक्षिण्या
वाण्या जये, तस्याः शारदायाः तुष्टायाः भगवत्पादैः साकं शृङ्गगिरि-
क्षेत्रमागतायास्तत्र प्रतिष्ठा इति गुरुवंशकाव्ये । मण्डनेन साकं वादे
प्रवृत्ते, तत्पत्न्यां उभयभारत्यामपि जितायां, तस्याः शापावसाने,
भगवत्पादैः प्रार्थितायाः शृङ्गगिर्यादौ शारदान्वात्वेन सन्निधानमिति
माधवीये ॥

घापं घाणमपि प्रसन्नवदना कौसुम्भवस्त्रान्वितां

तां त्वां चन्द्रकलावतंसपकुटां चारुस्मितां भावये ॥ ६९ ॥

कल्हारोत्पलमल्लिकामरुवकैः सौवर्णपङ्केरुहैः

जातीचम्पकमालतीवकुलकैर्मन्दारकुन्दादिभिः ।

केतक्या करवीरकैर्बहुविधैः बलुताः स्रजो मालिकाः

सङ्कल्पेन समर्पयामि वरदे सन्तुष्टये गृह्यताम् ॥ ७० ॥

लक्ष्मीर्मांक्तिकलक्षकल्पितसितच्छत्रं तु धत्ते रसात्

इन्द्राणी च रतिश्च चामरवरे धत्ते स्वयं भारती ।

वीणाश्रेणविलोचनाः सुमनसां नृत्यन्ति तद्रागवत्

भावेराङ्गिकसत्त्विकैः स्फुटरसं मातस्तदाकर्ण्यताम् ॥ ७१ ॥

इत्थं पञ्चदशाक्षरीमनुगतैर्वर्णैः कृतोपक्रमैः

कामाक्षीं बहिराहितस्थितिमतीं पर्यः समाराधयन् ।

कपातीरनिवासिनीं परचितं मन्तुं विलाभ्यन्तरं

गच्छन् द्वारं कृतासिकां भगवतीं तुष्टाय स श्यामलाम् ॥ ७२ ॥

ओङ्कारपञ्जरशुकीमुपनिपदुद्यानकेलिकलकण्ठीम् ।

आगमविपिनमयूरीमार्यामन्तर्विभावये गौरीम् ॥ ७३ ॥

दयमानदीर्घनयनां देशिकरूपेण दर्शिताभ्युदयाम् ।

वामकुचनिहितवीणां वरदां सङ्गीतमाटुकां वन्दे ॥ ७४ ॥

अबहुतटघटितचूलीताडिततालीपलाशताटुङ्काम् ।

वीणावादनवेलाकंपितशिरसं नमामि मातङ्गीम् ॥ ७५ ॥

इत्थं तामभिवन्द्य विद्मजनीभीशामयान्तर्विशन्

कल्पानोकवकाननालिमुभगे कंपानदीरोधसि ।

कामाक्षीपदपद्मपूतशिखरं कञ्चित्पुरः काञ्चन-

क्षोणीभृत्कुलधूर्वहं प्रमुमुदे पश्यन् सपथञ्जसा ॥ ७६ ॥

इष्टमय स योगीन्द्रश्चाष्टापदगिरिस्थिताम् ।

तुष्टारायः सावरणां तुष्टाय परदेवताम् ॥ ७७ ॥

अकारादिक्षकारान्तवर्णावयवशालिनी ।

वीणापुस्तकहस्ताऽध्वात् प्रणो देवी सरस्वती ॥ ७८ ॥

तद्भ्रुकुटीकोटिर्भग्या तर्जयते जराग्र ।

सुधामयाय शुभ्राय सिन्धूनां पतये नमः ॥ ७९ ॥

तस्य मध्ये मणिद्वीपः कल्पकारामभूषितः ।

अस्तु मे ललितावासः स्वस्तिदा अमयङ्करः ॥ ८० ॥

कदम्बमञ्जरीनिर्घट्टारुणीपारणोन्मदैः ।

द्विरेकैवर्णनीयाय वनानां पतये नमः ॥ ८१ ॥

तत्र वप्रावलीलीलागगनोल्लङ्घिगोपुरम् ।

मातः कौतूहलं दद्यात् सहायं नगरं तत्र ॥ ८२ ॥

मकान्दक्षरीमज्जन्मिलिन्दकुलसंकुलाम् ।

महापद्माटवीं वन्दे यशसा संपरीक्षिताम् ॥ ८३ ॥

तत्रैव चिन्तामणिधोरणाभिभिः विनिर्भितं रोपितरत्नमृक्कम् ।

भजे मवानोभवनावतंसं आदित्यवर्णं तमसः परस्तात् ॥ ८४ ॥

मुनिभिः स्वात्मलाभाय यच्चक्रं हृदि सेव्यते ।

तत्र पद्म्याभि बुद्ध्या तदक्षरे परमे व्योमन् ॥ ८५ ॥

पञ्चब्रह्ममयो मन्त्रः तत्र यो विन्दुमन्थगः ।

तव कामेशि वासाऽयमायुष्मन्तं करोतु माम् ॥ ८६ ॥

नानारत्नगुलुच्छालीकान्तिकिम्भीलितोदरम् ।

विमृशामि वितानं तेऽजिह्वक्षणमविलोमशम् ॥ ८७ ॥

पर्यङ्कतल्पोपरि दर्शनीयं सवाणचापाङ्कुशपाशपाणिम् ।
अशेषभूपारमणीयमीडे त्रिलोचनं नीलकण्ठं प्रशान्तम् ॥ ८८ ॥

जटारुणं चन्द्रकलाललामं उद्वेललावप्यकलामिरामम् ।
कामेश्वरं कामशतासनाङ्कं समस्तसाक्षिं तमसः परस्तात् ॥ ८९ ॥

तत्र कामेशवामाङ्के खेलन्तीमलिकुन्तलाम् ।
सच्चिदानन्दलहरीं महालक्ष्मीमुपासहे ॥ ९० ॥

पोढान्यासादिदेवैश्च सेविता चक्रमध्यगा ।
कामेशमहिषी भूयः पोडशी शर्म यच्छतु ॥ ९१ ॥

श्रीचक्रस्थां शाश्वतैश्वर्यदात्रीं पौण्ड्रं चापं पुष्पवाणान् दधानाम् ।
बन्धूकामां भावयामि त्रिनेत्रां तामभिषर्णां तपसा ज्वलन्तीम् ॥ ९२ ॥

मण्डमण्डनलीलायां रक्तचन्दनपङ्किलः ।
अंकुशस्तव तं हन्यात् यश्च नो द्वेषते जनः ॥ ९३ ॥

चञ्चद्वालातपज्योत्स्नाकलामण्डलशालिने ।
ऐश्वराय नमो मातर्बाहुभ्यां तव धन्वने ॥ ९४ ॥

मह्यं द्रुह्यन्ति ये मातस्त्वद्दधानासक्तचेतसे ।
तानम्ब सायकैरेभिरव भ्रष्टाद्वेषो जाहे ॥ ९५ ॥

नाकस्त्रीणां किष्करीणां नृपाणामप्याकर्षत् चेतसा चिन्तनीयम् ।
त्वत्पाणिस्थं कुङ्कुमाम शशवे यं द्विष्मस्तास्मन् प्रति मुञ्चामि पाशम् ॥

अभिचारादिभिः कृत्यां यः प्रेरयति मय्युमे ।
तव हुंकारसन्त्रस्ता प्रत्यकर्तारमृच्छतु ॥ ९७ ॥

घरणं करवाण्यम्ब घरणं तव सुन्दरि ।
घृषे त्वत्पादुकाभ्यां मे नान्यः पन्था अयनाय ॥ ९८ ॥

यथोपास्तिशक्तिर्न स्यात् तव चक्रस्य सुन्दरि ।
कृपया कुरु कल्याणि तथा मे स्वस्तिरायुषी ॥ ९९ ॥

कदा वसुदलोपेतै त्रिकोणनवकान्विते ।
आवाहयामि चक्रे त्वां सूर्यामां त्रियमैश्वरीम् ॥ १०० ॥

हस्ताम्भोजप्रोल्लसचामराभ्यां धीवाणीभ्यां पार्श्वयोर्वाज्यमानाम् ।
श्रीसम्राज्ञि त्वां सदा लोकपेयं सदा सद्भिः सेव्यमानां निगूढाम् ॥

यत्रैव यत्रैव मनो मदीयं तत्रैव तत्रैव तव स्वरूपम् ।
यत्रैव यत्रैव शिरो मदीयं तत्रैव तत्रैव पदद्वयं ते ॥ १०२ ॥

एवं स्तुवंस्तामापद्य कामाक्षीं ज्ञानरूपिणीम् ।
अथ तस्याश्च पूजायै ब्राह्मणान् त्रिनियुज्य च ॥ १०३ ॥

एकाग्रेश्वरपूजायै विप्रानादिस्य भूयसः ।
श्रीमद्वरदराजस्य नमस्त्यायै न्ययुक्त सः ॥ १०४ ॥

कामकोटिपीठ-शारदामठप्रतिष्ठा ।

सर्वज्ञपीठमधिरुद्धं ततस्तदग्रे मिश्रान्विजित्य सहसोपनतान्प्रयागात् ।
अध्यास्त काश्चिमभिर्नण्डितकामकोटिपीठो मठं निजमवाप्य स शारदाख्यम् ॥

निन्ये योगिसुरेश्वरोपचरितः श्रीकामकोट्याह्वये
लोकाचार्यपदे स्थितः स दिवसान्सर्वज्ञपीठे सुखम् ।
ख्यातस्तत्र तदादि तेन विजितां वाणीमनुस्मारयन्
श्रीमच्छङ्करदेशिकस्य जयति श्रीशारदाख्यो मठः ॥ १०६ ॥

परकीयवपुःप्रवेशशैल्या स्मृतभ्राणि विदन् वशी न लीख्यात् ।
अधितातनुमार्त्ती घशे यः सुरुतं मे सुतरां गुरुः स चीयात् ॥

उपयास्तु बुधेषु सर्वदिग्भ्यः प्रदिशन्नाशु परामर्शं य पश्यः ।
 विधृताखिलचित्पदश्च काञ्च्यामधृतातिः स दिशेच्छ्रियं च काञ्चित् ॥
 समतिष्ठिपदाहिमाद्रिसेव्यं क्रमशो धर्मविचारणाय दिव्यम् ।
 अधिकाञ्चि च शारदामठं योऽभ्यधिकं नस्तुल्लमातनोस्तु सोऽयम् ॥

इति श्रीशङ्करविजयमकरन्दे एकोनत्रिंश आस्वादः समाप्तः ॥

॥ त्रिंश आस्वादः ॥

पीठव्यवस्था तीर्थयात्रा च ।

पृथिवीधरपद्मपादहस्तामलकानन्दगिरीनतिप्रशस्तान् ।
 चतुरोऽवृत्त यच्चतुर्षु पीठेष्वतुलां नञ्चतुरो मुदं स देयात् ॥

सङ्कलने मूलम्—जगद्गुरुत्नमालास्तवतः १, भगवत्पादाभ्यु-
 दयतः २-१२, १६-२०, ४७-४९, मार्कण्डेयसंहितातः १३-१४,
 २२, गुरुवंशकाव्यतः १५-३५, लक्ष्मीनृसिंहपञ्चरत्नतः २४-
 २८, पाण्डुरङ्गाष्टकतः ३०-३३, भगवन्मानसपूजातः ३९-४५,
 गोविन्दाष्टकतः ५०-५२, भजगोविन्दतः ५५-६०, बोधेन्द्रसरस्वतीकृत-
 शाङ्करभाष्यव्याख्या—अद्वैतभूषणतः ६२ ॥

(१) पृथिवीधवाद्याः चत्वारः चतुर्षु पीठेषु प्रथमाचार्यत्वेन
 स्थापिता इति जगद्गुरुत्नमालास्तवे । जगन्नाथ-शृङ्गगिरि-द्वारका-
 पदरिकाश्रमेषु चतुर्दिग्गतेषु विमला-शारदा-कालिका-ज्योतिष्मतीपदाङ्कितेषु
 हस्तामलक-पृथ्वीधर-पद्मपाद-तोटकान् पीठाधिपतींश्चक इति तद्व्याख्यायां
 सुप्रमायाम् । तत्र प्रमाणं प्राचीनशङ्करविजयगताः श्लोका इमे-
 "कैलासाद्विनिवर्तने प्रथमतो योऽयं यदर्याश्रमे ज्योतिष्मत्याभिधो
 पवायि सुमहान् पीठस्तदाख्ये मठे । तस्मिन्तोटकमेव पूर्वनिहितं

व्याघात् जगन्नाथेन तं हस्तामलकं सनन्दनमपि न्यास्यत् प्रतिद्वारकम् ।”
श्रीसंज्ञऽथ मठऽनुतुङ्गविहिते श्रीशारदासंज्ञिते पीठे तं पृथिवीधवं च
निहितं प्रागेव कुर्वन् स्थिरम्” । “नित्ये योगिसुरेश्वरोपचारितः
श्रीकामकोट्याह्वये लोकाचार्यपदे स्थितः स दिवसान् सर्वज्ञपीठे सुखम्’ ।

पीठाधिपत्याविषये भूयसा विसंवादो दृश्यते । ज्योतिष्मतीपीठे
तोटक इत्यस्य परं न विसंवादः । आनन्दगिरीये शृङ्गगिरी पद्मपादः,
काञ्चयां सुरेश्वर इति द्वयोरेव पीठयोः तदाचार्ययोश्च स्मरणम् । माधवीये
‘कतिचन विनिवेश्याधर्ष्यशृंगाश्रमादी’ इति संप्रहः । व्यासाचलीये
‘एकः शाखां शङ्कराख्यश्चतुर्धा स्थानं भेजे पापशान्त्यै जनानाम् ।
शिष्यैः स्कन्धैः शिष्यशास्त्रैर्महद्भिः ज्ञानं पुष्पं यत्र मोक्षप्रसूतिः ॥
गामाक्रम्य पदेऽधिकास्त्रि निविड स्कन्धैश्चतुर्भिः तथा व्यावृण्वन्
भुवनान्तरं’ इति अस्पष्टं सूचनम् । गुरुवंशकाव्ये जगन्नाथे पद्मपादः,
द्वारकायां हस्तामलकः, शृङ्गगिरौ सुरेश्वरश्च स्थापित इति । हुत्सुचाख्येन
शृंगगिरिजगद्गुरुमठीयमन्थागाराहुद्भृत्य प्रकाशिते कोशे ‘तत्र स्थित्वा
द्वादशानन्दं (शङ्करः) यतिं पृथ्वीधराभिधम् । विद्यापीठाधिपं कृत्वा’
इति शङ्करेण साक्षात्पृथ्वीधर एव स्थापित इति स्मर्यते । कृष्णराजेन्द्रकृत-
शृंगगिरिमठगुरुपरंपरास्तोत्रे ‘गुरुः श्रीशङ्कराचार्यः पण्मातस्थापनप्रभुः ।
विश्वरूपाचार्ययोगी (पृथ्वीधराचार्ययोगी - सुरेश्वराचार्ययोगी इत्यप्यत्र
पाठभेदो दृश्यते ।) नित्यबोधघनाभिधः’ इति दृश्यते । पृथ्वीधर
एव हस्तामलक इति गोवर्धनमठजगद्गुरुपरंपरानाममालास्तोत्रे ‘पृथ्वी-
धराह्वयं श्रीमद्धस्तामलकयोगिनम्’ इति । सुधन्वलेखेऽपि ‘पृथ्वी-
धराभिधेयहस्तामलकाचार्यान्’ इति दृश्यते । भगवत्पादानां साक्षात्
शिष्यभूतो हस्तामलकः कथं सुरेश्वरशिष्य इति काचिदनुपपत्तिरुद्भाष्ये-
तात्र । जगद्गुरुत्नमालास्तवकाराः सदाशिवमहोन्द्रास्तु ‘स्थिरबोधघन-

प्रतापराज्ञोः गुरुपृथ्वीधरविश्वरूपनाम्नोः' इति नित्यबोधघनस्यैव पृथ्वीधर इति नामान्तरमिति निर्दिशन्ति ॥

द्वारकामठाधिपतिभिः ७२ तमैः श्रीराजराजेश्वरशङ्कराश्रम श्रीपादैः 'अस्या मातृकाया अतिजीर्णतया गलिताक्षरप्रायत्वात् विश्वरूपाचार्य-पर्यन्तानप्याचार्यान् अन्तर्भाव्य पत्रिकेयं प्रकाशिता अभिनवा' इत्युपेक्षतेन साकं प्रकाशिते विमर्शे सुरेश्वरो द्वारकायां, हस्तामलकः शृङ्गगिरौ, तोटकः ज्योतिर्मठे, पद्मपादो गोवर्धने च पीठाधिपतिरिति निरूप्यते । तैरेव प्रकाशिते शङ्करशिष्यनृपसुधन्वलिखितं लेखे युधिष्ठिर-शके २६६३, आश्विनशुद्ध १५ तिथ्याङ्किते 'ब्रह्मक्षत्राद्यस्मत्प्रमुख-निखिलविनेयलोकसंप्रार्थनया चतस्रो धर्मराजधान्यो जगन्नाथ-धरारा-द्वारका-शृङ्गपिंक्षेत्रेषु भोगवर्धन-ज्योतिः-शारदा-शृङ्गेरी मठापरसंज्ञकाः स्थापिताः । तत्रोत्तरदिशो योगिजनप्राधान्येन धर्ममर्यादाक्षरं सुकर-मेवेति ज्योतिर्मठे श्रीतोटकापरनाम्नः प्रतर्दनाचार्यान्, अथ शृङ्गप्याश्रमे शृङ्गपिसमस्वभावान् पृथ्वीधरामिधेयहस्तामलकाचार्यान्, भोगवर्धने स्वत-एवामिमतत्वेन अत्यन्तोपम्यभावानपि सर्वज्ञकरूपपद्मपादापरनामस्रनन्दना-चार्यान्, अथ बौद्धकापालिकादिसकलवादिभूयिष्ठपश्चिमस्यां दिशि वादि-दैत्याङ्कुरः पुनर्मा भवत्विति, शारदापीठे किल द्वारकायां जैनरूपादित-वञ्जनाभनिर्मितभगवदालयादिदुर्दिशां दूरीकृत्य भगवद्भिः त्रिलोकसुन्दर-नाम्ना पुनः सन्निवद्धभगवदालयश्रीकृष्णादिसकलमर्यादासुसंस्कृतायां अधिगताशेषलीकिक-वैदिकतन्त्र-विश्वविख्या-कीर्ति-सर्वज्ञानमयान् विश्व-रूपापरनामसुरेश्वराचार्यांश्च अस्मत्सर्वलोकाभिमतिपूर्वकमभिपिच्य, एवं चतुर्भ्य आचार्येभ्यः चतस्रो दिशः आदिष्टां भारतवर्षस्य' । इति स्पष्टं आचार्य-स्थानसंकेतो लक्ष्यते ॥

गोवर्धनमठ जगद्गुरुनाममालास्तोत्रे प्रथमाचार्यत्वेन पद्मपादा-

ततो वेदविरुद्धानि विरुद्धानीतरैतरम् ।

विरुद्धानि सति क्षोदे निजाम्युपगमैरपि ॥ २ ॥

चार्याणामभिषेकः स्पष्टं वर्णयते, यः सन्दर्भो मूल एव पश्चाद्बुद्धियते । तत्तत्पीठपरम्परागतैराचार्यैरद्यतनैः स्वप्रथमाचार्यत्वेन स्मर्यमाणास्तु-शृंग-गिरौ द्वारकायां च सुरेश्वराचार्याः, जगन्नाथे पद्मपादाचार्याः । हस्ता-मलकाचार्यास्तु न कुत्रापि तत् तेषां भूषणमेव ब्रह्मविद्वरिष्ठानाम् । काञ्चनां कामकांठिपीठे सुरेश्वराचार्याः तदनु सर्वज्ञात्ममुनय इति क्रमः स्मर्यते । एकस्यैव पीठेषु त्रिष्व्वाचार्यत्वं कथं घटतेति तत्रोपपत्तिविचारे- 'भाष्यन्याख्याप्रकरणगतं संप्रधायैव वृत्तं मेधावी स प्रथिताधिषणं प्राह तं धृत्तिकारम् । न त्वां न्यस्याम्याधिमठामिह कापि पीठाधिपत्ये त्रातुं सर्वांस्त्वमसि त इतस्त्वां गुरुं संगिरन्ताम्' इति बृहच्छंकरविजयवचनं मार्गं निर्दिशतीव । शृंगगिरौ प्रथमाचार्यत्वेन निवेशिताः सुरेश्वराचार्याः पृथ्वीधरं (नित्यबोधघनापराभिधं) तत्र प्रतिष्ठाप्य, भगवत्पादान् विजययात्रायामनुसस्रुः, पुनः द्वारकायां निवेशितास्त एव ब्रह्मस्वरूपा-चार्यान् तत्र निवेश्य भगवत्पादामनुसस्रुः; काञ्चनां च 'पीठे न्यस्य सुरेश्वरं समवितुं सर्वज्ञसंज्ञं मुनिं' इति प्राचीनशङ्करविजयोक्तरीत्या सर्वज्ञात्मचरणानां स्थापनपर्यन्तं ते पीठाधिपतय आसन्निति ग्रहणे सर्वमुपपद्येतेति भाति ॥

गोवर्धनपीठजगद्गुरुपरंपरानाममालायां भगवत्पादानां शिष्याः अपीठगाश्च नामतो गृह्यन्ते-यथा "चित्सुखं भारतीवंशं सुबोधश्च प्रभाकरम् । उदङ्कं उदमकं च मेधाविधिमुनीश्वरम् । निजानन्दं शुद्धकीर्तिं योगानन्दयतीश्वरम् । ब्रह्मस्वरूपं सुमतिं गुरोः शिष्या-न्नमान्यहम् । सुधन्वानं राजसेने पूर्णवर्माणमेव च । वृषदेवं च नृपतीन् गुरुमक्तान् भजे सदा ॥ अद्वैताचार्यसच्छिष्यान् षोडशैवानपीठगान् । शङ्कराचार्यबोधेन्दुबलामूतान् समाश्रये ॥" इति ।

अर्बैदिकानि तान्येष मतानि द्वैतवादिनाम् ।
 धर्मशास्त्रधारुढो वेदलङ्घयते विमुः ॥ ३ ॥
 यथा स्थापदयूथानि लीलयाऽऽखेटयेन्नुपः ।
 तथा विद्राव्य विज्ञानचक्रवर्ती यतीश्वरः ॥ ४ ॥
 जगत्त्रिीतिकं चक्रे शङ्करः शङ्करेहितः ।
 निर्विशेषं परं तत्त्वं गोचरीकर्तुमक्षमाः ॥ ५ ॥
 ये भक्तिमन्तः श्रद्धाट्याः मन्दास्तेष्वनुकम्पया ।
 पणमतस्यापनं घृत्वा सर्गानन्वप्रह्वीद्विमुः ॥ ६ ॥
 शिवविष्ण्वंब्रिकामानुगणेशस्कन्दमूर्तिषु ।*
 यत्त यस्य मवैलीतिः देवतायामुपासितुम् ॥ ७ ॥
 स देवतां तां भजतां श्रद्धामक्तिपुरस्सरम् ।
 श्रुतिप्रसिद्धाः पडिमाः देवताः कामितप्रदाः ॥ ८ ॥
 फलाभिसन्धिमुत्सृज्य भजतां मोक्षदाश्च ताः ।
 श्रुतिस्मृतिसदाचारविरुद्धान्यत्र यानि वा ॥ ९ ॥
 वर्जनीयान्यत्रयानि तानि तन्नोदितान्यपि ।
 तानि पापण्डमोहार्थमूर्च्छुर्दरिहरादयः ॥ १० ॥
 श्रुतिघण्टापथे मोक्षमभिनिष्कामति स्थिते ।
 किमर्थं वाऽतिदुर्गेण चञ्चूर्यत्वे कदम्बना ॥ ११ ॥

(७) गणाधिपकपालिध्विति मूले पाठः । आनन्दगिरियेऽन्यत्र
 च कपालिकस्यैव शैवादिपणमतेष्वन्तर्भावः दृश्यते, न तु कौमारस्य ।
 परं घृद्दव्यत्रहारः सकौमाराणामेव पणमतत्वं न सकपालिकानाम् ।
 कपालिकमलसंभवीता आनन्दगिरिरापि पूर्वपक्षवृत्त्यैवेति विशदयति ।
 कौमारमहणे मार्कण्डेयसंहिता प्रमाणम् ॥

अनुशिष्टाः पडप्येवं भजन्तः स्वेष्टदेवताम् ।
तमेव परमाचार्यमन्यन्त पृथक्पृथक् ।
ततः श्रीशङ्कराचार्यो जगद्गुरुरितीर्यते ॥ १२ ॥

आदित्यं जगदम्बिकां हरिमिमेन्द्रास्यं महेशं गुहं
पूजायै परिपूर्णमानसतया मेने यतिः शङ्करः ।
शिष्येभ्यश्च ददौ मुदा सुविमलां श्रीशैवपञ्चाक्षरीं
विद्यावैदिकमार्गदर्शनगुरुः श्रीपण्णतस्यापकः ॥ १३ ॥

अद्वैतमतनिविष्टैः पञ्चायतनार्चनं प्रकर्तव्यम् ।
एवं निर्णयमतनोद्वैदिकमार्गप्रवर्तको योगी ॥ १४ ॥

शैवादयः पद्भ्यमिनो यतीशं संप्रार्थ्य तं स्वस्वमतोदयाय ।
अनुग्रहं प्राप्य जगद्गुरोश्च ते प्रस्थिताः स्वस्वमतप्रवीणाः ॥ १५ ॥

भूषक्रवाले संस्थाप्य श्रौतमद्वैतदर्शनम् ।
रक्षायं प्रचपार्यं च तस्य योगी व्यचिन्तयत् ॥ १६ ॥

अथ निष्कण्ठकीभूता समुद्रभूतेन सर्वतः ।
तत्वज्ञानेन वसुधा सस्येनेव विराजते ॥ १७ ॥

एतावता न मन्येऽहमात्मनः कृतकृत्यताम् ।
गते तु मयि सर्वं च पुनरप्याकुलीमवेत् ॥ १८ ॥

(१५) शैवादयः शैवशाक्तगाणपत्यत्रैल्लवसौरकापालिकाः पद्भ्यमिनः परमतकालानलाचार्य - त्रिपुराकुमाराचार्य - गिरिजाकुमाराचार्य छद्मणाचार्य-दिवाकराचार्य-बटुकनाथाचार्याः (गुरुवंशकाव्यव्याख्यातः) ।
कथं अन्तानन्दगिरिविरचिते शङ्करविजये ६७-७२ प्रकरणेषु विस्तृततया दृश्यते ॥

तस्माद्विद्यामठानन्यानपि काष्ठासु कारयन् ।

विद्याप्रवचनं शिष्यैरास्माकैस्तत्र तत्र च ॥ १९ ॥

प्रयोज्यास्तत्संप्रदायमविच्छिन्नं च कारये ।

पारंपर्यागते सम्यगुपदेशक्रमे सति ॥ २० ॥

न विच्छिद्येत सद्धर्म इति चक्रे मतिं शुभाम् ।

पुनः प्रतस्थे क्षेत्रादियान्नायै शङ्करो गुरुः ॥ २१ ॥

ध्वहोविन्दुसिंहाख्यस्थले श्रीशङ्करो गुरुः ।

नृसिंहयन्त्रोद्घरणं चकार जगतां मुदे ॥ २२ ॥

पश्यन्ननिमित्तं देवं भक्तानुग्रहतत्परम् ।

चेतः प्रबोधयामास तत्पदान्ननिषेवणे ॥ २३ ॥

स्वत्प्रभुजीवप्रियमिच्छसि चेन्नरहरिपूजां कुरु सततं

प्रतिबिम्बालङ्कृतिवृत्तिकुशलो बिम्बालङ्कृतिमातनुते ।

चेतोमृङ्ग भ्रमसि वृथा भवमरुभूमौ विरसायां

भज भज लक्ष्मीनरसिंहानघपदसरसिजमकरन्दम् ॥ २४ ॥

शुक्लौ रत्नप्रतिमा जाता करकाधर्षसमर्था चेत्

दुःखमयी ते संसृतिरेषा निर्धृतिदाने निपुणा स्यात् ।

चेतोमृङ्ग भ्रमसि वृथा भवमरुभूमौ विरसायां

भज भज लक्ष्मीनरसिंहानघपदसरसिजमकरन्दम् ॥ २५ ॥

आकृतिसाम्याद् शास्त्रमलिकुमुमे स्थलनलिनत्वरभ्रममकरोः

गन्वरसाविह किमु विधेते विफलं भ्राम्यसि भृशविरसेऽस्मिन् ।

चेतोमृङ्ग भ्रमसि वृथा भवमरुभूमौ विरसायां

भज भज लक्ष्मीनरसिंहानघपदसरसिजमकरन्दम् ॥ २६ ॥

सुकचन्दनवनितादीन् सुखदान् मत्वा तत्र विहरसे
 गन्धफलीसदृशा ननु तेऽमी मोगानन्तरदुःखकृतः स्युः ।
 चेतोभृङ्ग भ्रमसि ब्रूया भवमरुभूमौ विरसायां
 भज भज लक्ष्मीनरसिंहानघपदसरसिजमकरन्दम् ॥ २७ ॥

तव हितमेकं वचनं वक्ष्ये शृणु सुखकामो यदि सततं
 स्वप्ने दृष्टं सकलं हि मृषा जाप्रति च स्मर तद्ददिति ।
 चेतोभृङ्ग भ्रमसि ब्रूया भवमरुभूमौ विरसायां
 भज भज लक्ष्मीनरसिंहानघपदसरसिजमकरन्दम् ॥ २८ ॥

भामरध्यास्तटे रम्ये कृतावाप्तं जगत्प्रतिम् ।
 पाण्डुरङ्गं महायोगपीठे दृष्ट्वा ननाम तम् ॥ २९ ॥

महायोगपीठे तटे भामरध्या वरं पुण्डरीकाय दातुं मूर्तीन्द्रैः ।
 समागत्य तिष्ठन्तमानन्दकन्दं परब्रह्मालङ्गं भजे पाण्डुरङ्गम् ॥ ३० ॥

तटिद्वाससं नीलमेघावमासं रमामन्दिरं सुन्दरं चित्रकाशम् ।
 वरं त्विष्टकायां समन्यस्तपादं परब्रह्मालङ्गं भजे पाण्डुरङ्गम् ॥ ३१ ॥

प्रमाणं भवान्धेरिदं मामकानां नितम्बः कराम्बा धृतो येन तस्मात् ।
 विधातुर्वसत्ये धृतो नामेकाशः परब्रह्मालङ्गं भजे पाण्डुरङ्गम् ॥ ३२ ॥

अजं रुक्मिणीप्राणसंजीवनं तं परं धाम कैवल्यमेकं तुरीयम् ।
 प्रसन्नं प्रपन्नार्जुनं देवदेवं परब्रह्मालङ्गं भजे पाण्डुरङ्गम् ॥ ३३ ॥

पाण्डुरङ्गं स्तुवन्नेवं भगवत्पादशङ्करः ।
 तद्गीर्वाभिर्द्वितस्वान्तस्तत्रोवास दिनसप्तयम् ॥ ३४ ॥

वारणसीं योगिवरोऽधिगम्य मुनेरिव श्रीहरिरेव शिष्यैः ।
 सद्ब्रह्मणा पञ्च मठानमीषां प्रकृत्य तस्यै कतिचिदितामि ॥ ३५ ॥

ततश्च रुविमणीकान्तविहारमहितां शुभाम् ।
प्रत्यक्सागरकल्लोलवेलितां द्वारकामगात् ॥ ३६ ॥

श्रीकृष्णस्य प्रपौत्रेण वज्रेण परिकल्पितम् ।
श्रीकृष्णसन्न विन्वस्तं हृत्सैर्जनमतानुगैः ॥ ३७ ॥

कारयामास भूपेन विनीतेन सुधन्वना ।
प्राकारोत्तुङ्गशृङ्गाद्यं रम्यं कनकरञ्जितम् ।
तत्र गोविन्दमाराव्य तुष्टाय यतिपुङ्गवः ॥ ३८ ॥

पयोऽम्भोघेर्द्वीवान्मम हृदयमायाहि भगवन्
मणिघ्रातभ्राजत्कनकवरपीठं मञ्ज हरे ।
सुचिह्नौ ते पादौ यदुकुलत्र नेनेज्मि सुजलैः
गृहाणेदं दुर्वाफलजलवदधुं सुररिषो ॥ ३९ ॥

त्वमाचामोपेन्द्र विदशसरिदंमोऽतिशिशिरं
भजस्वेभं पञ्चामृतफलरसाग्रावमघहन् ।
द्युनद्याः कालिन्द्या अपि कनककुम्भस्थितमिदं
जलं तेन स्नानं कुरु कुरु कुरुश्वाचमनकम् ॥ ४० ॥

तटिद्वर्णे वस्त्रे मञ्ज विजयकान्ताविहारण
प्रलम्भारिघ्रातर्मुदुलमुपवीतं कुरु गले ।
ललाटे पाटीरं मृगमदपुतं धारय हर
गृहाणेदं मारुतं श्वतदलतुलस्यादिरचितम् ॥ ४१ ॥

दृष्टान्तं धूमं सद्भरद चरणाम्रेऽर्पितनिदं
मुखं दीपेनेन्दुप्रमविरञ्जसं देव कलये ।
इमौ पाणी वागीपतिनुत सर्कररजसा
विशोऽप्याम्रं दधं सल्लिमिदमाचाम नृहरे ॥ ४२ ॥

सुरेश्वरं प्रतिष्ठाप्य तत्र व्याख्यानदेशिकम् ।

सशिष्यः प्राप मधुरामभीष्टं स्थानमीशितुः ॥ ४७ ॥

तत्र श्रीबालकृष्णस्य बाललीलायितेषु यत् ।

एकान्तसाक्षि तत्साक्षात्कर्तुं गोकुलमाप्यौ ॥ ४८ ॥

शृन्दावर्नं बालकृष्णपादधूलीपविक्षितम् ।

दर्शदशं कुतुकितः तत्तल्लीलागतस्मृतिः ।

जगावनन्यभावेन तन्वोत्पुलकया हरिम् ॥ ४९ ॥

गोपीमण्डलगोष्ठीभेदं भेदावस्थममेदामं

शश्वद्गोखुरनिर्धूतोद्गतधूलीधूसरसौभाग्यम् ।

श्रद्धाभक्तिगृहीतानन्दमचिन्त्यं चिन्तितसद्भावं

चिन्तामणिमहिमानं प्रणमत गोविन्दं परमानन्दम् । ५० ॥

कान्तं कारणकारणमादिमनादिं कालघनाभासं

कालिन्दीगतकालियशिरसि सुनृत्यन्तं गृह्णत्यन्तम् ।

मठः द्वारकामठः (शारदामठः इति शारदामठाम्नाये) पीठः कालिका-
पीठः, श्रेत्रं द्वारका, तीर्थं गोमती, देवः सिद्धेश्वरः, शक्तिः
भद्रकाली, वेदः सामवेदः, संप्रदायः, कीटवारः, योगपट्टः आश्रमः
(तीर्थ्याश्रमौ इति शारदामठाम्नाये) ब्रह्मचारी स्वरूपब्रह्मचारी, महा-
वाक्यं तत्त्वमसि, प्रथमाचार्यः पद्मपादः (हस्तामलक इति मठाम्नाये,
सुरेश्वर इति विमर्शे) । तत्त्वमस्यादिमहावाक्याभ्येव तीर्थं, तत्र
अवगाहनशीलस्तीर्थः । आश्रमग्रहणे प्रीडः आशापाशविवर्जितः यातायात-
विनिर्मुक्तः आश्रमः इति योगपट्टव्याख्या, कीटादयो जीवजन्तवो
भूतानुकम्पया वार्यन्त इति कीटवारः इति संप्रदायव्याख्या, स्वस्वरूपज्ञः
स्वधर्मपरिपालकः स्वानन्दक्रीडः स्वरूपब्रह्मचारीति विवरणं मठाम्नाये ।
अविगतमिति गोत्रनाम शारदामठाम्नाये दत्तम् ॥

कालं कालकलातीतं कलिताशेषं कलिदोषं

कालत्रयगतिहेतुं प्रणमत गोविन्दं परमानन्दम् ॥ ५१ ॥

वृन्दावनधुवि वृन्दारकगणवृन्दाराधितपादान्त्रं

वृन्दाभामलमन्दस्मेरसुधानन्दं सुहृदानन्दम् ।

वन्धाशेषमहापुनिमानसवन्धानन्दपदद्वन्द्वं

वन्धाशेषगुणाब्धिं प्रणमत गोविन्दं परमानन्दम् ॥ ५२ ॥

श्रीकृष्णलीलापूतेऽस्य क्षेत्रे वृन्दावने गुरुः ।

निनाय कतिचिन्मासान् तद्भयानघृतमानसः ॥ ५३ ॥

मार्गं कश्चिद्वैषाकरणः पदनिष्पत्त्यव्ययनधुरीणः ।

कर्तव्यान्तरनिश्चिन्तोऽसौ बोधित आसीच्छङ्करगुरुणा ॥ ५४ ॥

मज्ज गोविन्दं मज्ज गोविन्दं मज्ज गोविन्दं मूढमते ।

संप्राप्ते सन्निहिते काले न हि न हि रक्षति हुकृत्यकरणे ॥ ५५ ॥

योगरतो वा भोगरतो वा सङ्गरतो वा सङ्गविहीनः ।

यस्य ब्रह्मणि रमते चित्तं नन्दति नन्दति नन्दत्येव ॥ ५६ ॥

मगवद्गीता किञ्चिदधीना गङ्गाजललवकणिका पीता ।

सकृदपि येन मुरारिसमर्चा क्रियते तस्य यमेन न चर्चा ॥ ५७ ॥

कस्त्वं कोऽहं कुन आयातः का मे जननी को मे तातः ।

इति परिभाषय सर्वमसारे विश्वं त्यक्त्वा स्वप्रविचारम् ॥ ५८ ॥

त्वयि मयि सर्वत्रैको विष्णुः व्यर्थं कुपसि मय्यसद्विष्णुः ।

सर्वैस्त्रिष्वपि पश्यात्मानं सर्वत्रोत्सृज्य मेदञ्चानम् ॥ ५९ ॥

(५५) मज्जगोविन्दापराभिधोऽयं मोहमुद्गरः द्वावशमञ्जरिका
चतुर्दशमञ्जरिकैति द्विभागाः पूर्वा मगवत्पादप्रोक्ता उत्तरा तच्छिष्यप्रोक्तेति
श्रूयते ॥

गुरुचरणाम्बुजनिर्भरमक्तः संसारादचिराद्भव मुक्तः ।
सेन्द्रियमानसनियमादेवं द्रक्ष्यसि निजहृदयस्थं देवम् ॥ ६० ॥

मोहध्वान्तनिराकृतिकुशलैः पदवैशङ्करणस्यैव ।
उपदेशोऽभूद्विद्यानिपुणैः श्रीमच्छङ्करभगवत्वरणैः ॥ ६१ ॥

यमाभिता गिरां देवी नन्दयत्यात्मसंभितान् ।
तमाधये धिया जुष्टं शङ्करं करुणानिधिम् ॥ ६२ ॥
इति श्रीशङ्करविजयमकरन्दे त्रिंश भास्यादः समाप्तः ॥

॥ एकविंश आस्वादः ॥

पीठप्रतिष्ठा, कैलासाहृतशिवलिङ्गप्रतिष्ठा च ।

भादौ शिवस्तनो विष्णुः ततो ब्रह्मा ततः परम् ।
वसिष्ठश्च ततः शक्तिः ततः पृष्ठः पराशरः ॥ १ ॥

ततो ध्यासः शुकः पञ्चादौ षण्णदामिधस्तनः ।
गोविन्दार्यगुरुस्तस्माच्छङ्कराचार्यसंश्रकः ॥ २ ॥

सङ्कलने मूलं—द्वुस्त्सू कोशतः १-३, भगवत्यादाभ्युदयतः
४, ५, ४८. मार्कण्डेयसंहितातः ६, १९-२१, २३, चिद्विला-
सीयतः ७-९, जगन्नाथाष्टकतः ११ १२, गोवर्धनजगद्गुरुपरंपरानाम-
मालास्तोत्रतः १३-१८, गोविन्दनाथीयतः २२, बालबोधसंपहतः
२४, ३७, त्रिपुरीतः २५, अनुभवोल्लासतः २६-३४. सहजाष्टकतः
३५, चिदानन्दात्मकस्तोत्रतः ३६, सोपानपञ्चकतः ३८-४२, ज्योति-
र्मठीयमठाम्नायमहानुशासनतः ४३-४७, मठाम्नायसेतुतः ४४-४७,
संक्षेपशारीरकतः ४९, ५१, ५२, ५५, नैष्कर्म्यमिद्विचन्द्रिकातः
५०, रामनाथद्विवेदीकृतसंक्षेपशारीरकोपाद्गाततः ५२.

पद्मपादः सुरेशध्व हस्तामलकतोडकी ।

वेदान्तशिखागुरव्य आचार्याः पान्तु मां सदा ॥ ३ ॥

ततो जगाम बदरी भाष्यप्रणयनस्वर्गीम् ।

नद्यामलकनन्दाया निर्वर्तितनिजक्रियः ॥ ४ ॥

तपस्यन्तावृषी तत्र नरनारायणी स्तुवन् ।

श्रीमठं तत्र निमाय तत्रायर्वणमुह्यक्रम् ।

विदधे तोटकानार्य व्याख्यातार जगद्गुरुः ॥ ५ ॥

(५) मठपरिसर एव श्रीशङ्कराचार्यगुहा, (यत्र बदरीवासकाले
शीते आचार्या न्यवसन्) तत्र (श्रीम्) पृथः (यदधः छायायामुपविश्य
भाष्यचना कृता) दण्डबाण (पद्मपादेन भिनगराधिपगृहे भैक्षस्वीकर-
णात्प्राक् दण्डाघातेन प्रवर्तितं स्रोतः) नृसिंहमन्दिरं, पूर्णागिरिदेवी-
मन्दिरम्, तोटकानार्यगुहा, शङ्करतपोवनं, तप्तकुण्डं, इत्यादिकं प्रसिद्धं
क्षेत्रवीर्यजातं शङ्करचरितसंभवनि सुदर्शं विद्यते । कालिदासीयः शंकर-
विजयमन्यः गठवाञ्छ इतिहासे उदाह्रियते । उदाहृतः श्लोकोऽयं—
'गत्सैकादशवार्षिको बदरिकारण्ये सुपुण्याभ्रमे पद्मन्दावः अकुण्ठया
निजधिया भाष्यणि यः योडश । निर्माय प्रथयात्कार बदरीनाराय-
णार्चा तथा श्रीज्योतिर्भठमावबन्ध स गुरुः श्रीशंकरो बन्धते ॥' इति ।
प्रसिद्धः कालिदासो नैतद्बन्धकर्ता भवितुमर्हति । संज्ञायाः प्रयोदश
विशेषा एव—संज्ञा उत्तराम्नायः, मठः ज्योतिर्भठः, (श्रीमठः इति
नामान्तरं इति ज्योतिर्भठाम्नाये) पीठनाम ज्योतिष्मती, क्षेत्रं बदरि-
काप्रमः तीर्थं अलकनन्दा, देवी नारायणी, शक्तिः पूर्णा गिरिः,
वेदोऽथवेणः, संप्रदायः आनन्दवारः, योगपट्टः गिरिः, (गिरिपर्वत-
सागराः इति मठाम्नाये,) ब्रह्मचारी आनन्दब्रह्मचारी, महावाक्यं
अयमात्मा ब्रह्म, प्रथमाचार्यः तोटकः । (गोत्रं भृगुगोत्रं इति
मठाम्नाये ।) गिरिवनवासी गीताभ्ययनतत्परः तन्मीराचलबुद्धिश्च इति

मुक्तिलिङ्गं तु केदारै नीलकण्ठे वरेश्वरम् ।
प्रतिष्ठाप्य महायोगी परं प्रीतिमवाप सः ॥ ६ ॥

जगन्नाथमथ प्राप दीनानाथान् सनाथयन् ।
साक्षाद्विस्तुज्य वैकुण्ठं यत्रैवोत्कण्ठते हरिः ॥ ७ ॥

महोदधिर्षत तीर्थं जगन्नाथपुरोभुवि ।
द्वारकावासिनो विष्णोस्तनुरथापि वर्तते ॥ ८ ॥

अवाप क्षेत्रराजं तमवलोक्य समन्ततः ।
दिनानि कतिचित्तत्र निवासमकरोन्भुदा ॥ ९ ॥

तत्राभोशौ कृतज्ञानो जगन्नाथेश्वरं हरिम् ।
प्रार्थयामास नयनपथगामी भगत्विति ॥ १० ॥

भुजे सव्ये श्वेषुं शिरसि शिखिपिच्छं कटितटे
दुङ्गलं नेत्रान्ते सहचरकटाक्षं च विदधत् ।
सदा भामद्वन्द्वन्दावनवसावंलीलापरिचयो
जगन्नाथः स्वामी नयनपथगामी भवतु मे ॥ ११ ॥

रथारूढो गच्छन् पथि मिलितभूदेवपटलैः
स्तुतिप्रादुर्मानं प्रतिपदस्रपाकण्ठं सदयः ।
दपासिन्धुर्बन्धुः सकलजगता सिन्धुसुतथा
जगन्नाथः स्वामी नयनपथगामी भवतु मे ॥ १२ ॥

गिरिः, पर्वतमूलवासी, प्रौढज्ञाता साराधारज्ञ इति पर्वतः, सत्वधाग-
गन्भीरः ज्ञानरत्नरिपहः मर्यादानुहङ्गीति सागरः, आनन्दं सांसारिक-
भोगविच्छेदं वारयतीत्यानन्दवारः, स्वानन्दं ब्रह्म तत्र रमत इति
स्वानन्दब्रह्मवारीति संज्ञा व्याख्याताः मठाम्नाये ॥

अत्र श्रीशङ्कराचार्यवर्षणाशाजयान्तरे ।

योद्वादीन् कुम्भान् जित्वा विशादे युक्तिसंमिते ॥ १३ ॥

महोदधेस्तटे क्षेत्रे पुरुषोत्तमसंज्ञके ।

जगन्नाथं दारुमथं प्रतिष्ठाप्य यथाविधि ॥ १४ ॥

भूतेन्द्रियांगनेत्रान्दे (२६५५) युधिष्ठिरशक्तस्य वै ।

वैशाखे शुक्लगे पक्षे दशम्यां शोमने दिने ॥ १५ ॥

गोवर्धनमठे रम्ये विमलापीठसंज्ञके ।

पूर्वाभागे भोगवारे श्रीमत्काश्यपगोत्रजः ॥ १६ ॥

माधवस्य सुतः श्रीमान् सनन्दन इति धृतः ।

प्रकाशब्रह्मचारी च ऋग्वेदी सर्वशास्त्रविद् ॥ १७ ॥

श्रीपद्मपादः प्रथमाचार्यत्वेनाभ्यपिष्यत ।

श्रीमत्परमहंसैसादिविरुदैरुच्छितैः सह ॥ १८ ॥

(१३) संज्ञाया विशेषाः—संज्ञा-पूर्वाभ्यायः, मठः गोवर्धनमठः
पीठः विमलापीठः, क्षेत्र-पुरुषोत्तमक्षेत्रम्, तीर्थं महोदधिः, देवः
जगन्नाथः, शक्तिः विमला, वेदः शुक्लयजुः (ऋग्वेद इति मठाभ्याये)
संनदायः भोगवारः, योगपट्टः अरण्यः, (वन-अरण्यौ इति मठाभ्याये)
ब्रह्मचारी प्रकाशब्रह्मचारी, महावाक्यं प्रधानं ब्रह्म, आचार्यः—
हस्तामलक इति सुवमायां, पद्मपाद इति मठाभ्याये । (काश्यपगोत्रमिति
मठाभ्याये) निर्झने वने आशान्बमुक्तो बसतीति वननामा, सर्वं
त्यक्त्वाऽरण्ये बसतीति अरण्यः, भोगो विषयासक्तिः, स वायंते इति
भोगवारः । स्वयंघोतिः विज्ञानाति योगयुक्तिविस्तारदः तद्विज्ञान-
प्रकाशेन इति प्रकाशब्रह्मचारी इति मठाभ्याये संज्ञाभ्यायस्य ॥

श्रीशङ्करार्थयोगी शृङ्गगिरिस्थानमगमदखिलेशः ।
 श्रीशारदास्वपीठे शिवलिङ्गं भोगनामकं चक्रे ॥ १९ ॥
 शिवलिङ्गं प्रतिष्ठाप्य चिदम्बरसभातले ।
 मोक्षदं सर्वजन्तूनां भुवनत्रयसुन्दरम् ॥ २० ॥
 वैदिकान् दीक्षितान् शुद्धान् शैवसिद्धान्तपारगान् ।
 पूजार्थं युयुजे शिष्यान् पुण्यारण्यविहारिणः ॥ २१ ॥
 सर्वज्ञः शिष्यसंयुक्तः शङ्करो देशिकेश्वरः ।
 भूमिं प्रदक्षिणीकृत्य भूयः काञ्चीपुरी गतः ॥ २२ ॥
 काञ्चयां श्रीकामकोटी तु योगलिङ्गमनुत्तमम् ।
 प्रतिष्ठाप्य सुरेशार्थं पूजार्थं युयुजे गुरुः ।
 यथाधिकारमाचार्यः सर्वाननुशशास ह ॥ २३ ॥

(१९) संज्ञाया विशेषाः—संज्ञा-दक्षिणाग्रायः, मठः शृङ्गगिरि-
 मठः, पीठः शारदापीठः, क्षेत्रं रामेश्वरम्, (रामक्षेत्रमिति मठाम्नाये)
 तीर्थं तुङ्गमद्रा, देवः पराहः, शक्तिः शारदा, (कामाक्षीति मठाम्नाये)
 वेदः कृष्णयजुर्वेदः, संभवायः भूरिवारः, योगवटुः भारती (सरस्वती-
 पुरी-भारत्यरण्यतीर्थ-तीर्थाश्रममुखानि सर्वनामान्तीति शृङ्गगिरिमठाम्नाये ।
 सरस्वती भारती पुरी इति मठाम्नाये) ब्रह्मचारी चैतन्यब्रह्मचारी,
 महावाक्यं अहं ब्रह्मास्मि, प्रथमाचार्यः पृथिवीधव इति सुवमायां,
 (सुरेश्वर इति मठाम्नाये) सरस्वानतः नित्यं स्वरवादी, संसारसागर-
 सारहन्ता इति सरस्वती, सर्वभारं परित्यजन्, दुःखभारहन्ता, विद्या-
 भारपूर्ण इति भारती, ज्ञानतत्त्वपूर्णः पूर्णतत्त्वस्थिता, परब्रह्मरतः
 इति पुरी, भूरि सुवर्णाद्यर्थाधिक्यं धारयति इति भूरिवारः, विन्मात्रं
 चैत्यरहितं शिवमत्रं ब्रह्म जानाति इति चैतन्यब्रह्मचारी ॥

(२३) संज्ञाया विशेषाः—संज्ञा मौलाम्नायः, मठः

अनारमकेष्वहंबुद्धिं देहप्राणेन्द्रियादिषु ।
 प्राणान्तेऽपि च साधो स्वं जन्महेतुं हि मा कुरु ॥ २७ ॥
 परनिन्दास्तुती साधो परद्रव्येऽपि रागिताम् ।
 अत्यासक्तिं च सर्वेषु दुष्टसंगं च मा कुरु । २८ ॥
 विद्यायामाश्रमे वर्णे कुले वयसि संपदि ।
 कदापि वासनाद्वारा ह्यहङ्कारं च मा कुरु ॥ २९ ॥
 एक एव चिदानन्दः सर्वभूतेषु चात्मनि ।
 इति तत्त्वं विजानानो वैरं सर्वेषु मा कुरु । ३० ॥
 कामक्रोधादिकं सर्वं त्यक्त्वा वासनया सह ।
 अन्तः शीतलया बुद्ध्या सर्वेषु समतां कुरु । ३१ ॥
 चित्तवृत्तिष्वमत्यासु पञ्चकोशेष्वनात्मसु ।
 यन्मयोऽहं तदन्तस्थः तन्मयः सर्वदा भव ॥ ३२ ॥
 मञ्जानान्तः प्रलीयन्ते सरसीव तटदुमाः ।
 पञ्चभूतानि तत्कार्यं इति मत्वा सुखी भव । ३३ ॥
 ब्रह्मात्मके च चिद्योश्चि ब्रह्मात्मकतयाखिलम् ।
 संपश्यन् सततं साधो जीवन्मुक्तः सुखी भव ॥ ३४ ॥

न वेत्ता न चित्तिर्न वेद्यं विकल्पो न सोऽहं न मङ्कल्पलेशोऽहमात्मा ।
 न च ब्रह्म नो कर्म नोऽकर्मकोऽहं यथाऽहं तथाहं विकल्पो न कश्चित् ॥
 तदा नापि बद्धो न मुक्तो न रागी विरागी न सङ्गी तदा नो वियोगी ।
 न भोगी न योगी न संमारोगी चिदानन्दसिन्धौ यदाहं निमग्नः ॥

गुरुकरुणयैकनावा प्राक्तनमाग्यानुकूलमारुतया ।

रागद्वेषतरङ्गैः तुङ्गस्संसारसागरस्तीर्णः ॥ ३७ ॥

वेदो नित्यमधीयतां तदुदितं कर्म स्वनुष्ठीयतां

तैनेशस्य विधीयतामपचितिः काम्ये मतिस्त्यज्यताम् ।

पापौघः परिधूयतां भवसुखे दोषोऽनुसन्धीयतां

आत्मैच्छा व्यवसीयतां निजगृहात्तूष्णं विनिष्क्रम्यताम् ॥ ३८ ॥

संगः सत्सु विधीयतां भगवतो भक्तिर्दृढाधीयतां

शान्त्यादिः परिचीयतां दृढतरं कर्माग्रे सन्त्यज्यताम् ।

सद्विद्वानुपसृप्यतां प्रतिदिनं तत्पादुके सेव्यतां

ब्रह्मकाक्षरमर्घ्यतां श्रुतिशिरोवाक्यं समाकर्ण्यताम् ॥ ३९ ॥

वाक्यार्थश्च विचार्यतां श्रुतिशिरःपक्षः समाश्रीयतां

दुस्तर्कान्तु विरम्यतां श्रुतिमतस्तर्कैऽनुमन्धीयताम् ।

ब्रह्मवाम्नि विभाव्यतामहरहर्गर्वः परित्यज्यतां

देहेऽहंमतिरुज्जयतां बुधजनैर्वादिः परित्यज्यताम् ॥ ४० ॥

धुम्राधिश्च चिकित्सतां प्रतिदिनं मिश्रीपक्षं मुच्यतां

स्वाद्भ्रं न तु याच्यतां विधिवशात्प्राप्तेन सन्तुष्यताम् ।

शीतोष्णादि विषद्यतां न तु वृथा वाक्यं समुच्चार्यतां

औदामीन्यममीप्सतां जनकृपानैःशुभ्येऽनुसृज्यताम् ॥ ४१ ॥

एकान्ते सुखमास्यतां परतरे चेतः समाधीयतां

पूर्णात्मा सुसमीक्ष्यतां जगदिदं तद्वाधित दृश्यताम् ।

प्राक्कर्म प्रविलाप्यतां चित्तिबलाभ्याप्युत्तरः क्षिप्यतां

प्रारब्धं त्विह मुञ्च्यतामथ परब्रह्मात्मना स्वीयताम् ॥ ४२ ॥

अस्मत्पीडसमारूढः परिव्राड्कलक्षणः ।

अहमेवेति विज्ञेयो यस्य देव इति श्रुतेः ॥ ४३ ॥

सुधन्वनः समौत्सुक्यनिवृत्त्यै धर्मसेतवे ।
 देवराजोपचारांश्च पथावत्तत्र कल्पयेत् ॥ ४४ ॥
 केवलं धर्ममुद्दिश्य विभवो बाह्यचेतसाम् ।
 विहितश्लोपकाराय पद्मपत्रनयं व्रजेत् ॥ ४५ ॥
 सुधन्वाद्या महा राजा हालाद्याश्च महीश्वराः ।
 धर्मपारंपरीमैतां पालयन्तु निरन्तरम् ॥ ४६ ॥
 आसेतोरा हिमाद्रेश्च सेव्या मत्पीठमथयाः ।
 तथा मच्छिष्यपीठीयाः सर्वेऽप्याचार्यसम्मिताः ॥ ४७ ॥
 इत्येवमनुशिष्टास्ते नित्यकर्मपरायणाः ।
 पञ्चयज्ञपरा नित्यं देवतातिथिपूजकाः ।
 वेदमार्गैकनिरता जाताः सर्वे मुमुक्षवः ॥ ४८ ॥

सर्वज्ञात्मश्रीचरणैः संक्षेपशारीरकप्रणयनम् ।

श्रीदेवेश्वरपादपङ्कजरजस्तंपर्कपूताशयः
 सर्वज्ञात्मगिरांकितो मुनिवरः संक्षेपशारीरकम् ।
 चक्रे सज्जनबुद्धिर्बर्धनमिदं राजन्यवंशे नृपे
 श्रीमत्स्यक्षतशासने मनुकुलादित्ये सुखं शासति ॥ ४९ ॥
 वस्तुख्यातिविधाति वादितिमिरं नैऋर्म्यसिद्धिस्फुट-
 व्याख्याचन्द्रिकया विधूय सुधियां सद्दृष्टिमुन्मीलयन् ।
 धन्तः संमृतशान्तिवेदनसुधोद्घोतः समुद्योतते
 सर्वज्ञाश्रमचन्द्रमाखिजगतीसर्वज्ञचूडामणिः ॥ ५० ॥

शक्तो गुरोश्चरणयोर्निकटे निवासान्नारायणस्मरणतश्च निरन्तरायः ।
 शारीरकार्थविषयावगतिप्रधानं संक्षेपतः प्रकरणं कृतवान् प्रद्वेष्यन् * ॥ ५१ ॥

तद्दृष्ट्वाऽथ स ऊचिवानतितरां हृद्यो गुरुशङ्करः

नान्ना यद्यपि लोक एष भवित्वा संक्षेपशारीरकः ।

स्त्रीयैरन्यनिबन्धदुर्लभतरैरोजःप्रसादादिभिः

सर्वनिव गुणैस्तथापि बृहती प्रन्यान् विजेजेप्यते ॥ ५२ ॥

वाग्विस्तरा यस्य बृहत्तरङ्गा वेदातटं यस्तुनि तत्त्वबोधः ।

रत्नानि तर्कप्रसरप्रकाराः पुनात्वसौ व्यासपयोनिधिनेः ॥

यकारमासाद्य यमेव नित्या सरस्वती स्वार्थसमन्विताऽऽसीत् ।

निरस्तदुस्तकंकलङ्कपङ्का नमामि तं शङ्करमधितांघ्रिम् ॥ ५४ ॥

यदीयसंपकमवाप्य केवलं यद्यं कृतार्था निरवयवीर्तयः ।

जगत्सु ते तारितशिष्यपकयो जयन्ति देवेश्वरपादरेणवः ॥ ५५ ॥

इति श्रीशङ्करविजयमकरन्दे एकत्रिंश आश्वादः समाप्तः ॥

(५३-५५) संक्षेपशारीरके ६-८ श्लोकाः । मधुसूदनसरस्वती-
श्रीपादाः एनं प्रर्थं व्याख्यातवन्तः । तद्वाख्यायामेषु श्लोकेष्ववतारिका-
व्याख्यांशाः — 'अतः परं सूत्रभाष्यवार्तिककारान् गुरुपूर्वक्रमेण पूजयति
त्रिभिः ।' सत्संप्रदायेन भाष्यकर्तारं शङ्करावतारं भीशङ्कराचार्यं
प्रणमति ।' 'इदानीं स्वगुरुं वार्तिककारं पूजयति — यदीयेति' ।
'देवेश्वरस्य सुरेश्वराचार्यस्य ते पादरेणवो जयन्ति सर्वोत्कण्ठेण वर्तन्ते ।
ताम्प्रत्यस्मि षणत इत्यर्थः । सुरपदस्थाने देवपदप्रयोगः साक्षाद्गुरुनामा-
प्रदणाय, गुरोर्नाम न गृह्णीयादिति स्मृतेः ॥'

यकारमासाद्येति श्लोके सरस्वती स्वार्थसमन्विता इति पदं रस्यं;
यतीनां दशनामस्वेकं सरस्वती, तन्नामापि भगवत्सादानासाद्य स्वार्थकं
बभूवेति व्यञ्जनात् ॥

॥ द्वाविंश आस्वादः ॥

भगवत्पादानां मङ्गीभावः ।

भगवत्पादशब्दपञ्चद्वन्द्वं द्वन्द्वनिर्घर्षणम् ।

सुरेश्वरादिसदृशैः अवलम्बितमाभजे ॥ १ ॥

उद्धृत्य वेदपयसः कमलामिवाग्धेः आलिङ्गितासिलजगत्प्रभवेकमूर्तिम् ।

विद्यामहापजगतां सुखशामदायः तं शङ्करं विमलभाष्यकृतं नमामि ॥ २ ॥

घेशन्ताम्भोगभीरा नयमकरकुला प्रह्लादिद्याम्भयण्डा

पापशोतुङ्गशुभप्रमथननिपुणा मानवीधीतरङ्गा ।

यस्यास्योत्था सरसत्यत्रिलभयभयञ्जसिनी शङ्करस्य

गङ्गा शम्भोः कपर्शादय निखिलगुरोर्नामि तत्पादपद्मम् ॥ ३ ॥

अप्यन्तवध्या गुरुवातवपस्यात्रियेकचूडामणिभूषितायाः ।

पाणिप्रहस्तरपुष्पापरोक्षानुभूजिद्विद्वाहसद्ः सतां ह्य् ॥ ४ ॥

सङ्कलने मूलम्—गुर्वष्टकतः १, प्रकाशात्मभीषणानां २, ज्ञानपनपाशानां ३, भीषन्त्रशेखरेन्द्रसरसतीभीषणानां ४, यासनादेह-स्तुतिवः ५, ललितवापशरणावः ९-१३, भीमरुद्रमहावतः १४-१६, सौन्दर्यलहरीवः १७-४१, व्यासावलीवतः ४२, ४९-५०, ५७, केरलीयशङ्करविजयवः ४३-४८, शिवरहस्यवः ५१, वृहस्पतंकरविजयवः ५२-५३, पुण्यश्लोकमञ्जरीवः ५४, प्राचीनशङ्करविजयवः ५५, जगद्गुरुसमाळास्रवतः ५६, शङ्कटाथार्पाष्टोत्तरशतनामस्तोत्र-चतुर्विंशति-नामावली-सहस्रनाम-भाष्यस्यामिष्टव सहस्रनाम-पेज्ञानाहु गणपति-शास्त्रिष्ठाष्टोत्तरशतनामवः [नामानि संबुद्धपेकवपनान्वतया कृतानि] ५८-८५, शङ्कपूजाकरवः ८६, मूकपञ्चशतीवः ८७-८९, मार्कण्डेय-चरितवः ९० ।

यो वै मण्डनमिथविद्वदधिपस्यापाद्य सन्न्यासितां
तन्मूर्ध्नि व्यसनापनोदनविधावाकर्षयन्नश्विनौ ।
भैषज्यं कलयांबभूव कुपितस्येन्द्रस्य वज्रायुधं
चूर्णाष्टय पुनर्देवी हरिपदे चक्रे तमेनं भजे ॥ ५ ॥

ततः काञ्च्या महापुर्यां निषसनेकदा गुरुः ।
ज्ञात्वा निजशरीरान्तं सद्द शिष्यैः प्रसन्धीः ॥ ६ ॥

कम्पायां विधिवद्भात्वा नत्वैकाम्निवासिनम् ।
कामाक्षीसदनं प्राप चक्रे तस्य प्रदक्षिणम् ॥ ७ ॥

गोपुरेणान्तराविश्य नत्वा देवी यतीश्वरः ।
सौन्दर्यलहरीमुख्यैः स्तोत्रैस्तुष्टाव निर्वृतः ॥ ८ ॥

प्रातः स्मरामि ललितावदनारविन्दं विबाधरं पृथुलमौक्तिकशोभिनासम् ।
आकर्णदीर्घनयनं मणिकुण्डलाढ्यं मन्दस्मितं मृगमदोज्ज्वलफालदेशम् ॥

प्रातर्भजामि ललिताभुजकलत्रवल्लीं रत्नाङ्गुलीयलसदङ्गुलिपल्लवद्भ्याम् ।
माणिक्यहेमवलयारङ्गदशोभमानां पाशेक्षुचापकृसुमेपुसृणीर्दधानाम् ॥

प्रातर्नमामि ललिताचरणारविन्दं भक्तेष्टदाननिर्स्तं भवसिन्धुपोतम् ।
पद्मासनादिसुरनापकपूजनीयं पद्माकुशध्वजसुदर्शनलाञ्छनाढ्यम् ॥

(५) सुरेश्वराचार्यः कदाचित् शिरसि व्रणशोथेनापीडितः ।
मर्त्यवैद्यभैषज्येऽकिञ्चित्करे निरूपिते देवभिषजौ अश्विनौ भगवत्पादैरुप-
स्थायमानौ प्रसन्नौ सुरेश्वरमरुजमकुरुताम् । इन्द्रः स्वानुमतिं विना
मर्त्याय भैषज्यं कृतवतोरश्विनोः शिरसोर्वज्रमपातयत् । आचार्या भिष-
ज्यतोरश्विनोः क्षाणाय, वज्रमापतन्तं चूर्णाकृतवन्तः स्वतेजसा । इन्द्रो
भीतः शरणं ययौ गुरुवरम् । आत्मनः पदवीमुद्रां आत्मनो नाम च
आचार्यवरयापयत्, आचार्यवरस्तु सुरेश्वराय अर्पयामाद्येति इतिवृत्तं
प्रख्यायते ॥

वरुणाक्षीशामा यरिकलभकुम्भस्तनना
 परिक्षीणा मध्ये परिणतशचन्द्रवदना ।
 धनुर्गणान् पाशं सृणिमपि दधाना करतलैः
 पुरस्तादास्तां नः पुरमयितुपाहोपुरुषिका ॥
 (काक्षीपुरे विराजमाना श्री कामाक्षीदेवी)

यो वै मण्डनमिश्रविद्वदधिपस्यापाद्य सन्न्यासितां
तन्मूर्ध्नि व्यसनापनोदनविधावारुपयज्ञश्विनौ ।
भैषज्यं कलयांबभूव कुपितस्येन्द्रस्य चज्रायुधे
चूर्णाकृत्य पुनर्ददी हरिपदे चक्रे तमेन भजे ॥ ५ ॥

ततः काञ्च्यां महापुर्यां निवसन्नेकदा गुरुः ।
ज्ञत्वा निजशरीरान्तं सद्द शिष्यैः प्रसन्नधीः ॥ ६ ॥

कम्पार्यां विधिवत्कृत्वा नत्वेकाम्निवासिनम् ।
कामाक्षीसदनं प्राप चक्रे तस्य प्रदक्षिणम् ॥ ७ ॥
गोपुरेणान्तराविश्य नत्वा देवीं यतीश्वरः ।
सौन्दर्यलहरीमुत्स्यैः स्तोत्रैस्तुष्टाव निर्वृतः ॥ ८ ॥

प्रातः स्मरामि ललितावदनारविन्दं विवाधरं पृथुलमौक्तिकशोभिनासम् ।
आकर्णदीर्घनयनं मणिकुण्डलाढ्यं मन्दस्मितं मृगमदोज्ज्वलफालदेशम् ॥
प्रातर्भजामि ललितासुजकलत्रवर्द्धीं रत्नाङ्गुलीयलसदङ्गुलिपल्लवढ्याम् ।
माणिक्यहेमवलयाङ्गदशीममानां पाशेशुचापकुसुमेपुसुणीर्दधानाम् ॥
प्रातर्नमामि ललिताचरणारविन्दं भक्तेष्टदाननिरतं भवसिन्धुपोतम् ।
पद्मासनादिसुरनायकपूजनीयं पर्णाकुशध्वजसुदर्शनलाञ्छनाढ्यम् ॥

(५) सुरेश्वराचार्यः कदाचित् शिरसि व्रणशोधेनापीड्यत ।
मर्त्यवैद्यभैषज्येऽकिञ्चित्करे निरूपिते देवभिषजौ अश्विनौ भगवत्पादैरुप-
स्थित्यमानौ प्रसन्नौ सुरेश्वरमरुजमकुरुताम् । इन्द्रः स्वानुमतिं विना
मर्त्याय भैषज्यं कृतवतोराश्विनोः शिरसोर्वञ्जमपातयत् । आचार्यां भिष-
ज्यतोराश्विनोः स्नाणाय, वञ्जमापतन्तं चूर्णाकृतवस्तः स्वतेजसा । इन्द्रो
भीतः शरणं ययौ गुरुवरम् । आत्मनः पदवीमुद्रां आत्मनो नाम च
आचार्यवरयापयत्, आचार्यवरस्तु सुरेश्वराय अर्पयामासेति इतिवृत्तं
प्रख्यायते ॥

प्रातर्वदामि ललिते तव पुण्यनाम कामेश्वरीति कमलेति महेश्वरीति ।
 श्रीशाम्भवीति जगतां जननी परेति वाग्देवतेति वचसा त्रिपुरेश्वरीति ॥
 प्रातः स्तुवे परशिवां ललितां भवानीं त्र्यपन्तवेद्यविमवां करुणानवद्याम् ।
 विश्वस्य सृष्टिबिलपस्थितिहेतुभूतां विद्येश्वरीं निगमवाङ्मनसातिद्वराम् ॥
 विन्दुत्रिकोणवहिरष्टकोणबाह्यदिकोणदिकपरचतुर्दशकोणयुक्तम् ।
 वृत्ताष्टपोडशदलानतवृत्तलोकभूपृथ्वतुर्मुखमहं प्रणमामि चक्रम् ॥ १४ ॥
 त्रैलोक्यमोहनमयीं परमेश्वरीं तां त्रैलोक्यकारणमयीं परमेश्वरीं ताम् ।
 त्रैलोक्यविस्मयमयीं परमेश्वरीं तां चक्रेश्वरीं श्रुमकरीं परिपूजयामि ॥

स्तोत्रं त्वमेव परमेश्वरि गीयसे चेत्

स्तोत्रा त्वमेव परमेश्वरि गीयसे चेत् ।

स्तुत्या त्वमेव परमेश्वरि गीयसे चेत्

किं स्तूपसे खलु तदा परमेश्वरि त्वम् ॥ १६ ॥

शिवः शक्तया युको यदि भवति शक्तः प्रभवितुं

न चेदेवं देवो न खलु कुशलः स्पन्दितुमपि ।

अतस्त्वामाराध्यां हरिहरविरिञ्चादिभिरपि

प्रणन्तुं स्तोतुं वा कथमकृतपुण्यः प्रभवति ॥ १७ ॥

त्वदन्यः पाणिभ्यामभयवरदो देवतगणः

त्वमेका नैवासि प्रकटितवराभीत्यभिनया ।

मयात् त्रातुं दातुं फलमपि च वाञ्छासमधिकं

शरण्ये लोकानां तव हि चरणावेव निपुर्णा ॥ १८ ॥

ऋणत्काञ्चीदामा करिकलभङ्गमस्तननता

परिशीणा मध्ये परिणतशरचन्द्रवदना ।

धनुर्बाणान् पाशं सृणिमपि दधाना करतलैः

पुरस्तादास्तां नः पुरमथितुराहोपुरुषिका ॥ १९ ॥

सुधासिन्धोर्मध्ये सुरविटपिवाटीपरिवृते
मणिद्वीपे नीपोपवनवति चिन्तामणिगृहे ।
शिवाकारे मञ्चे परमशिवपर्यङ्कनिलया
भजन्ति त्वां धन्याः कतिचन चिदानन्दलहरीम् ॥
चतुर्भिः श्रीकण्ठैः शिवयुवतिभिः पञ्चभिरपि
प्रभिन्नाभिः शम्भोर्नवभिरपि मूलप्रकृतिभिः ।
चतुश्चत्वारिंशद्वसुदलकलाभ्रत्रिवलय-
त्रिरेखामिः सार्धं तव शरणकोणाः परिणताः ॥ २१ ॥
शरज्ज्योत्स्नाशुद्रां शशियुवजटाजूटमकुटां
वामप्रामत्राणस्फटिकगुटिकापुस्तककराम् ।
सकृन्न त्वा नत्वा कथमिव सतां सन्निदधते
मधुक्षीगद्राक्षामधुरिमधुरीणाः फणितपः ॥ २२ ॥
सवित्रीमिर्वाचां अक्षिमणिशिलामङ्गरुचिभिः
वशिन्धाद्याभिस्त्वां सह जननि मञ्चिन्तयति यः ।
स कर्ता काव्यानां भवति महतां भङ्गिरुचिभिः
वचोमिर्वाग्देवीवदनकमलामोदमधुरैः ॥ २३ ॥
किरन्तीमङ्गेषुः किराणिकुरुम्बामृतरसं
हृदि स्वामाधत्ते द्विमकरशिलामूर्तिमिव यः ।
स सर्पाणां दपं शमयति शकुन्ताधिप इव
ज्वरप्लुष्टान् दृष्ट्या सुखयति सुधाधारसिरसा ॥ २४ ॥
भवानि त्वं दासे मयि वितर दष्टिं सकरुणां
इति स्तोतुं वाञ्छन् कथयति भवानि त्वमिति यः ।
तदेव त्वं तस्मै दिशसि निजसायुज्यपदवीं
सुकुन्दमल्लेन्द्रस्फुटमकुटनीराजितपदाम् ॥ २५ ॥

व्रयाणां देवानां त्रिगुणत्रनितानां तव शिवे
 भवेत्पूजा पूजा तव चरणयोर्था विरचिता ।
 तथाहि त्वत्पादोद्बहनमणिपीठस्य निकटे
 स्थिता ह्येते शश्वन्मुकुलितकरोक्षंसमुकुटाः ॥ २६ ॥
 जपो जल्पः शिल्पं सकलमपि मुद्राविरचना
 गतिः प्रादक्षिण्यक्रमणमशनाद्याहुतिविधिः ।
 प्रणामः संवेशः सुखमखिलमात्मार्पणदृशा
 सपर्यापर्यायस्तव भवतु यन्मे विलसितम् ॥ २७ ॥
 शिवः शक्तिः कामः क्षितिश्च रविः शीतकिरणः
 स्मरो हंसः शक्रस्तदनु च परामारहरयः ।
 अमी हृल्लेखामिस्तिष्ठभिरवसानेषु घटिताः
 भजन्ते वर्णास्तै तव जननि नामावयवताम् ॥ २८ ॥
 शिवे शृङ्गारार्द्रा तदितरजने कुत्सनपरा
 सरोषा गङ्गायां गिरिशचरिते विस्मयवती ।
 हरादिभ्यो मीता सरसिरुद्वसौभाग्यजननी
 सखीषु स्मेरा ते मयि जननि दृष्टिः सकरुणा ॥ २९ ॥
 दृशा द्राघीयस्या दरदलितनीलोत्पलरुचा
 दवीर्षासं दीनं रूपय कृपया मामपि शिवे ।
 अनेनायं धन्यो भवति न च ते दानिरियता
 वने वा हर्म्ये वा समकरनिपातो हिमकरः ॥ ३० ॥
 तव स्तन्यं मन्ये धरणिधरकन्ये हृदयतः
 पयःपारावारः परिवहति सारस्वतमिव ।
 दयावत्या दत्तं द्रविडशिशुरास्वाद्य तव यत्
 कवीनां प्रौढानामजनि कमनीयः कवयिता ॥ ३१ ॥

श्रुतीनां मूर्धानो दधति तत्र यौ शैखरतया
 ममाप्येतौ मातः शिरसि दयया घेहि चरणौ ।
 ययोः पाद्यं पाद्यः पशुपतिजटाजूटतटिनी
 ययोर्लाक्षालक्ष्मीरुणहरिचूडामणिरुचिः ॥ ३२ ॥

नमोवाकं ब्रूमो नयनरमणीपाय पदयोः
 तवास्मै इन्द्राय स्फुटरुचिरसालक्तकवतै ।
 अमृषम्यत्यन्तं यदभिहननाय स्पृहयते
 पशुनामीशानः प्रमदवनकङ्कलितारवे ॥ ३३ ॥

ददाने दीनेभ्यः श्रियमनिशमाशानुसहर्षी
 अमन्दं सौन्दर्यप्रकामकरन्दं विकिरति ।
 तवास्मिन् मन्दारस्तम्बकसुपगे यातु चरणे
 निमज्जन्मञ्जीवः करणचरणः पद्चरणताम् ॥ ३४ ॥

गतास्ते मश्चत्वं द्रुहिणहरिरुद्रेश्वरभृतः
 शिवः स्वच्छच्छायाघटितकपटप्रच्छदपटः ।
 त्वदीयानां भासां प्रतिफलनरागारुणतया
 जरीरी शृङ्गारो रस इव दृशां दोग्धि कुतुकम् ॥ ३५ ॥

अराला केशेषु प्रकृतिसरला मन्दहसिते
 शिरीषामा चित्ते दृपदुपलशोभा कुचतटे ।
 भृशं तन्वी मध्ये पृथुरसिजारोहविषये
 जगत् प्रातुं शम्भोर्जयति करुणा काचिदरुणा ॥ ३६ ॥

गिरामाहुर्देवीं द्रुहिणगृहिणीभागमविदः
 हरेः पत्नीं पद्मां डरसहचरीमद्रितनयाम् ।
 त्तुरीया कापि त्वं दुरधिगमनिस्तीममहिमा
 महामाया विश्वं भ्रमयसि परब्रह्ममहिषि ॥ ३७ ॥

कदा काले मातः कथय कलितालककरसं
 पिवेयं विद्यार्थी तव चरणनिर्णेजनजलम् ।
 प्रकृत्या मूकानामपि च कविताकारणतया
 कदा धत्ते वाणीमुखकमलताम्बूलसताम् ॥ ३८ ॥

सस्वत्या लक्ष्म्या विधिहरिसपत्नी विहरते
 ग्तेः पातिव्रत्यं शिथिलयति रम्येण वपुषा ।
 चिरं जीवन्नेव धृपितपशुपाशव्यतिकरः
 परानन्दाभिख्यं रसयति रसं त्वद्भजनवान् ॥ ३९ ॥

निधे नित्यस्मेरे निरवधिगुणे नीतिनिपुणे
 निराघाटज्ञाने नियमपरचित्तफनिलये ।
 नियत्या निर्मुक्ते निखिलनिगमान्तस्तुतपदे
 निरातङ्गे नित्ये निगमय ममापि स्तुतिमिमाम् ॥ ४० ॥

प्रदीपज्वालामिर्दिवसकरनीराजनविधिः
 सुधासूतेध्वन्द्रोपलज्जललवैरर्घ्यरचना ।
 स्वकीयैरम्मोमिः सलिलनिधिसौहित्यकरणं
 त्वदीयाभिर्वाग्मिस्तव जननि वाचा स्तुतिरियम् ॥ ४१ ॥

प्रागष्टमाद्विदितवेद्यमुदुह्वारूपं सर्वज्ञसंज्ञमयं हंसितमात्मनैव ।
 श्रीरामक्रीटिबिरुदे न्यदधात्स्वपीठे गुप्तं स्वशिष्यतिष्ठकेन सुरेश्वरेण ॥

* अथ निश्चिन्त्य मनसा श्रीमान् शङ्करदेशिकः ।
 मठे श्रीशारदाभिल्ये सर्वज्ञं निदधन्मुनिम् ॥ ४३ ॥

सुरेश्वरं वृत्तिकृतमन्तिकस्यं सदाऽऽदरात् ।
 समं संस्थाप्य तस्मै स्व वक्तुं भाष्यं समन्वशात् ॥ ४४ ॥

स्वशिष्यभारंपर्येण क्लिप्तं स्वं योगनामकम् ।

सेवयैतं कामकोटिपीठे सार्धं वसेति च ॥ ४५ ॥

इत्याज्ञां संप्रदायास्मै त्यक्तपीठमठसृष्टः ।

कामाक्ष्या निकटे जातु सन्निविश्य नगद्गुरुः ॥ ४६ ॥

देहिभिर्दुर्भर्जं मेजे देहं तत्रैव सन्त्यजन् ।

अखण्डज्योतिरानन्दमक्षरं परमं पदम् ॥ ४७ ॥

स एव शङ्कराचार्यो गुरुमुक्तिप्रदः सताम् ।

अद्यापि मूर्तं चैतन्यमिव तत्रैव तिष्ठति ॥ ४८ ॥

इत्थं स शङ्करगुरुः कृतकृत्यभावात् भावान्प्रकाश्य निगमान्तगिरां निगूढान् ।

काश्चयां विमुष्य वपुरादृतमिच्छयैव स्वस्यैव धाम्नि परमे म्वन एव लित्ये ॥

(४८-५७) काञ्चयां भगवत्पादानां ब्रह्मीभावप्रतिपादका

इमे । अनन्तानन्दगिरीये 'ततः परं सर्वलोकगुरुः ... स्वलोकं गन्तुमिच्छुः काञ्चीनगरे मुक्तिस्थले कदाचिदुपविश्य स्थूलशरीरं सूक्ष्मे-
ऽन्तर्घाय मद्रूपो भूत्वा, सूक्ष्मं कारणे विलीनं कृत्वा चिन्मात्रो भूत्वा
अङ्गुष्ठमात्रपुरुषः तदुपरि पूर्णमखण्डमण्डलाकारं आनन्दं प्राप्य सर्वजग-
त्यापकचैतन्यमभवत् । सर्वव्यापकचैतन्यरूपेणाद्यापि तिष्ठति । स एव
शङ्कराचार्यो गुरुमुक्तिप्रदः सताम्' इति । शंकराभ्युदये - 'कम्पातीर-
निवाधिनीमनुदिनं कामेश्वरीमर्चयन् ब्रह्मानन्दमविन्दत त्रिजगतां क्षेमंकरः
शंकरः' इति ॥ ब्रह्मानन्दीये यथा - 'पूर्णेऽन्देऽथ अयस्त्रिंशे
जन्ममासि च तद्दिने । समाधौ संस्थितो भूत्वा भगवत्पाददेशिकः ।
त्यक्त्वा च पार्थिवं देहं स्वयंज्योतिस्वरूपवान् । भित्त्वा च ब्रह्मरन्ध्रं तु
सर्वव्यापकचेतने । शिवे शुद्धे परे भूमिनि लयमाप तथैव च' ।
माधवीये तु, 'पारिकाञ्चीश्वरः ... प्राप केदारकम् ॥ इन्द्रोपेन्द्रप्रधानै-
स्त्रिंशपरिवृष्टैः स्तूयमानः प्रसूनैः, दिव्यैरभ्यर्च्यमानः 'सरसिरुहभुवा

गामाक्रम्य पदेऽधिकाञ्चि निविडे स्कन्धैश्चतुर्भिस्तथा

व्यावृण्वन् भुवनान्तरं परिहरंस्तापं समोहज्वरम् ।

यः शाखी द्विजसंस्तुतः फलति तत्स्वायं रसाख्यं फलं

तस्मै शङ्करपादपाव महते तन्मल्लिसन्ध्यं नमः ॥ ५० ॥

तद्योगमोगवरसिद्धिविमुक्तिनामलिङ्गाचिनाम्नाप्तजयः स्वकाश्रमे ।

प्राप्तान्विजित्य तरसाऽक्षतशास्त्रवादैः मिश्रान् स काञ्च्यामथ सिद्धिमाप ॥ ५१ ॥

अद्वैतमातृहिनभूधरमा च सेतोराधाय सर्वसुमनश्चयसंमतार्थम् ।

ल्यक्ताङ्कनाद्यवगुणान्यपि यणमतानि शैवादिमानि च निरुच्य ययाऽधिकारम् ॥

वाणी विजित्य च विपद्विशदाभदेहां सर्वज्ञपीठमधिरुह्य च तत्र काञ्च्याम् ।

विद्वद्धारचितपदो यमिसार्वभौमो देव्याः पुरः परतरे पुरुषे विदिल्ये ॥ ५३ ॥

महेशाराज्जातो मधुरमुपदिष्टाद्वयतयो

महामोहश्चान्तप्रशमनरविः यणमतगुरुः ।

फले (३२) स्वस्मिन् स्वायुष्यपि शरचरान्देऽपि, (२६२५) च कले

विदिल्ये रक्ताक्षिण्यभिवृषसितैकादशि परे ॥ ५४ ॥

दत्तहस्तावलम्बः । आरुह्योक्षाणमप्रथं प्रकटितसुजटाजूटचन्द्रावतंस

शृण्वन्नालोकशन्दं समुदितमृषिभिर्धाम नैजं प्रतस्थे' ॥ इति । सदानन्दी

ये तु 'सशिष्यो बदरीवनम् । जगाम शंकराचार्यो हर्षेण महतावृतः ।

... आरुह्योक्षाणमप्रथं स नैजं धाम परं ययौ' ॥ इति । माघवीथ

शंकरविजयव्याख्या — अद्वैतराज्यलक्ष्मीकारास्तु — तुङ्गमीशावतारमित्य

ध्याख्याने, 'गौरीरमणावतारत्वं तु श्रीशंकराचार्यस्योक्तं शिवरहरं

नवमांशे षोडशाध्याये । 'स्कन्द उवाच — तदा गिरिजया पृष्ट' इत्यारभ

'तान्त्रै विजित्य तरसाऽक्षतशास्त्रवादैर्मिश्रान् स काञ्च्यामथ सिद्धिमाप

इति शिवरहस्यं प्रस्तूय, अन्ते लिखन्ति—'एतत्कथाजालं बृहच्छंकरविजय

एव श्रीमदानन्दज्ञानानन्दगिरिविरचिते द्रष्टव्यमिति विष्' इति ।

कल्प्यद्देश शरैक्षणध्वनयनैः (२६२५) सत्कामकोटिप्रये
पीठे न्यस्य सुरेश्वरं समन्वितं सर्वज्ञसंज्ञं मुनिम् ।

कामाख्याः सविद्ये स जातु निविशन्नुन्मुक्तशोकस्पृहो

देहं स्वं व्यपहाय देहसुगमं धाम प्रपेदे परम् ॥ ५५ ॥

परमन्तिकसत्सुरेश्वरायैः परमाद्वैतमतं स्फुटं प्रवेद्य ।

परिकाश्विपुरं परे विलीनः परमायास्तु शिवाय सद्गुरुर्नः ॥

पीठे तिष्ठति कामकोटिविरुदे यः शारदाख्ये मठे

देहीवादिमशङ्करार्यनियमवातो वतिष्ठोऽश्रुता ।

नेपलादिनृपालनीलेविधृतश्रीशासनो नः शिवं

देयादेय जगद्गुरुः स विपुलानन्दाकृतिः शङ्करः ॥ ५७ ॥

स्वामिन् ! जय ॥ विजयी भव ॥

श्रीशङ्कराचार्यवर्य ऋषिज्ञानप्रदायकः ।

अज्ञानतिमिरादेल्य मुञ्जानांबुविचन्द्रमः ॥ ५८ ॥

ज्ञानमुदाञ्चितकर शिष्यहृत्तापहारकः ।

पणमतस्थापनाचार्य स्रवीमार्गप्रकाशकः ॥ ५९ ॥

चिद्विलासीये तु 'इत्युक्त्वा शंकराचार्यकरपल्लवमादरात् । अव-
लम्ब्य करप्रेण दत्तात्रेयः स तापसः । प्रविवेश गुहाद्वारं दत्त्वाऽऽहां
जनसन्वतेः । क्रमाज्जगाम कैलासं प्रमथैः परिवेष्टितम्' इति ।
गुरुवंशछात्रे तु 'दत्तात्रेयं भुवनविभुतं धीक्ष्य नत्वा न्यगाधीत् वृत्तं
स्वीयं सकलमपि तान् प्रेषितान् दिक्षु शिष्यान् । सोऽपि श्रुत्वा
मुनिपतिरदादाशिषो विश्वरूपाचार्यादिभ्यः सुखमवसर्ता तत्र तौ भाव-
माणौ' ॥ इति श्रीकैत शंकरकथा परिसमाप्त्यते ॥

कैलासादवतरन् शम्भुः वृषशेले उद्भूतः, कालट्यां जज्ञे । तद्वन्
काञ्चपां, श्रीराम इव सरण्यां, श्रीकृष्ण प्रमासे योगेन तनुं विलाप्य
केदारे (दत्तात्रेयाश्रमेऽन्यत्र वा) उद्भू-
कादिभिः प्रत्युपस्थिताः
कैलासं जगाधेति सम्पन्नम् ॥

प्रसन्नवदनांभोज परमार्यप्रकाशक ।
 कापायवसनोपेत भस्मोद्धूलितविप्रह ॥ ६० ॥
 ज्ञानात्मकैकदण्डाद्य कमण्डलुलसत्कर ।
 अद्वैतस्थापनाचाये भगवत्पादसंज्ञक ॥ ६१ ॥
 अष्टवर्षचतुर्वेदिन् द्वादशाखिलशालवित् ।
 कम्रमुक्तिगृहद्वारकवाटमपदाभ्युज ॥ ६२ ॥
 श्रीमत्कैलासनिष्ठय सच्चिदांशावतारक ।
 कालटीक्षेत्रनिवसदार्यांवागर्भसंश्रित ॥ ६३ ॥
 शिवादिगुरुवंशाग्धिराकापूर्णसुधाकर ।
 पितृदत्तान्वर्षभूतशङ्कराख्यासमुज्ज्वल ॥ ६४ ॥
 अभ्यस्तवेदेवेदाङ्ग निखिलगमपारग ।
 दरिद्रब्राह्मणादत्तमिश्रामलकृतोषित ॥ ६५ ॥
 स्वर्णधारास्तुतिप्रीतरमानुप्रहभाजन ।
 खर्णामलकसद्वृष्टिप्रसादानन्दितद्विज ॥ ६६ ॥
 सरिद्धर्मात्पश्रान्तमातृदुःखापनोदक ।
 नक्रप्रहव्याजमातृमत्पारमहंस्यक ॥ ६७ ॥
 शसगन्धर्वनक्रत्वपरिहर्तृपदाम्बुज ।
 चिन्तनामात्रसानिध्यकरणान्धासिताम्बक ॥ ६८ ॥
 सोमोद्भवातटीकृतसौम्यगोविन्दसेवन ।
 गोविन्दार्थमुखावान्तमहावाक्यचतुष्टय ॥ ६९ ॥
 योगसिद्धिगृहीतेन्दुभवापूरकमण्डलो ।
 गुर्वनुज्ञातविशेशदिदक्षागमनोत्सुक ॥ ७० ॥
 चण्डालाकारविशेशप्रश्रानुप्रश्रहर्षित ।
 विशेशानुप्रहावान्तभाष्यप्रपन्ननैपुण ॥ ७१ ॥

- राशीकृतोपनिषदयाथार्थस्फुटभाष्यकृत् ।
 यद्ब्रह्मप्रोक्तगीतायाथातथ्यविवेचक ॥ ७२ ॥
 यदृच्छाकृतवाक्यार्थद्वयसत्यवतीसुत ।
 मन्दाकिनीशरीरभ्यभाष्यपात्रितभूतल ॥ ७३ ॥
 मस्करित्वकृतस्वाबायज्ञस्थापितसत्पथ ।
 त्रिरधीतात्मीयभाष्यसनन्दनसमाश्रय ॥ ७४ ॥
 कुङ्कुलनलकूटस्यकुमारिलकृतानते ।
 कर्कपत्रिकोदण्डमण्डनान्त्याश्रमप्रद ॥ ७५ ॥
 कञ्जयोन्यवतारश्रीसुरेश्वरसुदेशिक ।
 राजतादिवरानातरभ्यस्फाटिकलिङ्गक ॥ ७६ ॥
 यज्ञामेधमहामौनवटुवादकसन्निधे ।
 यथावत्तत्त्वावज्ञावृद्धस्तामलकसद्गुरा ॥ ७७ ॥
 ययोक्तवृत्तनामाढ्यस्वकाशभ्यसमाश्रित ।
 रामेश्वरादिमेवंन्तप्रातष्ट्यापतसन्मत ॥ ७८ ॥
 ककुब्जयमहायात्रापलितमहीतल ।
 महिनाद्वैतसाम्राज्यरक्षादुगमठाप्रथकृत् ॥ ७९ ॥
 मठस्थापितसन्धिष्यभृतमुक्तिनिकेतन ।
 शारदास्थापनाभूतऋष्यशृङ्गगिरिस्थल ॥ ८० ॥
 केदारेशप्रतिष्ठतः नेपाळवरलिङ्गकृत् ।
 चिदम्बरसमान्यस्तभोक्षलिङ्ग यतीश्वर ॥ ८१ ॥
 ऋष्यशृङ्गाश्रमन्यस्तभोगलिङ्ग महायशः ।
 श्रीचक्रात्मकताटङ्कपोयिताम्बामनोरथ ॥ ८२ ॥
 काञ्च्या श्रीचक्रराजाख्ययन्त्रस्थापनदीक्षित ।
 मेरीपटहवाद्यादिराजलक्षणलक्षित ॥ ८३ ॥

सर्वज्ञपीठाध्यारोहलुप्तसर्वज्ञसंशय ।

कैलासयात्रासंप्राप्तचन्द्रमौलिप्रयूजक ॥ ८४ ॥

सौन्दर्यञ्चहरीमुदयबहुस्तोत्रविधायक ।

सत्यव्रतसमाख्यातकाञ्चयन्तरितविग्रह ॥ ८५ ॥

काञ्चीपुराभरणकामदकामकोटिपीठाभिषिक्तवरदेशिकसर्वभौम ।

सार्वज्ञ्यशक्त्यधिगताखिद्यमन्त्रतन्त्रचक्रप्रतिष्ठितिविजुंभितचातुरीक ॥

स्वामिन् ! जय ॥ विजयीभव !!!

कारणपरविद्रुपा काञ्चीपुरसीम्नि कामपीठगता ।

काचन विहरति करुणा कारमीरस्तवककोमलाङ्गलता ॥ ८७ ॥

कामपरिपन्थिकामिनि कामेश्वरि कामपीठमध्यगते ।

कामदुधा भव कमले कामकले कामकोटि कामाक्षि ॥ ८८ ॥

जय जय जगदम्ब शिवे जय जय कामाक्षि जय जयाद्रिसुते ।

जय जय महेशदयिते जय जय चिद्रागनकौमुदीधारे ॥ ८९ ॥

महानिपुरसुन्दरीरमणचन्द्रमौलीश्वर-

प्रसादपरिलम्बधाढ्यविभूषिताशान्तरम् ।

निरन्तरमुपासहे निरुपमान्मविद्यानदी-

नदीनदपतिप्रभं मनसि शङ्करायै शुद्धम् ॥

इति श्रीशङ्करविजयमकरन्दे द्वात्रिंशोऽध्यायः समाप्तः ॥

श्रीशङ्करविजयमकरन्दः समाप्तः ॥